

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

KEVSER SURESİ

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla
"Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.
Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir
alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.
Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır."

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

MUHAMMED TAKİ MİSBAH

EHL-İ BEYT MEKTEBİNE GÖRE

AKAİT DERSLERİ

- Tevhid, Adalet, Nübüvvet, İmamet, Mead -

Tercüme:

İsmail BENDİDERYA

Cafer BENDİDERYA

Tashih:

Şadman EROĞLU

KEVSER

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Kevser Yayınları: 102

Eserin Orijinal Adı:

Amûziş-i Akaid

(Çeviride kitabın Çap ve Neşr-i Beynelmîlel Şirketi tarafından yayınlanan 18. baskısı esas alınmıştır)

Dizgi ve Mizanpaj:

Kevser Yayıncılık

Kapak Tasarım:

Hasan Başbuğ

Cilt:

Erdoğanlar Mücellit

Baskı:

Selin Matbaacılık

1. Baskı: Mart 2007

ISBN 978-975-6640-82-1

Adres:

Kevser Basın Yayın Ltd. Şti.
Horhor cad. Eren apt. No: 78/3
Fatih – İSTANBUL
Tel: 534 35 28 Fax: 631 36 01

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

ÖNSÖZ

Allah'ın Yüce Adı İle

Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Salât ve selâm yaratılmışların en üstünü Muhammed'e ve onun tertemiz Ehlibeyt'ine, özellikle Allah'ın yeryüzünde baki kıldığı Hz. Mehdi'ye (Allah zuhurunu yakınlaştırsın ve bizi onun yarenlerinden, yar ve yardımcılarından kilsin) olsun.

Akâit ve temel düşünceler, her değer sisteminin ve her düzenli ideolojinin temelini oluşturmakta, bilinçli veya bilinçsiz olarak insanların davranışlarının şekillenmesinde etkili olmaktadır. İşte bu nedenle, İslâm dininin değer ve davranış sisteminin oluşması ve sağlamlaşması ve böylece tatlı meyveler yetiştirip dünya ve ahiret saadetini temin edebilmesi için bu büyük ve bereketli ağacın kökleri sayılan inanç temelleri kalplere yerleşmeli.

Bu nedenle, İslâm uleması, İslâm dininin zuhurunun ilk asrından itibaren çeşitli şekillerde ve farklı metotlarla İslâm akaidini açıklamış, örneğin kelimacılar çeşitli seviyelerde kelam kitapları yazmışlardır. Asrımızda ise, yeni ortaya çıkan şüpheleri göz önünde bulundurarak çeşitli akâit kitapları yazılarak insanlara sunulmuştur. Fakat bu gibi kitaplar genellikle birbirinden tamamen farklı iki seviyede yazılmışlardır. Biri sade ve geniş açıklamalarla genel halk seviyesi için, diğeri ise karışık açıklamalar, ağır ibareler ve bilimsel kavramlarla ihtisas seviyesi için. Bu arada, orta seviyedeki uygun ders kitaplarının yeri boş kalmış ve yıllar boyu dinî medreseler bu ders metinlerine ihtiyaç duymuştur.

İşte bu nedenle, Hak Yolunda Müessesesi araştırmacılarından bir grubun yardımıyla bu kitabı hazırlamaya karar verdik; bu kitabın özellikleri şunlardır:

1- Kitabın konularını mantıkî sırayla düzenlenmeye ve mümkün

olduğu kadar konuların açıklamasını ilerideki konulara bırakmamaya çalıştık.

2- Mümkün olduğu kadar açık ve sade ifadelerden yararlanmaya, karışık kavramları ve zor ifadeleri kullanmamaya ve yine anlamları çabuk ve kolay bir şekilde kavramayı edebî güzelliklere feda etmemeye çalıştık.

3- Konuları ispatlamak için kesin ve açık delillerden yararlanmaya, çeşitli ve gevşek deliller sunmaktan sakınmaya çalıştık.

4- Okuyucuların sıkılıp yorulmasına neden olan fazla açıklamalardan sakınıp konuları mümkün olduğu kadar kısa açıklamaya çalıştık.

5- Bu kitap orta seviyede bir ders kitabı olduğu için felsefe, tefsir veya hadis fikhî ile aşına olmayı gerektiren derin ve karışık deliller getirmekten sakındık. Derin deliller sunmak zorunda kaldığımız durumda ise öğrencilerde öğrenme ve araştırma şevki uyandırmak için sadece mukaddimleri açıklamakla yetinip konunun tamamlanmasını ve diğer boyutlarını başka kitaplara bıraktık.

6- Kitabın içeriği müstakil derslere ayrılmış ve normal bir oturunun konuları bir derse sıkıştırılmıştır.

7- Bazı derslerin önemli noktaları öğrencilerin kafasına daha iyi yerleşmesi için sonraki derslerde vurgulanmış ve bazen tekrarlanmıştır.

8- Dersleri iyi bir şekilde öğrenmeye yardımcı olması için her dersin sonunda sorular hazırlanmıştır.

9- Şüphesiz bu kitabın da zaaf noktaları vardır; saygıdeğer üstatlarımızın eleştiri ve önerileriyle onlardan bazılarının sonraki baskılarda düzeltilmesini temenni ediyoruz.

Bu küçük hizmetin zamanın imamı Hz. Mehdi'nin (ruhlarımız ona feda olsun ve Allah mübarek zuhurunu yakınlaştırsın) mukaddes huzurunda kabul görmesini ve dinî bilimler havzasına ve makamı yüce şehitlere karşı borçlarımızın bir kısmı olarak makbul olmasını niyaz ediyorum.

Muhammed Taki Misbah

H.Ş. 1365 - Şehrîver

(M. Ağustos 1987)

Birinci Bölüm

ALLAH'I TANIMAK

- Din Nedir?
- Din Hakkında Araştırma Yapmak
- İnsan Olarak Yaşamamanın Şartı!
- Temel Meselelerin Çözümü
- Allah'ı Tanıma
- Allah'ı Tanımanın Kolay Yolu
- Vacibu'l-Vücudun İspatı
- Allah'ın Sıfatları
- Zati Sıfatlar
- Fiili Sıfatlar
- Diğer Fiili Sıfatlar
- Haktan Sapma Nedenleri
- Birkaç Şüphe ve Cevabı
- Maddeci Dünya Görüşü ve Eleştirileri
- Diyalektik Materyalizm ve Eleştirileri
- Allah'ın Birliği
- Tevhidin Anlamları
- Cebir ve Özgür İrade
- Din Nedir? (Kaza ve Kader)
- İlâhî Adalet

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

1. Ders

DİN NEDİR?

Din Kavramı

Kitabımızın hedefi "Usul-i Din" denilen İslâm dininin temel inançlarını açıklamaktır. İşte bu nedenle her şeyden önce "din" sözcüğü ve onunla münasip olan terimler hakkında kısa bir açıklamada bulunmamız gerekiyor. Çünkü mantık ilminde açıklandığı gibi "tanımlar" diğer konulardan önceliklidir.

"Din" Arapça bir sözcük olup lügatte itaat, ceza, mükâfat vb. anlamlara gelir. Fakat ıstılahta dünyanın ve insanın bir yaratıcısı olduğuna inanmak ve bu inanca uygun talimatlar anlamındadır. Mutlak olarak bir yaratıcıya inanmayan ve âlemdeki varlıkların tesadüf sonucu veya maddî ve tabii fiil ve infiallerin sonucu meydana geldiğini zannedenler "dinsiz" olarak adlandırılmaktadırlar. Fakat varlık âleminin bir yaratıcısı olduğuna inananlar, her ne kadar inanç ve dinî merasimlerinde sapma ve hurafeler olsa da "dindar" sayılmaktadırlar. Buna binaen, halk arasındaki dinler hak ve batıl olarak ikiye ayrılmaktadır. Ve hak din, gerçeğe uygun ve doğru inançlara sahip olan, doğruluk ve itibarları için yeteri kadar garantisi olan davranış ve amelleri tavsiye eden dindir.

Usul-i Din ve Furu-i Din

Dinin ıstılahtaki anlamı hakkında yaptığımız açıklamayı göz önünde bulundurarak her dinin en az iki bölümden oluştuğu açıklık kazanmaktadır:

- 1- Dinin temelini oluşturan inanç veya inançlar.
- 2- O inanç temeli veya temellerine uygun olan ve onlardan kaynaklanan talimatlar.

Dolayısıyla, her dinin inanç bölümünün onun "usul"ü ve amel bölümü ise "füru"u olarak adlandırılması çok yerinde bir girişimdir; nitekim İslâm uleması da İslâm inanç ve hükümlerinde bu iki kavramı kullanmışlardır.

Dünya Görüşü ve İdeoloji

Dünya görüşü ve ideoloji kavramları yukarıdaki kavramlara yakın anlamlarda kullanılmaktadırlar. Dünya görüşünün bazı anlamları şöyledir: "Dünya ve insan hakkında ve genel olarak varlık hakkında bir takım uyumlu genel görüş ve inançlar." İdeolojinin bir anlamı da, "İnsanın davranışları hakkında bir takım genel uyumlu görüşler"dir.

Bu iki anlama göre her dinin usul ve inanç sistemini o dinin dünya görüşü ve amelî hükümlerinin genel sistemini ise onun ideolojisi sayıp onları usul-i din ve füru-i dine tatbik edebiliriz. Ancak "ideoloji" kavramının cüzî hükümleri ve aynı şekilde "dünya görüşü" kavramının da cüzî inançları kapsamadığına da dikkat etmek gerekir.

Diğer bir nokta da şudur: Genel anlamda kullanılan ideoloji kavramı bazen dünya görüşünü de kapsamına almaktadır.¹

İlâhî ve Maddî Dünya Görüşü

Öteden beri çeşitli dünya görüşleri varolagelmiştir; fakat bunların tümünü tabiat ötesine inanmak veya inkâr etmek esasî üzerine iki kısma ayırabiliriz: İlâhî dünya görüşü ve maddî dünya görüşü.

Maddî dünya görüşüne inananlar eskiden "tabiatçı", "zındık" ve "mülhit" olarak adlandırılıyordu; günümüzde ise, "maddeci" ve "materyalist" diye adlandırılmaktadır.

Maddeciliğin çeşitli şekilleri vardır. Günümüzde bunların en meş-huru Marksizm'in felsefi bölümünü oluşturan "diyalektik materyalizm"dir.

Bu arada "dünya görüşü" kavramı sapık ve maddeci inançları da kapsamına aldığı için bu kavramın kullanım alanının din inançları dairesinden daha geniş olduğu da anlaşılmalı oluyor, nitekim "ideoloji" kavramı da bir takım din hükümleriyle sınırlı değildir.

1- Dünya görüşü ve ideoloji hakkında daha fazla bilgi için bk. "İdeoloji-i Tatbikî (Uygulamalı İdeoloji)", birinci ders.

İlâhî Dinler ve Usulleri

Çeşitli dinlerin nasıl ortaya çıktığı konusunda dinler tarihi, toplumbilim ve halkbilim bilgileri arasında bir takım ihtilaflar vardır. Fakat İslâmî kaynaklardan anlaşıldığı üzere, din insanın varoluşuyla birlikte ortaya çıkmıştır ve ilk insan olan Hz. Adem (a.s) Allah'ın peygamberi olup, tevhid ve tek olan Allah'a tapmaya çağırıyordu. Bütün şirk içerikli dinler ise tahrifler, kişisel zevkleri uygulama, kişisel ve grupsal garazlar sonucu ortaya çıkmıştır.¹

İlâhî ve hakikî dinlerden ibaret olan tevhidî dinler üç genel ortak ilkeye sahiptirler:

1- Tek olan Allah'a inanmak

2- Her insanın ahiret âleminde ebedî hayatına ve bu dünyada yaptığı şeylerin mükafat ve cezasını göreceğine inanmak

3- Allah'ın insanları mükemmelliğin zirvesine, dünya ve ahiret saadetine hidayet etmek için peygamberler gönderdiğine inanmak.

Bu üç temel ilke gerçekte her bilinçli insanın karşılaştığı en temel soruların cevaplarıdır: Varlık nedir? Hayatın sonu nedir? En iyi yaşam programını nasıl tanıyabiliriz? Vahiy kanalıyla garanti edilen yaşam programı ilâhî dünya görüşünden kaynaklanan din ideolojisidir.

Temel inançlar, tümü bir arada din inancı sistemini oluşturan bir takım gerek, izlenim ve ayrıntılara sahiptir. Bu inançlarda ihtilaf ise çeşitli din, fırka ve grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim bazı peygamberlerin peygamberliğinde ve muteber bir ilâhî kitabın tayinindeki ihtilaf Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm dini arasındaki ihtilafın temelini oluşturmuş ve bazen temel inançlarla bağdaşmayan inanç ve amellerde bir takım diğer ihtilaflara neden olmuştur; tevhid

---

1- Bazı ilâhî dinlerde baş gösteren tahriflerden biri de, zalim ve zorba yöneticileri memnun etmek için din dairesini kişinin Allah ile ilişkisiyle ve din hükümlerini ise özel bir takım merasimlerle sınırlandırmış olmaları, özellikle siyaset ve toplumun işleriyle ilgilenmeyi din dairesinin dışında tanıtmalarıdır; halbuki bütün ilâhî dinler toplumun dünya ve ahiret saadetini ulaşması için ihtiyaç duyduğu her şeyi açıklamak durumundadır ve normal insanların akli bunları tanımak için yeterli değildir. (İleride bunu açıklayacağız inşaallah.) Allah Teala'nın gönderdiği son peygamber kıyamete kadar insanların ihtiyaç duyduğu tüm öğretici ve talimatları insanlara sunmalıdır; işte bu nedenle İslâm dininin öğretilerinin önemli bir bölümünü toplumsal, iktisadî ve içtimâî konular oluşturmaktadır.

inancıyla bağdaşmayan Hıristiyanlıktaki teslis inancı bunun en bariz örneğidir; Hıristiyanlar her ne kadar açıklama getirerek buna meşruiyet kazandırmaya çalışmışlarsa da durum böyledir. Yine Peygamber efendimizden sonra onun yerine geçecek olan kişinin Allah tarafından mı, yoksa halk tarafından mı tayin edilmesi gerektiği konusu İslâm dininde Şii'lerle Sünnîler arasındaki temel ihtilafı teşkil etmektedir.

Bundan alınan sonuç şudur: Tevhid, nübüvvet ve mead bütün ilâhî dinlerdeki en temel inançlardır; fakat ya bunların tahlilinden elde edilen ya da bunların devamı olan inançları özel anlamda temel inançlardan sayabiliriz; örneğin Allah'ın varlığına inanmayı tek başına bir ilke ve O'nun birliğine inanmayı da ayrı bir ilke sayabiliriz. Ve yine Son Peygamber'in (s.a.a) peygamberliğine inanmayı İslâm dininin temel ilkelerinden biri sayabiliriz. Nitekim bazı âlimler "tevhid" ilkesinin kollarından olan "adalet" ilkesini tek başına bir ilke ve yine nübüvvet inancının devamı olan "imamet" inancını da ayrı bir ilke saymışlardır. Gerçekte, bu gibi inançlar hakkında "temel ilke" ve "usul" kavramlarının kullanılması ıstılah ve halk arasındaki kullanıma bağlı olup özel bir tartışma konusu değildir.

Dolayısıyla, "usul-i din" kavramı genel ve özel olmak üzere iki anlamda kullanılabilir: Usul-i dinin genel anlamı "füru-i din" ve ahkam karşısında kullanılıp bütün muteber akaidi kapsamına almaktadır. Özel anlamı ise en temel akaid hakkında kullanılmaktadır. Ve yine bütün ilâhî dinler arasında ortak olan inançlara, örneğin (genel anlamda) üç temel inanca (tevhid, nübüvvet ve mead) "usul-i din" ve bunlara bir veya birkaç diğer ilkeyi de ekleyerek "özel anlamda usul-i din" veya belli bir mezhep ve grubun özelliklerinden olan bir veya birkaç inancı ekleyerek "usul-i din ve mezheb" veya "bir mezhebin temel inançları" diyebiliriz.

Sorular:

- 1- Dinin terim ve deyim anlamını açıklayınız.
- 2- Dünya görüşü ve ideolojiyi tarif edip aralarındaki farkı açıklayınız.
- 3- Dünya görüşünün her iki türünü açıklayınız.
- 4- Usul-i dinin genel ve özel anlamlarını izah ediniz.
- 5- Bütün semavî dinler arasındaki ortak usuller ve bunların önemli tarafı nelerdir?

2. Ders

DİN HAKKINDA ARAŞTIRMA YAPMAK

Araştırmanın Hedefleri

İnsanın ruhî özelliklerinden biri de her insanda çocukluğunun başlarında başlayıp hayatının sonuna kadar devam eden fitrî olarak hakikatleri bilme ve gerçekleri öğrenme eğilimidir. "Merak hissi" denilen bu hakikati arama fitratı bazen insanı din dairesinde söz konusu olan konular üzerinde düşünmeye ve hak dini tanımaya itebilir. Örneğin insanı şu konular hakkında düşündürebilir:

Acaba maddî olmayan ve duyu organlarıyla hissedilmeyen bir varlık (gayb) var mıdır? Eğer varsa acaba gayb âlemi ve duyu organlarıyla hissedilen maddî âlem arasında bir bağlantı var mıdır? Eğer bağlantı varsa, bu maddî âlemi yaratan duyu organlarıyla hissedilmeyen bir varlık var mıdır?

İnsanın varlığı sadece bu maddî bedenle mi sınırlıdır ve hayatı bu dünya hayatıyla mı kısıtlıdır, yoksa başka bir hayatı da var mıdır? Eğer başka bir hayatı da varsa, acaba dünya hayatıyla ahiret hayatı arasında bir ilişki var mıdır? Eğer ilişki varsa, dünyadaki varlıklardan hangisi ahiret işlerinde etkilidir? Ve her iki dünyada da insanı saadete kavuşturacak doğru yaşam programını tanımının yolu nedir? Ve nihayet bu program nedir?

O hâlde hakikati arama içgüdüleri insanı bütün konuları ve bu cümleden din konularını incelemeye ve hak dini tanımaya sevkeden ilk etkendir.

İnsanın hakikatleri tanıma eğilimini güçlendiren başka bir etken ise şudur: Her biri gerçekleri tanıma eğilimi dışında diğer bir veya

birkaç fitrî eğilime bağlı olan başka isteklere ulaşmak özel tanınmalara bağlıdır. Nitekim rengarenk maddî ve dünyevî nimetlerden yararlanmak da bilimsel çalışmalara bağlıdır ve pozitif bilimlerin ilerlemesi insanın isteklerine ulaşmasına büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Din de insanın isteklerini, çıkar ve menfaatlerini temin edip karşılaşılabileceği zarar ve tehlikeleri önleyebilirse onun için çekici olacak, menfaat severlik ve zarardan kaçış güdüsü din hakkında araştırma yapmak için başka bir neden sayılacaktır.

Fakat bilmesi gereken şeylerin dairesinin geniş olması ve bütün gerçekleri tanıyabilmek için yeterli şartların olmaması nedeniyle insan; araştırmak için çözümleri kolay olan, sonuçları daha net hissedilen ve kolay ulaşılabilen konuları seçip din ile ilgili konuları çözümleri zor olduğu veya önemli bir bilimsel sonucu olmadığı düşüncesiyle incelemekten sakınabilir. İşte bu nedenle, din konularının çok önemli olduğunu, hatta hiçbir konuyu incelemenin bu konuları incelemek kadar değerli olmadığını açıklamak gerekiyor.

Şunu da hatırlatalım ki, bazı psikologlar¹ esasen Allah'a tapmanın müstakil bir fitrî istek olduğuna inanmakta, onun "din hissi" diye adlandırdıkları bir kaynaktan kaynaklandığını savunmakta ve onu merak hissi, iyilik hissi ve güzellik hissi yanında insan ruhunun dördüncü boyutu saymaktadırlar.

Bu psikologlar tarihî tanıklardan yararlanarak Allah'a tapmanın sürekli insanlar arasında var olduğunun, bunun herkeste ve sürekli oluşunun da fitrî özelliğinin bir belirtisi olduğunun altını çizmişlerdir.

Fitrî eğilimin genel oluşunun anlamı, sürekli herkeste canlı ve uyanık olduğu ve insanı bilinçli olarak isteğine kavuşturduğu anlamına gelmez; ortamdaki etkenler ve yanlış eğitimler sonucu faaliyetini kay-bedip uyuyabileceği gibi doğru yoldan da sapabilir; nitekim bu gibi uyuma ve sapmalar az çok diğer içgüdülerde de görülebilir.

Bu görüşe göre, din hakkında araştırma yapmak müstakil fitrî faktörlere sahiptir ve onu delille ispatlamaya gerek yoktur.

Bunu dinin fitrî oluşuyla ilgili ayet ve rivayetlerden tanıklarla te-

---

1- bk. Hiss-i Mezhebi (Din Duygusu), İnsan Mevcud-i Naşınahte (İnsan Tanınmayan Varlık, Din ve Revan (Din ve Ruh) kitapları.

yt edebiliriz; fakat bu fitrî eğilimin etkisi bilinçli olmadığı için insan tartışma ve delil alanında kendisinde böyle bir eğilimin varlığını inkâr edebilir. İşte bu nedenle, bu açıklamayla yetinmiyor, aklî delillerle din konusunda araştırma yapmanın önemini ispatlıyoruz.

Din Hakkında Araştırma Yapmanın Önemi

Bir taraftan insanın fitrî olarak gerçekleri bilme eğilimi ve diğer taraftan menfaat ve çıkar elde etme, zarar ve tehlikeden güvende olma sevgisini düşünmek, pozitif bilim ve görüşleri elde etmek için çok güçlü bir faktör hâline gelir. Dolayısıyla, insan, tarih boyunca bir takım seçkin kişilerin, kendilerinin, dünyanın yaratıcısı tarafından, insanı dünya ve ahiret saadetine ulaştırmak için gönderildiklerini iddia ettiklerini ve mesajlarını ulaştırabilmek ve insanı hidayet etmek için ellerinden gelen hiçbir şeyi esirgemediklerini, bu yolda her türlü zahmet ve zorluklara tahammül ettiklerini ve hatta bu hedef uğrunda canlarını bile feda ettiklerini öğrenince, peygamberlerin iddialarının doğru olup olmadığını, yeterli ve mantıklı delilleri olup olmadığını anlamak için din hakkında araştırmaya başlar. Özellikle onların davetinin ebedî saadet ve nimeti içerdiğini, insanları ebedî azap ve bedbahtlıktan sakındırdıklarını, yani onların davetini kabul etmenin, sonsuz muhtemel menfaate ve onlara karşı muhalefetin ise sonsuz muhtemel zararlara neden olacağını öğrenince din hakkındaki bu araştırması daha fazla önem taşır. Böyle bir kimse din konusunda ilgisizlik ve gaflet edip onun hakkında araştırma yapmamak için nasıl bir mazeret gösterebilir?

Evet, bazı kişiler tembellik ve rahata düşkünlükleri sonucu araştırma zahmetine katlanmayabilir veya dini kabullenmenin kendileri için bir takım sınırlandırmalar getirip onları canlarının istediği bazı şeylerden alıkoyacağından din hakkında araştırma yapmaktan sakınabilirler.¹

Fakat böyle kişiler bu tembellik ve rahatlığın kötü sonucuna katlanmalı ve sonunda ebedî azap ve bedbahtlığa razı olmalıdırlar.

Bu kişilerin durumu, acı ilaçtan korkup doktora gitmekten sakınarak kesin ölüme doğru hareket eden bilgisiz hasta çocuğun durumun-

---

1- "Fakat insan, devamlı suç işleyerek ilerisini berbât etmek ister." Kıyamet, 5

dan çok daha kötüdür. Çünkü böyle bir çocuk yarar ve zararı teşhis edebilecek kadar aklî ergenliğe ulaşmamıştır ve doktorun tavsiyelerine aykırı hareket etmenin zararı da birkaç günlük dünya hayatının faydalarından mahrumiyetten daha fazla değildir; ancak buluş çağına ermiş olan insan kârla zararı düşünme ve geçici lezzetleri ebedî azapla mukayese etme gücüne sahiptir.

İşte bu nedenle, Kur'ân-ı Kerim gaflet uykusundaki böyle insanları dört ayaklı hayvanlardan daha sapık bilerek onların hakkında şöyle buyuruyor:

İşte onlar hayvanlar gibidir, hattâ daha da sapık... Ve işte gâfiller onlardır!¹

Başka bir yerde ise onları canlıların en kötüsü olarak tanımlamaktadır:

Allâh katında canlıların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.²

Bir Şüphenin Çözümü

Bazı kişilerin, "Bir meseleyi çözümüleme ihtimali olduğu zaman onu halletmek için çaba harcamak güzel bir girişimdir; fakat biz din ve dinle ilgili konular üzerinde düşünmenin olumlu bir sonuç vereceğini sanmıyoruz. İşte bu nedenle, zaman ve enerjimizi sonuçlarına daha sıcak baktığımız işlere harcamayı tercih ediyoruz." diyebilirler.

Böyle kişilere şu cevabı veriyoruz:

Birincisi; dinin temel konularını halletme ümidi kesinlikle diğer bilimsel konulardan az değildir ve biliyoruz ki, çoğu bilimsel konular bilim adamlarının onlarca yıl yorulmak bilmez çabaları sonucunda çözümlenmiştir.

İkincisi; ihtimalin değeri sadece bir etkene (ihtimal oranına) bağlı değildir, "ihtimal verilen şeyin oranı"nı da göz önünde bulundurmamak gerek. Örneğin ticarî bir işin kâr ihtimali %5 ve başka bir işin %10 olur, ama birinci işin muhtemel kâr miktarı bin lira ve ikinci işin ise yüz lira olursa, birinci işin ihtimal oranı (%5) ikinci işin (%10) yarısı

1- A'râf, 179.

2- Enfal, 22.

kadar olmasına rağmen birinci iş ikinci işten beş kat daha iyidir.

Din konusunda araştırma yapmanın muhtemel kâr oranı sonsuz olduğu için onun hakkında kesin bir sonuca varma ihtimali her ne kadar zayıf da olsa, yine de o yolda çaba harcamanın değeri, sonucu sınırlı olan bir şey hakkında çaba harcamaktan daha fazladır. Din hakkında araştırma yapmamak, aklî açıdan ancak dinin doğru olmadığına veya din konularının halledilmez olduğuna dair kesin bir bilgi olduğu zaman mazur görülür. Fakat böyle bir yakın ve kesin bilgi nasıl elde edilebilir ki?

Sorular:

- 1- İnsan, hakikatleri anlamayı neden ister?
- 2- İnsanlar neden bütün gerçekler hakkında incelemede bulunmamaktadır?
- 3- "Dinî duygu" nedir? Bu duygunun varlığını ispatlamak için hangi delil öne sürülmektedir?
- 4- Usul-i din hakkında araştırmada bulunmanın zaruretini açıklayınız.
- 5- Dinî meselelerin kesin bir çözümü bulunduğunu ummamak; bunları incelemekten vazgeçmeye yeterli bir sebep midir? Neden?

3. Ders

İNSAN OLARAK YAŞAMANIN ŞARTI!

Giriş

Bir önceki derste, sade bir dille din hakkında araştırma yapmanın ve hak dini tanımak için çaba harcamanın gerekliliğini ispatlayıp bunun fitrî olarak insanda var olan çıkarını düşünme ve zarardan kaçma saiki temeline dayandığını açıkladık;¹ her insanın kendi içinde bulabileceği ve onun hakkında yanılma ihtimali söz konusu olmayan huzurî (şuhudî ve sezgisel) bir bilgi olan saiktir bu...

Bu dersimizde aynı konuyu daha dakik önergelere dayanan daha farklı bir delille ispatlamaya çalışacağız. Bunun sonucu ise şudur; eğer insan din hakkında düşünmez, doğru bir dünya görüşü ve ideolojiye sahip olmazsa insanî mükemmelliğe ulaşamaz. Böyle birini gerçek anlamda insan bilemeyiz; daha farklı bir beyanla: İnsan olarak yaşamak için doğru bir dünya görüşü ve ideolojiye sahip olmak şarttır.

1- Bu delilin bilimsel şekli şöyledir: Eğer menfaate ulaşmak ve zarardan kaçmak insanın fitrî bir özelliği ise, bu durumda sonsuz menfaate ulaşmak ve ebedî olarak zarardan güvende olmanın doğru yolunu gösterdiğini iddia eden din hakkında araştırma yapmak zarurîdir (malulün gerçekleşmesi için eksik illetteki önerenin zaruretî); menfaate ulaşmak ve zarardan güvende kalmak insanın fitrî özelliğidir; o hâlde böyle bir din hakkında araştırma yapmak da zarurîdir.

İstisnâî bir önerge şeklinde açıklanan bu delil, yerinde açıklandığı gibi malule (sonuca) ulaşmak için aklın pratik hükümleri ve onların illetin önergesinin zorunluluğuna dönüşü hakkında özel bir mantıklı tahlile dayanmaktadır.

Bu derste bahsettiğimiz delili de şöyle açıklayabiliriz: Eğer insanî mükemmelliğe ulaşmak fitrî bir konu ise, bu durumda ruhun mükemmelleşmesi için gerekli bir şart olan dünya görüşü ilkelerini tanımak zorunludur. Mükemmelleşmek insanın fitratıdır; o hâlde bu ilkeleri tanımak da zarurîdir.

Bu delil üç ilkeye bağlıdır:

1- İnsan kemal talep eden bir varlıktır.

2- İnsanî kemal aklın hükmünden kaynaklanan iradî davranışlar sayesinde gerçekleşmektedir.

3- Aklın pratik hükümleri, teorik bilgi ve tanımlar ışığında şekillenirler, bunların en önemlisi dünya görüşünün üç temel prensibidir: Varlığın kaynağını tanıma (=tevhid), yaşamın akibeti ve sonu (= mead) ve mutlu yaşam programını bulmanın garantili yolu (=nübüvvet)! Başka bir deyişle bunları varlıkbilim, insanbilim ve yolbilim olarak da tanımlamak mümkündür.

Şimdi bu üç mukaddimeyle ilgili açıklamamıza geçelim:

İnsan Daima Kemali Arar

İçinden gelen eğilimler ve ruhsal isteklerine dikkat eden herkes, bunların çoğunun "kemale erişme" isteğinden kaynaklandığını görecektir. Aslında hiç kimse, kendisinde herhangi bir noksanlık olmasını istemez ve her nevi eksiklik, kusur ve ayıbını mümkün mertebe gidermeye çalışır, böylece istediği kemale ulaşmayı hedefler ve kusurlarını giderinceye kadar onları başkalarından gizler.

Bu eğilim, fitrî çizgisinde hareket edecek olursa her nevi maddî ve manevî ilerlemeye yol açmakta, ama bir takım nedenler ve şartların etkisiyle bu çizgiden sapması hâlinde büyüklük taslama, ikiyüzlülük ve övülmekten hoşlanma gibi olumsuz sıfatlara neden olmaktadır.

Sonuç olarak kemal eğilimi insan ruhunun derinliklerinde yer alan güçlü bir fitrî etkidir ve genellikle bu eğilimin gösterge ve sonuçları bilinçli bir ilgi odağına dönüşmektedir. Ama meseleye biraz dikkatle bakıldığında hepsinin "insanın daima kemali arayan bir varlık olması"ndan kaynaklandığı görülecektir.

İnsanın Kemali, Akla Uymasına Bağlıdır

Bitkisel varlıkların tekâmül bulması, dış etken ve şartların oluşmasına bağlı olan mecburî bir sonuçtur. Hiçbir ağaç kendi istek ve iradesiyle gelişip büyümmez, kendisi istediği için meyve vermez, zira ağacın bilinci ve iradesi yoktur.

Hayvanların tekâmülünde ise belli oranda bir tercih ve irade vardır; ama bu körü körüne hayvanî içgüdülerden kaynaklanıp sadece doğal ihtiyaçların giderilmesiyle kısıtlı olan ve her hayvanın kendi duyu organlarının gücüne bağlı bulunan sınırlı bilince sahip bir iradedir.

İnsan ise bitkisel ve hayvanî özelliklerin yanı sıra ruhsal iki avantaja da sahiptir: Bir taraftan, onun fitrî istekleri sırf doğal ihtiyaçlarıyla sınırlı değilken, diğer taraftan akıl gücüyle donatılmış durumdadır ve aklı sayesinde bilgi dairesini sonsuza kadar genişletme şansına sahiptir. İşte bu özellikleri nedeniyle ki iradesinin etki menzili tabiatın kısıtlı sınırlarını aşabilmekte ve sonsuzluğa eğilim duymaktadır.

Bitkilere mahsus kemaller, nasıl özel bitkisel güçlerle gerçekleşiyorsa ve hayvanî kemaller içgüdülerle duyu ve hisse dayalı idraklerden kaynaklanan bir irade sayesinde tahakkuk buluyorsa; insanın gerçekte ruhsal kemalleri olan kendine has kemalleri de, onun bilinçli iradesiyle aklının kılavuzluğu sayesinde kazanılabilmektedir. Kemal ve beğenin çeşitli kademelerini teşhis edebilen ve bir aykırılık veya tezahüm hâlinde, "daha iyi"leri tercih edebilen bir akıldır bu...

Binaenaleyh bir davranışın "insanca" olması; insana mahsus eğilimlerden kaynaklanıp aklın kılavuzluğunda hareket eden bir iradeyle gerçekleşmesine bağlıdır. Sırf hayvanî içgüdülerden kaynaklanan bir davranış ancak "hayvanî" bir davranış olacaktır. Nitekim insanın elinde olmadan kendi vücudunda gerçekleşen gayri ihtiyarî bir hareket [ör: göz kapaklarının hareketi gibi] mekanik bir güçle gerçekleştiğinden -iradî değil- sırf "fizikî" bir hareket olarak tanımlanmaktadır.

Aklın Pratik Hükümleri Teorik Temellere Muhtaçtır

İradî davranışlar, istenen sonuca ulaşmak için birer vesiledirler ve değerleri de, bu davranışların yönelik olduğu amacın değerine ve ruhun tekâmülünde yaratacağı etkiye bağlıdır. Nitekim ruhsal bir kemalin kaybedilmesine sebebiyet veren bir davranış "olumsuz değere sahip" bir davranış olarak tanımlanacaktır.

O hâlde akıl, ancak insanın kemalleri ve bunların kademelerini bilmesi durumunda iradî davranışlar hakkında hüküm verip değerlendirmede bulunabilir; ancak insanın nasıl bir varlık olduğunu, onun ha-

yat dairesinin çapının nereye kadar uzandığını, kemalde hangi dereceye kadar yükselebileceğini; kısacası, insanın varlığının boyutlarını ve onun neden yaratıldığını bilmesi hâlinde insanın davranışlarını gereğince ölçüp tartabilir.

Bu nedenledir ki doğru ideolojiyi (yani iradî davranışlara egemen olan değerler sistemini) bulabilmek, ancak doğru bir dünya görüşüne sahip olup meselelere doğru çözümler getirebilmeye bağlıdır; insanoğlu bu meseleleri halledemediği sürece davranışların değeri hakkında hiçbir zaman kesin ve doğru yargıda bulunamayacaktır. Nitekim hedef belli olmadığı sürece bu hedefe ulaştırabilecek yolu belirleyebilmek de mümkün değildir. Binaenaleyh dünya görüşünün temel meselelerini teşkil eden bu teorik bilgiler, aslında aklın pratik kuralları ve değerler sisteminin temel yapısı konumundadırlar.

Sonuç

Bu açıklamalar ışığında, dinî arayışın zaruretiyle doğru ideoloji ve hak dünya görüşünü bulabilmek için çaba göstermenin gerekliliği şu şekilde ispatlanmaktadır:

İnsanoğlu yaratılış ve fitratı gereği kendi "insanî kemal"ine eğilimlidir ve birtakım şeyler yaparak aslında bu gerçek kemalini bulmak arzusundadır. Ne var ki istediği bu amaca, kendisini hangi iş ve davranışların yaklaştırabileceğini teşhis edebilmesi için öncelikle kendisinin "nihaî kemal"ini bilmesi gerekmektedir. Bu da kendi varlığının hakikatinden haberdar olmasına, nereden gelip nereye gittiğini bilmesine bağlıdır; sonra da çeşitli hal ve davranışlarla kendi kemal kademeleri arasındaki olumlu veya olumsuz ilişkileri teşhis edebilmeli ve böylece insanî tekâmülüne ulaşmanın doğru ve sağlıklı yolunu bulabilmelidir. Bu teorik bilgileri (dünya görüşünün temel kural ve prensiplerini) elde etmediği sürece doğru bir "davranış sistemini (ideoloji)" kabul etmesi mümkün olmayacaktır.

İşte bu nedenledir ki doğru ideoloji ve dünya görüşünü içinde barındıran "hak din"i tanıyıp öğrenme yolunda çaba sarf etmek kaçınılmaz bir zarurettir ve o olmaksızın "insanî kemal"e erişebilmek mümkün olmayacaktır. Nitekim bu tür bir bakış açısı ve değerler sistemin-

den kaynaklanmayan davranışlar "insanî bir davranış" değildir. Keza, hak dini bulabilmek için hiçbir çaba sarf etmeyen ya da onu bulduktan sonra sırf kör bir inatla küfür yolunda ayak direyip hayvanî istekler ve geçici maddî zevklerle yetinenler aslında hayvandan öte bir nesne değildirler. Kur'ân-ı Kerim'in de buyurmuş olduğu üzere "...**(dünyadan) faydalanır, hayvanların yemesi gibi yerler...**"¹. Böyleleri, kendilerine bahşedilmiş olan insanî yeteneklerini boşa harcaııp berbat ettiklerinden pek acı bir cezaya çarptırılacaklardır:

...Bırak yesinler, bırak faydalansınlar, varsın dünyevî arzularla oyalanıp dursunlar, bunun sonucunu çok yakında görecekler nasıl olsa!..²

Sorular:

- 1- Dinî incelemelerde bulunma lüzumunun ikinci delili, hangi ön gerekçelere dayanır?
- 2- İnsanca kemali arayış ne demektir?
- 3- İnsanın temel özellikleri nedir?
- 4- Bu özelliklerle insanın gerçek tekâmülü arasında ne ilgi vardır?
- 5- İdeolojinin dünya görüşüne bağlı oluşunu açıklayınız.
- 6- İkinci delilin mantıkî akışını açıklayınız.

1- Muhammed, 12.

2- Hicr, 3.

4. Ders

TEMEL MESELELERİN ÇÖZÜMÜ

Giriş

Dünya görüşünün temel meselelerini çözmek ve hak dinin temel prensiplerini [=usul-i din] kavramak isteyen bir insan ilk adımda şu soruyla karşılaşmaktadır: Bu meseleleri halletmenin yolu nedir? Doğru temel bilgiler nasıl elde edilebilir? Esasen, bilgi ve tanıma için hangi yollar mevcuttur? Bu bilgi ve tanıyışlara ulaşabilmek için söz konusu yolların hangisini seçmek gerekir?

Bu konunun teknik ve teferruatlı incelenmesi, insanla ilgili çeşitli bilgi ve tanıyışları ele alıp bunların değerlendirmesiyle ilgilenen bilgi-bilim, yani epistemolojinin sahasına girer. Bunların tamamının açıklamasına girmemiz hâlinde konumuzdan uzaklaşmış olacağımızdan burada sadece önemli ve konumuz için gerekli bazı noktalara değinmekle yetiniyor, daha teferruatlı incelemeyi okuyucunun kendi tercihinine bırakıyoruz.¹

"Bilme"nin Çeşitleri

İnsanın bilme ve tanıma türleri bir açıdan 3 kategoride incelenebilir:

1- Özel anlamı itibarıyla pozitif ve bilimsel bilme: Bu tür bilgi, duyu organlarının yardımıyla edinilmektedir, bu arada akıl da duyu yoluyla edinilen idrakleri ayırıştırıp değerlendirme rolünü oynar.

1- Daha fazla bilgi için bk. "Amuşiş-i Felsefe" (Felsefe Öğrenimi) kitabının ikinci bölümü, "Pasdari Ez Sengerhay-i İdeolojik" (İdeolojik Mevzileri Koruma) kitabının, "Şinaht" (Tanıma) bölümü ve "İdeoloji-i Tatbiki" (Uygulamalı İdeoloji) kitabının beşinci dersinden on altıncı dersine kadar.

Pozitif bilme ve algılar fizik, kimya ve biyoloji gibi pozitif bilimlerde söz konusudur.

2- Aklî bilgi: Bu tür bilgi analiz ve değerlendirme mefhumlarıyla elde edilir ve bu bilginin edinilmesinde temel rolü akıl oynar. Kimi zaman kıyasın öncüllerinden de yararlanılsa da, bu bilgilerin sahası mantık, felsefî bilimler ve matematiktir.

3- Taabbudî (kulluk yoluyla edinilen) bilgi: Bu tür bilgi sânevî, yani dolaylı bilgileri içerir ve kendisine güvenilip itimat edilen bir kaynağın (=otorite) önceden verdiği doğru habere dayanılarak edinilen bilgidir. Bir dinin mensuplarının, dinî liderlerinin sözlerine güvenerek inandıkları ve bazen pozitif ve duyumsal bilgiden bile daha güçlü olduğu görülen dinî bilgi ve inançlar bu türe girer.

4- Şuhudî bilgi: Bu tür bilgi, yukarıda sayılan türlerin hepsinden farklı olarak hiçbir zihnî vasitanın aracılığı olmadan bireye doğrudan doğruya "malum" olan vasıtasız bilgi (=sezgi)dir ve bu bilgide kesinlikle hata ve yanılğı yoktur. Ancak, yeri geldiğinde açıklamış olduğumuz üzere şuhudî ve irfânî olduğu zannedilen bilgi ve bulgular genellikle bireylerin kendi zihnî bulgularının bir yorumu olduğundan bunlarda elbette ki hata ve yanılğı olabilmektedir.¹

Çeşitli Dünya Görüşleri

Bilgi ve tanıma hakkındaki bu açıklamalardan sonra dünya görüşü de aşağıdaki şekilde 4 kategoride incelenebilir:

1- Bilimsel dünya görüşü: İnsanın bilim ve deney yoluyla, varlık âlemi hakkında edindiği genel bakış açısı ve kanaattir.

2- Felsefî dünya görüşü: Akıl ve mantık çalışmalarıyla elde edinilen bilgiye dayalı kanaat ve bakış açısıdır.

3- Dinî dünya görüşü: Din liderlerine iman edip onların sözlerine inanmakla edinilen dünya görüşüdür.

4- İrfânî dünya görüşü: Bireyin doğrudan kendisine malum olan ve sezgisel yolla (şuhûdla) edinilen bilgidir.

1- Amuşiş-i Felsefe (Felsefe Öğrenimi), on üçüncü ders.

Şimdi, dünya görüşüyle ilgili temel meseleleri bu dört yolun hepsinin çözüp çözemeyeceğine bakacak, bunu belirledikten sonra bu yollardan hangisinin daha ayrıcalıklı ve üstün olduğu sorusuna cevap arayacağız.

İnceleme ve Eleştiri

Pozitif ve deneysel bilginin sınır ve kapasitesi gereğince doğal ve maddî fenomenlerle sınırlı olduğu dikkate alınacak olursa, sadece pozitif bilim yoluyla edinilen bulgularla "dünya görüşü"nü kural ve prensiplerinin öğrenilemeyeceği ve bununla ilgili meselelerin çözülemeyeceği anlaşılacaktır. Çünkü bu tür konular deneysel ilmin sahası dışındadır ve hiçbir pozitif bilim dalı, bu tür konuların ispatı veya reddi hakkında tek cümle sarf etmemiştir. Mesela Allah'ın varlığı veya (haşa) yokluğu konusu, laboratuvar deneyleriyle ispatlanabilecek bir mevzu değildir. Zira pozitif ve deneysel bilimin gücü, tabiat ötesinin (mavera) sınırlarına girmekten acizdir, pozitif bilimler maddî olmayan şeyleri ret veya ispat edemezler.

Binaenaleyh daha önce literatür anlamıyla açıkladığımız manada bilimsel ve deneysel dünya görüşü seraptan öte bir şey değildir ve bu nedenle de gerçek anlamda bir "dünya görüşü" olarak tanımlanamaz. Bu görüş, olsa olsa "madde dünyasını bilme" olarak tanımlanabilir ve böyle bir bilgi ise dünya görüşüyle ilgili temel kural ve meseleleri açıklayıp halledebilmekten acizdir.

Ancak, daha önce belirttiğimiz kulluk yoluyla edinilen bilgiler dolaylı bilgiler olup bunların edinildiği kaynak veya kaynaklar önceden güvenilirliğini ispatlamıştır. Yani mesela bir peygamberin getirdiği mesajların doğruluğuna inanmak için önce onun peygamberliğinin hak ve doğru olduğunun ispatlanmış olması gerekmektedir. Bundan daha önce de, söz konusu mesajı gönderenin, yani Yüce Allah'ın varlığı ispatlanmış ve O'na tamamen iman edilmiş olmalıdır. Mesajı gönderenin (Allah) varlığı ve mesajı getirenin (peygamber) meşru aracılığını da sırf mesaja isnatla ispatlamak mümkün değildir. Yani mesela "Kur'ân, Allah vardır." diyor, o hâlde Allah'ın varlığı ispatlanmış demektir." denilemez. Önce Allah'ın varlığı ispatlanır da, ardından Hz. Peygamber'in ve Kur'ân'ın hakkaniyeti anlaşılıp kabul edilecek olursa bu "muteber kaynak" ve "doğru haberci"ye isnatta bulunularak İslâm

inancı ve pratik hükümlerle ilgili teferruatlar kabul edilebilir. Ama temel meselelerin daha önce başka bir yolla halledilmesi gerekmektedir.

O hâlde dünya görüşüyle ilgili temel meselelerin çözümü için kulluk yöntemi de geçerli olamamaktadır.

İrfan ve ısrak yöntemine gelince: Bu konuda tartışılacak birçok nokta vardır:

Her şeyden önce, dünya görüşü, tamamen zihnî mefhumlarla şekillenip yoğrulan bir bilgi türüken, irfan ve şuhud sahasında bu zihnî mefhumlara zerrece yer yoktur. Dolayısıyla da bu tür mefhumları irfana isnat etmek, ister istemez bir takım müsamaha ve mülahazalara dayanmaktan kurtulamayacaktır.

İkinci bir nokta da şuhud ve irfanla edinilen bilgi ve öğrenilen hakikatlerin yorumunun doğru kavramlarla ifade edilebilmesi özel bir zihnî hazırlık ve çalışmayı gerektirir, bu da uzun ve yorucu mantık çalışmaları ve felsefe tahlillerini geride bırakmadan mümkün değildir. Bu bilgi birikimine sahip olmayanlar benzer kelime ve deyimler kullanmakta, bu da gerçeklerin ve konunun sapmasında önemli rol oynamaktadır.

Üçüncüsü: Çoğu durumlarda irfan yoluyla ulaşılan bir hakikat, bunun hayalî yansımaları ve zihindeki analizleriyle karıştırılmakta, bizzat söz konusu arif kimse bile bu hataya düşebilmektedir.

Dördüncüsü: Zihni yorumu "dünya görüşü" olarak adlandırılacak hakikatlere ulaşmak yıllar sürecek irfan ve tarikat seyr-u suluklarını gerektirmektedir; pratik bilgi türlerinden olan seyr-u suluk yöntemini kabul etmek ise, dünya görüşüyle ilgili temel meseleler ve teorik alt yapılarla bağlıdır. Binaenaleyh seyr-u suluka başlamadan önce bu konuların halledilmiş olması gerekir. Oysa şuhudî bilgi, ancak işin sonunda elde edilebilmektedir ve esasen bu şuhudî irfan, ancak Allah'a kulluk yolunda yılmadan samimi çaba sarf eden kimseye nasip ve âyan olabilmektedir. Böyle bir çaba ise elbette ki Yüce Allah'a önceden kalbiyle iman edip O'na kulluk ve itaatte bulunmakla mümkündür ancak...

Sonuç

Bu incelemelerden çıkarılan sonuç şudur: Dünya görüşü konusundaki meselelerin çözümünü arayan birinin önündeki yegâne açık

yol akıl ve mantık yoludur, bu nedenledir ki gerçek "dünya görüşü"nü felsefi dünya görüşü olarak tanımlamak gerekir.

Bu arada şunun altını çizmekte yarar var: Söz konusu meselelerin çözümünü sırf akla özgü bilmek ve dünya görüşünü de felsefi görüşten ibaret saymak, doğru dünya görüşüne ulaşabilmek için bütün felsefi konuları çözmek gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır. Bilakis, dünya görüşünün en temel meselesi olan tanrının varlığını ispatlamak için gayet basit ve netliğe yakın birkaç felsefi meseleyi çözebilmek kâfidir. Ancak, bu tür konularda uzmanlık kazanıp her nevi şüphe ve soruyu cevaplayabilecek kapasiteye ulaşmak da elbette ki daha etraflı ve geniş felsefi etütlerde bulunmayı gerektirmektedir.

Yine, temel meselelerin çözümü için gerekli, faydalı bilgileri akıl ve mantık yoluyla elde edilen bilgilerden ibaret varsaymak, bu konuların çözümü için diğer bilgi türlerine kesinlikle başvurulmaması gerektiği anlamına da gelmez. Bilakis, birçok aklî istidlallerde (usullamalarda) fitrî bilgi veya duyu ve deney yoluyla edinilen ön bilgilerden de pekâlâ yararlanılabilir.

Nitekim sânevî ve itikadî fûruatla ilgili meselelerin çözümleri için taabbudî bilgilerden yararlanmak ve bunları dinin muteber kaynakları olan Kitap ve sünnet hükümleri esasınca ispatlamak mümkündür. Böylece, doğru dünya görüşü ve ideolojiye ulaştıktan sonra irfan ve tarikatın seyr-u süluk merhalelerini kat edip bir takım mükâsefe ve müşahedelere ulaşabilmek ve aklî ispatlama yollarıyla elde edilenlerin pek çoğunu, zihni mefhumları kullanmaya gerek bile kalmadan anlayıp idrak edebilmek de pekâlâ mümkün olabilir.

Sorular:

1- İnsanın bilme ve öğrenme yollarını ve bunlardan her birinin sahasını açıklayınız.

2- Kaç tür dünya görüşü tasavvur edilmektedir?

3- Dünya görüşünün temel meseleleri hangi yolla ispatlanabilir?

4- Bilimsel dünya görüşünü eleştiriniz.

5- Dünya görüşüyle ilgili meselelerin anlaşılmasında tecrübî ve deneysel bilgilerden nasıl yararlanılabilir?

6- Akidevî meselelerin ispatında taabbudî bilgilerden nasıl ve hangi durumlarda yararlanılabilir?

7- İrfânî dünya görüşü nedir? Dünya görüşünün temel konularını irfanî müşahedelerle çözebilmek mümkün müdür? Neden?

5. Ders

ALLAH'I TANIMA

Giriş

Dinin temelini âlemi yaratan Allah'ın varlığının oluşturduğunu, asıl farkın ise varlık âlemine ilâhî bakışla maddî bakış ve yine bu inancın varlık ve yokluğunda olduğunu gördük.

Dolayısıyla, hakikati arayan kimse için söz konusu olan ve her şeyden önce doğru cevabı bilmesi gereken ilk konu Allah'ın varlığıdır. İnsan bu hususta kesin sonuca varmak için aklını kullanmalıdır.

İkinci aşamada ise sıra ayrıntılara (vahdet, adalet ve Allah'ın diğer sıfatlarına) gelir.

Şuhudî (Sezgisel) ve Zihnî Bilgi

Allah Teala'yı iki değişik yöntemle tanımak mümkündür. Biri şuhudî ve sezgisel bilgi yoluyla tanıma ve diğeri ise zihnî bilgi yoluyla tanıma.

Allah Teala hakkında şuhudî bilgiden maksat, zihnî kavramlar vasıta olmadan bir nevi içsel ve kalbî müşahedeye Allah'ı tanımaktır.

Açıktır ki, bir kimsenin Allah hususunda bilinçli müşahedesi olursa (ariflerin iddia ettiği gibi) aklî delil ve ispata ihtiyacı kalmayacaktır. Ama normal¹ insanların bu sezgisel bilgiye ulaşabilmeleri, kendilerini yetiştirip bir takım irfanî seyr-ü süluk merhalelerini geride

---

1- Böyle bilinçli bir müşahedeye sahip olan istisnâî kişilerin varlığı inkâr edilemez elbette. Nitekim biz, peygamberlerin ve masum Ehlibeyt İmamları'nın çocuklukta bile bu tür müşahedeye sahip olduklarına inanıyoruz.

birakmalarına bağlıdır. Evet, Allah Teala hakkında şuhudî bilginin zayıf merhaleleri her ne kadar normla insanlarda da varsa, bu müşahede bilinçsiz olduğu için bilinçli bir dünya görüşünün oluşması için yeterli değildir.

Zihnî tanımadan maksat ise, insan "her şeyi bilen, her şeye gücü yeten, yaratıcı, ihtiyaçsız vb." gibi tümel kavramlarla Allah Teala hakkında müşahede türünden zihnî bir bilgi kazanması ve "âlemi yaratmanın varlığına" inanmasıdır. Daha sonra diğer zihnî bilgilerini de buna ekleyerek uyumlu bir inanç düzeni (dünya görüşü) elde etmesidir.

Aklî ve felsefî delillerden doğrudan doğruya elde edilen işte bu zihnî bilgidir. Böyle bir bilgiye ulaştıktan sonra insan bilinçli şuhudî bilgiye de ulaşabilir.

Fıtrî Tanıma

Birçok din önderlerinin, ariflerin ve hekimlerin sözlerinde "Allah'ı tanıma fitrîdir" veya "İnsan fitrî olarak Allah tanır." gibi tabirlerle karşılaşmaktayız. Bu sözlerin doğru anlamlarını anlayabilmek için "fitrat" kelimesi hakkında bir açıklama yapmak zorundayız:

Fıtrat, Arapça bir kelime olup yaratılış şekli anlamındadır; dolayısıyla ancak bir varlığın yaratılışının gerektirdiği şeylere "fitrî" tabiri kullanılabilir. Bu nedenle, fitrî olan her şeyin şu üç özelliğe sahip olması gerekir:

1- Her varlık türünden var olan fitriyat, şiddet ve zaaf açısından farklı olsa da o türden olan diğer bütün bireylerde de var olur.

2- Fıtrî şeyler tarih sürecinde daima varlıklarını korurlar. Dolayısıyla; bir varlığın fitratının bir dönemde bir şeyi ve başka bir dönemde de başka bir şeyi gerektirmesi imkânsızdır.¹

3- Fıtrî şeyleri, her ne kadar güçlendirme veya yönlendirmek için eğitime ihtiyaç olsa da varlığın yaratılışının gereği olmaları açısından oluşumlarında öğretme ve öğrenmeye ihtiyaç yoktur.

İnsanın fitriyatını ikiye ayırabiliriz:

1- "Öyleyse sen yüzünü Allah'ı birleyen, Allah'ın o fitratına çevir; ki insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışı olarak dinde hiç bir değiştirme yoktur." (Rum,/30).

1- Her insanın eğitime ihtiyaç duymadan sahip olduğu yaratılışının gereği (fitrî) olan bilgiler.

2- Her insanın eğitime ihtiyaç duymadan sahip olduğu yaratılışının gereği olan eğilim.

Buna binaen, her insan eğitim ve öğrenmeye gerek duymadan Allah'ı tanımaya muktedir olursa buna "Allah'ı fitrî olarak tanıma" diyebiliriz. Ve eğer bir insanda Allah'a yönelme ve O'na tapma eğilimi diye bir özellik bulunursa bunu da "Fitrî olarak Allah'a tapma" diye adlandırabiliriz.

Birçok bilgin, din ve Allah'a yönelişi insanın psikolojik eğilim ve özellikleri olarak tanımlayıp bunu "din hissi" veya "dinî duygu" diye isimlendirmiştir.

Bizce Allah'ı tanımak da insanın fitratının bir gereğidir. Ama "Allah'a tapma fitratı" bilinçli bir yöneliş olmadığı gibi, "Allah'ı tanıma fitratı" da sıradan insanları Allah'ı tanımak için aklî çabadan mustağni kılacak kadar bilinçli bir tanıma değildir.

Ancak, şu noktayı da unutmamak gerekir ki, her insan en azından fitrî ve sezgisel tanımanın zayıf bir derecesine sahip olduğu için bir az kafa yorarak ve kısa yollu bir istidlale başvurarak Allah'ın varlığını kabul edip, tedricen bilinçsiz olarak var olan sezgisel ve şuhudî tanımasını güçlendirebilir ve neticede bu hususta yüksek bir bilince erişebilir.

Kıscacası, Allah'ı tanımanın fitrî oluşu demek, insanın kalbinin Allah'ı tanıdığı ve ruhunun derinliklerinde bilinçli olarak Allah'ı tanıma yeteneğine sahip olduğu anlamındadır. Fakat bu fitrî yetenek sıradan insanlarda onları tamamen düşünme ve aklî ispattan ihtiyaçsız kılacak derecede değildir.

Sorular:

1- Dünya görüşünün en temel konusu ve onu temel kılan özelliği nedir?

2- Yüce Allah'ı sezgisel bilgi (huzurî) ve edinimsel bilgi (husulî) yolla tanımayı açıklayınız.

3- Sezgisel bilgi akıl istidlalleriyle elde edilebilir mi? Neden?

4- Edinimsel bilgi, sezgisel bilgiye ulaşma yolunda nasıl rol oynayabilir?

5- Fıtratın anlamını açıklayınız.

6- Fıtrî konuların özelliklerini belirtiniz.

7- Fıtrî konuların türleri nelerdir?

8- Hangi fıtrî durum Yüce Allah'la ilgilidir?

9- Allah'ı fıtrî olarak tanımayı açıklayınız.

10- Allah'ı tanıma ve bilme fıtratı, alelade insanları aklî istidallerden müstağni kılabilir mi? Neden?

6. Ders

ALLAH'I TANIMANIN KOLAY YOLU

Allah'ı Tanımanın Yolları

Allah'ı tanımak için çok çeşitli yollar vardır ve çeşitli felsefi, kelimî kitaplarda, din önderlerinin buyruklarında ve yine ilâhî kitaplarda bunlara işaret edilmiştir. Her yöntemde ortaya atılan delil ve burhanlar çeşitli açılardan birbirinden farklıdırlar. Örneğin, bunlardan bazısında hissî öncüllerden yararlanılmıştır; oysa diğer bazıları sadece akli öncüllerden oluşmuş, bazıları doğrudan doğruya Allah Teala'nın varlığını ispatlarken, bazıları da varlığı başka bir şeyin varlığına bağlı olmayan bir varlığı (vacibu'l-vücuğu) ispatlamaya çalışmaktadırlar ve böyle olduğu için de O'nun sıfatlarını tanımak için daha başka delillere gerek vardır.

Bir açıdan Allah'ı tanımanın delillerini, bir nehirden geçmek için kullanılan köprü ve yollara benzetebiliriz: Bunlardan bazıları nehrin üzerinde uzatılan sade bir asma köprü gibidir; hafif biri onun üzerinden rahatça geçip çabucak hedefine ulaşabilir. Bazıları taş köprüler gibidir; daha sağlam ve dayanıklıdır; ancak, biraz inişli-çıkışlıdır ve yolu uzatır. Bazıları da ağır trenler için yapılan uzun tünelleri olan demir yolları gibidir.

Zihnî yükü hafif olan bir insan Rabbi'ni çok sade yollardan tanıyarak ona kulluk edebilir. Ama şüphelerin ağır yükünü omuzlarına alan kimse daha sağlam köprüden geçmek zorundadır ve nihayet şüphe ve vesvese yığınlarının yükünü üzerinde taşıyan kimse, birçok dönemeci, iniş ve çıkışı olsa da temelleri çok sağlam olan yollardan geçmek zorundadır.

Biz burada önce Allah'ı tanımanın kolay ve sade yoluna işaret edecek, daha sonra orta yollardan birini açıklamaya çalışacağız. Ancak, zihinleri birçok şüphelerle karışmış olan veya bu tür fikrî şüphelerin tuzağına düşmüş sapkınları kurtarmak isteyenler, birçok felsefi temel meselelerin haline bağlı olan dönemeçli yolları kat etmelidirler.

Sade Yolun Özellikleri

Allah'ı tanımanın sade yolunun bir takım özellikleri vardır ki en önemlileri şunlardır:

1- Bu yolun öncüllere ihtiyacı olmadığı için bu alanda söz konusu edilebilecek en kolay açıklama niteliğini taşır; dolayısıyla da bütün insanlar için malumat açısından hangi seviyede olursa olsun anlaşılabilir.

2- Bu yol, ilk önce "vacibu'l-vücut" olan bir varlığı ispatlayan; onun ilim, güç, hikmet, yaratıcılık, rububiyet vs. sıfatlarını ispatlamak için de başka delillere başvuran birçok felsefi ve kelimî yöntemlerin aksine doğrudan doğruya "sonsuz bilgi ve kudreti olan her şeyin yaratıcısı Allah"a doğru götürmektedir insanı.

3- Bu yol her şeyden önce, fitratı uyandırma ve fitrî tanımayı bilinçlendirme rolünü üstlenmektedir. Bu delil, Allah'ın kudretinin izlerini her varlıkta görürcesine irfanî bir hâl kazandırır insana.

İşte bu özellikleri dikkate alarak ilâhî din önderleri, insanlar için bu yolu seçmiş ve herkesi onu izlemeye davet etmişlerdir; diğer yöntemleri ise ya özel kimselere öğretmiş veya mülhit filozoflarla tartışmada onlara karşı kullanmışlardır.

O'nun Nişaneleri

Allah'ı tanımanın sade yolu, Allah'ın dünyadaki nişane ve belirtilerinin; Kur'ân-ı Kerim'in tabiriyle "Allah'ın ayetlerinin üzerinde düşünmek"tir. Yer, gök ve insandaki bütün olgu ve varlıkların her biri doğru bir bakışla hep yüce bir varlığın birer nişanesidir ve her biri kendine has özgünlükle gönül yelkovanını her zaman ve her yerde varlık âleminin merkezi olan o maksada doğru yönelir.

Elinizdeki bu kitap bir nişanedir; bu kitabı okuyarak onun bilinçli ve hedefli bir yazarının olduğuna inanıyorsunuz. Bu kitabın bir takım

maddî etki ve tepkiler sonucu ortaya çıktığını ve hedefli bir yazarının olmadığını hiç aklınızın ucundan geçirebilir misiniz? Bir madende patlama sonucu küçük parçaların harf şeklini aldığını ve kağıt parçalarıyla tesadüfî bir çarpışmayla bilinen yazıları oluşturduğunu, daha sonra kağıtların başka bir tesadüfle düzenlenip ciltlendiğini ve böylece onlarca ciltlik "bir ansiklopedi"nin oluştuğunu düşünmek saçma değil mi?!

Bu kadar tanınmış ve tanınmamış esrar ve hikmetleriyle bu büyük evrenin oluşumunun açıklamasında tesadüflerin rol oynadığını kabul etmek bu düşünceden binlerce kere daha saçmadır!

Evet; her hedefli düzen, hedefli bir düzenleyicinin belirtisidir. Bu evrenin neresine bakılırsa bakılsın hikmetli bir yaratıcının onu yarattığı ve sürekli olarak onu yönetmekte olduğu görülmektedir.

Bahçedeki toprak ve gübre arasından çıkan bir gül dalının rengarenk görünümü ve küçücük bir taneden oluşmuş olan ve her yıl çok miktarda güzel renkli, güzel kokulu, tatlı elmalar veren bir elma ağacı ve çeşitli özellik, değişik şekilleriyle diğer ağaçlar...

Yine bir gül dalında öten bir bülbül ve yumurtadan çıkan, gagasını yere vuran bir civciv, yeni dünyaya gelen bir kuzu ve bebek için annesinin göğsünde toplanan süt ve... hepsi O'nun nişaneleridir.

Bebeklerin dünyaya gelmesiyle aynı zamanda annelerin göğsünde süt oluşması arasında ne kadar da hayret verici bir uyum vardır!

Her yıl yumurta bırakmak için daha önce hiç gitmediği kilometrelerce yolu kat eden balıklar, bir yığın bitkiler arasındaki yuvalarını tanıyan ve hatta bir kez bile yanlışlıkla başka bir yuvaya gitmeyen su kuşları, her sabah kovanlarından çıkıp kokulu güllerden yararlanmak için uzun yolları kat ettikten sonra akşamları kovanlarına geri dönen bal arıları ve... hepsi O'nun nişanelerindedir.

Hayret verici nokta şu ki: Seçkin bir varlık olan insanın yararlanması için hem bal arıları, hem süt veren inek ve koyunlar ihtiyaçlarından kat kat fazla süt ve bal üretmekte!

Bütün bunları şükürünü etmeyen insan, tanıdığı veli nimetini tanımazlıktan gelir ve onun hakkında tartışır ve cedel eder!

Bizzat insanın vücudunda çok ince tedbirin hayret verici eserleri görülmektedir: Vücudun uyumlu sistemlerden oluşması, her sistemin

münasip organlardan teşkil bulması, her organın hepsi ana hücreden meydana gelen milyonlarca özel canlı hücreden oluşması ve her hücrenin belli bir oranda gerekli maddelerden teşkili, her uzvun bedeninin en uygun yerinde yer alması, aza ve sistemlerin akciğer vasıtasıyla oksijen alması ve onu kandaki alyuvarlar vasıtasıyla taşıması, karaciğer aracılığıyla gerekli miktarda şeker üretimi, hasar görmüş dokuların yeni hücrelerin oluşmasıyla onarılması, akyuvarlar yardımıyla bedene saldıran mikropların yok edilmesi, bedeninin hayafı işlerini düzenlemede önemli rolleri olan çeşitli bezler vasıtasıyla çeşitli hormonların aktarılması vb. hedefli hareket ve faaliyetlerin hepsi O'nun nişaneleridir.

Onlarca asır boyunca binlerce bilginin henüz inceliklerine varamadığı insanı hayrete düşüren bu sistem ve düzeni kim oluşturdu?

Her hücre hedefli küçük bir sistemdir, hücreler birleşerek hedefli ve daha büyük bir sistem olan organı oluşturmaktadır, çeşitli ve karışık sistemler topluluğu ise bedeninin hedefli genel sistemini oluşturmaktadır. Ama iş burada bitmiyor; sayısız canlı ve cansız varlıkların sistemleri "tabiat âlemi" adında eşsiz ve çok büyük bir sistemi oluşturmaktadır ki, o da tam bir düzen ve uyumluluk içinde bir tek hekimane tedbirle idare edilmektedir. Bu hikmetli tedbir kime aittir?

İşte Allah budur. Öyleyse nasıl oluyor da (yalnız O'na tapmaktan) çevriliyorsunuz.¹

Açıktır ki, insanın bilgisi genişledikçe, tabii varlıklara egemen olan kural ve ilişkiler keşfedildikçe yaratılışın esrar ve hikmetleri daha fazla ortaya çıkacaktır. Fakat, var olan bu varlıklar ve açık nişaneler üzerinde düşünmek tertemiz ve şüphelere bulaşmamış kalpler için yeter.

Sorular:

1- Allah'ı tanımanın çeşitli yollarını ve bu yolların özelliklerini belirtiniz.

2- Allah'ı tanımanın en kolay yolu nedir? Bu yolun özelliklerini belirtiniz.

3- Varlıkların ve olayların belli gayelere yönelik oluşunun nişane ve alametlerini açıklayınız.

1- En'âm, 95.

4- Düzen ve disiplinin delilinin mantıkî şeklini açıklayınız.

7. Ders

VACİBU'L-VÜCUDUN İSPATI

Giriş

Filozoflar ve mütekellimler Allah'ın varlığını ispatlamak için birçok deliller ortaya koymuşlardır. Biz onların arasından en az mukadimeye ihtiyacı olan ve aynı zamanda sağlam ve anlaşılması kolay olan birini seçerek açıklamaya çalışacağız. Ancak şuna dikkat edilmelidir ki, bu delil sadece Allah'ı "vacibu'l-vücut" olarak, yani varlığı zarurî olup başkası tarafından yaratılmaya ihtiyacı olmayan bir varlık olarak ispatlamaktadır; ama O'nun ilim ve kudret gibi subutî sıfatları ile cismi, zamanı ve mekânı olmayışı gibi selbî sıfatlarını ise diğer delillerle ispatlamak gerekir.

Delil

Aklî farza göre, varlık ya vacibü'l-vücut"dur ya da mümkünü'l-vücut"dur. Bu ikisinin dışında aklen hiç bir varlık yoktur. Bütün varlıklar mümkünü'l-vücut olamaz; çünkü mümkünü'l-vücut'un nedene ihtiyacı vardır ve eğer bütün nedenler mümkünü'l-vücut olur ve başka bir nedene ihtiyacı olursa hiç bir zaman hiç bir varlık varolamaz. Başka bir deyişle nedenlerin teselsülü imkânsızdır. O hâlde nedenler zincirlemesi kendisi başka bir nedenin eseri olmayan bir nedene (vacibü'l-vücuda) ulaşmak zorundadır.

Bu delil, Allah'ın varlığını ispatlamak için sırf bir kaç aklî öncül den oluşan ve hiç bir hissî ve tecrübî öncüle ihtiyacı olmayan en sade felsefî delildir. Ancak bu delil de felsefî kavram ve terimlerden yararlanıldığı için bu terimlerin ve söz konusu aklî öncüllerin etrafında bir miktar açıklama yapılması gerekir.

İmkân ve Vücut

Yargı taşıyan her cümle her ne kadar sade de olsa en azından iki temel kavramdan (özne ve yüklem) oluşmaktadır. Örneğin "güneş ışık saçıyor." cümlesinde "güneş" özne ve "ışık saçmak" da yüklemidir.

Yüklemin özneye yüklenmesi üç şekilde olur: Ya "Üç sayısı dört sayısından daha büyüktür." önermesinde olduğu gibi imkânsızdır; ya "İki dördün yarısıdır." önermesinde olduğu gibi zarurîdir; ya da "Güneş başımızın üstündedir." önermesinde olduğu gibi ne imkânsızdır ve ne de zarurîdir.

Mantıkî tabirle, birinci önerme "imkânsızlık" vasfına, ikinci önerme "zaruret" veya "vücut" vasfına ve üçüncü önerme ise "imkân" ve "mümkünlük" sıfatına sahiptir.

Felsefede "varlık" üzerinde bahsedildiğinden ve imkânsız olan bir şey asla gerçekleşmeyeceğinden filozoflar varlığı aklî farza göre "vacibü'l-vücut" ve "mümkünü'l-vücut"a ayırmışlardır. Vacibü'l-vücut kendiliğinden var olan, başka bir varlığa ihtiyacı olmayan varlığa denir ve tabiatıyla böyle bir varlık ebedî ve ezeli olacaktır; çünkü, bir şeyin bir zamanda olmayışı, onun varlığının kendisinden olmadığını ve var olmak için başka bir varlığa muhtaç olduğunu gösterir ki, bu varlık onun var olmasının ya sebebi ya da şartıdır ve bu varlık olmazsa o da olmaz. Mümkünü'l-vücut, kendiliğinden var olmayan, var olması için başka bir varlığa muhtaç olan varlığa denir.

Aklî farza göre yapılan bu taksim, zarurî olarak mumteniü'l-vücutun (varlığı imkânsız olan varlığın) varlığını reddediyor; fakat dışarıdaki varlıkların bu iki kısmın (vacibü'l-vücut ve mümkünü'l-vücut) hangisinden olduğunu ortaya koymuyor. Başka bir deyişle; bu önerme üç şekilde düşünülebilir: 1- Her varlık vacibü'l-vücut'dur. 2- Her varlık mümkünü'l-vücut'dur. 3- Bazı varlıklar vacibü'l-vücut ve bazı varlıklar da mümkünü'l-vücut'dur. Birinci ve üçüncü farza göre vacibü'l-vücut'un varlığı ispatlanmış olur; o hâlde bütün varlıkların mümkünü'l-vücut olmaları farzının mümkün olup olmadığını incelemek gerekir. Bu ihtimali reddettiğimiz zaman ise, vacibü'l-vücut'un varlığı kesin olarak ispatlanmış olur. Ama vahdet ve diğer sıfatlarının ispatı için diğer delillere başvurmak gerekir.

Buna binaen, ikinci ihtimali batıl etmek için bu delile başka bir mukaddime de eklememiz gerekir ve o şudur: Bütün varlıkların mümkünü'l-vücut olmaları imkânsızdır. Çünkü, mümkünü'l-vücut nedene muhtaçtır ve nedenlerde de teselsül muhaldir. O hâlde nedenler zincirinin, mümkünü'l-vücut olmayan ve başka bir nedene de muhtaç olmayan (vacibü'l-vücut) bir varlıkla noktalanması gerekir. Böylece, diğer felsefî kavramlar da söz konusu oluyor ki, burada onlar hakkında da bir açıklama yapmak zorundayız.

Neden ve Sonuç

Bir varlık diğer bir varlığa muhtaç olursa ve varlığı herhangi bir şekilde diğerine bağlı olursa felsefede muhtaç olan varlığa "sonuç ve eser" ve o diğerine ise "neden" denir. Fakat; neden mutlak surette ihtiyaçsız olmayabilir, yani o neden de başka bir varlığın eseri olabilir. Ancak bir nedenin hiç bir türlü ihtiyacı olmaz ve başka bir şeyin eseri olması da söz konusu olmazsa mutlak neden olur.

Şimdi "her mümkünü'l-vücut'un bir nedene ihtiyacı var." cümlesinin ne demek olduğunu açıklayalım.

Mümkünü'l-vücut kendiliğinden var olmadığından; varlığı başka bir varlığın veya varlıkların varlığına bağlıdır; çünkü bir özne için öngörülen yüklem ya kendiliğinden (bizzat) ya da başka bir şeyin vasıtasıyla (bi'l-gayr) sabit olduğu açıktır. Örneğin; her şey ya kendiliğinden veya başka bir şeyin (ışık) vasıtasıyla aydındır. Her cisim ya kendiliğinden yağlıdır ya da başka bir şeyin (yağın) vasıtasıyla ve bir şeyin kendiliğinden aydın ve yağlı olmadığı gibi başka bir şey vasıtasıyla da aydın ve yağlı olmadığı hâlde bu sıfatla sıfatlandırılması, yani aydın ve yağlı olması imkânsızdır.

Varlığın da bir özneye yüklenmesi ya bizzattır ya da bi'l-gayr; ve bizzat olmadığı durumda da bi'l-gayr olmak zorundadır. Buna binaen, kendiliğinden varlıkla sıfatlandırılmayan her mümkünü'l-vücut başka bir varlık vasıtasıyla vücuda gelir ve onun eseri olur ve "Her mümkünü'l-vücut bir nedene muhtaçtır." ilkesinin anlamı da budur.

Ancak, bazıları nedensellik kuralının asıl "her varlığın nedene muhtaç olduğu" anlamına geldiğini sanmış ve buna dayanarak Allah'ın da bir nedeni olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir! Oysa nedensellik kuralının öznesinin mutlak "varlık" değil, "mümkünü'l-vücut"

ve "eser" olduğundan, başka bir deyişle her varlığın değil, muhtaç olan bir varlığın nedene muhtaç ve bağlı olduğundan gaflet etmişlerdir.

Nedenlerin Teselsülünün İmkânsız Oluşu

Bu delilde yararlanılan en son mukaddime, nedenler zincirinin, kendisi başka bir şeyin eseri olmayan bir varlığa ulaşması zorunluluğudur; yani nedenlerin sonsuza dek teselsülleri (zincirleme devam etmesi) imkânsızdır. Böylece, vacibü'l-vücut, kendiliğinden var olan ve başka bir varlığa ihtiyacı olmayan bir varlık olarak ispatlanmış oluyor.

Filozoflar, teselsülün batıl olduğunu ispatlamak için çeşitli deliller ileri sürmüşlerdir; ancak, nedenlerde teselsülün batıl oluşu apaçık bir konudur ve biraz düşünmekle herkesin rahatça inanacağı bir gerçektir. Yani sonucun nedene ihtiyacı olup, nedenin varlığına bağlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda eser olmanın ve bağımlılığın genel olduğu düşünülürse kesinlikle hiç bir zaman, hiçbir varlık gerçekleşmeyecektir; çünkü bağımlı olan varlıklar kümesi, bağımlı oldukları diğer varlık olmaksızın düşünülemez.

Bir koşu takımının başlangıç çizgisinde durup koşmaya hazır olduklarını ve her birinin diğeri koşuya başlamadan koşmamaya karar verdiğini düşünün; eğer bu karar gerçekten takımdaki herkesi kapsayacak şekilde genelliğe sahip olursa hiç bir zaman hiç biri koşmaya başlamayacaktır! Aynı şekilde; her varlığın varlığı başka bir varlığın varlığına bağlı olursa hiç bir zaman hiç bir varlık gerçekleşmeyecektir. O hâlde bir varlığın zihin dışında gerçekleşmesi, ihtiyacı olmayan ve hiç bir şeye bağlı olmayan bir varlığın var olduğunu gösteriyor.

Delilin Açıklanışı

Yukarıdaki mukaddimleri göz önünde bulundurarak bir kere daha delili açıyoruz:

Var olan her şey iki hâlin dışında değildir: Ya varlığı zarurî olup kendi kendiliğinden vardır, yani "vacibü'l-vücut"dur ya da varlığı zarurî olmayıp başka bir varlığa bağlıdır, yani "mümkünü'l-vücut"dur. Açıktır ki, gerçekleşmesi imkânsız olan bir şey de hiç bir zaman vücuda gelmeyecektir ve hiç bir zaman ona varlık denilemez. O hâlde

her varlık ya vacibü'l-vücuttur, ya da mümkünü'l-vücut.

"Mümkünü'l-vücut"un anlamına dikkat edildiğinde, bu kavramın kapsamına giren her şeyin sonuç ve eser olup bir nedene muhtaç olduğu ortaya çıkar; çünkü kendi kendiliğine var olmayan bir varlık başka bir varlık vasıtasıyla varolmak zorundadır. Nitekim, bizzat olmayan bir sıfat bi'l-gayr olarak varolmak zorundadır. Nedensellik kuralının anlamı da, her varlığın değil, sadece mümkünü'l-vücut olup başka bir varlığa muhtaç olan bir varlığın nedene muhtaç olduğudur. Dolayısıyla Allah'ın da bir nedene muhtaç olduğu veya bir nedene dayanmayan Allah'a inanmanın nedensellik kuralına aykırı olduğu söylenemez!

Diğer taraftan, bütün varlıklar mümkünü'l-vücut olup başka bir nedene muhtaç olsalar hiç bir zaman bir şeyin varlığı gerçekleşmeyecektir. Bu ihtimal tıpkı, bir grubun üyelerinden her birinin, bir işe girişmesini başka bir üyenin o işe girişmesine bağlı kılması gibidir; bu durumda hiç birisinin işe girişmeyeceği apaçık bellidir. O hâlde, zihin dışındaki varlıkların varlığı, vacibü'l-vücutun varlığının delilidir.

Sorular:

- 1- İmkân ve vücubun mantikî ve felsefî anlamlarını açıklayınız.
- 2- Vacibü'l-vücut ve mümkünü'l- vücut ne demektir?
- 3- Varlığı mümkün ve vücub versiyonlar şeklinde akli ayırmalara tâbi tutmanın kaç teorik yolu vardır?
- 4- İlet ve malul (neden ve sonuç) terimlerini açıklayınız.
- 5- Nedenselliğin asıl niteliği nedir?
- 6- Niçin "mümkünü'l-vücut" olan her şey bir nedene muhtaçtır?
- 7- Nedensellik aslının gereği, Allah'ın da bir nedene bağlı olması mıdır? Neden?
- 8- Yaradılmamış bir tanrıya inanmak, nedensellik kuralına aykırı mıdır?
- 9- Neden'de hiyerarşik bütünlüğün (=teselsül) imkânsızlığını açıklayınız.
- 10- Bu burhanın mantikî şeklini açıklayıp, bunun tam olarak neyi ispatladığını belirtiniz.

8. Ders

ALLAH'IN SIFATLARI

Giriş

Daha önce felsefî delillerin çoğunun hedefinin "vacibü'l-vücut" diye bir varlığın olduğunu ispatlamak olduğunu söyledik. Diğer bir takım delillerle de vacibü'l-vücutun selbî ve subutî sıfatları ispatlanmış olur. Bu sıfatların bilinmesiyle de Allah Teala ile yarattığı varlıkları ayıran özel sıfatlar tanınmış olur. Vacibü'l-vücutun, yaratıklara has sıfatlarla sıfatlandırılmaması, yaratıklarından biriyle karıştırılmaması için bir taraftan Allah'ın selbî sıfatları ispatlanmalı ve diğer taraftan da, O'nun tapınılmaya layık olduğunun aydınlığa kavuşması ve aynı zamanda nübüvvet, mead ve bunların ayrıntıları gibi diğer akidevî konuların ispatlanması için subutî sıfatları da ispatlanmalıdır.

Daha önce getirdiğimiz delillerden, vacibü'l-vücutun nedene ihtiyacı olmadığı ve onun mümkünatın var olması için neden olduğu ispatlanmış oldu. Bir başka deyişle: Vacibü'l-vücutun iki sıfatı ispatlanmış oldu: Biri, onun ihtiyaçsız oluşudur; bir varlık başka bir varlığa en küçük bir ihtiyaç duyarsa ihtiyaç duyulan varlık onun nedeni olmuş olur ve daha önce de (felsefede) nedenin, başka bir varlığın ona muhtaç olması anlamında kullanıldığını öğrenmiştik. İspatlanan diğer sıfat ise O'nun malulu olan mümkünü'l-vücutların ona muhtaç oluşlarıdır.

Şimdi buna dayanarak bunların her birinin gereklerini anlatacak ve vacibü'l-vücutun selbî ve subutî sıfatlarını ispatlamaya çalışacağız. Bunları ispatlamak için felsefe ve kelam kitaplarında çeşitli deliller ortaya konmuştur; ancak biz bu delilin kolayca öğrenilmesi ve konuların birbirine bağlılığını korumak için daha önce zikrettiğimiz delillerle ilişkili olan bazı delilleri seçtik.

Allah'ın Ezelî ve Ebedî Oluşu

Bir varlık başka bir varlığın sonucu olup, başka bir varlığa muhtaç olursa varlığı ona bağlı olacaktır ve nedeninin olmadığı durumda o da olmayacaktır. Bir başka deyişle: Bir zaman diliminde var olmayışı onun muhtaç ve mümkün'l-vücut oluşunu gösterir. Vacibü'l-vücut kendiliğinden var olup hiç bir varlığa muhtaç olmadığından, her zaman var olacaktır.

Böylelikle, vacibü'l-vücutun iki sıfatı daha ispatlanmış oluyor, biri ezeli oluşu; yani geçmişte hiç yok olmayışı ve diğeri ise ebedî oluşu, yani gelecekte de hiç bir zaman yok olmayacağıdır. Bazen bu iki sıfat "süreklilik" olarak ifade ediliyor.

Delayısıyla, geçmişte olmayan veya yok olması mümkün olan bir varlık vacibü'l-vücut olamaz; bununla maddî varlıkların, vacibü'l-vücut olma ihtimalinin batıl oluşu açıklık kazanmış olur.

Selbî Sıfatlar

Vacibü'l-vücutun gereklerinden biri de tek olmak ve parçalardan oluşmamaktır. Çünkü her bileşik kendini meydana getiren bileşim parçalarına muhtaçtır, vacibü'l-vücut ise her türlü ihtiyaçtan münezzehtir.

Vacibü'l-vücutun cüzlerinin fiilen var olmadığı, aksine bir çizginin içinde olan iki çizgi parçası gibi olduğu görüşü de batıldır. Çünkü düşüncede dahi parçalanabilen (potansiyel cüzleri olan) bir şey, akıl dışında gerçekleşmese de aklen parçalara ayrılır ve parçalara ayrılmak da yok olmasının mümkün olduğunu göstermektedir. Bir metre uzunluğunda bir çizgiyi düşünün; yarım metreye ayrıldığında artık bir metre uzunluğunda bir çizgiden söz edilmez; oysa vacibü'l-vücutun yok olmasının mümkün olmadığını vurgulamıştık.

Bilfiil ve bilkuvve (potansiyel) parçalara ayrılmak, cisimlere has bir özellik olduğundan hiç bir cismî varlığın vacibü'l-vücut olamayacağı, ancak ve ancak mücerred olan (maddî olmayan), gözle görülmeyen ve hiç bir duyu organıyla da hissedilmeyen birinin vacibü'l-vücut olabileceği ispatlanmış olur. Çünkü duyu organlarıyla hissedilmek cisimlere has bir özelliktir.

Bu açıklamadan, vacibü'l-vücutun mekân ve zamanı olma gibi cismî özelliklerden uzak olduğu da belli olur. Çünkü mekân, hacmi ve

uzunluğu olan bir şey için düşünülebilir. Ve yine zamanı olan her şey zaman süresi açısından parçalara bölünme imkânına sahiptir ve bu da potansiyel cüzlerden oluşma sayılmaktadır. Dolayısıyla, Allah Teala için bir mekân ve zaman düşünülemez ve mekân ve zamanı olan hiç bir varlık vacibü'l-vücut olamaz.

Ve nihayet, vacibü'l-vücuttan zamanı nefy etmekle ondan hareket, değişim ve tekâmül de olumsuzlanmış olur; çünkü zaman olmaksızın hiç bir hareket ve değişim gerçekleşemez.

Dolayısıyla, Allah Teala'nın (arş gibi) bir mekânı olduğuna inanmalar veya gökten inişi O'na nispet verenler, O'nun gözle görülebileceğini sananlar veya O'nun değişim ve tekâmüle erişebileceğine inanmalar Allah'ı iyi tanıyamamışlardır.¹

Genel olarak, her türlü eksiklik, sınırlandırılış ve ihtiyacı gösteren her kavram Allah Teala'dan nefyedilir ve Allah Teala'nın selbî sıfatlarının anlamı da budur.

Varlık Bahşeden Neden

Zikrettiğimiz burhandan elde edilen ikinci sonuç, vacibü'l-vücutun mümkünâtın var oluşunun nedeni oluşudur. Şimdi bu sonucun gereklerini inceleyip nedenin kısımları hakkında bir açıklama yaptıktan sonra ilâhî nedenselliğin özelliklerini beyan edeceğiz.

Genel anlamıyla neden, başka bir varlığın kendisine bağımlı olduğu varlığa denir. Bu, hatta bir şeyin oluşumunda etkili şart ve mu-kaddimleri de kapsamına alır. Allah Teala'nın nedeni olmayışı, başka bir varlığa hiç bir türlü bağılılığı olmaması ve hatta O'nun için hiç bir şart ve hazırlayıcının da nazara alınamayacağı anlamındadır.

1- Mekânı olma, arştan inme, gözlere görünme Ehlisünnet'in bir grubundan, Allah'ın değişim ve tekâmüle uğrayabileceği ise Hegel, Bergsun, Wilyam Jaymes ve Waythel gibi bir grup batılı filozoflardan nakledilmiştir. Ancak bilinmesi gerekir ki, Allah Teala'dan değişim ve hareketi nefy etmek O'nun sükun ettiği ve yerinde durduğunu ispatlamak anlamında değildir, bilakis O'nun zatının sebatı anlamındadır. Sebat değişime tekabül eder, harekete değil. Bu yüzden vacibü'l-vücut vücutla vasıflandırılabilir, sükunla değil. Sükun, hareket melekesine sahip olmamak demektir ve hareket etme yeteneğine sahip olan varlık dışında hiçbir şey hareketle nitelen-dirilemez.

Allah Teala'nın, yarattığı varlıklar için neden olması ise yukarıdaki genel anlamda değildir. Burada nedensellik daha özel bir anlam taşır. "Allah Teala yaratıkların nedenidir." denildiğinde bu söz onlara varlık vermesi anlamındadır; bu da illet-i failinin (failî neden) özel bir kısmıdır. Bunu açıklamak için nedenin kısımlarına kısa olarak değinmek zorundayız, bu konuda daha geniş bilgi için felsefe kitaplarına müracaat edilebilir.

Bir bitkinin yeşermesi için tohum, elverişli bir toprak, su, hava vb. şeylerin gerekli olduğunu, yine tabîi veya insanî bir etkenin tohumu toprağa serpmesi ve ona su ulaştırması gerektiğini biliyoruz. İlet için yapılan genel tanıma göre bütün bunlar bitkinin yeşermesi için gerekli olan nedenler sayılmaktadırlar.

Bu farklı nedenleri çeşitli açıdan bir kaç bölüme ayırabiliriz. Örneğin, varlığı malulün varlığı için her zaman gerekli olan nedenlere "hakikî nedenler", varlığı malulün varlığı için gerekli olmayan nedenlere (ekin için çiftçi misali) ise "hazırlayıcı nedenler" ismi verilmektedir. Yine değişebilen nedenlere "değişken nedenler" ve diğer nedenlere de "değişmeyen nedenler" denir.

Ama bitkinin yeşermesi için yukarıda işaret edilen nedenlerden farklı olan bir neden daha vardır ve onun bir örneğini nefis ve bazı nefsanî olgular hakkında görmek mümkündür. İnsan, zihninde bir şeyi canlandırdığında veya bir işi yapmaya karar verince "zihnî hayal" ve "irade" adında nefsî bir varlık gerçekleşir. Bu nefsanî olgunun varlığı, nefsin varlığına bağlıdır ve bu yüzden onun malulü sayılmaktadır. Ancak böyle bir malul nedeninden müstakil değil, ondan ayrı ve müstakil olarak varolamaz. İşte bu tür nedene illet-i failî (failî neden ve tam etken) denir. Gerçi şu husus da unutulmamalıdır ki, zihnî suretin veya iradenin oluşması için nefsin failiyeti, onun eksikliğinden ve mümkünül-vücut oluşundan kaynaklanan bir takım şartlarla şartlıdır. Dolayısıyla, bu yönden nefsin nefsanî olgulara neden oluşuyla Allah Teala'nın mahlukata neden oluşu birbirinden farklıdır. Vacibül-vücudun âlem için fail oluşu, nefsin ruhî varlıklara nispet fail oluşundan daha üstün ve daha kâmil olup, diğer failer arasında bir eşi yoktur. Çünkü O hiç bir ihtiyacı olmaksızın, bütün varlığıyla illetine bağlı olan malulünü var etmektedir.

Varlık Bahşeden İletin Özellikleri

Yukarıda söylediğimiz şeyleri dikkate alarak varlık bahşeden neden için birkaç özellik sıralayabiliriz:

1- Varlık bahşeden neden, her varlığa kapasitesine göre feyiz ve rebilmesi için bütün malullerin kemalatına daha mükemmel bir şekilde sahip olmalıdır. Ancak hazırlayıcı ve maddî nedenler sadece malullerin değişimleri için ortam hazırlamaktadırlar ve malullerdeki bütün kemallere sahip olmaları şart değildir. Örneğin, toprağın bitkideki kemallere sahip olması veya anne ve babanın çocuklarındaki kemalata sahip olması gerekli değildir. Fakat varlık bahşeden Allah Teala, parçaları olmayan bir varlık olmasının yanı sıra varlıksal üstünlük ve kemallere sahip olmalıdır.¹

2- Varlık bahşeden neden, kendi yaratığını yokken varlığa getirir ve başka bir tabirle "onu yaratır", onu yaratmasıyla kendi varlığından bir şey de eksilmez. Fakat tabiî failer böyle değildir, onların işi sadece varlıkları değiştirmek ve başka bir şekle sokmak, güç ve enerji sarf etmektir. Vacibü'l-vücudun zatından bir şeyin kopup ayrılmasını farz etmek ise onun tecziye edilip değişime uğrayabileceği demektir ve bunun da batıl olduğunu daha önce ispatladık.

3- Varlık bahşeden neden, hakikî bir nedendir. Bu yüzden varlığı malulün varlığı için de zarurîdir. Fakat malulünün varlığı hazırlayıcı nedenin varlığına bağlı değildir.

Dolayısıyla, bazı Ehlisünnet kelimcilerinden nakledilen, "Varlığını sürdürmesinde âlemin Allah Teala'ya ihtiyacı yoktur." sözü ve yine bazı batılı filozoflardan nakledilen, "Tabiat, âlemi bir kere ve her zaman için kurulan bir saatin çalışması gibi olup artık Allah Teala'ya ihtiyacı yoktur." sözü batıldır. Tam aksine, varlık âlemi her zaman, her durumda Allah Teala'ya muhtaçtır ve eğer bir an varlık feyzini keşecek olursa hiç bir şey kalmaz.

1- Bilinmesi gerekir ki, Allah'ın yaratılmışların kemalatına sahip olmasının anlamı, yaratılmışları kapsamına alan (cisim ve insan gibi) mefhumların Allah Teala'yı kapsamına alması gerektiği demek değildir. Çünkü bu gibi mefhumlar mahdut ve sınırlı varlıklara işaret etmektedir; dolayısıyla, varlık ve sonsuz kemalata sahip olan Allah Teala hakkında geçerli olmaz.

Sorular:

- 1- Allah'ın sıfatlarını bilmenin ne gereği vardır?
- 2- Daha önceki burhandan hangi sonuçlar alınmıştı?
- 3- Yüce Allah'ın "sermedî" olmasını izah ediniz.
- 4- Yüce Allah'ın varlığının kinetik ve potansiyel olarak parçaları olmayan basit (=terkipsiz ve münferit) bir varlık olduğu nasıl ispatlanabilir?
- 5- Allah'ın cismani olmayışının delili nedir?
- 6- Niçin Allah görülemez?
- 7- Neden Allah'ın mekânı ve zamanı yoktur?
- 8- Allah'ın hareket ettiği veya durduğu söylenebilir mi? Neden?
- 9- "Neden veya illet" in türlerini belirtiniz.
- 10- Varlık bahşeden illet (=neden)in özelliklerini açıklayınız.

9. Ders

ZATÎ SIFATLAR

Giriş

Âlemi var eden Allah Teala'nın bütün varlıksal kemalata sahip olduğunu, varlıklarda var olan kemalatın O'ndan olduğunu ve onları var etmekle kemalatından bir şeyin eksilmediğini bilmiş olduk. Konuyu kolayca anlayabilmek için şu örnekten yararlanabiliriz: Öğretmen bilgisini öğrenciye öğretmektedir, oysa bilgisinden hiç bir şey eksilmemektedir. Allah Teala tarafından varlık ve kemalat verilmesi bu örnekten çok daha ileridir. Ve bu hususta en açık tabir şu olabilir: Varlık âlemi, Allah Teala'nın mukaddes zatının bir cilvesidir. Bunu şu ayetten de anlamak mümkündür: "**Allah göklerin ve yerin nurudur.**"¹

Allah'ın sonsuz kemalatını dikkate alarak, kemale delalet eden ve hiç bir noksanlık ve sınırlandırmayı gerektirmeyen her kavram ve sıfatı, Allah Teala hakkında kullanmak doğrudur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinde, Ehlibeyt İmamları'ndan nakledilen rivayetlerde, duâ ve münacatlarda nur, kemal, cemal, muhabbet ve benzerleri Allah Teala'ya isnat edilmiştir.

İslâm akaidi, İslâm kelamı ve felsefe kitaplarında Allah'ın sıfatları olarak söz konusu edilen sıfatlar ise Allah'ın kemalini bildiren sıfatlardan ancak belirli bir kısmını oluşturur. Bu sıfatlar, zatî ve fiilî olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bu yüzden, ilk önce bu bölümlenme hakkında bir açıklama yapacak ve daha sonra o sıfatların önemlilerini ispatlamaya çalışacağız.

1- Nur, 35.

Zatî ve Fiilî Sıfatlar

Allah Teala'ya isnat edilen sıfatlar ya hayat, ilim, kudret gibi bir kemali bildirdiği için Allah'ın zatından kaynaklanan mefhumlardır, ya da yaratıcılık ve rızklandırma gibi Allah Teala ile yarattığı şeyler arasındaki bir çeşit ilişkiden çıkarılan mefhumlardır. Birinci kısımda yer alanlara "zatî sıfatlar" ve ikinci kısımdakilere de "fiilî sıfatlar" denir.

Bu iki grup sıfat arasındaki temel fark şudur: Birinci grupta Allah Teala, sıfatlarının aynısı ve kendisidir; ama ikinci gruptaki sıfatlar ise Allah Teala ile yaratmış olduğu şeyler arasındaki ilişki türünü anlatmakta olup Allah Teala'nın zatıyla yaratıklarının zatı, bu ilişkinin iki tarafı olarak dikkate alınmaktadır. Örneğin yaratıcılık sıfatı yaratıkların varlığının Allah Teala'nın zatına bağımlılığından alınmıştır. Allah ve yaratıklar zihin dışında bu ilişkinin iki tarafını oluşturmaktadırlar. Burada Allah Teala'nın mukaddes zatı ve yaratıkların zatı dışında "yaratmak" diye bir hakikat yoktur. Elbette Allah Teala'nın kendi zatında yaratmaya kudreti vardır, ancak kudret zatî sıfatlardandır ve yaratmak ise fiilî sıfatlardan algılanan bir mefhumdur ve bundan dolayı "yaratıcı" mefhumu fiilî sıfatlardan sayılmaktadır. Fakat bu da "yaratmaya kadir" mefhumunda dikkate alınacak olursa bu durumda "kudret" sıfatına dönüşür.

Allah Teala'nın zatî sıfatlarının en önemlisi "hayat, ilim ve kudret"tir. Ama "duyan" ve "işiten" sıfatları eğer işitilir ve görünür şeyleri bilmek veya duymaya ve görmeye gücü yetmek anlamındaysa "alim" ve "kadir" sıfatlarına rücu eder. Ve eğer bunlardan maksat duyan ve gören zatla duyulabilen ve işitilebilen şeyler arasındaki ilişkiden alınan bilfiil duymak ve görmek ise bu durumda fiilî sıfatlardan sayılmalıdır; nitekim bazen ilim de bu anlamda kullanılıp "fiilî ilim" olarak adlandırılır.

Bazı kelamcılar, kelam (konuşma) ve iradeyi de zatî sıfatlardan saymışlardır. İleride bundan teferruatıyla bahsedeceğiz.

Zatî Sıfatların İspatı

Allah'ın hayatı, kudreti ve ilmini ispatlamanın en kolay yolu şudur: Bu mefhumlar yaratılmışlar hakkında kullanıldığında onların kemalatını anlatmaktadır. O hâlde o sıfatların en kâmil derecesi, var-

lık bahşeden nedende vardır. Çünkü bütün yaratıklarda bulunan her kemal Allah Teala'dandır. Kemalleri veren kimsenin kendisinin o kemallere sahip olması gerekir ki onu diğerlerine de verebilsin. Hayatı yaratanın kendisinin hayata sahip olmaması, yaratıklara ilim ve kudret verenin kendisinin cahil ve güçsüz olması imkânsızdır. O hâlde bu kemal sıfatlarının bazı yaratıklarda olması, onların eksiksiz ve sınırlandırmadan uzak bir biçimde yaratanda da olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, Allah Teala sonsuz kudret, ilim ve hayat sahibidir. Şimdi bu sıfatların her biri hakkında daha geniş bir açıklamada bulunalım.

Hayat

Hayat mefhumu iki grup yaratıklar hakkında kullanılmaktadır: Biri gelişip olgunlaşan bitkiler hakkında ve diğeri ise şuur ve iradeye sahip olan hayvanlar ve insan hakkında. Birinci anlamda, hayat eksiklik ve muhtaç olmayı gerektirir. Çünkü gelişme ve olgunlaşma, gelişmekte olan varlığın ilk başta bir kemale sahip olmamasını ve dış etkenler sebebiyle onda bir takım değişimlerin olmasını ve tedricî olarak yeni bir kemale ulaşmasını gerektirir. Selbî sıfatlarda değindiğimiz gibi böyle şeyler Allah Teala'ya isnat edilemez.

İkinci anlamda hayat ise kemali anlatan bir mefhumdur. Mümkünattan hayat sahibi olan örnekler her ne kadar da noksan ve sınırlıysalar da hayat için hiç bir noksanlığı, mahdudiyeti ve ihtiyacı olmayan sonsuz bir derece de düşünebiliriz. Nitekim varlık ve kemal mefhumu da böyledir.

Esasen iradî failliği ve ilmi peşinden getiren anlamda hayat, maddî olmayan bir varlığın gereğidir. Çünkü, hayat canlı olan maddî varlıklara isnat edilse de gerçekte bu sıfat canlıların ruhunun sıfatıdır ve bedenleri ruha sahip olduğu için bu sıfatla sıfatlandırılmıştır. Başka bir deyişle: Boyutlu olmak cismî bir varlığın gereği olduğu gibi hayat da mücerret varlığın gereğidir. Buna dikkat ettiğimizde Allah'ın hayatı olduğuna dair başka bir delil de elde etmekteyiz ve o şudur: Önceki derste ispatladığımız gibi Allah Teala'nın zatı, soyut ve mücerrettir. Soyut olan bir varlık ise zatı gereğince hayata sahiptir. O hâlde Allah Teala da zatı gereğince hayata sahiptir.

İlim

İlim mefhumu en bedihî ve en açık mefhumlardandır. Ama yaratıklar arasında gördüğümüz örnekler sınırlı ve eksiklikle iç içedir ve bu özelliğe sahip olması itibarıyla Allah Teala hakkında kullanılamaz. Fakat daha önce de değindiğimiz gibi, akıl bu kemal mefhumu için hiç bir noksanlık ve sınırlandırması olmayan ve alimin zatının aynı olan bir örnek düşünebilir ve o da Allah Teala'nın zatî ilmidir.

Allah Teala'nın ilmini çeşitli yollardan ispatlamak mümkündür ve bunlardan ilki bütün zatî sıfatların ispatında işaret ettiğimiz delildir; yani yaratıklar ilme sahip olduğuna göre onları yaratanın onun en kâmil derecesine sahip olması gerekir.

Diğer bir yol da nizam delilinden yardım almaktır. Yani bir varlık ne kadar nizam ve düzene sahip olursa bu daha çok onu yaratanın ilim ve bilgisini göstermektedir. Nitekim ilmî bir kitap veya güzel bir şiir ya da bir sanat eseri onları meydana getirenin bilgisine, titizliğine ve ustalığına delalet etmektedir; akli olan bir kimse mesela ilmî veya felsefî bir kitabı okur-yazarı olmayan cahil birinin yazmış olduğunu düşünemez. O hâlde bu kadar ince sırlarla dolu bu büyük evreni ilim ve bilgisi olmayan bir varlığın yaratmış olduğu nasıl düşünülebilir?!

Üçüncü yol ise bedihî olmayan felsefî öncüllere dayanmaktadır. Mesela ilgili kitaplarda ispatlandığı gibi "Müstakil ve soyut olan her varlığın ilmi vardır." kuralı bunlardan biridir.

Şuna da dikkat edilmesi gerekir ki, kendini yetiştirmede Allah Teala'nın her şeyi bilen olduğunu fark etmenin çok önemli bir rolü vardır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'de defalarca bu vurgulanmıştır. Mesela buyuruyor ki:

(Allah) gözlerin hainliklerini ve göğüslerin saklamakta olduklarını bilir.¹

Kudret

İşini kendi irade ve isteğiyle yapan bir fail hakkında, kendi işine "kudret"i var denilmektedir. O hâlde kudret, muhtar failin yapabileceği işlere olan nedenselliğinden ibarettir. Fail, varlık derecesi açısından

---

1- Mü'min/19.

her ne kadar kâmil olursa bir o kadar kudrete sahip olur ve doğal olarak sonsuz kemale sahip olan bir varlığın kudreti de sonsuz olacaktır: **"Şüphesiz Allah her şeye güç yetirendir."**¹

Burada bir kaç noktaya değinmek zorundayız:

1- Kudretin taalluk ettiği şeyin gerçekleşmesi mümkün olmalıdır. O hâlde zatî itibarıyla imkânsız olan veya imkânsızlığı gerektiren bir şeye kudret uygulanmaz. Allah Teala'nın da her şeye güç ve kudreti olması da mesela başka bir Allah'ı yaratabilmesi anlamında değildir (çünkü Allah yaratılamaz) yine, iki sayısını iki olması itibarıyla üçten büyük yapması ya da çocuğu çocuk olma itibarıyla babasından önce yaratabilmesi anlamında değildir.

2- Her işe güç ve kudret yetirmenin anlamı her işi yapmak demek değildir. Bunun anlamı istediği her şeyi yapma gücüne sahip olmaktır ve hikmet sahibi Allah, beğenilir ve hekimane olmayan bir işi yapmaya gücü yetmesine rağmen ne ister ve ne de yapar. İlerideki makalelerde Allah'ın hikmeti hakkında daha geniş bilgi vermeye çalışacağız.

3- Bu anlamda güç ve kudret, ihtiyar ve irade anlamını da taşımaktadır ve Allah Teala kudretlerin en büyüğüne sahip olduğu gibi en kâmil irade ve seçenek derecesine de sahiptir ve hiç bir etken O'nun iradesini elinden alamaz ve bir işi yapmaya zorlayamaz. Çünkü her varlığın varlığı ve gücü O'ndandır ve O hiç bir zaman başkasına verdiği güç ve kuvvete mağlup olmaz.

Sorular:

- 1- Yüce Allah için hangi mefhum ve tanımlar kullanılabilir?
- 2- Zatî ve fiilî sıfatları tarif ederek aralarındaki farkı belirtiniz.
- 3- Zâtî sıfatları ispatın genel yolu nedir?
- 4- "Hayat" terimi hangi anlamlarda kullanılmaktadır? Bunlardan hangisi Yüce Allah hakkında geçerlidir?
- 5- İlâhî hayatın özel delili nedir?
- 6- İlâhî ilmi üç yolla ispatlayınız.
- 7- "Kudret" in anlamını açıklayıp sınırsız ilâhî kudreti ispatlayınız.
- 8- Neler kudretin kapsamına girmez?

1- Bakara./20 ve diğer ayetler.

9- Niçin Allah kötü ve çirkin şeyler yapmaz?

10- Yüce Allah'ın bağımsız iradeye sahip olmasını (=muhtar olma) açıklayınız.

10. Ders

FİİLÎ SIFATLAR

Giriş

Önceki derste de beyan ettiğimiz gibi fiilî sıfatlar, Allah Teala ile mahlûkatı arasındaki özel ilişki ve irtibattan alınan kavramlardır. Yaratılanların varlık yönünden bağımlılığını ifade eden "yaratma" kavramı gibi bu sıfatlar da yaratan ile yaratılan arasında varolan irtibatın iki tarafını oluşturmaktadır. Açıktır ki, eğer bu ilişki ve irtibat göz önünde bulundurulmazsa bu kavram elde edilmez.

Allah'la yaratılanlar arasında göz önünde bulundurulan irtibatların sınırı yoktur. Ancak bir açıdan onları iki genel gruba ayırmak mümkündür: Birisi, icat, yaratma, var etme vb. gibi Allah'la yaratılmışlar arasında doğrudan doğruya göz önünde bulundurulan irtibatlar ve diğeri ise diğer irtibatlar dikkate alındıktan sonra, rızk gibi, göz önünde bulundurulan irtibatlardır. Çünkü rızk veren ve razzak mefhumunun elde edilmesi için ilk önce rızkla, rızıklanan arasındaki ilişki göz önünde bulundurulmalı, sonra o varlığın ihtiyaçlarının Allah Teala tarafından temin edildiğine dikkat çekilmelidir. Hatta bazen Allah Teala için fiilî bir sıfat söz konusu olmadan önce mahlukat arasında bir kaç bağlantının dikkate alınması ve sonunda onların Allah Teala ile olan irtibatlarının gözlemlenmesi veya Allah Teala'yla mahlukatı arasındaki bir kaç irtibatın göz önünde bulundurulması gerekir. Örneğin, Allah Teala'nın teşri noktasında (kanun koymadaki) rabliğini ve Allah Teala tarafından hükümlerin açıklanmasını ve kulun onlara baş kaldırmasını izleyen mağfiret ve bağışlama gibi.

Kısacası şu ki: Fiilî sıfatları elde etmek için Allah Teala ile yaratıkları arasındaki ilişki ve yaratanla yaratılan arasındaki irtibat göze-

tilmelidir ki iki taraflı olan bu tür kavramlar elde edilsin. Bu yüzden, Allah Teala kendiliğinden, bu nispet ve irtibatlar gözetilmeksizin fiilî sıfatlarla nitelenmez. Fiilî sıfatlarla zatî sıfatların arasındaki esas fark da işte budur.

Daha önce işaret edildiği gibi fiilî sıfatları kaynakları esas alınarak göz önünde bulundurmak mümkündür; bu durumda fiilî sıfatlar zatî sıfatlara döner. Örneğin, yaratan veya yaratıcı yaratabilen kimse anlamında kabul edilirse "kadir" sıfatına dönüverir. Veya "işiten", "gören" sıfatları işitilecekleri ve görülecekleri bilen anlamında olursa "bilen" sıfatına döner.

Diğer taraftan zatî sıfatlardan sayılan bazı mefhumlar nispî ve fiilî anlamında göz önünde bulundurulursa bu durumda fiilî sıfatlardan sayılır. Kur'ân-ı Kerim'de de, "ilim" sıfatı çeşitli yerlerde fiilî sıfat anlamında kullanılmıştır.¹

Burada hatırlatmamız gereken önemli bir nokta şudur: Allah Teala ile maddî varlıklar arasındaki irtibatı göz önünde bulundurup buna dayanarak Allah Teala için özel bir fiilî sıfat alındığında o sıfat bu nispetin bir tarafı olan Allah Teala'ya ait olması açısından her ne kadar sınırlamalardan münezzehe olsa da, ancak nispetin diğer tarafını oluşturan maddî varlıklara ait olması açısından zaman ve mekân sınırlamalarıyla sınırlandırılır.

Örneğin, bir canlıyı rızıklandırmak özel bir zaman ve mekânda vuku bulur; ancak bu sınırlandırmalar gerçekte rızıklanan varlıklara aittir, rızık verene değil. Allah Teala her türlü zaman ve mekân sınırlandırmasından münezzehtir.

Bu nokta, araştırmacılar arasında bahis ve ihtilaf konusu olan Allah Teala'nın sıfat ve fiillerini tanıma alanında birçok sorunları hal-letmek için anahtar konumundadır.

Yaratıcılık

Mümkünü'l-vücut olan varlıkların yaratılışında ilk sebep olarak vacibü'l-vücutu ispatlayıp onların hepsinin varlıklarında O'na muhtaç olduklarını göz önünde bulundurduktan sonra vacibü'l-vücut için ya-

---

1- bk. Bakara, 187 ve 235; Enfal, 66; Fetih, 18 ve 27; Âl-i İmrân, 140 ve 142; Mâide, 94; Tevbe, 16; Muhammed, 31.

ratıcılık sıfatı ve mümkünü'l-vücut için yaratılmışlık sıfatı alınır. Bu varlık ilişkisi esasına göre elde edilen "yaratıcı" kelimesinin mefhumu var eden ve icat eden illele eşittir; bütün muhtaç ve mümkün varlıklar bu nispetin tarafı olup yaratılmışlık sıfatıyla sıfatlandırılırlar.

Fakat bazen "yaratma" kelimesi daha sınırlı bir anlamda göz önünde bulundurulur ve sadece önceki maddeden ortaya çıkan varlıklar ve bunun karşısında ise önceki maddeden önce olmayan varlıklar hakkında (örneğin, soyut varlıklar ve ilk madde gibi) "ibda" mefhumu kullanılır. Buna göre icat, "yaratma" ve "ibda" şeklinde iki kısma ayrılır.

Her durumda, Allah Teala'nın yaratması, insanın eşyadaki tasarrufları ve bir şey yapması gibi değildir; dolayısıyla harekete ve bedenin azalarını kullanmaya, yani hareketi gerektiren bir fiile muhtaç değildir; ve ondan oluşan varlığı "fiilin sonucu" kabul etmeye gerek yoktur. Yine "yaratmak" bir şey ve "yaratılan" da başka bir şey değildir; çünkü Allah Teala, cismî varlıkların hareket ve özelliklerinden münezze olmasının yanı sıra Allah Teala'nın yaratışı, yaratılanın zâtından ayrı bir olgu olsaydı ister istemez bizzat kendisi de mümkünü'l-vücut bir varlık olur ve Allah Teala'nın yarattıklarından bir yaratık sayılır; ve O'nun yaratılması hakkındaki aynı söz tekrarlanırdı. Sözün kısası fiilî sıfatların tanımında değinildiği gibi bu gibi sıfatlar, Allah ile yarattıkları arasındaki nispetlerden alınan mefhumlardır, nispet de aklî değerlendirmeye bağlıdır.

Rububiyet

Allah ile mahlukatı arasında tasavvur edilen irtibatlardan biri de yaratılmışların yalnız yaratılış ve meydana gelmede değil, varlık ve bekalarıyla ilgili bütün yönleriyle de Allah Teala'ya muhtaç olup kendiliğinden hiç bir istiklale sahip olmamalarıdır. O, yarattıklarında istediği gibi tasarruf eder, işlerini tedbir eder.

Bu ilişkiyi genel olarak düşünecek olursak bundan rububiyet mefhumu ortaya çıkar ve bunun gereği ise bütün işlerin tedbiridir. Bunun da koruma, hayat verme, öldürme, rızıklandırma, mükemmelleştirme, yol gösterme, emir ve nehiy muhatabı kılma vb. gibi birçok örneği vardır.

Rububiyetin çâşitli alanlarını iki kısma ayırmak mümkündür:

1- Tekvinî rububiyet: Bu, bütün varlıkların işlerini idare etmeyi, ihtiyaçlarını gidermeyi ve tek cümleyle "evreni yönetmeyi" kapsamına alır.

2- Teşriî rububiyet: Bu rububiyet şuurlu ve seçenekli varlıklara mahsus olup peygamberler gönderme, kitaplar indirme, vazife ve mükellefiyetleri belirtme, hüküm ve kanun koyma gibi şeyleri kapsamına alır.

Kıscacı, Allah Teala'nın mutlak rububiyeti şu anlamdadır: Yaratılmışlar varlık ve bekalarıyla ilgili olan bütün alanlarda Allah Teala'ya bağlıdırlar ve varlıkların birbirlerine olan bağlılıkları da sonunda Allah Teala'ya bağlılığa döner. Yaratıklarından bazılarını bazıları vasıtasıyla idare eden, rızıklananları yarattığı rızıklarla rızıklandıran, şuurlu varlıkları (akıl ve diğer algılama güçleri gibi) iç ve (peygamberler ve ilâhî kitaplar gibi) dış vasıtalarla hidayet eden, mükellefler için hüküm ve kanunlar vazeden, onlar için vazife ve mükellefiyet belirten O'dur.

Rububiyet de yaratıcılık gibi izafî ve nispi bir mefhumdur. Bu ikisinin arasındaki tek fark şudur: Rızıklandırmada olduğu gibi çeşitli yerlerde yaratılmışların kendileri arasında da bu tür özel nispetler tasavvur edilir.

Yaratıcılık ve rububiyet mefhumlarına ve onların nispi oluşlarına dikkat edildiğinde bu iki sıfatın birbiriyle telazüm ve bağlılık içinde olduğu, âlemlerin Rabbinin Yaratıcıdan farklı olmasının mümkün olmadığı, aksine yaratılanları belli özellikleriyle ve birbirine bağımlı yaratan zatın onları koruyup idare de ettiği açıklığa kavuşur. Ve gerçekte rububiyet ve tedbir mefhumu, yaratılanların yaratılmalarının ve birbirlerine bağımlılıklarının keyfiyetinden alınmaktadır.

Uluhiyyet

"İlah" ve "uluhiyyet" mefhumu hakkında görüş sahipleri arasında uzun uzadıya bahisler yaşanmıştır. Bu tartışmalar Kur'ân tefsiri kitaplarında mevcuttur. Bizce, tercih edilmesi gereken mana şudur: "İlah" "tapınılabilen" veya "ibadet ve itaate layık olan" anlamındadır. (Tıpkı "kitab"ın da "yazılabilen" ve yazılma kabiliyetine sahip anlamında olması gibi).

Buna göre, uluhiyyet sıfatını çıkarmak için kulların ibadet ve itaat nispetini de göz önünde bulundurmak gerekir. Her ne kadar da sapık-

lar kendileri için batıl mabutlar seçmiş olsalar da ibadet ve itaate layık olan, ancak onları yaratan ve onların rabbi olan kimsedir. Ve bu, herkesin Allah Teala hakkında sahip olması gereken itikattır; yani Allah Teala'yı vacibü'l-vücut, yaratıcı, yönetici ve âlemlerin sahibi olarak tanımanın yanı sıra O'nu ibadet ve itaate layık da bilmek gerekir. İşte bu yüzden bu mefhum (La ilâhe illallah) İslâm'ın ana şiarı olmuştur.

Sorular:

1- Zâti ve fiilî sıfatlar arasındaki ilişkiye ve bunların birbirine dönüş şeklini açıklayınız.

2- Fiilî sıfatlar hangi bakımlardan zaman ve mekân kayıtlarına bağlı olmaktadır?

3- Halikiyetin (yaratıcılığın) anlamını açıklayıp icat ve var etmeyle farkını belirtin.

4- "Yaratmak" için neden mahlukatın kendi zatlarına ilave olarak ikinci bir mısdaktan söz edilemez?

5- Rububiyetin anlamını açıklayınız.

6- Rububiyetin türlerini belirtiniz.

7- Yaratıcılık (halikiyet) ile rububiyetin yekdiğerinin gereği oluşunu açıklayınız.

8- Uluhiyetin anlamını ve bu terimle yaratıcılık ve rububiyet arasındaki vazgeçilmez gerekliliği izah ediniz.

11. Ders

DİĞER FİİLÎ SIFATLAR

Giriş

Kelam ilminin çok ihtilafli meselelerinden biri, Allah Teala'nın iradesidir. Bu mesele çeşitli açılardan ihtilaf konusu olmuştur. Örneğin: Acaba irade zatî sıfatlardan mıdır, yoksa fiilî sıfatlardan mı? Kadim midir, hadis midir? Vahid midir, mutaaddid mi? Ve... Bunların dışında, felsefede mutlak olarak irade hakkında ve özellikle Allah Teala'nın iradesi hakkında söz konusu olan bahisler de vardır.

Tabii ki, bu konu hakkında geniş bir şekilde inceleme yapmak kitabımızın kapsamını aşmaktadır. İşte bu yüzden, ilk önce irade mefhumu hakkında bir açıklamada bulunacak ve daha sonra özetle Allah Teala'nın iradesi konusuna değineceğiz.

İrade

"İrade" kelimesi Arapça'da en azından iki manada kullanılmaktadır: 1- Sevmek. 2- Bir işi yapmaya karar vermek [Türkçe'de de olduğu gibi].

Birinci anlamın çok örnekleri olup eşyaları¹, kişinin kendi fiillerini, başkalarının fiillerini sevmesini kapsamına alır. Fakat ikinci anlam sadece insanın kendi fiilleri hakkında kullanılır.

Birinci anlamda (sevmek) irade, her ne kadar insan hakkında arez ve nefsanî keyfiyetler türündense de akıl; bu kavramdan noksan yön-

---

1- Şu ayet gibi: "**Siz, geçici dünya malını istiyorsunuz, Allâh ise (sizin için) ahireti istiyor.**" (Enfal, 67)

leri soyutlaştırarak cevherî varlıkları ve hatta Allah Teala'yı kapsamına alan genel bir mefhumu elde edebilir; nitekim ilim hakkında da bu işi yapmaktadır. Dolayısıyla, Allah Teala'nın kendi zatını sevmesi hakkında da kullanılabilir olan "sevme"yi zatî sıfatlardan biri sayabiliriz. O hâlde, Allah Teala'nın iradesinden maksat, ilk derecede Allah'ın kendi sonsuz kemalini ve sonraki derecelerde O'nun kemalinin eser ve belirtileri olmaları açısından diğer varlıkların kemalini sevmesi olursa bu sıfatı zatî sıfatlardan sayarak diğer zatî sıfatlar gibi kadim, vahid ve Allah Teala'nın zatının aynı bilebiliriz.

Fakat vuku bulan şeylere ait olması açısından bir işi yapmaya karar verme anlamındaki iradenin zaman sınırlanmasıyla sınırlı olan fiilî sıfatlardan olduğunda şüphe yoktur. Bu anlamda, Kur'ân-ı Kerim'de de böyle kullanıldığını görmekteyiz:

Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri, ona yalnızca: "Ol" demesidir; o da hemen olurur.¹

Fakat dikkat edilmesi gerekir ki, Allah Teala'nın fiilî sıfatlarla sıfatlandırılması, Allah Teala'nın zatında değişiklik olması veya O'nda bir arazın oluşması anlamında değildir; bunun anlamı Allah Teala ile yaratıkları arasında özel bir açıdan ve belli şartlar altında bir nispetin oluşması ve fiilî sıfat olarak özel bir nispi mefhumun alınmasıdır.

İrade hakkında, şu irtibat göz önünde bulundurulur: Her mahlûk kemal, hayır ve maslahata sahip olması açısından yaratılmıştır. O hâlde, onun varlığı belli bir zaman ve mekânda veya belli bir keyfiyette Allah Teala'nın ilim ve muhabbetine mazhar olmuş ve Allah kendi isteğiyle onu yaratmıştır, hiç kimse O'nu bu işe mecbur etmemiştir. Bu irtibatın tasavvuru, sınırlı bir şeye ait olma açısından sınırlı olan "irade" adında nispi bir mefhumun alınmasına sebep olur; hudus ve kesretle sıfatlandırılan da bu nispi mefhumdur. Çünkü nispet iki tarafa tâbidir ve taraflardan birinin hudus ve kesreti bu sıfatların nispete de geçmesi için yeterlidir.

Hikmet

Allah Teala'nın iradesi hakkında yaptığımız açıklamadan bu iradenin boşuna, sebepsiz ve bir hikmeti olmaksızın bir şeyin oluşmasına

---

1- Yâsîn, 82.

taalluk bulmayacağı; esasen Allah Teala'nın irade ettiği şeyin, eşyaların kemal ve hayır yönü olduğu açıklığa kavuştu. Madde âlemindeki eşyalar arasında varolan çatışma, onlardan bazılarının bazıları vasıtasıyla zarar görmesine sebep olduğundan Allah Teala'nın kemali sevmesinin gereği onların hepsinin daha fazla hayır ve kemale ulaşmalarını sağlayacak şekilde olmasıdır. Bu gibi rabitaları karşılaştırma sonucu "maslahat" adında bir mefhum ortaya çıkar. Maslahat, mahlûkâtın yaratılışında etkili olan varlıklarından müstakil bir şey değildir; dolayısıyla Allah Teala'nın iradesinde de etkili olamayacağı açıktır.

Kısacası; Allah Teala'nın fiilleri, ilim, kudret, kemal ve hayrı sevmeye gibi zatî sıfatlarından kaynaklandığı için her zaman maslahatlı olacak, yani onlara en fazla kemal ve hayırın ulaşacağı bir şekilde gerçekleşir ve böyle bir irade "hekimane irade" diye adlandırılır. Böylece Allah Teala için fiil makamında "hekim" sıfatı adında başka bir sıfat elde edilir. Bu sıfat da diğer fiilî sıfatlar gibi zatî sıfatlara dönme kabiliyetine sahiptir.

Şuna da dikkat edilmesi gerekir ki, bir işi maslahat için yapmak maslahatın Allah Teala için illet-i gâi olması anlamında değildir; aksine bu fer'î ve tabî bir hedef sayılır ve işleri yapmasının asıl illet-i gâisi, sonsuz olan zatî kemalini sevmesidir; bu sevgi ikinci mertebede ve arazî olarak da eserlerine, yani varlıkların kemaline de taalluk bulur. İşte bu yüzden deniliyor ki: Allah Teala'nın fiilleri için illet-i gâi illet-i failîdir ve Allah Teala'nın kendi zatından başka bir hedef ve maksadı yoktur. Fakat bu, varlıkların kemal, hayır ve maslahatlarının fer'î ve ikinci mertebede hedef sayılmasıyla ve irade edilmesiyle çelişmemektedir. Allah Teala'nın Kur'ân-ı Kerim'de de kendi fiillerinden hedefini açıklarken mahlûkâtın hayır ve kemalini hedef ve gaye olarak zikretmiştir. Örneğin deneme ve işlerin en iyisini seçme, Allah'a kulluk etmek, Allah'ın özel ve ebedî rahmetine ulaşmak¹ insanın yaratılışının hedefleri olarak sayılmıştır ki bunların her biri diğerinin öncülüdür. Kur'ân'da yer alan bu tür tabirler işte ikinci mertebeye de olan yaratılış hedeflerini açıklamak içindir.

1- bk. Hud, 7; Mülk, 2; Kehf, 7, Zariyat, 56; Hud, 108 ve 119; Casiye, 33; Âl-i İmrân, 15; Tevbe, 72.

Allah'ın Kelamı

Allah Teala'ya nispet verilen mefhumlardan biri konuşmak ve te-kellüm etmektir. Allah Teala'nın konuşması eskiden beri kelimcılar arasında söz konusu olmuş ve hatta "kelam ilmi"ne bu ismin verilme-sinin sebebinin de kelimcilerin Allah'ın kelam ve konuşması hakkında bahsetmeleri olduğu söylenmiştir. Eşaire, bunu Allah Teala'nın zatî sı-fatlarından, Mutezile ise fiilî sıfatlardan saymıştır. Kelamcıların bu ikisi arasındaki çok ihtilafli konularından biri de Allah'ın kelamı olan Kur'ân-ı Kerim'in mahlûk olup olmadığı meselesidir. Hatta bazen bu konu yüzünden birbirlerini tekfir bile etmişlerdir.

Zatî ve fiilî sıfatlar için yaptığımız tanıma bakıldığında, konuş-manın fiilî sıfatlardan olduğu ve bu sıfatı elde etmek için konuşanın, sesini duyan veya yazısını gören veya zihninde bir mefhumu veya herhangi bir vesileyle onun maksadını anlayan bir muhatabın olması gerektiği kolayca anlaşılır. Gerçekte bu mefhum, bir hakikati birine açıklamak isteyen Allah Teala'yla o hakikati anlayacak olan bir muha-tabın irtibatından alınır. Fakat konuşmaktan başka bir şey kastedilirse, örneğin; konuşmaya kudreti olmak veya konuşacağı şeyleri bilen gibi; bu durumda zatî sıfata dönüverir. Buna benzer bazı şeyler sıfatlarda da söylendi.

Buna göre yazılar veya lafızlar veya zihinlerde var olan mefhum-lar ya da nurlu ve soyut hakikat anlamında olan Kur'ân mahlûkattan-dır. Fakat Allah'ın zatî ilmi Kur'ân'ın hakikati olarak kabul edilirse bu durumda zatî sıfattan olan ilme dönüverir. Ancak ne var ki, Allah Teala'nın kelamı, Kur'ân-ı Kerim vb. hakkında böyle teviller konuşma örfünün dışındadır ve ondan kaçınılması gerekir.

Doğruluk

Allah Teala'nın buyrukları emir ve nehiy şeklinde olursa kulların vazifelerini belirtir, bu gibi durumlarda "yalan" ve "doğru" sözcükleri anlamsızdır. Fakat var olan hakikatlerden veya geçmişten ve gelecek-ten haber verme şeklinde olursa doğrulukla sıfatlandırılır. Kur'ân-ı Kerim buyuruyor ki: "**Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?**"¹ Bu du-

---

1- Nisâ, 87.

rumda, hiç kimsenin onları kabul etmemeye hiç bir mazereti olamaz.

Bu sıfat, dünya görüşü ve akideyle ilgili bir çok fer'î konuları ispatlama yönünde ileri sürülen bir kanıt türünün (naklî ve taabbudî kanıt) itibar kaynağını ve kanıtsallık esasını oluşturur.

Bu sıfatı ispatlamak için ileri sürülebilecek delillerden biri şudur: Allah Teala'nın konuşması O'nun rabliğine ait yönlerden sayılır; dünya ve insanı yönetmesi, ilim ve hikmet esasına dayalı, mahlûkatı hidayet etmek ve muhataplar için doğru tanıma vesileleri oluşturmak amacını taşımaktadır. Ve eğer gerçeikle muhalefet etmesi mümkün olursa O'na güvenilmeyeceği gibi maksat ve ilâhî hikmete de ters düşer.

Sorular:

1- İlâhî iradenin hangi anlamda zâti sıfatlar ve hangi anlamda fiilî sıfatlardan sayıldığını belirtiniz.

2- İrade kavramının fiilî sıfat anlamını verebilmesi için Allah'la yaratıklar arasında ne tür bir ilişki öngörülür?

3- İlâhî irade hudus ve kesret vasfına nasıl bürünür?

4- İlâhî hikmet ne demektir?

5- Maslahat kavramı nasıl anlaşılabilir?

6- Mahlûkatın maslahat, hayır ve kemali hangi anlamda yaratılışın gayesi olarak telakki edilebilir?

7- İlâhî kelim nedir?

8- Yüce Allah'ın "Sadık" oluşunun aklî delili nedir?

12. Ders

HAKTAN SAPMA NEDENLERİ

Giriş

İlk derste ideolojinin tevhidî görüş ve materyalizm diye ikiye ayrıldığına değinmiştik. Bunlar arasındaki en büyük ihtilaf da ilim ve kudret sahibi yaratıcının varlığıdır. Tevhidî görüş bunu asıl ve temel konulardan kabul etmekte, materyalizm ise bunu kökten reddetmektedir.

Geçmiş derslerde, Allah'ın varlığının ispatı, en önemli selbî, subutî, zatî ve fiilî sıfatları hakkında özet olarak açıklamalarda bulunmuştuk. Şimdiyse materyalizme kısa bir eleştiri yönelteceğiz. Böylece tevhidî görüşün sağlam, materyalizmin ise ne kadar zayıf ve temelsiz bir düşünce olduğu ortaya çıkacaktır. Öncelikle tevhidî görüşten sapma ve ilhada yönelme nedenlerine, daha sonra da materyalizmin en önemli zaaf noktalarına değinmeğe çalışacağız.

Sapma Nedenleri

İlhad ve materyalizm beşer tarihinde uzun bir geçmişe sahiptir. Toplumlarda sürekli (tarihî ve paleontoloji delillerin gösterdiği kadarıyla) yaratıcıya inanç olmakla birlikte eski zamanlardan beri mulhid ve inkârcı fertler de olmuştur. Dinsizliğin yayılması 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da başladı ve yavaş yavaş dünya genelinde yayıldı.

Bu küfür akımı, her ne kadar kilise ve Hıristiyanlık aleyhine başlatılan bir hareket olsa da bunun dalgaları diğer din ve mezhepleri de etkiledi. Böylece din karşıtı bu akım batının sanat ve teknolojisi ile birlikte diğer bölgelere sokulmuş oldu. 20. yüzyılda toplumsal ve ekonomik düşüncelerle beraber yayılan Marksizm, insanlık için ortaya çıkarılan en büyük tehlikelerden oldu.

Bu sapmanın çıkış, gelişme ve yayılma nedenlerini ayrıntılı bir şekilde incelemek için başlı başına bir kitaba gerek olduğundan¹ burada özetle üç noktaya temas edeceğiz.

1- Ruhsal Nedenler

İnsanda bulunan birtakım sebep ve dürtüler farkında olmadan insanı dinsizliğe sürükledi. Bunların başında rahatlık arayışı, başıboşluk ve sorumsuzluk gelmektedir. Bir yandan tahkik ve araştırmanın zorluğu (özellikle de maddî ve duyularla hissedilir bir lezzeti olmayan şeylerde) rahatlık düşkünü, tembel ve azimsiz insanların araştırmaya yönelmesini engellerken, öte yandan hayvan gibi serbest, başıboş ve sorumsuz olma eğilimi de onları tevhidî görüşe katılmaktan alıkoymaktadır. Çünkü tevhidî görüşe inanıp hikmet sahibi yaratıcının varlığını kabul etmek, diğer birtakım inançların temelini teşkil etmektedir. Bu inançlar uyarınca insan, tüm özgür hareketlerinde sorumluluk sahibidir. Böyle bir sorumluluk, insanın birçok yerde kendi istek ve arzularından vazgeçmesi ve birtakım kısıtlamaları kabul etmesini gerektirir. Kısıtlamaları kabullenmek, başıboşluk ile uyuşmaz. Bu yüzden bu hayvanî eğilim, bazen farkına bile varılmadan bu mesuliyetlerin kökünün kazınmasına ve daha da kötüsü, Allah Teala'nın varlığını inkâra sebep olur.

2- Toplumsal Nedenler

Bazı toplumlarda sosyal çöküntülerin ve bozuklukların başlaması veya yayılmasına sebep olan, diyanet işleri sorumlularıdır. Halkın çoğunluğunun aklî düşünce ve tefekkürü böyle şartlarda zayıf olur, meseleleri iyi ve doğru bir şekilde çözemez ve olayların gerçek sebeplerini teşhis edemezler. Dindarlar, o olaylara karıştıkları için, bunu dine ve inanca mal ederler ve dinî inançların, toplumsal bozukluk ve çöküntülere sebep olduğunu düşünürler. Bu yüzden din ve İslâm'dan hoşlanmazlar. Dinden sapmanın sosyal nedenine açık bir örnek olarak Avrupa'nın Rönesans dönemindeki toplumsal durumunu gösterebili-

---

1- Bu illet ve nedenlerin bir bölümünü Merhum Şehit Murtaza Mutahhari "Marksizm'e Eğilim Nedenleri" adlı kitabında incelemiştir.

riz. Çünkü Hıristiyan din adamlarının yanlış davranışları, halkın Hıristiyanlıktan, hatta din ve dindarlıktan bıkmamasına neden oldu.

Bu sebepleri dikkate alarak diyoruz ki: Bütün din hizmetkârları kendi konumlarının hassasiyetini ve sorumluluklarının ehemmiyetini idrak etmeli ve bilmelidirler. Aksi hâlde, onların hataları, toplumun sapıklığına ve bedbahtlığına sebep olabilir.

3- Fikrî Nedenler

Fikrî nedenler, insanın zihnine hücum eden kuruntu ve şüphelerdir. Bu kuruntular genellikle başkalarından duyulur; tefekkür (düşünme) gücünün zayıf olması nedeniyle de onları defedecek kudrete sahip olunmaz, az çok onların tesirinde kalınır ve en azından zihnî bir tedirginliğe ve ıstıraba yol açarlar. Böylece insanda güven ve yakinin hasıl olmasına mani olurlar.

Fikrî nedenler de, kendi aralarında birkaç fer'î kısma ayrılabilir: Mesela; inanma duygusuna yönelik şüpheler, hurafe inançlardan kaynaklanan şüpheler, yanlış beyan ve zayıf delil getirmeden kaynaklanan şüpheler, ilâhî hikmet ve adalete aykırı gibi gözükken tatsız olayların doğurduğu şüpheler, dinî inançlarla uyuşmayan ilmî teorilerin doğurduğu şüpheler, dinî ahkâm ve fikhî meselelere ilişkin şüpheler (özellikle hukukî ve siyasî meselelerde).

Bazen de birkaç neden birlikte şüphe veya ilhada ve inkâra sebebiyet vermektedir. Nitekim bazen de çeşitli ruhsal rahatsızlıklar, kuruntu ve şüpheleri alevlendirecek ortamı hazırlar ve ruhsal bir hastalık olan "fikrî vesvaslık" meydana getirir. Neticede hasta şahıs, amel noktasında vesvas olan şahsın yaptığı amel ve işin doğruluğundan emin olmadığı gibi hiçbir delil ve burhanla ikna olmaz. Mesela; onlarca kez elini suya daldırmasına rağmen, ellerinin temizlendiğine yakîn edemez. Hatta temiz olması ve yıkamaya ihtiyaç bulunmaması hallerinde de, böyle vesveseli davranabilir.

Sapma Nedenleri İle Mücadele

Sapma nedenlerinin çeşitliliğine dikkat edildiğinde, onların her biri ile mücadelenin özel bir yöntem ve şartlara sahip olması gerektiği

anlaşılır. Mesela; ahlakî ve ruhsal bozuklukları doğru bir terbiye ile ve onların zararlarını anlatarak tedavi etmek gerekir.

Geçen derslerde, dini arama ve ona tâbi olmanın zarureti ve dine karşı vurdumduymazlığın zararlarını beyan etmiştik. Ayrıca sosyal nedenlerin kötü tesirini engellemek için (böyle nedenlerin doğmasını fiili olarak engellemeye ilave olarak) din ile dindarların davranışlarını birbiriyle karıştırmamak gerekir. Her halükârda, dinden sapmanın ruhsal ve toplumsal nedenlerinin tesirini dikkate almanın asgarî faydası, o nedenlerin tesirinde pek kalmamaktır.

Ayrıca fikrî nedenlerin kötü tesirlerini engellemek için münasip yöntemler seçmek gerekir. Örneğin hurafe inançları doğru inançlardan ayırmalı, dinî inançları ispatlamak için zayıf ve mantıksız deliller getirmekten kaçınılmalıdır. Dinden sapmanın tüm nedenlerini incelemek ve onların her biri ile mücadelenin yolunu yordamını beyan etmek için ayrı bir fırsat gereklidir. Biz, ilhada yönelmenin sadece bazı nedenlerini açıklayıp onlarla ilgili bazı şüphelere cevap vermekle yetiniyoruz.

Sorular:

- 1- Maddeci dünya görüşünün inceleme ve eleştirisinin ne yararı vardır?
- 2- Son yüzyıllarda dinsizlik eğilimi neden yaygınlık kazandı?
- 3- Dinden sapmanın psikolojik nedenlerini belirtiniz.
- 4- Aynı sapmanın sosyal nedenleri nedir?
- 5- Bu sapmanın fikrî nedenleriyle dallarını belirtiniz.
- 6- Fikrî kuruntu nasıl meydana gelir?
- 7- Sapmanın nedenleriyle mücadele etmenin yolu nedir?

13. Ders

BİRKAÇ ŞÜPHE VE CEVABI

1- Duyu Dışı Varlıklara İnanmamak

Allah inancına yönelik şüphelerden biri, duyu dışı olan bir varlığa nasıl inanılacağıdır.

Basit insanlar için söz konusu olan bu şüphe bazı pozitivizm düşünürler tarafından da ortaya atılmıştır. Bu ekolü benimseyenler duyu dışı olan varlıkları inkâr eder veya en azından onlar hususunda kesin bilgi edinilemeyeceğini ileri sürerler.

Cevap:

Bu şüphenin cevabı şudur: Bizim duyuyla edindiğimiz algı ve bilgilerimiz vücudumuzdaki duyu organlarının maddî varlıklarla irtibat kurmalarıyla elde edilir. Duyu organlarımız sadece kendileriyle uyum içerisinde olan olguları özel şartlar altında algılayabilirler. Buna binaen gözün sesleri algılamasını veya kulağın renkleri görmesini beklemek yersiz bir beklenti olduğu gibi, bütün varlıkların duyu organlarıyla algılanacağını düşünmek de yersiz bir beklentidir.

Hatta maddî varlıklar içerisinde bile mor ötesi ışınlar ve elektro manyetik dalgalar gibi duyu organlarımızın algılayamadığı varlıklar vardır. Birçok gerçekler duyu organlarıyla algılanmamalarına rağmen onların varlığında asla tereddüt etmiyoruz. Örneğin korku, muhabbet, kararlılık gibi hâllerden hiç şüphesiz haberdarız ve ruhun kendisi gibi bu tür ruhsal olgular da duyu yoluyla algılanmamaktadır. Hatta algılama olgusu bile maddî bir fenomen değildir. Böylece bir şeyin duyu organları vasıtasıyla algılanmayışı, onun yokluğuna asla delil sayılamaz.

2- Korku ve Bilgisizliğin Allah'a İnanmadaki Rolü

Bazı sosyologlar Allah'a inanmanın deprem ve yıldırım gibi doğal afetlerden korkma sonucu meydana geldiğini ileri sürmüşlerdir. Yani, (haşa) insanoglu ruhsal yönden huzura kavuşmak için tanrı diye bir yaratık hayal etmiş ve ona tapınmaya başlamıştır. Bu yüzden olayların doğal nedenleri tanındıkça ve tehlikelerden korunma yolları öğrenildikçe Allah'a olan inanç da zayıflamaktadır.

Marksistler, bu şüpheyi sosyolojinin bir verisi olarak kendi kitaplarında cafcıflı ifadelerle söz konusu ederek bu konuda gereken bilgiye sahip olmayan insanları aldatmaya çalışmışlardır.

Cevap:

Bu şüpheyi bir kaç yolla cevaplandırmak ve batıl olduğunu ortaya koymak mümkündür:

1- Bu şüphe bazı sosyologların ortaya attığı bir faraziyeden başka bir şey değildir. Bunu ispatlamak için hiçbir bilimsel kanıt ortaya koyabilmiş değillerdir.

2- Bu asırda bile herkesten daha çok, doğal fenomenlerin nedenleri hakkında araştırma ve buluşları olan bilim adamları, Allah'ın varlığına kesin bir inançla inanmaktalar.¹ Bu da Allah'a inanmanın korku ve bilgisizlikten kaynaklanmadığını ispatlamaktadır.

3- Bazı doğal olayların asıl sebeplerini bilmemek ve bu olaylardan korkmak Allah'a yönelmeye sevk eden faktörlerden olsa bile bu, Tanrı'nın korku ve cehaletin ürünü olduğu anlamına gelmez. Nitekim zevk alma ve ün yapma gibi ruhsal faktörlerin tekniksel ve bilimsel alanlarda çalışmaya sebep olmaları, insanın söz konusu sahalardaki buluşlarının yalan ve gerçek dışı olduğu manasına gelmemektedir.

4- Bazıları, yaratıcıyı sebebi bilinmeyen olayları meydana getiren biri olarak tanıdımlarsa ve neticede söz konusu olayların doğal nedenlerinin bulunması sonucu onların inançlarında bir zayıflama söz konusu olmuş ise, bu, o kimselerin bilinç ve imanlarının zaafını gösterir, Al-

---

1- Örneğin Eniştain, Corsi Moris, Alexi Carl ve Allah'ın varlığıyla ilgili makaleler yazan diğer bilginler. Bunlardan bir bölümü "İsbat-ı Vücut-i Hoda" (Allah'ın Varlığının İspatı) adlı kitapta bir araya toplanmıştır.

lah'a inanmanın temelsiz bir inanç olduğunu değil. Çünkü, Allah Teala'nın evrendeki olaylara neden oluşu doğal nedenlerde olan nedensellik ile aynı türden ve aynı seviyedeki bir nedensellik değildir; Allah'ın nedenselliği bütün madde ve madde ötesi nedenleri¹ kapsamına alan ve nedenlerin bağlı bulunduğu daha yüksek aşamadaki bir nedenselliktir.

3- Nedensellik İlkesi Genel Bir İlke midir?

Bazı batılı düşünürlerin ortaya attığı bir şüphe ise şudur: Nedensellik ilkesi her şeyi kapsamına alan bir genel ilke ise, o zaman yaratıcının da bir nedeni olması gerekir; oysaki bu onun ilk neden olduğu ve bir yaratıcısının olmadığı inancıyla çelişmektedir.

Başka bir ifadeyle, nedensiz bir yaratıcıya inanmak nedensellik ilkesinin genel bir ilke olmasıyla çelişmektedir. Bu ilkenin genel bir ilke olduğunu kabul etmezsek, o zaman da bu ilkeye dayanarak yaratıcıyı ispat edemeyiz; çünkü birileri de çıkıp madde veya enerjinin nedensiz meydana geldiğini ve bunların değişimleri sonucu diğer olguların meydana geldiğini ileri sürebilir.

Cevap:

Bu şüphe önceki derslerde de açıklandığı üzere nedensellik ilkesinin yanlış anlaşılmasından meydana gelmiştir. Bu şüpheyi ortaya atanlar sanmışlar ki her varlık, var olduğu için bir nedene muhtaçtır. Oysaki, bu yanlış bir düşüncedir. Nedensellik ilkesinin doğru açıklanışı şöyledir. Varlığında bağımlı ve muhtaç olan her varlık bir nedene muhtaçtır. Nedensellik ilkesinin bu doğru açıklamasını nazara alırsak onun genel bir ilke olduğu ve hiçbir istisnasının olmadığı görülür. Madde ve enerjinin nedensiz var olduğunu ve bunların değişimleri sonucu evrendeki diğer varlıkların ortaya çıktığını ileri sürmek ise ilerdeki derslerde açıklayacağımız üzere birçok yönden yanlış ve temelsizdir.

4- Deneysel Bilimlerdeki Buluşlar

Bu konudaki sorulardan biri de şudur: Yaratıcıya inanmak, günümüzdeki pozitif bilimlerin bazı veri ve buluşlarıyla uyum sağlama-

---

1- Bir sonraki derste bu konuyu daha fazla açıklayacağız.

maktadır. Örneğin, kimyada ispatlanmıştır ki madde ve enerjinin miktarı sürekli olarak aynı ölçüde kalmaktadır. Buna göre, hiçbir yaratık yoktan var olmamaktadır ve hiçbir yaratık da tamamen yok olmamaktadır. Oysaki yaratıcıya inananlar, Allah'ın yaratıkları yoktan var ettiğine inanırlar.

Yine biyolojide canlı varlıkların cansızlardan meydana geldiği ve evrim sonucu geliştiği ve sonunda insan şeklini aldığı ileri sürülmektedir. Oysaki Allah'a inananlar, Allah'ın bu yaratıkların her birini ayrı ayrı yarattığına inanırlar.

Cevap:

Bu sorunun cevabına gelince:

1- Madde ve enerji miktarının sabit kaldığı kanunu, bilimsel ve deneysel bir kanun olarak sadece deneysel olgular için geçerlidir. Bu kanuna dayanılarak asla felsefi bir konu olan madde ve enerjinin ezeli ve ebedî (başlangıcı ve sonu olmayan sürekli) birer varlık oldukları iddia edilemez.

2- Madde ve enerjinin sürekli var olmaları ve miktarlarının değişmeyerek sabit kalması bunların yaratıcıya muhtaç olmadıkları anlamına gelmez. Hatta evrenin ömrünün uzun olması, yaratıcıya olan ihtiyacı daha da fazlalaştırır. Çünkü yaratığın nedene olan ihtiyacındaki eksen, onun sonradan var oluşu değil, zatı gereği varlığında bir nedene bağımlı oluşu, yani mümkünü'l-vücut oluşudur.

Başka bir ifadeyle madde ve enerji evrenin *illet-i maddisidirler*; illet-i failisi değildirler. Bu yüzden, kendileri de illet-i failiye muhtaçtırlar.

3- Madde ve enerji miktarının sabit kalışı, yeni fenomen ve olguların oluşmasını ve onların azalıp çoğalmasını önlemez. Ruh, hayat, bilinç ve irade gibi olgular ise, madde ve enerji türünden olmadıkları için, bunların azalıp çoğalmaları madde ve enerji miktarının sabit oluşu ilkesiyle asla çelişmemektedir.

4- Evrim teorisine gelince bu teori henüz yeterince ilmî bir tutarlılığa sahip olmamasına ve birçok büyük bilim adamı tarafından reddedilmesine rağmen Allah'a inanmakla asla bir çelişkisi yoktur. Bu teori, sadece canlı yaratıklar arasında illiyet-i i'adâî türünden bir nedensellik

ilişkinin olduğunu ispatlar; bu yaratıklarla yaratıcı arasında hiç bir ilişki olmadığını ispatlamaz. Bu yüzden de, bu teori taraftarlarından birçoğunun bu evrenin bir yaratıcısı olduğuna inandıklarına şahidiz.

Sorular:

1- Ancak algılanabilene inanma (pozitivizm) ve algılanamayan şeyleri inkâr etmenin ne tür sakıncaları vardır?

2- Allah inancının, insanların korku ve cehaletinden kaynaklandığını öne süren bazı sosyologların bu teorileri neden yanlıştır?

3- Allah'ın varlığına inanmak, nedensellik kuralının genel geçerliliğine aykırı mıdır? Neden?

4- Madde ve enerjinin kalıcılık ve sabitlik kuralı, Yüce Yaratıcıya inanmaya ters mi düşmektedir? Neden?

5- Tekâmül (evrim) teorisi, Allah inancını çürütmüş müdür? Neden?

14. Ders

MADDECİ DÜNYA GÖRÜŞÜ VE ELEŞTİRİLERİ

Maddeci Dünya Görüşünün Kuralları

Maddeci dünya görüşü şu kurallara sahip olabilir:

1. Kural: Materyalist görüşe göre, varlık madde¹ ve maddesel varlıklara eşittir. Başka bir ifadeyle bu görüşe göre, varolan bir şey mutlaka üç boyuta yani uzunluk, en ve derinliğe sahip olmalı ya da maddenin bir özelliği sayılmalı, maddeyle ilintili olarak parçalara bölünebilmeli ve niceliği belirlenebilmelidir; bu görüşe dayanarak materyalist düşünceye sahip olanlar tabiat ötesi ve gayri maddî varlıklara inanmamakta ve Allah'ı inkâr etmektedirler.

2. Kural: Materyalistlere göre maddenin başlangıcı yoktur ve sonsuzdur, bu yüzden de yaratılmamıştır. Yani bizdeki felsefî terime göre vacibü'l-vücuttur.

3. Kural: Evren için belli bir hedef ve ereksel nedenin olduğu söylenemez. Başka bir tabirle evrenin şuur ve irade sahibi yaratıcısı olmadığından bir hedefi de yoktur

4. Kural: Evrendeki olaylar maddenin parçalarının devinim ve karşılıklı etkileşimi sonucu oluşmaktadır, yani bir önceki fenomenleri sonraki olguların varlığı için, hazırlayıcı neden ve gerekli koşul olarak değerlendirebiliriz ve en fazla doğal bir nedensellik ilişkisinin maddî varlıklar arasında olduğunu kabul edebiliriz. Örneğin ağaç, meyvenin oluşumu için tabii neden sayılır; aynı şey diğer fiziksel ve kimyasal

---

1- Maddenin tanım ve anlamıyla tanışmak için bk: "Pasdari Ez Sengerhay-i İdeolojik" (İdeolojik Mevzileri Koruma), "Cehanbiniy-i Maddî" (Materyalist Dünya Görüşü), s.292-297; "Amuşiş-i Felsefe" (Felsefe Öğrenimi), 2. cilt, 41. ders.

oluşumlar için de söz konusudur. Buna göre hiç bir olgunun ilâhî bir nedene ihtiyacı olmadığı savunulur.

Bunlara tanıma bilimiyle ilgili olan ve bir bakımdan diğer ilkelere önceliği bulunan beşinci bir ilke de eklenebilir; şöyle ki: Sadece duyu organlarıyla algılanan deneyimlere dayanan tanımanın itibarı vardır; duyu organlarına dayanan deneyimler da sadece madde ve maddesel varlıkları ispatladıkları için bunun dışında hiçbir şeyin varlığı kabul edilemez.

Ancak bir önceki derste bu ilkenin doğru olmadığı açıklık kazanıldı¹ ve artık burada tekrar eleştirmeye gerek görmüyor ve diğer ilkeleri inceliyoruz:

Kuralların İncelenmesi

Birinci Kuralın İncelenmesi

Maddeci dünya görüşlerinin temeli sayılan bu görüş, tutarsız ve kof bir iddiadan öteye geçmemektedir. İlk önce şu noktaya dikkat etmek gerekir ki materyalistler, bilinç alanında deney ve maddî gözlemlemeyi esas aldıkları için madde ötesi bir varlığın olmadığını ispatlamaları ve bu hususta bir delil ortaya koyabilmeleri mümkün değildir. Çünkü hiçbir deney kendi alanı olan maddî varlıkların dışına çıkıp madde ötesi bir varlık hakkında olumlu veya olumsuz bir yargı ortaya koyamaz.

Başka bir ifadeyle, ampirist mantığa göre deney yöntemiyle, ancak madde ötesi bir varlığın ispatlanamayacağı ileri sürülebilir; ama varolmadığı hakkında bir fikir yürütülemez. Bu yüzden, bu mantık taraftarları madde ötesi varlıkların varlığını bir ihtimal olarak kabul etmek zorundadırlar. Önceki derslerde de açıklandığı üzere, felsefî kitaplarda birçok aklî delille soyut varlıkların varlığı ispatlanmıştır ve bizzat insan maddenin özelliklerini taşımayan ruh gibi varlıkları sezgisel bilinçle algılamaktadır.²

Soyut ruhun varlığını ispatlayan en iyi kanıtlardan biri, sadık rü-

---

1- Daha fazla bilgi için bk: "İdeoloji-i Tatbiki" (Uygulamalı İdeoloji), sekizinci dersten on altıncı derse kadar; "Amuşiş-i Felsefe" (Felsefe Öğrenimi), on üçüncü dersten on sekizinci derse kadar.

2- Örnek olarak bk: "Amuşiş-i Felsefe" (Felsefe Öğrenimi), 2. cilt, 44. ve 47. dersler.

yalar, peygamberler, Ehlibeyt İmamları ve velilerin gösterdiği mucize ve kerametler, Hint fakirlerinin yaptığı (olağan üstü) birçok işlerdir.¹

Son olarak da Allah Teala'nın varlığı ve cisim olmadığı hususundaki deliller² materyalistlerin bu ilkelerinin tutarsızlığını ispatlamak için yeterlidir.

İkinci Kuralın İncelenmesi

Bu kuralda, maddenin ezeli ve ebedî oluşu vurgulanmış ve bundan maddenin yaratılmamış bir varlık olduğu sonucu alınmıştır. Fakat:

a) İlk önce şunu vurgulamak gerekir: Maddenin ezeli ve sonsuz olduğu bilimsel ve deneysel bir yöntemle ispatlanamaz; çünkü deneyin sahası sınırlıdır ve hiç bir deneyle bu evrenin zaman ve mekân yönünden sonsuz olduğu ortaya konulamaz.

b) Maddenin ezeli oluşu, onun yaratıcıya muhtaç olmadığını ispatlamaz. Ezeli olan mekanik bir hareketin varlığı ezeli bir hareket ettiricinin varlığına delil sayılır; ilk hareket ettiriciden ihtiyaçsızlığa delil sayılmaz. Buna ilaveten maddenin yaratılmamış olması, vacibü'l-vücut olduğu anlamına gelir ve biz sekizinci derste maddenin vacibü'l-vücut olmasının muhal olduğunu ispatladık.

Üçüncü Kuralın İncelenmesi

Bu kural, yaratıcıyı inkârden kaynaklanan bir fikir olduğundan dolayı, hikmet ve ilim sahibi bir yaratıcının varlığı ispatlandıktan sonra artık bu görüşün çürük olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Üstelik bu görüşü savunan materyalistlere şunu sormak gerekir: İnsanlar tarafından üretilen bir eşyayı gördüklerinde, onları oluşturanların bir hedefi olduğunu tasdik etmelerine rağmen nasıl olur da evrendeki ve yaratıklar arasındaki düzen ve uyumu gördükleri hâlde bu evrendeki düzenin hedefini inkâr ediyorlar?

Dördüncü Kuralın İncelenmesi

Materyalist dünya görüşünün dördüncü kuralı, illet ve nedeni var-

---

1- bk. "Nakdi Fuşurde Ber Usul-i Marksism" (Marksism İlkelerine Kısa Bir Eleştiri), 2. ders.

2- bk. Yukarıdaki kitap, 7. ve 8. dersler; "Amuziş-i Felsefe" (Felsefe Öğrenimi) kitabı, 62. ve 63. dersler.

lıkların maddî ilişkileriyle sınırlandırmaktadır. Buna birçok eleştiri yöneltilmektedir; bunların en önemlileri şunlardır:

Bu görüşe göre âlemde yeni bir yaratığın oluşmadığı ileri sürülmektedir, oysa biz sürekli olarak bu evrende hayat, his ve fikir gibi yeni oluşumların varlığına şahit olmaktadır.

Materyalistler bu oluşumları maddenin özellikleri olarak yorumlamaktalar. Oysa maddenin değişmeyen özelliği olan uzantı ve bölünebilirlik özelliğinin bu oluşumlarda mevcut olmadığını nazara alırsak onların bu yorumlarının doğru olmadığı anlaşılır.

Buna ilaveten bu özelliklerin her halükarda sonradan var olduğunu kabul ettikten sonra bu özelliklerin var olması için bir yaratıcı nedenin varlığını kabul etmek kaçınılmaz olacaktır.

Bu materyalist görüşün, eksik ve yetersiz yönlerinden biri de şudur: Maddenin etkileşim sürecinde iradeye yer olmadığından bu görüşe göre evrenin bütün oluşum ve değişimlerine maddî bir determinizmin hakim olduğunu kabul etmek gerekir. Bu görüş apaçık bir gerçeği inkâr etmeyi gerektirmenin yanı sıra her türlü sorumluluk ve ahlâkî değerlerin de temellerini yıkmaktadır. Sorumluluk ve insanî değerler sistemini yıkmamanın ise insan hayatı için ne kadar tehlikeli ve zararlı olduğunu açıklamaya gerek bile yoktur.

Son olarak da maddenin vacibü'l-vücut olmasının imkânsız olduğunu nazara aldığımızda madde için bir neden kabul etmek gerekir. Bu neden ise doğal nedenler türünden olamaz. Çünkü doğal nedenler, sadece maddî fenomenlerin iç oluşumlarını açıklamak için söz konusu olabilir. Ama maddenin tümü kendi nedeniyle böyle bir ilişkiye sahip olamaz. Yani maddeyi vücuda getiren neden, madde ötesi bir varlık olmalıdır.

Sorular:

- 1- Maddeci dünya görüşünün kurallarını açıklayınız.
- 2- "Madde" ve "Maddî"yi tanımlayınız.
- 3- Birinci kuralın yanlışlarını açıklayınız.
- 4- İkinci kuralın yanlışlarını açıklayınız.
- 5- Üçüncü kuralı eleştiriniz.
- 6- Dördüncü kuralın yanlışları nelerdir?

15. Ders

DİYALEKTİK MATERYALİZM VE ELEŞTİRİLERİ

Mekanik ve Diyalektik Materyalizm

Materyalizmin çeşitli dalları vardır; bunlardan her biri kâinatın oluşumu ve fenomenlerin meydana gelişini kendilerine has yorumlarla beyan ederler. Yeniçağın başlarında materyalistler, Newton fiziğinin terimlerini kullanarak kâinatın oluşumunu mekanik hareket ekşininde yorumluyor ve her hareketi, dışarıdan onu harekete geçiren bir gücün malulü olarak açıklamaya çalışıyorlardı. Başka bir deyişle, kâinatı büyük bir makineye benzetiyorlardı; bu makinenin harekete geçirici gücü bir parçadan diğerine intikal ediyor ve böylece bu büyük makine çalışıyordu.

"Mekanik Materyalizm" adı verilen bu teori, taşıdığı ciddî zaaf lar ve tutarsızlıklar nedeniyle muhaliflerinin yoğun eleştirilerinden kurtulamadı. Bu eleştirilerin en önemlisi şuydu: Her hareketin dış kaynaklı bir malul olduğu kabul edilecek olursa, bu durumda kâinatın ilk maddesinin hareketine sebep olan bir dış gücün de var olduğuna ve onun madde ötesi bir etken ve hareketin ilk kaynağı olduğuna da inanmak gerekir.

Diğer bir nokta da sadece durum ve yer kategorisindeki hareketlerin mekanik güç ve enerjiyle açıklanabilmesidir. Oysa kâinatdaki fenomen ve oluşumların tamamını yer kategorisindeki hareketle sınırlamak mümkün değildir ve diğer fenomenlerin oluşumu için başka bir etken gösterme zarureti söz konusudur.

Mekanik materyalizmin bu soru ve itirazlara mantıklı bir cevap verememesi üzerine materyalistlerin, kâinatdaki değişim ve oluşumlara neden olan başka bir etken aramaya başlamalarına ve bu bağlamda

en azından bazı hareketleri dinamik teoriyle izaha çalışıp maddenin bir nevi "kendiliğinden devinimli" olduğunu söylemelerine neden oldu.

Bu bağlamda diyalektik materyalizm düşüncesinin kurucuları olan Marx'la Engels; Hegel'in felsefi kavramlarını kullanarak hareketin sebebi olan etkeni her maddenin yapısında var olan "iç zıtlıklar" şeklinde tanımlama yoluna gittiler ve maddenin yaratılmadığını, ölümsüz olduğunu, kolektivize dinamizm ve hareketi, fenomenlerin karşılıklı olarak etkileşimlerini öne sürerek bu teorilerini [3 özdeklik yasası dedikleri] 3 prensip üzerine inşa ettiler:

1- İç zıtlama (karşıtlama, çelişki)

2- Mutasyon (veya nicel değişimlerin nitel değişimlere dönüşümü).

3- Reddin reddi (olmazın olmazlığı) veya doğanın kendiliğinden hareketliliği (süreğen devinim).

Bu üç prensibi önce kısaca açıklayacak, sonra da bunlarla ilgili görüş ve eleştirimizi belirteceğiz:¹

Çelişki Yasası

Diyalektik materyalizme göre her fenomen iki zıttan (tez ve anti-tez) oluşmaktadır ve bu ikisi arasındaki zıtlık, fenomende hareket ve değişime yol açar; nihayet "antitez" galebe çalar ve bu ikisinin "sentez"i olan yeni bir oluşum meydana gelir. Mesela yumurtada yavaş yavaş gelişen bir embriyo vardır, bu embriyo yine yumurtanın içinde var olan gıda maddeleriyle beslenir ve sonuçta, bu ikisinin sentezi olan civciv ortaya çıkar.

Fizikî olaylardaki zıtlar çelişkisine bir başka örnek de artı yüklü ve eksi yüklü elektirisitedir. Aynı şekilde matematikte toplama ve çıkarma işlemleri, yüksek matematikte de türev ve entegral hesapları aritmetik çelişkinin birer örneği durumundadır.

Materyalist diyalektikte sosyal ve tarihî olaylarda da bu durum geçerlidir. Mesela kapitalist toplumda; kapitalizmin "anti-tez"i olan işçi ve emekçi sınıfı gelişir ve sonunda kapitalizme galip olur, böylece bu ikisinin (kapitalist ve işçi sınıfının) sentezi olan sosyalist ve komünist toplum meydana gelir.

1- Daha fazla bilgi için bk. "Pasdari Ez Sengerhay-i İdeolojik" (İdeolojik Mevzileri Savunma) kitabı, hareket, diyalektik, maddî dünya görüşü makaleleri.

Eleştiri

Öncelikle şunu hemen belirtelim ki biri diğèrinin tezyifine, hatta yok olmasına sebep olabilecek iki maddenin yan yana gelebileceği ihtimalini kimse inkâr etmemekte ve mesela, ateşle suda görölen bu özelliği herkes kabul etmektedir. Ne var ki, bunu genellemek ve cihanşümöl bir kural olarak tanımlamak mümkün değildir, nitekim bunun tersi olan binlerce örnek gösterilebilir.

İkincisi, bazı maddî unsurlar arasında böyle bir çelişki ve zıtlığın bulunmasıyla; klasik mantıkla metafizik felsefede imkânsız kabul edilen çelişki ve zıtlık arasında hiçbir ilgi yoktur. Çünkü klasik mantıkta imkânsız sayılan şey, birbirine zıt olan ve aralarında tenakuz olan iki şeyin "aynı unsur"da toplanmasıdır, hâlbuki söz konusu örneklerde aynı unsur ve tek madde mevzubahis değildir. Toplama ve çıkarma veya türev entegral işlemlerinin aynı matematik unsurlarının kabul edilmesi veya kapitalist ölkelerde işçi ve emekçi sınıfının egemen olduğu devletler kurulacağı vb. gibi Marksistlerin verdiği örnek ve öne sürdükleri gerçek dışı kehanetler birer gülünç iddiadan öteye geçmemektedir.

Kaldı ki, her fenomenin iki zıt unsurdan müteşekkil olduğu varsayılacak olursa, tez ve antitez için de ayrıca birer terkibin bulunması gerekir. Çünkü bunlar da birer fenomendirler ve söz konusu kural gereğince iki zıt unsurdan oluşmaları gerekir; bu da kısıtlı her fenomenin sonsuz sayıda zıtlardan oluşması demektir!!!

Varlıkların yapısındaki çelişkinin, hareketin etkeni olarak gösterilip bu vesileyle mekanik materyalistin zaafını örtbas etme çabasına gelince: Bu teoriye yöneltilebilecek en basit eleştiri, hiçbir ilmî dayanağa sahip bulunmamasıdır. Dahası, dışarıdan gelen bir enerji tarafından oluşan mekanik hareketlerin varlığı kesinlikle inkâr edilemez elbette... Ama futbol topunun hareketini de futbolcunun ayağından gelen darbenin etkisiyle değil, topun içindeki tezat ve çelişkiyle açıklarlarsa o başka tabi!!!

Mutasyon Yasası

Kâinattaki bütün oluşum ve değişimler tedricî bir süreçte gerçekleşmemekte ve aynı çizgide toplanmamaktadır. Çoğu kere bu değişim

ve dönüşümler sonucu; bir önceki fenomenle hiçbir benzerliği bulunmayan yeni fenomenler meydana gelmektedir ki bunları geçmişteki hareket sürecinin uzantısı olarak kabul etmek mümkün değildir. Marksistler adına "mutasyon" veya "nicel değişimden nitel değişime geçiş süreci" dedikleri bir kuralı daha öne sürerek nicel değişimlerin belli bir doyum noktasından sonra nitel ve türel değişimlere yol açtığını iddia ettiler. Örnek olarak da suyun belli bir ısı derecesinden sonra buhara ve her metalin belli bir ısıdan sonra eriyiğe dönüşmesini gösterdiler ve bunu topluma genelleyerek sosyal ihtilafların artıp belli bir noktaya ulaşmasının ardından devrimin vuku bulacağını öne sürdüler.

Eleştiri

Her şeyden önce şunu hemen belirtelim ki niceliğin niteliğe dönüşmesi kesinlikle mümkün değildir. Ancak şu söylenebilir: Belli bir fenomenin meydana gelebilmesi yine belli oranda bir nicelik şartına bağlıdır. Mesela suyun sıcaklık derecesi buhara dönüşmez; suyun buhara dönüşmesi belli oranda bir ısının varlığına bağlıdır.

İkincisi: Gerekli bu niceliğin bir önceki niceliklerin tedricî artmasıyla oluşması şart değildir; bilakis bir önceki niceliğin azalmasıyla oluşması pekâlâ mümkündür. Nitekim buharın suya dönüşmesi ısının azalmasıyla mümkündür.

Üçüncü nokta, nicel değişikliklerin her zaman bir anda vuku bulmamasıdır, bilakis çoğu zaman tedricî şekilde vuku bulur. Mesela mum ve camın erime olayı tedricî şekilde gerçekleşen bir vakadır.

Binaenaleyh söylenebilecek şey şudur: Bazı doğal olayların meydana gelmesi için belli oranda bir nicelik gereklidir; bu ise niceliğin niteliğe dönüşmesi veya niceliğin tedricî artışı ya da her nevi nitel ve türel değişiklikler için böyle bir şartın genel geçer bir kural olduğu anlamında değildir. O hâlde mutasyon ya da "nicel değişimden nitel değişime geçiş süreci" şeklinde cihanşümul bir kural yoktur.

Reddin Reddi İlkesi

Kimi zaman zıtların tekâmülü veya doğanın devinimi şeklinde de adlandırılan "reddin reddi" (yadsıma) yasası," kapsamlı diyalektik değişimler sürecinde "tez" in "antitez" tarafından reddedilmesi ve onun

da yeri geldiğinde "sentez" tarafından sahne dışı bırakılmasıdır. Mesele bitki, tohumu reddeder (yadsır) ve bizzat bu tohum da yeni tohumlar tarafından reddedilir (yadsınır), aynı şekilde embriyo yumurtayı yadsır ve kendisi de civciv tarafından yadsınır. Ne var ki her yeni unsur bir önceki hâlinde daha mükemmel bir tür olur [evrime uğrar]. Başka bir deyişle diyalektik süreç daima ileri doğru ve tekâmül hâlinde olan bir süreçtir. Bu yasanın önemi şuradadır: Bu yasa aslında kâinattaki değişim ve dönüşümlerin yönünü göstermekte ve bunların daima ileriye doğru ve yükselen bir çizgide seyrettiğini ve tekâmül hâlinde olduğunu vurgulamaktadır.

Eleştiri

Şüphe yok ki her nevi değişim ve dönüşümde bir önceki durum ve konum yerini yeni bir durum ve konuma bırakır. Reddin reddi (yadsıma) yarasını bu şekilde yorumlayacak olursak, bunun doğada değişimin gereğinin açıklanmasından başka bir anlamı olmayacaktır. Ne var ki, bu kurala getirilen yorum ve onu hareketin yönünü belirleyen tekâmüle dayalı bir kavram olarak tanımlayan görüşe binaen şunu söylemek mümkündür: Kâinatta vuku bulan bütün değişim ve hareketlerin tekâmüle dayalı bir evrim içinde olduğu ve her yeni değişimin, bir önceki konum ve durumdan kesinlikle daha mükemmel olduğu genel geçer bir kural olarak öne sürülemez. Işınlama yoluyla kurşuna dönüşen uranyum, böylece daha mükemmel bir unsur mu olmaktadır? Buhara dönüşen su veya suya dönüşen buhar evrime uğrayıp daha mükemmel mi dönüşmüş olmaktadır? Kuruyup giden ve geride hiçbir meyve veya tohum bırakmayan bir ağaç tekâmül mü bulmuş olmaktadır? Görüldüğü gibi bu konuda söylenebilecek tek doğru ifade, sadece bazı varlıkların değişim ve dönüşüm sonucu tekâmüle uğradığıdır. Yani tekâmül de kâinattaki bütün varlıkları kapsayan genel geçer bir kural olarak kabul edilemez.

Sözlerimizi noktalamadan önce şunu belirtmekte yarar var: Bütün bu kurallar cihanşümul genel geçer kurallar olarak ispatlanmış olsaydı bile tabiat bilimlerinin ispatlanmış kuralları gibi sadece fenomenlerin oluşum şeklini gösterecek ve bundan öteye geçemeyecekti. Kâinatta genel ve değişmez kuralların varlığı, fenomenlerin bir yaratıcı ve kendilerini var eden asıl nedenden müstağni oldukları anlamına gelmez.

Daha önceki derslerimizde de belirttiğimiz gibi madde ve maddeden oluşan her şey, mümkünü'l-vücut olduğundan, kaçınılmaz olarak vacibü'l-vücuda muhtaçtır.

Sorular:

- 1- Mekanik ve diyalektik materyalizm arasındaki farkı açıklayınız.
- 2- Tezat kuralını açıklayıp yanlışlarını belirtiniz.
- 3- Mutasyon kuralını ve yanlışlarını açıklayınız.
- 4- Reddin reddi kuralını açıklayıp eleştiriniz.
- 5- Bu kuralın genelliği ve doğruluğunun kabul edilmesi hâlinde, kâinatın bir yaratıcıya muhtaç olmadığı ispatlanmış mı olur? Neden?

16. Ders

ALLAH'IN BİRLİĞİ

Giriş

Geçen derslerde, varlık âleminin yaratıcısı olması zorunluluğu ve onun âlemi var eden, koruyan ve tedbir eden bilgili ve güçlü Allah olduğu ispatlandı. Son derslerde ise maddeci dünya görüşünü inceledik ve bu dünya görüşünün tüm çeşitlerinin yanlışlarını açıkladıktan sonra tanrısız bir dünya faraziyesinin makul bir faraziye olmadığı ve bunun izah edilmez olduğu anlaşıldı.

Şimdi, tevhid meselesini ele alarak müşriklerin düşüncelerinin ne kadar yanlış olduğunu açıklayalım.

İnsanlar arasında şirk içerikli inançların nasıl meydana gelip geliştiği konusunda sosyologlar tarafından çeşitli görüşler belirtilmiştir; ancak onlardan hiç birinin açık ve güvenilir bir delili yoktur.

Şirke ve birden fazla tanrıya yönelmenin ilk nedeni gök ve yerde çeşitli varlıklara şahit olduktan sonra her çeşidin özel bir tanrının etkisi altında olduğunu, örneğin iyiliklerin hayır tanrısına ve kötülüklerin ise şer tanrısına ait olduğunu düşünerek âlemin iki tanrısı olduğuna inanıldığı söylenebilir.

Diğer taraftan güneş, ay ve yıldızların yeryüzündeki varlıkların üzerindeki etkisini göz önünde bulundurarak onların yeryüzündeki varlıkların üzerinde bir nevi rububiyetlerinin olduğu sanılmıştır.

Diğer taraftan, duyu organlarıyla algılanan ve hissedilen bir mabuda sahip olma eğilimi bu farazi tanrılar için sembolik heykeller ve nişaneler yapıp onlara tapınmalarına neden oldu. Yavaş yavaş kısır düşünceli kitleler arasında putların kendisi asalet kazandı ve böylece

her millet, hatta her kabile putlara tapmak için kendi düşüncelerine göre dinî törenler bıraktılar. Böylece bir taraftan Allah'a tapma fitrî eğilimini putlara taparak tatmin etmek ve diğer taraftan da hayvanî eğilim ve heveslerine kutsiyet kazandırmak ve onları dinî merasimler hâline getirmek istediler. Günümüze bile putperestler arasında dans, ayakları yere dövme, şarap içme ve şehvet gütmeye içerikli şenlikler yaygın bir şekilde yapılmaktadır.

Bunların dışında güç sahibi ve zorba kişilerin egoist ve diğerlerine üstünlük tasarlama düşünceleri halk kitlelerinin basit inanç ve düşüncelerinden suiistimal etmelerine neden oldu ve bu amaçla insanlara şirk içerikli düşünceleri telkin edip bu inançları yayıyor, kendileri için de bir nevi rububiyet çıkarıyor ve zorbalara tapınmayı dinî merasimlerin bir parçası sayıyorlardı. Nitekim bu amaçların açık örneklerini Çin, Hindistan, İran, Mısır ve diğer ülkelerin sultanlarında görmekteyiz.

Her durumda; şirk içerikli inançlar insanlar arasında çeşitli nedenlerle şekillenip yayılarak insanların ilâhî ve tevhidî din sayesinde gerçek tekâmüle erişmelerine engel oldu. İşte bu nedenle, Allah'ın peygamberlerinin çabalarının büyük bir bölümü, kıssalarına Kur'ân-ı Kerim'de şahit olduğumuz gibi şirk ve müşriklerle savaşmaya yoğunlaştı.

Dolayısıyla, şirk içerikli inançların temelini, dünyadaki bazı varlıklar için Allah Teala dışında bir varlığın ilâhlığına inanmak oluşturmaktaydı. Hatta müşriklerden birçoğu varlık âleminin yaratıcısının birliğine inanıyorlardı; gerçekte yaratıcılıkta tevhidi kabul ediyor ve aşağı seviyelerde müstakil olarak âlemi idare ve tedbir eden ikinci derecedeki tanrılara inanıyorlar ve yaratıcı olan Allah'ı ilâhların tanrısı ve rablerin rabbi biliyorlardı.

Bu yapımçı tanrılar, bazılarına göre, müşrik Arapların Allah'ın kızları sandıkları meleklerdir; diğer bazılarına göre de cinler ve perilerdir. Bazılarına göre ise yıldızların ruhları veya geçmişteki bazı insanların ruhları veya gözle görülmez özel varlıklardır.

Onuncu derste gerçek yaratıcılık ve rububiyetin birbirinden ayrılmayacağına, Allah'ın yaratıcılığına inancın başka birinin rablığıyla bağdaşmayacağına, böyle çelişkili bir inanca sahip olanların bunların arasındaki çelişkiye dikkat etmediklerine ve onların görüşlerinin batıl olduğunu ortaya koymak için bu çelişkinin anlatılmasının yeterli olduğuna değindik.

Allah Teala'nın birliğini ispatlamak için çeşitli kelimeler ve felsefe kitaplarında kaydedilen birçok deliller getirilmiştir. Biz burada direkt olarak rububiyette tevhidi ortaya koyan ve müşriklerin inançlarını reddeden delillere yer vereceğiz.

Allah'ın Birliğine Delil

Evrenin iki veya ikiden fazla tanrısı olduğu birkaç şekilde düşünülebilir:

- a) Evrendeki her yaratığın o tanrıların hepsinin yarattığı ve sonucu olduğu inancı.
- b) Varlıkların çeşitli gruplara ayrılıp her bir grubun bir tanrının yarattığı olduğu inancı.
- c) Bütün yaratıkların bir tanrının yarattığı olduğuna inanıp diğer tanrıların ise evrenin yönetim ve tedbirinde etkili olduğu inancı.

Bu düşüncelerin hepsi temelsiz ve bâtıldır. Çünkü her yaratığın birkaç yaratıcısının olması farzı, onların hepsinin ayrıca onu var etmesi anlamına gelir; bu ise muhaldir. Çünkü bu farza göre, bir sonucun birkaç nedeni olmuş olur; oysa her sonucun yalnız bir nedeni vardır.

Yaratıcılardan her birisinin, bir yarattığı veya yaratıklardan bir grubu var ettiği farz edilecek olursa, bu da muhaldir. Çünkü bunun anlamı, her yaratığın sadece kendi yaratıcısına bağımlı olması ve diğer varlıklara hiçbir şekilde ihtiyaç duymamasıdır. Bu ise, evrenin tamamen birbirinden ayrı, birden fazla düzene sahip olması anlamına gelir. Oysa evrene tek bir nizam hakimdir ve bütün yaratıklar bu nizam çerçevesinde birbirleriyle ilişki içerisinde; birbirlerinden etkilenmekte, birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Önceki oluşum ve olgularla şimdiki olgular arasında ve şimdiki olgularla gelecekte var olacak olgular arasında düzenli bir bağ mevcuttur. Her önceki fenomen, bir sonraki fenomen için gerekli zemini oluşturmaktadır.

Böylece bütün parçaları birbiriyle bağımlı bulunan ve tek bir düzenin hüküm sürdüğü bir dünyada birkaç tane var edici ve yaratıcının varlığını düşünmek mümkün değildir.

Eğer bütün tanrıların hepsinin bir büyük tanrıya bağımlı olduğu, onun tarafından yaratıldığı, ancak bu tanrıların evrenin yöneticilik ve

düzeninde etkili olduğu söylenecek olursa, bu da doğru değildir. Çünkü her yaratık, bütün varlık yönleriyle yaratıcısına bağlıdır ve sonuçlar arasında, yaratıcının izni çerçevesindeki etkileşim hariç, hiçbir varlığın etkisi söz konusu olamaz. Buna göre asıl yaratıcıdan başka diğer hiçbir varlığın rabb olması söylenemez. Çünkü rabb, kendi başına merbuba etki varlığına denir.

Yaratıklardan bazılarının, asıl yaratıcının rububiyeti çerçevesinde, onun izni ve gücüyle bu âlemdede tasarruf ve etkiye sahip oluşu, tevhid inancıyla çelişmez. Nitekim yaratıcının izniyle bir yaratığın yaratıcılık işini gerçekleştirmesi de, yaratıcılık hususundaki tevhidî inanca ters düşmez.

Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde de, bazı yaratıkların Allah'ın izniyle evrende bu tür etkilere sahip oldukları sabittir. Örneğinin; Hz. İsa (a.s) hakkında şöyle buyurulmuştur:

**...Benim iznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yaratıyor,
içine üflüyorsun, benim iznimle kuş oluveriyor...¹**

Ve yine buyurmuştur ki:

Derken işi düzenleyenlere!²

Sonuç

Evren için birkaç tanrının varlığı düşüncesi, tanrıyı "maddî" ve "hazırlayıcı" nedenlere benzetmekten kaynaklanan bir hatadır. Yâni, bir sonuç için birden fazla "maddî" ve "hazırlayıcı" nedenin varlığının mümkün olduğundan hareketle evrenin birden fazla yaratıcısının varlığı düşüncesi ortaya konmuştur. Oysaki varlık veren yaratıcı bu tür nedenlere benzetilemez ve bu yüzden bir sonuç için birden fazla var edici yaratıcının veya tedbir ve düzeni elinde bulunduran rabbın olması mümkün değildir.

Böyle bir zannı ortadan kaldırmak için bir yandan "var eden neden" kavramı üzerinde düşünmeli ve bir yaratık için var edici nedenin birden fazla olmasının düşünülemediği ortaya konmalı, diğer yandan birbiriyle tam bir uyum içinde bulunan bu evrenin düzeni hakkın-

---

1- Mâide, 110.

2- Naziyat, 5.

da düşünmeli ve böyle bir düzeni birden fazla yaratıcı ve tanrının yaratmış olması veya düzenlemesinin mümkün olmadığı açıklığa kavuşturulmalıdır.

Allah'ın bazı salih kullarının tek başına yaratıcılık ve rablik değil de, Allah'ın verdiği bir velâyet makamına, yâni Allah'ın izniyle bu âlemde tasarruf hakkına sahip olduklarına inanmak, asla tevhid inancıyla çelişmez. Nitekim Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve âlih) ve Ehlibeyt İmamları'nın teşriî velayet hakkına sahip olmaları, yani toplumu yönetmede ve ilâhî kanunları ulaştırıp açıklamada yetkili oluşları, Allah Teala'nın bu sahadaki rububiyetiyle çelişmemektedir. Çünkü bu velâyet hakkı, Allah'ın izniyle ve O'nun emriyle gerçekleşmiştir.

Sorular:

- 1- Şirke bulaşmış inançların ortaya çıkma nedenlerini açıklayınız.
- 2- Şirke dayalı inançların temeli nedir?
- 3- Yaratıcılıkla rububiyet arasındaki karşılıklı gerekliliği belirtiniz.
- 4- Niçin her varlık için birkaç yaratıcının var olabileceği düşünülemez?
- 5- Niçin her varlığı, ayrı ve belli bir yaratıcının yarattığı farz edilemez?
- 6- Bütün kâinatın bir tek yaratıcısı olduğu, ama aynı zamanda kâinatın birden fazla yönetici ve efendi tarafından idare edilebileceği neden farz edilemez?
- 7- Tanrının birden fazla olabileceği kuruntusu nereden ortaya çıkmıştır, bu batıl görüş nasıl çürütülür?
- 8- Allah'ın has velilerinin tekvinî velayete sahip olduğuna inanmak, yaratıcılık ve rububiyette tevhid inancına neden ters düşmez?

17. Ders

TEVHİDİN ANLAMLARI

Giriş

Sözlükte "birmek ve tek saymak" anlamına gelen tevhid terimi felsefe, kelam, ahlâk ve irfanda türlü anlamlarda kullanılır ve tamamında yüce Allah'ın bir ve tek bilinmesinin eksen alındığı bir anlam ifade eder. Kimi zaman tevhidin mertebeleri veya kısımları şeklinde tanımlanan bu terimlerin her birini teker teker açıklamamız konunun dışına taşacağından burada tevhidin en yaygın ve en uygun deyimlerine özetle değinmekle yetiniyoruz:

1- Çokluğun Reddi

Tevhitle ilgili ilk yaygın terim yüce Allah'ın birlik ve vahdaniyetine inanmak ve O'nu zatının dışındaki çokluktan uzak bilmektir. Yani; her biri başlı başına birer tanrı olan iki veya daha fazla ilâh inancını reddetmek ve bu açık şirkten uzak durmaktır.

2- Bileşimin Reddi

Tevhitle ilgili ikinci deyim "ehadiyyet"e inanmak, zatını basit ve O'nu bilfiil ve bilkuve her nevi bileşim ve terkipten beri bilmektir.

Bu anlam dinî literatürde bileşimin reddi manasında "selbî sıfat" şeklinde adlandırılır. Onuncu derste bu konuya etraflıca değinmiş ve insan zihninin bileşim terimi ve yaratıcı konusunda bu sıfatın reddi manasıyla daha yakından aşına olduğunu hatırlatmıştık.

3- "Zat"a Ek Sıfatların Reddi

Üçüncü deyim yüce Allah'ın kendisi gibi zatî sıfatlarında da birlik ve vahdaniyete inanıp O'nun zatını kendisi dışındaki her nevi sıfattan beri bilmektir. Buna "sıfatta tevhid" denilmekte ve rivayet literatüründe "nefy-i sıfat" şeklinde tanımlanmaktadır. Eş'arîler gibi bazı gruplar ise ilâhî sıfatları "zat"a izafî ve ona ek şeyler zannetmiş ve "kudemâ-ı semaniyye"ye [sekiz kadimler] inanma hatasına düşmüşlerdir.

Sıfatta tevhidin delili şudur:

İlâhî sıfatların her birinin başlı başına ve bağımsız birer tanımlama sıfatı olması hâlinde ortaya birkaç alternatif çıkmaktadır: Ya bunların mısradaki "zat"ın içinde farz edilecektir ve bu da "zat"ın parçalarından oluşan bir bileşim ve terkip olduğu anlamına gelecektir (Bunun imkânsız olduğunu daha önceki bahislerimizde ispatlamıştık), ya da bunların mısradıklarının "zat"ın dışında olduğu farz edilecek veya mümkünül-vücut oldukları ve bizzat yüce Allah tarafından yaratıldıkları kabul edilecektir. Bunların vacibül-vücut oldukları varsayımı ise "zat"ta çokluk anlamına gelip apaçık şirk demektir ki, hiçbir Müslüman'ın böyle bir şeye inanması mümkün değildir. Allah'ın sıfatlarının mümkünül-vücut olduğunu farz etmek ise, yüce Allah'ı şimdilik bu sıfatlardan yoksun bilip onları yaratması ve ancak bu yaratıştan sonra bunlarla muttasıf olduğunun kabul edilmesi manasına gelir. Yani mesela yüce Allah'ın zatının hayattan yoksun olduğunun, dolayısıyla "hayat" adlı bir varlık yaratıp bu vesileyle kendisinin hayatla vasıflandığının veya mesela ilim ve kudret gibi vasıflarda da aynı yola başvurduğunun kabul edilmesi gibi bir anlam söz konusudur!! Oysaki var edici ve yaratıcı olan ana etkenin, zatı ve özü itibariyle kendi yaratmış olduklarının sahip bulunduğu kemallerden yoksun olması imkânsızdır. Bundan daha da saçma olanı, bizzat kendi yarattıkları sayesinde hayat, ilim, kudret vb. gibi sıfatlara sahip olabileceğinin zannedilmesidir!!

Bütün bunların da açıkça ortaya koyduğu üzere söz konusu teori ve zanlar tamamen batıl ve geçersizdir. Yüce Allah'ın sıfatları yekdiğerinden ve O'nun mukaddes zatından ayrı ve bağımsız mısradıklara sahip ve "zat"a izafî unsurlar değildir. Bilakis akıl ve mantık bu sıfatların tamamının yüce Allah'ın mukaddes zatını tanımlayan bir ve aynı mısradıklar içerdiğini kabul etmektedir.

4- Ef'alde Tevhid

Felsefecilerle kelamcılarının literatüründe "tevhid-i ef'alî" adıyla tanımlanan tevhidin dördüncü deyiminin anlamı, Yüce Allah'ın dilediği iş ve fiilleri yapmada kimseye muhtaç olmaması ve hiçbir varlığın O'na hiçbir yardımında bulunamayacağıdır.

Bu konu, "varlığı yaratan neden" in bütün yarattıklarının kayyumu olma özelliği taşımasından da kolayca anlaşılmaktadır aslında. Zira böyle bir nedenin sonucu, bütün varlığıyla nedene bağlı olup felsefi tabiriyle "her şeyiyle ona bağlı ve ona ait"tir ve kendiliğinden hiçbir bağımsızlığı yoktur.

Başka bir deyişle; herkesin sahip olduğu her şey, O'ndandır; O'nun kudret, güç ve saltanatının kapsamında ve O'nun tekvinî ve hakikî malikiyetindedir ve başkalarının kudret ve malikiyeti O'nun ilâhî kudretinin uzantısında olup O'na aittir; O'nun dışında ve "O'na rağmen" hiçbir güç ve mülkiyet söz konusu değildir. Tıpkı, bir kölenin sahip bulunduğu mülkün, aslında efendisi ve sahibinin mülkü olması ve onun malikiyetinin bir uzantısı sayılması gibi bir durumdur bu. Bütün varlığını Yüce Allah'a borçlu olan ve varlığını ancak O'nun varlığı sayesinde sürdürebilen mahlûkatına Yüce Allah'ın muhtaç olabileceğini düşünmek mümkün müdür?

5- Bağımsız Etkinlik

Tevhidin bir diğer deyimini "etkide bağımsız olma"dır.¹ Yani Yüce Allah'ın yarattığı mahlûkat kendi iş ve fiillerinde de O'ndan müstağni değildirler ve onların yekdiğeri üzerindeki etkileri Yüce Allah'ın izniyle ve O'nun kendilerine bağışlamış olduğu güç sayesinde mümkün olmaktadır. Gerçekte hiç kimseye ihtiyaç duymadan, bağımsız bir şekilde her şeyi ve herkesi etkileyen yegâne etken, bizzat Yüce Allah'ın mukaddes varlığıdır ve mahlûkatın öznel ve etkileri ancak O'nun sayesinde ve O'nun fâiliyet öznel ve etkinliğinin uzantısında mümkün olmaktadır.

1- Arifler bu anlamda "Tevhid-i Ef'alî" (fiillerde tevhid) tabirini kullanmaktadırlar.

Bu nedendir ki Kur'ân-ı Kerim doğal ve doğal olmayan (melek, cin, insan vb. gibi) öznelerin fiillerini Yüce Allah'a isnat etmekte ve meselâ yağmurun yağmasını, bitkinin yeşermesini ve ağacın meyve vermesini O'na dayandırmakta; yakın faillerin fiilleri doğrultusunda Yüce Allah'a itlak olunan bu isnadın anlaşılmasında, kabul edilmesinde ve bunun daima dikkate alınmasında ısrar etmektedir.

Meselenin daha kolay anlaşılması için itibarî bir örnek verelim: Bir işyerinin reisi herhangi bir memuruna bir işi yapmasını emrettiği ve o iş yapıldığı zaman, özne bir memur olduğu hâlde işin gerçekleşmesi aynı zamanda, emir makamı olan o reise de mal edilir, hatta akli-selim sahipleri işin asıl öznesi ve sorumlusu olarak onu görürler.

Tekvinî failiyetin de belli hiyerarşi ve mertebeleri vardır. Her failin varlığı ilâhi iradeye dayalı ve O'na bağlı olduğundan; diğer taraftan da tasavvur edenlerin kendisine bağlı bulunan zihnî sûretlere benzediğinden ("**... en yüce misaller Allah'ındır...**"); binaenaleyh etkin olan bütün öznelerin yaptığı ve yapabildiği her şey (bütün etkinlik güçleri) daha ileri bir aşamada tekvinî ilâhî irade ve izne bağlı olup Yüce Allah'a itlak ve isnat olunacaktır: "**Yüce ve büyük Allah'tan başka güç ve kudret sahibi yoktur...**"

İki Önemli Sonuç

"Fiillerde Tevhid"ın sonucu, insanoğlunun Yüce Allah'tan başka hiç kimse ve hiçbir şeyi tapınmaya layık görmemesidir. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi kulun yaratıcısı ve Rabbi olan kimseden başkası ibadete layık değildir; başka bir deyişle uluhiyet, yaratıcılık ve rububiyetin gereğidir.

Diğer taraftan bu anlamda tevhidin bir başka boyutu da, insanın bütün güven ve itimat duygusunun sadece Yüce Allah'a olması, her konuda O'na tevekkülde bulunup sadece O'na güvenmesi, O'ndan gayrisinden yardım istememesi, O'ndan gayrisinden ümidi ve korkusu olmaması, hatta normal şartlarda alelade ihtiyaçlarının temin olmaması hâlinde bile umutsuzluğa kapılmaması, zira Yüce Allah'ın hiç umulmadık yollarla onun ihtiyaçlarını giderebileceğini bilmesidir.

Böyle bir insan Yüce Allah'ın özel velayeti altına alınmış olur ve fevkalade mükemmel bir ruh hâli ve huzur içinde bulunur:

Haberiniz olsun; Allah'ın velileri için korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır...¹

Bu iki önemli sonuç, her Müslümanın günde en az on kez tekrarladığı şu ayet-i kerimede göze çarpmaktadır:

...Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz...

Bir Şüpheye Cevap

Burada şöyle bir sorunun akla gelmesi mümkündür: Tam tevhidi inancın gereği, Yüce Allah'tan başkasından yardım talebinde bulunmamak ise, bu durumda Allah'ın velilerine tevessülde bulunup onlardan medet istemek doğru mudur?

Cevap şudur: Allah'ın velilerine tevessülde bulunulurken, onların Allah'ın izni olmadan insana yardımda bulunabileceklerine inanılırsa böyle bir tevessül elbette ki tevhit inancıyla bağdaşmayacaktır. Ancak, Yüce Allah'ın evliyayı bir rahmet vesilesi kıldığı ve insanlardan bu velilere tevessülde bulunmalarını istediği inancı ve bilinciyle tevessül edilmesi tevhide ters düşmeyeceği gibi; Yüce Allah'a ibadet ve itaat konusunda tevhidin şanına da pek uygun düşecektir, zira bu tevessül O'nun emriyle gerçekleşmektedir.

Yüce Allah'ın kendisiyle kulları arasına neden böyle vesileler koyduğu ve kullarına bu vesilelere tevessülde bulunmalarını neden emrettiği şeklindeki bir soruya verilecek cevap ise şudur: Bu ilâhî emrin hikmetleri vardır ki bunlardan bazıları şunlardır: Seçkin kulların ulaştığı büyük makamı diğer kullara tanıtıp göstermek ve onların böylesine ulvî derecelere ulaşmasının Yüce Allah'a ibadet ve O'na itaatte bulunmalarıyla mümkün olduğunu hatırlatıp diğer insanları da bu ibadet ve itaatte teşvik etmek, bazılarının yaptıkları ibadet ve itaat sonucu gurura kapılıp kendilerini en üstün insanî kemallere sahip kullar zannetmelerini engellemek... Nitekim Ehlibeyt'in velayeti ve onlara tevessül gibi bir nimetten mahrum bulunan niceleri maalesef bu kibir ve gurura kapılma hatasına düşmekten kurtulamamıştır.

1- Yunus, 62.

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Sorular:

- 1- Tevhidin kelime ve deyim anlamı nedir?
- 2- Sıfatlarda tevhidin delili nedir?
- 3- Fiillerde tevhit nasıl ispatlanabilir?
- 4- Bağımsız etkideki, teklik ve birlik anlamında tevhidi açıklayınız.
- 5- Tevhidin son iki bölümünden çıkarılan sonuçlar nelerdir?
- 6- Allah velilerine tevessül, tevhide aykırı mıdır? Neden?
- 7- Yüce Allah'ın, kullarına tevessülde bulunmayı emretmesinin hikmeti nedir?

18. Ders

CEBİR VE ÖZGÜR İRADE

Giriş

Daha önceki dersimizde de belirttiğimiz gibi bağımsız etkide tevhit inancı, insanların kendilerini yetiştirmeleri hususunda önemli rol oynayan değerli öğretilerdendir. Bu nedenledir ki, Kur'ân-ı Kerim'de bu konu sık sık vurgulanmakta ve çeşitli beyanlarla, daha kolay anlaşılmasını sağlayacak zeminler hazırlanmaktadır. Bu inancın başta geleni, vuku bulan her olayın Yüce Allah'ın izni ve takdiri şartıyla mümkün olduğunu, O'nun kaza ve kaderinden başka bir vukuunun mümkün olmadığını bilmektir.

Ne var ki, bu meselenin doğru anlaşılabilmesi için bir taraftan akli ve mantıkî bir olgunluk, bir taraftan da sağlıklı bir açıklama ve eğitim gereklidir.

Gerekli aklî olgunluktan mahrum bulunan, ya da Ehlibeyt İmamlarıyla Kur'ân'ın gerçek müfessirlerinin buyruk ve talimatlarından faydalanmayanlar bu konuda hataya düşmüş ve kazayla kaderi, "her nevi etki ve nedenselliği sadece Yüce Allah'a mahsus bilme" şeklinde yanlış yorumlayarak Kur'ân-ı Kerim'deki birçok muhkem ayette belirtilen sarih ifadelere rağmen sebep ve vasıtaların hiçbir şekilde "etkin" ve "etken" olamayacağı zannına kapılmışlardır. Bu zanda bulunanlara göre meselâ Yüce Allah'ın takdiri gereğince ateşin var olması hâlinde Yüce Allah onda ısıyı da bizzat meydana getirmekte, bir canlı yiyip-içtiğinde ondaki doyma ve kanma duygusunu da bizzat Yüce Allah yaratmakta, binaenaleyh aslında ateş, yiyecek ve içeceğin ısı, doyma ve kanma üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır!

İnsanoğlunun özgür iradesiyle yaptığı işler ve yüklenmesi gere-

ken sorumluluklar üzerinde bu batıl düşünce tarzının fevkalade yıkıcı etkileri olmuştur. Bu sapık düşünce tarzının doğurduğu sonuç; insanın fiil ve işlerini de doğrudan doğruya Allah'a mal etmek, insanın kendi işlediği fiillerin fâili olmadığını sanmak ve sonuçta hiç kimseyi, yaptıklarından sorumlu tutmamaktır!

Başka bir deyişle bu batıl düşünce tarzının doğurduğu yıkıcı sonuçlardan biri de kadercilik anlayışı ve cebriye inancına saplanma ve insanı hiçbir şeyden sorumlu saymamadır. Bu da insanın en önemli özelliğini reddetmek ve her nevi eğitim, ahlâk ve hukuk sistemini ve tabii bu arada yüce İslâm şeriatını da boş ve gereksiz görmek demektir! Zira insanın yaptığı işlerde özgür iradesi yoksa görev, sorumluluk, yeşil veya kırmızı çizgiler, sevap, ödül ve ceza gibi şeyler de hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Bilakis, bu durum yaradılış nizamının boşuna ve amaçsız olduğunu gösterecektir. Zira Kur'ân'daki ayetlerle¹ rivayetler ve aklî delillerin de ortaya koyduğu üzere tabiatın yaradılışındaki gaye, insanoğlunun yaratılışına zemin hazırlamaktır. Böylece insan kendi özgür iradesiyle yaptığı işler ve Yüce Allah'a ibadet ve itaatte bulunma sayesinde mümkün olan en üstün kemallere erişebilecek ve Allah'ın rıza ve yakınlığına nâil olup Rabbinin özel rahmetlerine erme liyakatini kazanacaktır. Ama insanın özgür iradesi ve sorumluluğu olmazsa ödüllendirilmesi, ölümsüz nimetler ve ilâhî rızvana kavuşması da söz konusu olmayacak ve kâinatın yaratılış gayesi kendiliğinden geçersizleşecek, koskoca yaratılış nizamı; kuklalarını insanların teşkil ettiği, bu insanların tamamen iradesizce (gayriihtiyarî) birtakım hareketlerde bulunduğu, kiminin rast gele azarlanıp cezalandırıldığı, kiminin de yine rast gele övülüp ödüllendirildiği büyük bir kukla oyunları sahnesine dönüşmüş olacaktır!

Bu tehlikeli eğilimin oluşmasına ve yayılmasına neden olan en önemli faktör zalim iktidarların çıkarıcılıklarıyla, kasıtlı ve garazlı tutumları olagelmıştır. Söz konusu zalim yöneticiler bu batıl kadercilik ve cebriye inancına sığınarak, yaptıkları zulüm ve çirkinliklerin sorumluluğundan sıyrılıyor, bilinçsiz kitleleri kendilerine itaatte bulunmaya ikna ediyor, zulme karşı çıkmaktan, direnç ve mukavemette bulunmaktan vazgeçmelerini sağlıyorlardı.

1- Şu ayetlere bk. Hud, 7; Mülk, 2; Kehf, 7; Zariyat, 56; Tevbe, 72.

Kadercilik ve cebriye inancının, toplumları uyuşturup yozlaştıran en önemli faktör olduğu inkâr edilemez...

Diğer taraftan bu sapık eğilimin az-çok farkına varabilen birçokları, tam tevhidî inançla cebrin reddi arasında sağlıklı bir toplamada bulunabilecek yeteneğe bizzat sahip olmadıkları gibi, Ehlibeyt'in düstur ve talimatlarından da mahrum bulduklarından bir başka aşırılığa saparak tefvize inandılar ve insanın özgür iradesiyle yaptığı işleri Yüce Allah'ın fâiliyet dairesinin dışında sanarak batılın başka bir türüne müptela oldular. Bu gruptakiler, İslâm'ın yüce maarifi ve onun ulvî neticelerinden mahrum kalmıştır.

Hem bu maarifi idrak edebilecek yeteneğe sahip olan, hem de Kur'ân'ın gerçek öğretmenleriyle müfessirlerini tanıyabilenlerse bu batıl fikirlerden masun kalmayı başardılar ve sahip buldukları özgür iradenin fâiliyetinin, Yüce Allah'ın kendilerine vermiş olduğu güç sayesinde mümkün olduğunu ve bunun da insana birtakım sorumluluklar yüklediğini idrak ve kabul ettiler; daha ileri ve üst boyutta ilâhî etki ve iradenin bağımsızlık ve yüceliğini görüp bu değerli marifetin yararlı sonuçlarını elde ettiler.

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Ehlibeyt'inden ulaşan rivayetlerde bu konuyla ilgili gayet sarih ve aydınlatıcı beyanlar bulunmaktadır ki bu beyanlar hadis kitaplarında cebirle tefvizi ret ve istitaat; ilâhî izin, meşiyet, irade, kaza ve kader başlıkları altında kayıtlıdır. Bu arada bazı rivayetlerde, gerekli yetenekten yoksun kimselerin inançlarını yitirip sapmamaları için bu tür hassas mevzular üzerinde fazla düşünmemeleri emredilmiştir.

Görüldüğü gibi özgür irade ve cebir meselesi oldukça geniş boyutlu olup bu boyutların tamamına burada teferruatlıca değinmemiz mümkün değildir. Ancak, yine de konunun önemine binâen bazı gerekli noktalarını sade ve kolay anlaşılır bir üslupla açıklamaya çalışacağız. Bu arada konuyla ilgili daha derin araştırmalara ilgi duyanlara da, bu meselenin aklî ve felsefî temellerini öğrenme hususunda acelelikten sakınmalarını ve sabırlı olmalarını öğütlüyoruz.

Özgür İrade Nedir?

Karar verme ve seçme gücü, insanın kendisinde keşfettiği en kesin ve tartışma götürmez yetilerinden biridir. Zira her insan, kendi

içinde bulunan ve yanılması imkânsız olan fitrî bilgi ve sezgi gücüyle bunu bilir, nitekim insan kendisinin diğer ruhî durumlarını da bu fitrî bilgi sayesinde kavrayıp anlar. Hatta bir konuda şüpheye kapılacak olsa, yaradılışından gelme bu bilgi sayesinde söz konusu "şüphe"nin varlığından emin olur ve "şüphe"si olduğundan şüphe etmez.

Aynı şekilde herkes, kendi durumuna biraz dikkat edecek olsa herhangi bir sözü söyleyebileceği veya söyleyemeyeceğini ya da elini kıpırdatıp kıpırdatamayacağını veya yemek yiyip yiyemeyeceğini kolaylıkla bilmektedir.

Bir işe karar vermek; bazen aç birinin yemek yemeye veya susuz birinin su içmeye karar vermesinde olduğu gibi içgüdüsel ve hayvânî eğilimlerin tatmini yönünde; bazen de sağlığına kavuşabilmek için acı ilaçları içip beğendiği yiyeceklerden uzak duran bir hastanın yaptığı gibi aklı eğilimler ve yüce insânî amaçları gerçekleştirme doğrultusunda vuku bulan bir olaydır. İlim edinme ve hakikatlerin keşfi uğrunda pek çok dünya nimetinden yüz çevirip nice zorluklara tahammül eden bir araştırmacı ve bilim adamı, ya da yüksek ülküleri uğruna canını vermekten çekinmeyen bir askerin aldığı karar da bu türden, yani aklî ve insânî doğrultuda alınan bir karardır.

Gerçekte insânî değerler, bireyin çeşitli eğilim ve istekleri arasında çatışma ve zıtlasma doğduğu zamanlarda ortaya çıkar ve kendisini belli eder. Birey ahlâkî faziletlerle ruhî ve ebedî kemallere ulaşır Yüce Allah'ın rızasını kazanabilmek için, nefsinin istediği aşağılık ve hayvânî şeylerden vazgeçer. Hakeza, güçlü bir irade ve bilinçli bir tercihle yapılan bir iş, ruhî ve manevî yükseliş veya alçalışta daha etkili olmakta, bu nedenle de daha fazla ödül veya cezaya hak kazanmaktadır.

Nefsanî istekler karşısında her insan her durumda aynı direnci gösteremez, ama Yüce Allah bu irade ve direniş gücünü az veya çok, bütün insanlara bahşetmiştir ve dileyen herkes daha fazla gayret gösterip iradesini güçlendirebilir.

Binaenaleyh insanoğlunun özgür iradeye sahip bulunduğundan kimsenin kuşkusunu yoktur, türlü şüphe ve telkinlerin böylesine açık ve vicdanî bir gerçeği müphemleştirmesine izin verilmemelidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bütün dinler, şeriatlar ve bunların eğitim ve ahlâk sistemlerinde, insanın özgür iradeye sahip bulunduğu vurgu-

lanmıştır. Özgür iradeye sahip bulunmaması hâlinde insanın ödüllendirilmesi, cezalandırılması, kınanması, övülmesi veya herhangi bir vazifeyle sorumlu tutulması söz konusu olmayacaktır.

Bu sarih hakikatten sapılması ve cebre temayül gösterilmesine neden olan şüphelere doğru cevaplar verilmelidir; birtakım vesvese ve tereddütlerin giderilmesinin tek yolu budur. Bu nedenle bunların en önemlilerini burada özetle ele alıp cevaplamamızın yararlı olacağını düşünüyoruz:

Kadercilerin (Cebriye) Şüphelerine Cevap

Cebriye şeklinde adlandırılan kaderciliğin en önemli şüpheleri şunlardır:

1- İnsanın iradesi, içindeki duyguların kabarması sonucu şekillenir; bu duyguların varlığı insanın kendi elinde olmadığı gibi, harekete geçmeleri de dış faktörlerin etkisiyle olmamaktadır, bu nedenle de özgür irade ve tercih diye bir şey söz konusu değildir aslında...

Cevap şudur: İç temayül ve duyguların harekete geçmesi, irade ve karar gücünün kullanılması için ortam hazırlamış olmaktadır; yani insanın bir işe karar vermesi duygu ve eğilimlerinin zorunlu olarak harekete geçmesi ve insanın bunlara karşı direnme gücü bulamaması demek değildir. Nitekim insan birçok konuda tereddüde kapılmakta, kararsızlığa düşmekte ve karar verebilmek için o işin yarar ve zararını hesaplayıp sonucunu düşünmekte ve bu gibi durumlarda bazen karar verirken epey zorlanmaktadır.

2- Birçok bilim dalının da ispatlamış olduğu üzere insanın iradesinin şekillenmesinde kendi genetik yapısı, belli gıda ve ilaçların etkisiyle gerçekleşen hormonal salgılar, çevre şartları ve sosyal faktörler gibi etkenler rol oynamaktadır ve insanların yekdiğerinden farklı aksiyon ve reaksiyonlar göstermelerinin sebebi de bu farklı etkenlerdir işte. Nitekim dinî metinlerde de bu konular onaylanmaktadır; binaenaleyh insanın fiillerini özgür iradeyle işlediği söylenemez.

Cevap: İnsanın özgür iradeye sahip olduğunu kabul etmek, söz konusu etkenlerin varlığını reddetmek demek değildir. Bilakis, bütün bu faktörlere rağmen insan direnebilir ve çeşitli saiklerin çatıştığı yerde bunlardan sadece birini seçebilir.

Bu faktörlerden bazılarının güçlü oluşu, onların tersi cihette direnme ve tercihi zorlaştırsa da böyle bir tercih ve karar, insanın kema-

linde daha büyük etkide bulunmakta ve ödüllendirilme hakkını artırmaktadır. Aynı şekilde aşırı heyecanlar ve diğer benzer zor şartlar da cezanın azalmasına ve suçun hafiflemesine neden teşkil eder.

3- Cebriyecilerin bir başka şüphesi de şöyledir: Yüce Allah kâinata vuku bulacak her şeyi, bu arada insanın da işleyeceği bütün fiilleri bilmektedir ve Allah'ın ilminde hata olamaz. O hâlde her şey Yüce Allah'ın ezeli ilminde malum olduğu üzere tahakkuk bulacaktır ve buna karşı çıkabilmek mümkün olmadığından insanın özgür iradesi diye bir şey de söz konusu değildir.

Cevap: Yüce Allah, her şeyi olduğu ve olacağı hâliyle bilir; insanın özgür iradesiyle işleyeceği fiilleri de yine bu özgür vasfıyla Yüce Allah'a malumdur, o hâlde bu fiillerin cebriyet ve zorakilik vasfıyla tahakkuku ilâhî ilme aykırı olacaktır.

Mesela Yüce Allah filan şahsın filan şartlarda filan işe karar vereceğini ve onu gerçekleştireceğini bilmektedir; yani ilâhî ilim, fâilin fiilini onun özgür iradesiyle olan irtibatını dikkate almaksızın (ondan soyutlayarak) biliyor ve sadece fiilin kendisine vakıf bulunuyor değildir, binaenaleyh Allah'ın ezeli ilminin insanın özgür iradesiyle bağdaşmayan hiçbir yanı yoktur.

Cebriyecilerin ortaya attığı şüphelerden biri de kaza ve kader meselesi olup onlara göre bu da insanın özgür iradesiyle bağdaşmamaktadır. Gelecek derste bu konuyu işleyeceğiz.

Sorular:

1- Cebir (Cebriye) inancına eğilimin ve bu inancın yayılmasının nedenlerini açıklayınız.

2- Bu eğilimin zararlı etkileri nelerdir?

3- İnsanın özgür iradeye sahip olmasını açıklayınız.

4- İnsanın içinden gelen eğilimler ve bunları tahrik eden faktörlerin etkisi, insanın özgür iradesine aykırı mıdır? Neden?

5- Aşırı heyecan ve zor şartların etkisinde kalan insanların, diğerlerinden ne farkı vardır?

6- İrsî etkilerle çevre ve sosyal şartların tesiri cebriyeyi mi gerektirmektedir? Neden?

7- Allah'ın ezeli ilme sahip olması, insanın özgür iradesinin reddi mi demektir? Neden?

19. Ders

DİN NEDİR?

Kaza ve Kader Nedir?

"Kader" kelimesinin Arapça'daki anlamı "miktar"; "takdir" de bir şeyi "ölçmek, tartmak, değerlendirmek ve belli bir ölçüde yapmaktır". "Kaza" kelimesi de işi bitirmek, sonuçlandırmak ve (bir nevi itibârî/sözleşmeli anlamda sonuçlandırmak demek olan) yargıda bulunup hüküm vermek demektir. Bazen bu iki terim, eşanlamda ve "alın-yazısı" şeklinde kullanılır.

"Takdir-i ilâhî" ise şu demektir: Yüce Allah her şey için belli bir nicel ve nitel sınır ve çerçeve, belli bir zaman ve mekân tayin etmiştir ve bunlar tedricî şekilde bazı faktörlerle şartların etkisinde gerçekleşir.

"İlâhî Kaza"da şu demektir: Bir olay veya fenomenin meydana gelmesi için gerekli vesile, şartlar ve ortamın oluşup tamamlanmasından sonra onun meydana getirilmesi ve kesin sonuca ulaştırılması.

Bu tarife göre takdir merhalesi kaza merhalesinden önce olup, tedricî merhalelerden geçmektedir; muhtemel, normal ve mümkün merhalelerden müteşekkildir ve bazı şartlarla vesilelerin değişmesiyle değişir. Meselâ ceninin nutfe, alaka ve muzğa gibi merhaleleri geride bırakıp tam bir cenine dönüşmesi onun takdir edilen türlü merhaleleridir ve belli zaman ve mekân şartlarını da içeren bir takdirdir bu. Bu merhalelerden birinde ceninin düşmesi onun takdirinde değişiklik sayılır. Ama "kaza" merhalesi kesin ve değişmezdir, zira gerekli bütün şartlar ve ortamın olduğu ve sonucun artık kaçınılmaz olduğu merhalelerdir:

...Allah neyi dilerse yaratır. Bir işin olmasına karar verirse yalnızca ona "ol!" der, o da hemen olur.¹

Ama daha önce de belirttiğimiz gibi bazen kazayla kader eşanlı olarak kullanılır, işte bu yüzdendir ki kaza da kesin ve kesin olmayan şeklinde ikiye ayrılmıştır ve rivayetlerle dualarda kazanın değişebileceği (kaderin değişebileceği kastedilerek) belirtilmekte, annesine iyilikte bulunmanın, sadakanın ve duanın, kazayı değiştirebileceği vurgulanmaktadır.

İlmî ve Aynî Kaza ve Kader

Allah'ın takdir ve kazası kimi zaman da Yüce Allah'ın olay ve nesnelere oluşum ve vukuuyla ilgili öncüller, vasıta, ortam ve şartlarla bunların kesin vukuuyla ilgili ilmi anlamında da kullanılmış ve buna "ilmî kaza ve kader" denilmiştir. Kimi zaman da fenomenlerin tedricî seyrinin ve onların aynî tahakkukunun (bilfiil gerçekleşmesinin) Yüce Allah'a mal edilmesi anlamında kullanılır ve buna da "aynî kaza ve kader" denilir.

Ayet ve rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla fenomenlerin dış tahakkuklarına tam vakıf olma şeklinde Yüce Allah'ın bütün fenomenleri bilmesi ve onlarla ilgili ilmi "Levh-i Mahfuz" adlı yüce ve pek değerli bir mahlûka yansımaktadır; Yüce Allah'ın izniyle onunla bağlantı kurabilen biri geçmiş ve gelecekteki bütün olayları bilebilir, bundan daha aşağı (derece ve seviyede de) levhler vardır ki olayları eksik ve şartlı olarak yansıtmaktadır, bunlara ulaşabilen biri de meşrut ve değişebilir olan sınırlı bilgileri elde edebilmektedir. Şu ayet-i kerime belki de söz konusu iki tür kader hakkındadır:

Allah dilediğini ortadan kaldırır ve bırakır. Ana kitap O'nun katındadır.²

Kesin olmayan "şartlı" takdiratın değişmesi, rivayet literatüründe "beda" olarak adlandırılmıştır.

Özetlemek gerekirse: İlmî kaza ve kadere inanmak, Allah'ın ezeli ilmi hakkında anlattıklarımızdan daha fazla sorun yaratacak değildir; ceb-

1- Âl-i İmrân, 47 ve şu ayetlere de bk: Bakara, 117; Meryem, 35; Mümin, 68.

2- Ra'd, 39.

riye veya kadercilik anlayışına sahip olanların ortaya attığı şüpheyi bir önceki dersimizde açıklamış ve tutarsızlığını gözler önüne sermiştik.

Aynî kaza ve kadere inanma olayına gelince: Bilhassa kesin kade-re inanma olayının çok daha çetrefilli bir sorunu vardır; daha önce tevhit bahsimizde bağımsızlık etkisinden söz ederken bu konuya açıklık getirmiş idiysek de, burada da kısaca değinmemizin yararlı olacağını sanıyoruz:

Kaza-Kaderin İnsanın Özgür İradesiyle İlgisi

Allah'ın aynî kaza ve kaderine inanmanın; bütün fenomenlerin var olmalarından, hatta varlıkları için gerekli ortamın hazırlanmasından gelişip olgunlaşmalarına ve nihayet son bulmalarına kadar her an ve her lâhza Yüce Allah'ın hekîmane tedbiri altında bulduklarına, ilk hazırlık evresinden varlıklarının son demine kadar Allah'ın iradesine bağlı bulduklarına inanmayı gerektirdiğini daha önce izah etmiş-tik.¹

Başka bir deyişle; her varlığın var oluşu Yüce Allah'ın tekvinî takdiri ve O'nun iznine bağlı olduğu ve O'nun izni olmaksızın hiçbir şeyin varlık âlemine ayak basması mümkün olmadığı gibi, her şeyin meydana gelmesi de Yüce Allah'ın takdir ve kazasına bağlıdır ve bu takdir ve kaza olmaksızın hiçbir varlık kendine has biçim ve hadde kavuşamaz ve ulaşması gereken sona ulaşamaz. Bu bağımlılık ve istinatların açıklanması aslında etkide bağımsızlık açısından bir nevi tevhidin tadrîci öğretimi sayılır ki bu da tevhidin en üst derecelerinden olup daha önce de belirttiğimiz gibi insanların kendilerini yetiştirmelerinde fevkalâde önemli rolü bulunmaktadır.

Fenomenlerin Yüce Allah'ın izni ve takdirine bağlı olduğunu idrak etmek, onların kesin son ve akıbetlerinin de Yüce Allah'ın kazasına bağlı olduğunu idrak etmekten daha kolaydır, bu nedenle de bu konu üzerinde daha fazla kafa yorulmuş, tartışmalara girilmiştir. Zira böyle bir inançla, insanın kendi kaderini belirlemede özgür iradeye sahip olduğu inancını bir araya getirebilmek çok zordur aslında. Bu

---

1- Allah'ın iradesiyle kazasının birbirine tatbiki Âl-i İmrân, Suresi'nin 47. ayetinin Yasin, Suresi'nin 82. ayetine tatbikinden aydınlığa kavuşmaktadır. "**O'nun işi, bir şeyi(n olmasını) istedi mi ona, sadece "ol!" demektir; hemen olur.**"

nedenledir ki insanların bütün davranışlarının Yüce Allah'ın kazası çerçevesinde cereyan ettiğine inanan bazı kalamcılar (Eş'ariyye) kadercilik ve cebriyeye yöneldiler; cebriye ve bu batıl inancın getirebileceği vahim sonuçların kabul edilemez olduğunu gören bir başka kalamcı grup da (Mutezile) insanın özgür iradesiyle işlediği amellerin ilâhi kazanın şumulüne girdiğini büsbütün inkâr yoluna gittiler ve her iki grup da ayet ve rivayetleri kendi görüşleri doğrultusunda yorumlayıp tevilde bulundular. Kalam kitaplarıyla cebr ve tefviz konularının işlendiği özel kaynak eserlerde bunları tafsilatıyla görmek mümkündür.

Problemin püf noktası şu soruda yatıyor aslında: Eğer insanın davranışları tam olarak kendi elinde ve kendi özgür iradesiyle gerçekleşiyorsa onları Allah'ın irade ve kazasına bağlamak ne demektir? Eğer insanın davranışları Allah'ın takdiri ve O'nun kazasına bağlıysa, bu durumda onları insanın özgür iradesi ve tercih hakkıyla nasıl açıklayabiliriz?

Bu soruya doğru cevap verebilmek ve insanın davranışlarını hem kendi özgür iradesine, hem de Yüce Allah'ın iradesine ve O'nun kazasına bağlama (istinat etmek) olayını açıklayabilmek için öncelikle bir sonucu birkaç nedene bağlama ve birkaç etkene istinat etmenin türlerini izah etmemiz gerekmektedir, böylece insanın özgür iradesiyle işlediği fiilleri hem ona, hem Allah'a isnat etmenin hangi türe girdiği kolaylıkla anlaşılacaktır.

Birçok Nedenin Etki Türleri

Bir olayda birden fazla faktörün etkili olması birkaç şekilde mümkün olabilir:

1- Birkaç faktör birlikte ve aynı zamanda etki eder; mesela tohum, su, ısı, toprak vb. gibi birden fazla faktör bir araya gelerek tohumun yeşermesine ve bitkinin oluşmasına neden olurlar.

2- Birden fazla faktör, sırayla ve ard arda etkide bulunur, her biri yeri ve zamanı geldiğinde kendi rolünü oynar ve etki bırakır; mesela birden fazla motor sırayla ve ard arda çalışarak uçağı harekete geçirir.

3- Etkiler yekdiğerinden etkileşim [zincirleme etki] yoluyla olur, mesela birden fazla topun birbirine çarpması veya zincirleme kazalardaki etkileşim bu türdendir. İnsanın iradesinin eline etki etmesi, bu et-

kiyle elin kalem tutup yazması ve kalemin de etkisiyle yazının oluşması da böyledir. Oluşan fenomenin ömrü bu etkenlerin sayısına bölünüp her biri bu etkenlerden birinin neticesi olarak kabul edilebilir.

4- Her biri yekdiğerinin uzantısında var olan faktörlerin sırayla etkisi... Bu ihtimalde, faktörlerden her birinin varlığı da diğèrinin varlığıyla mümkün ve ona bağlıdır. Daha önceki ihtimalde, mesela kalemin varlığı elin varlığına bağlı değildi, elin varlığı da insanın iradesinin varlığıyla mümkün bir fenomen değildi.

Bütün bu alternatiflerde bir fenomenin oluşmasında birden fazla faktör ve etkenin bir arada var olması mümkün, hatta bazen şarttır; insanın özgür iradesiyle işlediği fiillerinde kendi iradesiyle Yüce Allah'ın iradesinin etkisi de işte bu son türdeki etki çeşididir; zira insanın varlığı ve iradesi Yüce Allah'ın iradesine bağlı ve bağımlıdır.

İki etkenin aynı sonuçta bulunmasının mümkün olmadığı tek durum "varlık bahşedici" veya yekdiğerinin boylamında değil, enleminde ve birinin yerine diğeri ikame edilecek şekilde bir arada bulunması mümkün olmayan mesela iki ayrı irade sahibinden aynı iradenin baş göstermesi veya iki aynı bütünü iki tam nedenler bütününe dayanması durumudur.

Şüphenin Giderilmesi

Buraya kadar anlatılanlar, insanın özgür iradesiyle işlediği fiillerin Yüce Allah'a isnat edilmesinin, bu fiillerin insanın kendisine isnat edilmesiyle çelişmediğini, çünkü bu istinatların yekdiğerinin boylamında cereyan edip birbiriyle çatışmadığını ve kesişmediğini göstermiş oldu.

Başka bir deyişle: Bir fiilin onu işleyen insana isnat edilmesi belli bir satıh ve düzeyde, onun varlığının yüce Allah'a isnadı ise daha ileri ve daha üst düzeyde bir isnattır ve bu düzeyde hem bizzat insanın varlığı, hem fiilini gerçekleştirdiği maddenin varlığı ve hem de bu arada kullandığı vesile ve araçların varlığı... hepsi yüce Allah'a bağlıdır ve ancak O'nunla vardır.

O hâlde insan iradesinin "tam ve noksansız nedenin son halkası ve parçası" olarak kendi fiilleri üzerindeki etkisinin, bu tam nedenin bütün parçalarının Yüce Allah'a istinat edilmesiyle bağdaşmayan bir ta-

rafı yoktur. Kâinat, insan ve insanın bütün varlığına hükmeden ve bütün bunları elinde tutan güç Yüce Allah'tır, daima yarattıklarına varlık bahşeder, onları yeniden yaratır, yenilenmelerini sağlar, hiçbir varlık hiçbir durum, zaman ve mekân O'ndan müstağni ve bağımsız değildir. Binaenaleyh insanın özgür iradesiyle işlediği fiiller de Yüce Allah'tan müstağni olarak işlenmemiştir ve O'nun iradesinin dışında değildir ve bunların bütün sınırları, sıfatları ve özellikleri de ilâhî kaza ve takdire bağımlıdır, bu nedenle de salt insanın veya salt Yüce Allah'ın iradesine isnat edilmesi gerektiği söylenemez. Zira bu iki irade birbirinin enlemine ve yekdiğeriyle toplanamaz değildir ve işlerin tahakkukundaki etkileri de "biri diğerrinin yerine ikame edilecek tarzda" değildir. Bilakis, insanın bütün varlığı gibi iradesi de Yüce Allah'ın iradesine bağımlıdır ve insanın iradesinin gerçekleşmesi için Yüce Allah'ın irade buyurması zaruridir:

Alemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz...¹

Kaza ve Kadere İnanmanın Etkileri

Yüce Allah'ın kaza ve kaderine inanmak, O'nu tanıma yolunda pek üstün bir mertebe olup insanın aklî tekâmülüne yol açmanın yanı sıra, pratikte de birçok olumlu etkileri olan bir inançtır. Daha önce bu etkilerden bazılarını hatırlatmıştık, konumuz gereğince burada bunlardan birkaçını daha açıklamamız faydalı olacaktır:

Bütün olayların Yüce Allah'ın hikmete dayalı iradesinden kaynaklandığına ve her şeyin O'nun takdirine ve kazasına bağlı bulunduğuna inanan bir insan, beklenmedik acı olaylar karşısında kendisini kaybetmez, dehşete kapılmaz ve sürekli yakınıp durmaz. Bilakis, bu tür zor olayların da kâinata hakim olan hikmetli sistemin bir parçası olup kesinlikle nice maslahat ve hikmetler çerçevesinde vuku bulduğunu bildiğinden bunlara kucak açar ve sabır, tevekkül, rıza ve teslimiyet gibi ulvî melekelerini güçlendirip geliştirir.

Yine ilâhî takdir ve kazaya inanan bir insan hayattaki mutluluk ve sevinçlere de aldanmaz, bunlara bel bağlamaz, bunlarla gurura kapılıp

---

1- Tekvir, 29.

kendisini kaybetmez, Yüce Allah'ın verdiği nimetleri diğer insanlara karşı büyüklenme ve kibir vesilesi etmez. Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın takdirine teslim olmanın insana kazandırdığı bu değerli hasletleri açıklarken şöyle buyurur:

Yeryüzünde olan ve sizin nefislerinizde meydana gelen herhangi bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce bir kıtapta yazılı olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre pek kolaydır. Öyle ki, elinizden çıkana karşı üzüntü duymayasınız ve size Allah'ın verdikleri dolayısıyla sevinip şırmamayasınız. Allah, büyüklük taslayıp böbürleneni sevmez.¹

Burada şu noktanın altını önemle çiziyorum: Kaza ve kader meselesiyle bağımsız etki açısından tevhit konusu yanlış algılanmamalı ve sonuçta bu inancın tembellik, gevşeklik, zillet, zulme boyun eğme ve sorumluluktan kaçınma gibi haslet ve davranışlara yol açmasına izin verilmemeli ve insanın ebedî mutluluk veya mutsuzluğunun kesinlikle kendi elinde ve kendi davranış ve amellerine bağlı bulunduğu bilinmelidir:

...İnsanın nefsinin kazandığı lehine, kazandırdıkları aleyhinedir...²

Şüphesiz insana kendi emeğinden başkası yoktur.³

Sorular:

- 1- Kaza ve kaderin kelime anlamı nedir?
- 2- İlâhî takdir ve kaza ne demektir?
- 3- Kaza ve kader hangi açıdan "kesin" ve "kesin olmayan" şeklinde ikiye ayrılır?
- 4- Bedâ ne demektir?
- 5- İlmî ve aynî kaza ve kaderî açıklayınız.
- 6- "Levh-i mahfuz" ve "levh-i mahv ve isbat" nedir? Bunların "değişmez" ve "değişebilir" kaderle ilgisini açıklayınız.
- 7- "Kaza-kader"le insanın özgür iradesinin toplamını kavrayabilmenin zorluğunu ve kelamcılarının bu konudaki görüş ayrılıklarını

1- Hadid, 22 ve 23.

2- Bakara, son ayet.

3- Necm, 39.

açıklayınız.

8- Bir tek sonuç üzerinde birden fazla nedenin yaratabileceği çeşitli etkileri açıklayarak, bir tek sonuç üzerinde hangi tür nedenin birden fazla olamayacağını belirtiniz.

9- Kaza-kader konusunda cebriye şüphesine verilecek cevabı açıklayınız.

10- İlâhî kaza ve kadere inanmanın etkilerini belirtiniz.

20. Ders

İLÂHÎ ADALET

Giriş

Daha önceki bahislerimizde iki kelamcı grup (Eş'arîlerle Mutezile) arasındaki ihtilaflara değinmiş ve bunların kalam, ilâhî irade, sıfatlarda tevhit, cebir, irade, kaza ve kader gibi çeşitli konuları içerdiğini ve her iki grubun da ifrat ve tefrit gibi vasatın iki ucunda yer aldıklarını hatırlatmıştık.

Bu iki grup arasındaki temel ihtilaf konularından biri de Allah'ın adaleti mevzuudur. Bu konuda Şia'nın görüşü Mutezile'yle aynı çizgide ve muvafık telakki edilmiş ve Eş'ariye karşısında "Adliye (adaletçiler)" adıyla anılır olmuşlardır. Bu konunun kalam ilminde çok önemli bir mihver teşkil etmesi nedeniyle ilâhî adalet mevzuu itikadî bir eksen kabul edilmiş, Şia ve Mutezile'nin akait usulleri ve kalamî mezhebinin en belirgin özelliklerinden sayılmıştır.

Bu arada Eş'arîlerin, Allah'ın adaletini inkâr etmediğini ve Yüce Yaratıcıyı (hâşa) zalim bilmediklerini de hemen hatırlatalım. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de tevil götürmez birçok sarih ayette Yüce Allah'ın adil olduğu ve O'nun asla zulmetmediği ispatlanmaktadır. Bilakis, burada üzerinde durulan konu, insan aklının şeriata (Kitap ve Sünnet'e) başvurmadan da fiil ve davranışları, özellikle ilâhî fiilleri değerlendirip değerlendiremeyeceği ve akıl yardımıyla belirlediği bazı kural ve prensipler çerçevesinde, bir işin yapılması veya yapılmaması gerektiğine hükmedip edemeyeceğidir. Yani mesela, insanoğlu aklî hükümlerle "Yüce Allah'ın müminleri cennete, kâfirleri de cehenneme sokması gerekir." şeklinde bir hükme varabilir mi? Yoksa bu tür yargı ve hükümler ancak vahiy esasınca mı belirlenebilir ve "eğer vahyî hüküm yoksa,

sırf akılla bu gibi konularda hükme varılamaz." mı demek gerekir?

Görüldüğü gibi asıl ihtilaf konusu "hüsn ve kubh-i zatî ve aklî (fiillerin özlerinde güzel veya çirkin oluşları) meselesidir; Eş'arîler bunu inkâr etmiş ve tekvinî konularda Yüce Allah'ın yaptığının "iyi" olduğunu, teşriî konularda da Yüce Allah'ın emrettiklerinin "iyi" sayılması gerektiğini söylemişlerdir; yani bir iş "iyi" olduğu için Allah onu yapmakta veya emretmekte değildir, o işi Allah'ın emretmesi veya yapması onun "iyi" olduğunu göstermektedir.

Adliye grubu ise, fiillerin tekvinî veya teşriî açıdan Yüce Allah'a isnat edilmeksizin "iyi" ve "kötü" şeklinde tanımlanıp vasıflandığına ve insan aklının da belli bir ölçüye kadar amellerin "iyi" veya "kötü" yönlerini teşhis edebileceğine ve Yüce Allah'ı kötü işlerden tenzih edebilecek kapasitede bulunduğuna inanır. Bu, Yüce Allah'a (haşa) neyin iyi, neyin kötü olduğunu emretmek veya O'na akıl öğretmek anlamında değildir; bilakis insan aklının iş ve fiillerdeki "iyi" ve "kötü" özellikleri teşhis edip bu ölçü ve prensipler gereğince Yüce Allah'ın kötü ve çirkin bir şey yapmasının inkânsız olduğuna hükmetmektir.

Bu meselenin etraflıca tahkiki ve Eş'ariye'yi aklın iyiyle kötüyü teşhis kabiliyetini inkâra iten ve onu sonunda Adliyecilerle karşı karşıya getiren şüphelerin tamamını bu kitapta incelememiz mümkün değildir. Diğer taraftan Mutezile'nin bu konudaki görüşlerinin de bir takım zaafı içermesi ve onun da yerinde incelenmesi gerekmektedir. Ancak şu kadarını belirtelim ki aklın iyiyle kötüyü teşhis edebileceği aslı, Şia'nın kabul ettiği, Kitap'la sünnetin onayladığı ve Ehlibeyt İmamları'nca teyit edilmiş bir mevzudur.

Bu nedenle burada öncelikle adalet konusunu açıklayacak ve ardından, Allah'ın sıfatlarından olan adaletin aklî delillerini izah ederek bu konudaki en önemli şüpheleri cevaplayacağız.

Adalet Nedir?

Türkçe'sini "adalet" teriminin karşılığı "adl" in sözlük anlamı eşitlik ve eşitliği sağlamadır. Halk dilinde ise başkalarının hakkına riayet etmek ve "zulüm"ün (başkalarının haklarını çiğnemek) karşıtı anlamlarında kullanılır. Bu nedenle adalet şöyle tanımlanmıştır: "Hak sahibinin bütün haklarının gözetilmesi ve ona verilmesi."

Binaenaleyh önce hak sahibi bir varlık olmalı ve onun hakkını gözetmek "adalet" ve bu hakkın çiğnenmesi "zulüm" olarak adlandırılmalıdır. Ancak bazen "adalet" daha geniş bir anlamda kullanılmakta ve bu kelimeyle "her şeyi yerli yerine koymak ve her işi gereğince yapmak" anlamı kastedilmektedir. Bu anlamda adalet her şeyi kendi yerine koymak ve gereğince yapmak manasını verdiğinden hikmet, adaletli davranış, hekimane davranış anlamlarıyla eşdaş olmaktadır. Ne var ki hak sahibinin hakkının nasıl gözetileceği ve her şeyin hak ettiği yer ve konumun ne olduğu mevzuu, üzerinde durulması gereken başlıca bir konudur. Ahlâk felsefesi ve hukuk felsefesinin önemli bir bölümü bu bahse ayrılmıştır. Konumuzun dışına taşacağından bu mevzulara girmeyi gereksiz görüyoruz.

Burada üzerinde önemle durulması gereken nokta şudur: Hiçbir geçerli sebep olmaksızın yetim bir çocuğun elinden lokmasını almak veya suçsuz bir insanı öldürmek zulümdür ve akliselim sahibi herkes bunun kabul edilemez bir çirkinlik olduğunu bilir. Bilakis zorla alınan o lokmayı sahibine geri vermek ve katili cezalandırmak adalet ve gereğince yapılan bir uygulama sayılacaktır. Böyle bir hükümde bulunmak ilâhî emre veya nehye de bağlı değildir, Allah'a inanmayan biri bile kolaylıkla bu hükmü verip böyle bir yargıda bulunabilir.

Bu tür bir yargı ve hükmün sırrının ne olduğu ve insandaki hangi idrak melekesinin bu iyi ve kötüyü ayrıştırabilip idrak ettiği vb. gibi konularsa felsefenin çeşitli dallarında ele almaya değer mevzulardandır.

Kısacası, adalet terimi için biri özel ve biri genel olmak üzere iki anlamdan söz edilebilir: Biri başkalarının haklarına riayet etmek ve diğeri başkalarının haklarını gözetmeyi de kapsamına alan hekimane davranmaktır.

Görüldüğü gibi bütün insanları veya bütün nesnelere eşit ve aynı konumda saymak adalet değildir. Yani mesela adil bir öğretmen, ister çalışkan olsun, ister tembel olsun bütün öğrencilerini aynı kefeye koyup hepsini aynı oranda teşvik eden veya cezalandıran bir öğretmen değildir. Yine adil bir yargıç da dava konusu olan bir malı davalıyla davacı taraflar arasında eşit şekilde paylaştıran kimse değildir. Bilakis adil öğretmen her öğrenciyi hak ettiği ölçüde öven veya kınayan kimsedir; adil bir yargıç da dava konusu olan malı gerçek sahibine veren kimsedir. Aynı şekilde adalet ve hikmeti ilâhînin gereği de bütün

mahlukatı eşit olarak ve aynı şekilde yaratmak ve mesela insana da boynuz, yele, kanat vb. vermek değildir. Bilakis yüce Allah'ın hikmeti kâinatı azami hayır ve kemale uğrayacak şekilde yaratmasını ve yekdiğeriyle ilgili türlü aza ve kısımlardan oluşan mahlukatı da nihâî hedefine uygun şekilde var etmesini gerektirmektedir. Keza, ilâhî hikmet ve adaletin gereği her insanın yetenekleri ve kapasitesi ölçüsünde sorumlu tutulması¹, sonra da her insanın özgür iradesiyle yaptıkları ve kapasitesi ölçüsünde onun hakkında hüküm verilmesi² ve nihayet işlediği amellere binaen hak ettiği ödül veya cezaya çarptırılmasıdır.³

İlâhî Adaletin Delili

Daha önce de belirttiğimiz gibi ilâhî adalet bir yoruma göre ilâhî hikmetin bir parçasıyken bir diğer yoruma göre de ilâhî hikmetin aynı ve kendisidir; bu nedenle de ilâhî adaletin ispatı, ilâhî hikmetin ispatıyla aynı olacaktır. Daha önce 11. derste değinmiş olduğumuz bu konuyu burada biraz daha açmamızda yarar olacağı kanısındayız.

Yüce Allah en üstün irade ve kudret makamıdır ve mümkünü'l-vücud olan her şeyi yapmaya veya yapmamaya muktedirdir ve bu arada hiçbir zorlayıcı gücün etkisinde de kalmaz. Ancak, yüce Allah yapabileceği her şeyi değil, irade ettiği her şeyi yapar.

Daha önceki bahislerimizde de anlattığımız gibi Yüce Allah'ın iradesi gereksiz ve hesapsız bir irade değildir, bilakis kemalî sıfatlarının gerektirdiği şeyleri irade etmektedir. Yani kemalî sıfatları herhangi bir işi gerektirmiyorsa Yüce Allah asla o işi yapmamaktadır. Diğer taraftan Yüce Allah mutlak kemal olduğu ve O'nun iradesi özü itibarıyla mahlukatın hayır ve kemaline yönelik bulunduğu için bir mahlukun varlığı dünyada şerrin ve noksanlığın baş göstermesine sebep olcaksa bu mahlukun şer boyutu bir başka amaca (hayra) hizmet eden bi'l-gayr maksut olacaktır. Yani beşerî hayrın ayrılmaz bir parçası olduğu için sonuç olarak baskın çıkan bu hayrın gereği olarak ve bi'l-gayr şekilde ilâhî iradenin mevzuu ve hedefi olmaktadır.

1- "Allâh, kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez." Bakara, 286

2- "Aralarında adaletle hükmedilir, asla haksızlığa uğratılmazlar." Yunus, 54

3- "O gün, hiç kimseye bir haksızlık yapılmaz ve siz ancak yaptığınızın cezasını çekersiniz." Yasin, 54

Binaenaleyh kemalî sıfatlarının gereği kâinatın, edinilebilecek azami kemal ve hayrı edinmesine münasip şekilde yaratılmasıdır. Yüce Allah'ın hikmet sıfatı da bu noktada ispatlanmaktadır. Binaenaleyh bu esas gereğince Yüce Allah imkân çerçevesinde ve azami hayırların kaynağı olacak şekilde insanı yaratmayı irade etmiştir. İnsanın en önemli ayrıcalıklarından biri özgür iradeye sahip olmasıdır ve şüphe yok ki tercih hakkına ve özgür iradeye sahip olmak, bizzat kemal mertebesi sayılmaktadır. Yani buna sahip olan bir varlık diğer varlıklardan daha kâmil demektir. Ancak, insanın muhtar ve bağımsız olmasının gereği hem iyi ve doğru şeyler yapıp nihaî ve ebedî kemaline doğru adım atabilmesi, hem de istemesi hâlinde kötü ve yanlış şeyler yapıp ebedî hüsrân ve azaba yuvarlanmasıdır. Tabii ki özü itibariyle ve nihaî gaye yönünde ilâhî iradenin gerektirdiği şey insanın tekâmülüdür, ama insanın özgür iradesiyle tekâmüle ulaşabilmesinin bir gereği de düşüş ve izmihlal imkân ve ihtimalinin bulunması ve nefsanî istekleriyle şeytanî eğilimlerinin yaratabileceği böyle bir düşüşün de muhtemel olması nedeniyle, insanın özgür iradesiyle böyle bir düşüşe geçmesi de bi't-tab ve bi'l-gayr olarak [başka bir amacın ve kemalin gereği olarak] ilâhî iradenin tahakkukuna mevzu teşkil edecektir.

Diğer taraftan bilinçli tercih, hayır ve şer yollarının doğru bir şekilde bilinmesini gerektirdiğinden yüce Allah insana onun maslahat ve hayrı için en uygun olan şeyleri emretmiş ve bozulmasına ya da izmihlale uğramasına sebep olacak şeylerden uzak durmasını buyurarak yasaklamıştır. Böylece insanın tekamül yolunda hareket etmesini sağlayacak bir ortam hedeflenmektedir. Bu arada ilâhî sorumluluklar (dinî görevler) insanoğlunun bunlara amel etmesinin yaratacağı sonuçta ulaşması için emredilmiş bulunduğu ve Yüce Allah için hiçbir yararı söz konusu olmadığından ilâhî hikmet bu görevlerin, mükelleflerin güç ve imkânlarıyla mütenasip ve uyumlu olmasını gerektirmektedir. Zira yerine getirilmesi mümkün olmayan bir görev geçersiz ve boşunadır.

Bu açıklamalar ışığında özel anlamda adaletin ilk merhalesi görev sahasındadır [yani insana verilen görevlerde adalet vardır]. Bu nedenle Yüce Allah'ın kullarını, yapamayacakları bir şeyden sorumlu tutması hâlinde, kulun böyle bir görevi yapabilecek gücü olmayacağından söz konusu görev ve sorumluluk abes ve boşuna bir iş olacaktır.

Kullar arasında yargı ve hükümde bulunma konusuna gelince: Bu nokta da; söz konusu adaletin bireyler arasında kimin ödüle, kimin cezaya layık olduğunun belirlenmesi amacına yönelik olmasından anlaşılmakta ve bu yolla ispatlanmaktadır. Binaenaleyh hakka ve adalete aykırı olması hâlinde, gayeye de aykırı olacaktır.

Ve son olarak ödül ve ceza verme açısından adalet de yaratılışın nihaî amacına bakıldığında ispatlanmış olmaktadır. Zira insanoglunu yaptığı iyi ve kötü işlerin sonucunu görmesi için yaratan kimse, insanı bu yaptıklarıyla bağdaşmayacak şekilde ödüllendirecek veya cezalandıracak olursa kendi amacına ulaşamayacaktır.

O hâlde bütün boyutlarıyla ve doğru ifadesiyle ilâhî adaletin delili şudur: Yüce Allah'ın zâtı sıfatları O'nun adil ve hekimane davranmasını gerektirmektedir; zulüm, haksızlık, geçersizlik ve lüzumsuzluğu gerektirecek hiçbir sifata O'nun zâtında yer yoktur.

Birkaç Şüpheye Cevap

1- Başta insanoglu gelmek üzere yaratıkların yaratılışındaki farklılıklara rağmen bunların ilâhî adalet ve hikmetle bağdaştığı söylenebilir mi? Hekim ve âdil olan Yüce Allah niçin bütün yaratıklarını aynı şekilde ve eşit yaratmamıştır?

Cevap: Yaratıkların varlığındaki faydalarda (vücudî faydalar) görülen farklılıklar yaratılış nizamının bir gereği ve bu nizama hakim olan sebep-sonuç kuralının bir sonucudur. Bütün mahlûkatın aynı şekilde olabileceğini düşünmekse tamamen ham bir hayaldir. Nitekim biraz dikkat edilecek olursa böyle bir faraziyenin yaratılıştan büsbütün vazgeçmek anlamına geldiği görülecektir. Bunu biraz daha açıklayalım: Mesela eğer bütün insanlar kadın veya erkek olarak yaratılmış olsaydı üreme gerçekleşmeyecek ve insan soyunun devamı mümkün olmayacaktı. Keza bütün mahlûkatın insan olması hâlinde insanlar yemek, içmek ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan diğer ihtiyaçlarını temin etmekten aciz kalacaklardı. Bütün hayvanlar veya bitkilerin tek tür, tek renk ve müşterek özelliğe sahip olduğunu düşünelim; bu durumda bunca sayısız faydalar ve şaşırtıcı güzellikler de var olmayacaktır.

Ayrıca şu veya bu tür bir fenomenin yine şu veya bu şekil ve özelliklerle meydana gelmesi, maddenin hareket ve değişimi sürecin-

de oluşan vesile ve şartlara tâbidir ve hiçbir varlığın şöyle veya böyle yaratılması ya da şu zaman veya mekânda oluşması gerektiğine dair, yaratılışından önce Yüce Allah üzerinde herhangi bir hakkı bulunmaktaki, bu da adalet veya zulüm bahsine mahal bile bırakmamaktadır.

2- Eğer ilâhî hikmet insanoğlunun bu dünyada yaşamasını gerektiriyorsa, Yüce Allah neden insanın canını almakta ve dünya hayatına son vermektedir?

Cevap: Öncelikle şunu belirtelim ki varlıkların bu dünyadaki yaşam ve ölümleri de tekvinî kanunlarla neden-sonuç ilişkisine bağlı olup yaratılış nizamının gereklerinden biridir. İkincisi; canlılar ölmeseydi, daha sonrakilerin dünyaya gelmesi için gerekli ortam hazırlanmış olmayacak ve gelecek nesiller varolma ve yaşama nimetinden mahrum kalacaktı. Kaldı ki bütün insanların hayatta kalması hâlinde belli bir süre sonra dünya onlara dar gelecek ve türlü acılarla açlık vb. nedenlerden dolayı bir an önce ölmek isteyeceklerdi. Diğer taraftan, insanın asıl yaratılış nedeni onun ebedî saadete ulaşmasını sağlamaktır, insanların ölüm vasıtasıyla bu dünyadan intikalleri gerçekleşmediği sürece bu nihaî gayeye ulaşmaları da mümkün olmayacaktır.

3- Bunca dert, elem, hastalık ve sel veya deprem gibi doğal felaketler, ya da savaş ve zulüm gibi bunca sosyal sorunlar Allah'ın adaletiyle bağdaşır mı?

Cevap: Evvela bu acı doğal felaketler, maddî faktörlerin kaçınılmaz etki ve tepkileriyle reaksiyonlarının gereklerindedir ve getirdikleri hayırlar, şerlerinden daha fazla olduğundan, hikmete aykırı düşmemektedirler. Sosyal bozulmaların meydana gelişi de insanın bağımsızlığının bir gereğidir ki bu da ilâhî hikmetin icaplarından. Kaldı ki, sosyal yaşamın faydaları zararlarından daha fazladır, eğer sosyal yaşamın zararı ve fesadı daha baskın olsaydı yeryüzünde insan nesli diye bir şey kalmazdı.

İkincisi, bu acılar ve felaketler bir taraftan insanoğlunun doğanın sınırlarını keşfetme yolunda çaba göstermesine ve böylece türlü bilim ve teknolojilere kavuşmasına yaramakta; diğer taraftan, zorluklarla pençeleşmek yeteneklerin gelişmesine ve insanların kalkınma ve tekamülüne yardımcı olmaktadır. Nihayet bu dünyada doğru bir gaye yolunda katlanılan her sıkıntı ve zorluğun, ebediyet âlemi olan ahiret dünyasında fevkalade değerli bir ödülü olacak ve en güzel şekliyle telafi edilecektir.

4- Bu dünyada işlenen kısıtlı bir günah için ebedî azaba uğramak, ilâhî adaletle nasıl bağdaşabilir?

Cevap: İnsanoğlunun işlediği iyi veya kötü amelle, göreceği iyi ve kötü karşılık (ödül veya ceza) arasında bir nevi nedensellik ilişkisi vardır ve bu ilişki vahiy aracılığıyla keşfolunup insanoğluna önemle hatırlatılmıştır. Nitekim bu dünyada işlenen bazı caniliklerin kötü etkileri pek uzun sürmekte ve mesela insanın kendi gözünü veya bir başkasının gözünü kör etmesi bir anda ve bir lahzada gerçekleştiği hâlde bu bir anlık hatanın sonucu bir ömür boyu süregitmektedir. Bu örnekte olduğu gibi, büyük günahların da ahirette ebedî iz ve etkileri olmaktadır ve bu tür bir günahı işleyen kimse bunu telafi edip silebilecek vesileyi (tövbe) bu dünya hayatında hazırlamayacak olursa işlediği günahın kötü etkileri ebediyen yakasını bırakmayacaktır. Bir insanın, bir anlık bir caniliğe kurban giderek bir ömür boyu kör yaşaması nasıl ilâhî adaletle aykırı değilse; büyük günahlar sonucu ebedî azaba yakalanmanın da ilâhî adaletle aykırı bir tarafı olmayacaktır, zira her ikisi de, günahkâr şahsın bilerek ve özgür iradesiyle işlediği bir suçtur.

Sorular:

- 1- İlâhî adalet konusundaki ihtilafın temeli nedir?
- 2- "Adl" kavramını açıklayınız.
- 3- Adalet, bütün varlıkların bir, eşit ve aynı olması mıdır? Neden?
- 4- İlâhî adalet ve hikmetin gerekleri nelerdir?
- 5- İlâhî adaletin delili nedir?
- 6- İnsanın yaradılışındaki gaye nedir?
- 7- Varlıkların farklı yaradılışlara sahip olması ilâhî hikmet ve adaletle nasıl bağdaşmaktadır?
- 8- Hekîm olan Yüce Allah, yarattığı mahlukatını neden öldürmektedir?
- 9- Doğal ve sosyal felaketler, ilâhî adalet ve hikmetin varlığıyla nasıl açıklanabilir?
- 10- Sınırlı ve mahdut günahlar neden sınırsız ve ebedî azaba yol açmaktadır?

İkinci Bölüm

KILAVUZU TANIMAK (NÜBÜVVE VE İMAMET)

- Nübüvvet Konularına Giriş
  - İnsanoğlunun Vahye ve Peygamberlere İhtiyacı
  - Bazı Şüphelere Cevap
  - Peygamberlerin İsmeti
  - Peygamberlerin İsmetinin Delilleri
  - İsmetle İlgili Birkaç Şüphenin Cevabı
  - Mucize
  - Mucize İle İlgili Birkaç Şüphenin Cevabı
  - Peygamberlerin Özellikleri
  - İnsanlar ve Peygamberler
  - Hz. Muhammed (s.a.a)
  - Kur'ân Mucizesi
  - Kur'ân'ın Tahrif Edilmezliği
  - İslâm Cihanşümul ve Ölümsüzdür
  - Hâtemiyyet
  - **İmamet**
  - İmama Duyulan İhtiyaç
  - İmamın Atanması
  - İmamın İsmeti ve İlmi
  - Hz. Mehdi (a.s)
-
-

21. Ders

NÜBÜVVET KONULARINA GİRİŞ

Önsöz

İnsanca ve akıllıca bir hayat sürdürmek isteyen her insanın çözmesi gereken en önemli meselelerin şunlar olduğunu gördük:

1- Kâinat ve insanı var eden kimdir?

2- İnsanın nihaî maksadı neresidir ve yaşamının akıbeti nedir?

3- Her insanın doğru yaşam tarzını öğrenmeye ihtiyacı vardır, ancak bu yolla gerçek saadet ve arzuladığı kemale ulaşabilmesi mümkündür. Bunu öğrenmesini sağlayacak garantili vasıta nedir ve kimlerin elindedir?

Bu soruların doğru cevabı, bütün semavî dinlerin temel inancını teşkil eden şu üç esastır: Tevhit, mead (ahiret) ve nübüvvet.

Elinizdeki kitabın ilk bölümünde "Allah'ı tanıma" konusunu ele alıp bütün mahlûkatın bir ve tek olan Yaratıcı tarafından var edildiğini, hepsinin O'nun hekimâne ve bilge tedbirinde bulunduğunu ve hiçbir varlığın hiçbir konuda, hiçbir işte, hiçbir zaman ve mekânda O'na muhtaç olmaktan beri bulunmadığını belirtmiştir.

Bunları aklî delillerle ispatladık¹ ve bu tür meselelerin ancak akıl yoluyla ispatlanabileceğini vurguladık. Çünkü bir kul olarak gösterilebilecek belgeler ve Allah'ın kelamını belge kabul ediş; ancak Allah'ın varlığı, sözü ve bu sözün itibarının aklî delille ispatlanmış olması hâlinde geçerli ve doğrudur. Nitekim peygamber ve imamın sö-

---

1- Geçtiğimiz derslerde konular arasında değindiğimiz ayetler belge gösterme amacıyla değil, bu konuları Kur'an-ı Kerim'in nasıl ele aldığı örneklemeye amacıyla aktarıldı.

züne istinat da nübüvvetle imametin ispatlanması ve onların sözlerinin delil niteliği taşıması (hücciyeti) ile mümkündür. Bu nedenledir ki peygamberliğin temelini de vahiy yoluyla ispatlamak gerekir. Meadın aslı da hem aklî, hem naklî delillerle ispatlanabilir özelliktedir.

Binaenaleyh bu ikisinin, yani peygamberlik ve meadın anlaşılması için öncelikle mead ve nübüvvetin aslını ve temelini aklî delillerle ispatlamak yerinde olacaktır. Hz. Muhammed'in peygamberliği ve Kur'ân-ı Kerim'in hakkaniyeti ispatlanınca her iki konunun teferruatı Kur'ân ve sünnet ışığında açıklanabilir olacaktır. Eğitim ve öğretim açısından konuların ayrı ayrı ele alınması daha uygun olduğundan biz de bu geleneğe uyacak ve önce peygamberlik konusunun ele alıp açıkladıktan sonra mead konusuna geçeceğiz. Bu sırada daha sonra ispatı gereken belli bir konu ortaya çıkacak olursa istidlaldeki bu gerekli konuyu "meselenin esası" açısından kabul edecek ve yeri geldiğinde ispatlanmasını sağlayacağız.

Bu Konuya Giriş Nedenimiz

Bu konuyu ele almamızın ilk nedeni varlığın gerçeklerini öğrenmek ve yaşamın doğru yolunu bilebilmek için his ve akıldan başka yolun da varlığını ispatlamaktır. Hata ve yanlış kesinlikle bulunmayan bu yol, bir nevi ilâhî bir öğretim olan "vahiy"dir ve Yüce Allah'ın bazı seçkin kullarına mahsus olan vahyin hakikatini halk bilmemektedir, zira onun herhangi bir örneğini kendilerinde görememektedirler. Ancak; eser, iz ve etkileri yoluyla onun varlığını anlayabilir ve peygamberlerin (Allah'ın selâmı onlara olsun) Allah'tan vahiy aldıkları yolundaki iddialarını tasdik edebilirler. Vahyin indiği, birisine ispatlanacak ve mesajı ona ulaşacak olursa, o şahıs artık vahyi kabul etmek ve ona göre davranışlarını düzenlemekle yükümlü olur. Bu gerçeği böylece anlayıp idrak eden kimsenin vahye muhalefet göstermesi mazur karşılanamaz artık. Ancak belli bir grup veya bireye mahsus olan ya da sadece belli bir dönem için inmiş olan vahiyler bundan müstesnadır.

Binaenaleyh bu bölümde ele alacağımız temel konuları şöyle özetleyebiliriz: Peygamberlerin bu vazifeyle gönderilmesinin zarureti ve halka ulaşınca kadar vahyin her nevi (kasıtlı veya kasıtsız) müdahaleden masun kalma zarureti... Başka bir deyişle: Vahyi alma ve

iblağ etme konusunda peygamberlerin ismete sahip olma zarureti ve peygamberlerin nübüvvetini başkalarına ispatlama yolu bulunmasının gerekliliği.

Vahiy ve peygamberlikle ilgili temel meseleler aklî delillerle iyice anlaşıldıktan sonra sıra birden fazla peygamberin gelmiş olması, semavî şeriat ve kitapların inmesi, son peygamber ve son semavî kitabın belirlenmesi ve son peygamberlerin halifelerinin tayini gibi meselelere gelecektir.

Ancak, bu meselelerin hepsinin aklî delillerle ispatı mümkün değildir, bu nedenle birçok konuda naklî ve taabbudî delillere başvurmak gerekmektedir.

Kelam İlminde İnceleme Metodu

Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere felsefeyle kelam ilmi arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Çünkü felsefe, ancak aklî delillerle ispatlanabilen mevzuları içermektedir, kelam ilminin naklî deliller dışında ispatı mümkün değildir.

Başka bir deyişle felsefeyle kelam ilmi meseleleri arasında, bir yönden özellik ve genellik bağıntısı bulunmaktadır. Yani felsefeyle kelam ilmi, akılla ispatlanabilen ortak konulara sahip oldukları gibi, her birinin kendine has özel konuları da vardır ve felsefenin özel konuları aklî yöntemlerle ispatlanabilirken, kelama has konular ancak naklî yöntemlerle ispatlanabilmektedir. Başka bir deyişle kelam ilminde inceleme metodu ikili bir karışımdır ve bu bilimde hem aklî, hem naklî ve taabbudî yöntemden yararlanılmaktadır.

Binaenaleyh felsefeyle kelam arasında iki önemli fark bulunmaktadır:

Birincisi; bunlardan her birinin (Allah'ı tanıma gibi) ortak meseleleri olduğu hâlde, ötekinde söz konusu bile edilmeyen özel konuları haiz olmasıdır.

İkincisi: Bütün felsefi konularda inceleme ve araştırma metodu, aklî metottur, kelam ilminde ise bunun aksine, bazı konularda (felsefeyle kelamdaki ortak konular gibi) aklî yöntemden yararlanılmakta, bazı konularda ise (örneğin imamet gibi konularda) naklî metotlardan faydalanılmakta, bazı konularda da (örneğin meadın aslı gibi) her iki

yönteme de başvurulabilmektedir. Şunu hemen hatırlatalım ki kelim ilminde naklî ve taabbüdî yöntemle ispatlanan özel konuların hepsi aynı düzeyde değildir. Bilakis bazı konular ve bu cümleden olmak üzere mesela Hz. Resulullah'ın (s.a.a) "sünnet" olarak tanımladığımız söz ve davranışlarının bütünü'nün hücciyeti [delil teşkil etme niteliği] doğrudan doğruya Kur'ân-ı Kerim ayetleriyle ispatlanır (ki bu da Kur'ân-ı Kerim'in hakkaniyetinin aklî delillerle ispatından sonra mümkündür), ardından Peygamber efendimizin (s.a.a) halifesinin tayini ve Ehlibeyt İmamları'nın sözlerinin hücciyeti gibi konular açıklanıp ortaya konulur.

Naklî delillerle elde edilen sonucun ancak senetlerinin kesin ve ispatlarının net olması hâlinde tam anlamıyla güvenilir olacağı ortadadır.

Sorular:

1- Allah'ı tanıma (tanrıbilim) ile ilgili konuları neden sadece aklî yöntemlerle beyan ettik?

2- Peygamberliğin temel konuları nelerdir?

3- Peygamberlik ve meadın temel konuları naklî delillerle ispatlanabilir mi? Bu iki konu arasında belli bir fark var mıdır?

4- Kelam ilminin hangi konuları naklî delillerle ispatlanabilir?

5- Peygamberlik konusuna meadden daha önce yer verip öncelik tanımının nedeni nedir? Bu iki konuyla ilgili mevzulara daha başka mantıklı bir düzenleme ve sıralama getirilebilir mi?

6- Kelamla felsefe arasında ne gibi farklar vardır?

7- Kelam konuları, ispat açısından kaçaya ayrılabilir? Bunları sıralayın.

22. Ders

İNSANOĞLUNUN VAHYE VE PEYGAMBERLERE İHTİYACI

Peygamberlerin Gönderiliş Zarureti

Peygamberlik konusunun en temel mihranı olan bu konu üç başlıktan müteşekkil bir delille ispatlanabilir:

1- İnsanın yaratılış gayesi, kendi iradesiyle davranarak nihaî kemale doğru kendi kemalinde ilerlemesidir. İrade ve tercihten başka bir yolla bu kemale erişebilmek mümkün değildir. Başka bir deyişle insan, Yüce Allah'a ibadet ve itaat etmek suretiyle kâmil insanlara mahsus olan rahmetlere kavuşma liyakatini kazanması için yaratılmıştır ve hekimâne ilâhî irade de esasen insanın kemal ve saadetine taalluk etmiş (bu ciheti seçmiş) durumdadır. Ancak, bu değerli ve ulvî kemal ve saadet; insanın kendi iradesiyle davranmasından başka bir yolla mümkün olmadığından insanoğlunun hayat güzergâhı ve yaşam çizgisi iki yol ve iki güzergâh şeklinde belirlenmiş, böylelikle onun için seçme ve tercihte bulunma ortamı hazırlanmıştır. Doğal olarak bu yollardan biri kötülük ve azaba çıkmaktadır ki bu da özü ve değeri itibarıyla değil, doğal olarak (bu yolun tercih edilmesinin bir sonucu olarak) ilâhî iradeyle gerçekleşmektedir.

Bu konu, ilâhî hikmet ve adalet mevzularında açıklanmıştır.¹

2- Bilinçli tercih ve irade; bir fiili gerçekleştirme gücüne ve çeşitli işleri yapabilmek için gerekli dış ortamlara ve içten gelen güdülere sahip olmanın yanı sıra iyi ve kötü işleri tanımayı, doğru ve yanlış yolların neler olduğunu bilmeyi de gerektirir. Bu nedenle de insan an-

---

1- 15. ve 20. derslere bakınız.

cak hem gayeyi, hem ona giden yolları tanınması, bu yoldaki zorluklar, inişler, çıkışlar ve sapma ihtimallerinden gereğince haberdar olması hâlde tekâmül çizgisini hür ve bilinçli olarak seçebilir. O hâlde ilâhî hikmet; bu tanıma ve bilince kavuşabilme için gerekli araç ve vesilelerin insana sunulmasını gerektirmektedir. Aksi takdirde durum; birini misafirliğe davet edenin ona adres vermemesi, bu adrese nasıl ulaşacağını söylememesine benzeyecektir. Böyle bir davranışın ise hikmetle bağdaşmayacağı ve gayeye ters düşeceği apaçık ortadadır.

Meselenin bu kısmının daha fazla açıklanmaya gerek bırakmayacak kadar netleştiğini sanıyoruz.

3- İnsanların duygu ve akıl yardımıyla elde edebildiği normal bilgiler yaşamın ihtiyaçlarını gidermede önemli bir rol oynasa da yaşamın ferdî, sosyal, maddî, manevî, dünyevî ve uhrevî boyutlarının tamamında gerçek saadet ve kemale ulaşma yolunu bulabilmek için yeterli değildir. Bu eksikleri gidermek için başka bir yol bulunmaması hâlde insanın yaradılışının ilâhî gayesi tahakkuk bulamayacaktır.

Bu üç açıklamadan sonra şu neticeye varmaktayız: İlâhî hikmet, insanın tekâmül yolunu bütün boyutlarıyla bilebilmesi için duygu ve akıldan öte bir yolu ona göstermeyi gerektirmektedir. Böylece insanlar doğrudan doğruya veya başkalarının yardımı ve vasıtasıyla bu yolu tercih edebilme şansına kavuşacaktır.¹ Bu yol, peygamberlerin emrine bırakılmış olan vahiy yolundan başkası değildir; onlar doğrudan doğruya ve başkaları da onların vasıtasıyla bundan faydalanabilmekte ve nihaî kemalle saadete kavuşabilmenin yolunu öğrenmektedirler.

Bu burhanların giriş açıklamasında takdim ettiğimiz son açıklama bazı soru ve şüpheleri de beraberinde getirebilir, bu nedenle bu konuyu biraz daha açıklamak istiyoruz. Böylece insanoğlunun çok yönlü tekâmül seyrini teşhis konusundaki bilgi yetersizliği ve vahiy yoluna ne kadar muhtaç olduğu yeterince aydınlığa kavuşmuş olacaktır.

İnsanoğlunun Bilgi Yetersizliği

1- Bu burhan, pratik (olması gereken) sonuçlamadan teorik (varolan) sonuçlamayı çıkarma mevzuatından olup illetin gerekliliği yoluyla malul için kıyaslama zaruretinin ispatlama mısadıklarından sayılır ve ilahiyatta limmî burhanların çözümü mevzuatında değerlendirilir.

Doğru yaşamın bütün boyutlarıyla tanınıp bilinmesi için öncelikle insanın varlığının başlangıcı ve sonu, diğer varlıklarla bağları, kendi hemcinsleri ve başka varlıklarla kurabileceği ilişki ve irtibatlar, onun mutluluk veya kötülüğünde etkili olabilecek türlü ilişkiler bilinmeli ve tespit edilmelidir. Aynı şekilde kâr ve zararlar arasındaki mesafe ve farklarla çeşitli maslahatlar ve kötülüklerin anlaşılması ve doğru bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekir. Böylece, farklı fizikî ve ruhî özelliklere sahip olup farklı sosyal ve farklı doğa şartlarında yaşayan milyarlarca insanın vazife ve sorumluluğu belirlenebilecektir. Ne var ki bütün bunları bilip kavramak ve duruma hakim olmak bir veya birkaç kişinin becerebileceği bir iş olmadığı gibi, insanla ilgili türlü bilim dallarında uzman olan binlerce ekip bile bunca karmaşık ve girift formülleri keşfedip bütün insanların ferdî ve sosyal, maddî ve manevî, dünyevî ve uhrevî bütün ihtiyaçlarını gereğince garantileyip karşılayabilecek şekilde dakik ve muntazam kanunlarla kurallar hâlinde ona sunamaz; insanlığın yararına ve zararına olabilecek türlü konularda sık sık baş gösteren çatışma ve ihtilaf hallerinde gerçekten en mükemmel karar ve maslahatı hiç hata yapmadan tespit ve ikame edemez.

İnsanlık tarihi boyunca süregelen hukukî ve kanunî değişimler; binlerce yıllık bir süreçte binlerce bilim adamı ve uzman tarafından gösterilen onca çaba ve yapılan onca çalışma ve araştırmalara rağmen halâ doğru, mükemmel ve kapsamlı bir hukuk sistemi oluşturulamadığını göstermektedir. Dünyanın bütün hukuk uzmanları ve kanun koyucu mahfiller, öteden beri kendi koydukları kanunların eksiklik ve yetersizliğini bir süre sonra fark etmekte ve bazı maddeleri çıkarıp bazılarını ekleyerek veya yeni açıklayıcı hükümler koyarak bu kanunları düzeltmeye ve mükemmelleştirmeye çalışmaktadırlar.

Kaldı ki bu beşerî kanunların yazılması sırasında da ilâhî hukuk sistemleriyle semavî şeriat kurallarından epeyce yararlanıldığı da bilinmektedir. Diğer taraftan hukukçularla kanun koyucuların bütün çabası öteden beri sadece sosyal ve dünyevî maslahatları gözetmek olmuş ve uhrevî maslahatları asla dikkate almamış, sırf maddî ve dünyevî maslahatların gözetilmesinin uhrevî maslahatlar üzerindeki olumsuz etkilerini hesaba katmamışlardır. Kaldı ki meselenin en önemli kısmı olan bu boyutuna dikkat gösterecek olsa idiler bile kesin

doğru sonuca ulaşmaları yine mümkün olmayacaktı. Çünkü pratik tecrübelerin yardımıyla maddî ve dünyevî maslahatları teşhis edebilmek ancak bir yere kadar mümkündür; ama uhrevî ve manevî maslahatları duyum ve tecrübe yoluyla kavrayabilmek mümkün değildir. Dahası, bunları tam olarak bir değerlendirmeye tâbi tutup maddî ve dünyevî maslahatlarla çatışmaları hâlinde hangisinin daha önemli olduğu kıstasına ulaşabilmek de mümkün değildir.

Bugünkü beşerî kanunların durumuna bakıldığında binler veya yüz binlerce yıl öncesi insanlığının sahip olduğu bilginin etkinlik ölçüsünü tahmin etmek ve ilkel insanın doğru yaşam tarzını teşhis konusunda günümüz insanından çok daha aciz olduğu sonucuna varabilmek hiç de zor değildir.

Kaldı ki çağdaş insanın binlerce yıllık geçmişin tecrübesiyle doğru ve kâmil bir hukuk sistemine kavuşabildiği ve bunun insanoğlunun ebedî ve uhrevî saadetini temin edebilecek bir sistem sayıldığı farz edilecek olsa bile bu durumda tarih boyunca milyarlarca insanı bu şekilde bilgisizlik ve cehaletle kendi başına bırakmanın ilâhî hikmet ve onların yaradılış gayesiyle nasıl bağdaştırılabileceği sorusu ortaya çıkmaktadır.

Özetle; insanların ilk yaratılıştan sona kadar yaradılış gayesinin tahakkuku ancak, yaşamın gerçeklerini tanımak, bireysel ve grup sorumluluklarını teşhis edebilmek için duyu ve aklın ötesinde bir yolun varlığıyla mümkündür ki bu da vahiy yolundan başkası değildir.

Yine şu da açıktır ki bu mantık gereğince ilk insanın peygamber olması gerekmektedir. Böylece doğru yaşam tarzını vahiy vasıtasıyla bilecek ve yaradılışın gayesi bizzat onun hakkında da tahakkuk bulacak, sonra diğer insanlar da onun vasıtasıyla hidayet olunabilecektir.

Peygamberlerin Gönderilmesinin Faydaları

İlâhî peygamberler insanın gerçek tekâmülü için doğru yolu gösterip aldıkları vahyi insanlara ıblâğ etmenin yanı sıra, insanların tekâmülünde başka önemli etkilerde de bulunmuşlardır. Bunlardan en önemli olanlarını aktaralım:

1- Birçok konuyu insanın aklıyla kavrayabilmesi mümkündür, an-

cak bunun için ya epey tecrübe ve zamana ihtiyacı vardır, ya da insanların maddî konulara önem vermesi ve hayvanî eğilimlerin baskın çıkması sonucu gaflete düşmekte ve unutmaktadır. Ayrıca kitle propagandaları ve zehirli eğitimler de bu konu ve bilgilerin gözlerden irak kalmasına neden olmaktadır. Peygamberler, işte bu tür konu ve sorumlulukları da dile getirir ve sürekli hatırlatıp uyarılarda bulunarak bunların hepten unutulup gitmesine mani olurlar; doğru ve mantıklı eğitimlerle, zehirli propaganda ve yanlış yönlendirmeleri engellerler.

Kur'ân-ı Kerim'in peygamberleri "müzekkir" (hatırlatıp uyan) ve "nezîr" (uyarıcı ve korkutucu) şeklinde tanımlaması ve bizzat kendisine de "Zikir" ve "Tezkire" adlarını vermesi işte bu hakikatten kaynaklanmaktadır.

Müminlerin Emiri Hz. Ali (a.s) peygamberlerin gönderiliş hikmetlerini anlatırken şöyle der:

Yüce Allah insanların fitratlarına sadık kalacağı yolunda onlardan söz alması ve unuttukları nimetleri onlara hatırlatması, gerçekleri açıklayıp duyurarak insanlara hücceti tamamlaması için ard arda peygamberlerini gönderdi...

2- İnsanın yetişip olgunlaşması ve tekâmülünü sağlayan en önemli faktörlerden biri de bugün psikoloji bilimi tarafından da ispatlandığı üzere örnek alabileceği unsur ve davranışlardır. Peygamberler yüce Allah tarafından eğitilip yetiştirilmiş mükemmel insanlar olarak bu rolü en iyi şekilde ifa eder, insanlara çeşitli eğitimler vermenin yanı sıra onları terbiye ve ahlâk bakımından da olgunlaştırıp yüceltirler. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de "eğitim ve tezkiye (nefsi terbiye edip iyi bir ahlâka kavuşma)" birlikte anılmakta, hatta kimi yerde "tezkiye" eğitim ve öğretimden önce gelmektedir.

3- Peygamberlerin halkın içinde bulunmalarının fayda ve bereketlerinden biri de, gerekli şartların oluşması hâlinde toplumun sosyal, siyasi ve yargı liderliğini de üstlenebilmeleridir. Hata ve günahtan tamamen arınmış, yani "masum" bir liderin bir toplum için en mükemmel nimet sayılacağı şüphesizdir. Zira böyle bir lider sayesinde birçok sosyal bozulma önlenecek, sosyal düzen sağlanacak, toplum çeşitli ihtilaflarla dağınıklık ve sapmalardan korunacak ve gerekli kemale doğru ilerleme şansına ulaşacaktır.

Sorular:

1- İnsanın yaratılış gayesi nedir?

2- Allah'ın hekimane iradesi, saadet ve rahmette olduğu gibi insanın kötülüğü ve azabına da taalluk eder mi? Bu ikisi arasında fark var mıdır?

3- İnsanoğlunun kendi iradesiyle bilinçli olarak tercihte bulunabilmesi için hangi faktörler gereklidir?

4- İnsanoğlunun akli her şeyi bilebilmesi için neden yeterli değildir?

5- Peygamberlerin gönderiliş sebebini delillerle açıklayınız.

6- İnsanlar uzun tecrübeler sonucu sosyal ve dünyevî saadetlerinin yolunu bulabilselerdi yine vahye ihtiyaçları olur muydu? Neden?

7- İlk insanın peygamber olmasıyla ilgili bir delil öne sürülebilir mi? Açıklayınız.

8- Peygamberlerin varlığının diğer faydalarını açıklayınız.

23. Ders

BAZI ŞÜPHELERE CEVAP

Peygamberlerin gönderilme zaruretiyle ilgili aktardığımız deliller konusunda bazı soru ve şüpheler öne sürülebilir. Şimdi bunlara değinmek ve ilgili cevapları vermek istiyoruz:

Neden Birçok İnsan Peygamberlerin Hidayetinden Mahrum Kalmıştır?

Eğer ilâhî hikmet bütün insanların hidayeti için peygamberlerin gönderilmesini gerektiriyorsa, neden bütün peygamberler sadece belli bir coğrafyaya (Ortadoğu'ya) gönderilmiş ve yeryüzünün diğer bölgeleri bu nimetten mahrum bırakılmıştır? Dahası eski devirlerde ulaşım ve iletişim araçları son derece kısıtlıydı ve bir haberin başka bölgelere ulaşması pek güç olup epeyce zaman alıyordu. Hatta muhtemelen peygamberlerin varlığından bile haberdar olmayan ve onların davetinden tamamen habersiz bulunan kavimler de vardı.

Cevap şudur: Peygamberler (s.a.a) sadece belli bir coğrafyaya gönderilmiş ve belli bir yerde zuhur etmiş değildir, Kur'ân ayetleri bütün kavim ve ümmetlerin peygamberi olduğunu belgelemekte ve Fâtır Suresi'nin 24. ayetinde şöyle buyurmaktadır:

...Hiçbir ümmet yoktur ki içinde bir uyarıcı gelip-geçmiş olmasın.

Nahl Suresi'nin 36. ayetinde şöyle buyruluyor:

Andolsun, biz her ümmete "Allah'a kulluk edin ve tağuttan kaçınm -diye tebliğ etmesi için- bir elçi gönderdik..."

Kur'ân'da sadece bazı peygamberlerin adının geçmesi, gönderilen bütün peygamberlerin bunlardan ibaret olduğu anlamına gelmemekte-

dir. Bilakis, bizzat Kur'ân-ı Kerim, gönderilen daha birçok peygamber de olduğunu ve onların adlarının bu kutsal kitapta geçmediğini belirtmekte ve mesela Nisa Suresi'nin 164. ayetinde **"Ve gerçekten sana daha önceden hikâyelerini anlattığımız elçilere, anlatmadığımız elçilere vahyettik..."** buyurmaktadır.

İkinci bir nokta da, söz konusu delilin bir gereğinin de, insanların hidayetine vesile olabilecek akıl ve duyu dışında bir yolun zaruretidir. Ama insanların bu hidayete kavuşabilmesi de ancak iki şartla mümkündür: Birincisi, bu ilâhî nimetten yararlanmayı bizzat kendilerinin istemesi, ikincisi de onların bu hidayeti bulmasına başkalarının engel yaratmamasıdır. Nitekim nice insanların, peygamberlerin hidayetinden mahrum kalmış olmasının en önemli nedeni bunu bizzat kendilerinin istememiş olmasıdır; birçokları da, peygamberlerin davet mesajının onlara ulaşması başkaları tarafından engellendiği için bu mesajları alamamışlardır. Peygamberler bu engelleri ortadan kaldırmak için ellerinden gelen gayreti gösteriyor, zorba egemenlerle müstekbirler başta gelmek üzere Allah'ın düşmanlarıyla mücadele ediyorlardı. Birçok peygamber, Allah'ın mesajını insanlara duyurabilmek ve onları hidayete kavuşturabilmek için bu yolda canlarını vermiş, kendilerini feda etmişlerdir. Yeterince adam bulabilen peygamberler, Allah'ın dininin yayılmasında en büyük engeli teşkil eden zorba egemenlerle zalim yöneticilere karşı askerî savaflara girmekten çekinmemişlerdir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: İnsanın tekâmül hareketinin tamamen onun irade ve tercihinin bağlı olması; bütün bu gelişmelerin, hak ve batıl tarafının doğru veya yanlış tercihte bulunabileceği bir ortamı hazırlayacak şekilde tahakkuk bulmasını gerektirmektedir. Ancak, bunun istisnası zorba egemenlerle bâtil ehlinin, insanların hidayet yolunu tamamen tıkaması, hak ve hidayet nurunu toplumda söndürmüş olması hâlidir ki bu durumda Yüce Allah alışıl-gelmişin dışında, gaybî yollarla hak taraftarlarına yardım etmektedir.

Özetlemek gerekirse: Bu tür engeller olmasaydı peygamberlerin daveti bütün dünya insanlarına ulaşabilecek ve herkes vahiy ve nübüvvet sayesinde ilâhî hidayet nimetinden faydalanabilecekti. Binaenaleyh birçok insanın, peygamberlerin hidayetinden mahrum kalmış olmasının vebal ve sorumluluğu, onların ilâhî mesajlarının yayılmasına engel olanların üzerindedir.

Neden Yüce Allah İhtilaf ve Sapmaları Önceden Önlememektedir?

Peygamberler insanların tekâmül şartlarını olgunlaştırmak için gönderilmişse, onların varlığına rağmen neden yeryüzünde bunca kötülük, bozulma ve fesat var ve neden insanların çoğu, genellikle küfre ve isyana sapsapmaktadır? Hatta semavî dinlere mensup insanlar bile birbirleriyle çatışmış, onca kanlı ve dehşetengiz savaşlar çıkarmışlardır? İlâhî hikmet, Yüce Allah'ın bunca fesada engel olmasını, en azından peygamberlere inananların birbirleriyle savaşmamasını sağlayacak şartlar yaratmasını gerektirmiyor mu?

Bu sorunun cevabı da, yine insanın tekâmülünün onun kendi iradesine bağlı olma özelliğinde yatmaktadır. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi ilâhî hikmet, insan için iradî olan (cebrî olmayan) tekâmül şartlarının ortam ve araçlarının ona takdim edilmesini gerektirmektedir. Böylece isteyen herkes hak yolu bulup tanıyabilecek ve bu yolu kat ederek kemal ve saadetine ulaşabilecektir. Ne var ki böyle bir tekâmül için gerekli şartların hazırlanması; bütün insanların bu şartları doğru şekilde kullanarak mutlaka doğru yolu seçeceği anlamına da gelmemektedir. Başka bir deyişle, Kur'an'ın da tabiriyle Yüce Allah insanları bu dünya şartlarında yaratarak, kimin daha iyi amel işleyeceğinin görülmesi için onları sınamakta, denemektedir.¹ Kur'an-ı Kerim'de de defalarca tekrarlandığı gibi Allah isteseydi herkesi doğru yola hidayet edip bütün sapma ve kötülükleri engelleyebilirdi.² Ama bu durumda seçme ve tercih ortamı diye bir şey kalmaz, insanların davranışları "insanî değer" taşımış olmaz ve Yüce Allah'ın "özgür iradeli ve tercih edebilen" insanı yaratma gayesi amacına ulaşmazdı.

Kısacağı insanların kötülük, bozulma, küfür ve isyana eğilim göstermesi bizzat kendi iradelerini kötüye kullanmalarının sonucudur, bu tür davranışlarda bulunabilme gücü insana verilmiştir ve onun yaradılışı bu imkânla donatılmış durumdadır; tercih ettiği yolun vesile, gerek ve akıbetini elde etmesi de bunun en doğal sonucudur. Her ne ka-

1- bk. Hud, 7; Kehf, 7; Mülk, 2; Mâide, 48; En'am, 165.

2- bk. En'am, 35, 107, 112, 137, 128; Yunus, 99; Hud, 118; Nahl, 9, 93; Şûrâ, 8; Şuarâ, 4; Bakara, 253.

dar ilâhî irade özü itibariyle insanların tekâmülünden yana ise de insana verilen irade ve hür davranış da yine ilâhî irade gereği olduğundan; insanın iradesini kötüye kullanma sonucu bozulup kötüleşmesine de ilâhî irade engel olmamaktadır. İlâhî hikmetin gereği, bütün insanların "isteseler de, istemeseler de" doğru yolda hareket etmeleri ve "kendi iradelerine aykırı olduğu hâlde" böyle davranmaları değildir.

Niçin Peygamberler Ekonomik, Teknik İmtiyaz ve Patentlerle Gönderilmemiştir?

Hikmet-i ilâhî, insanların en iyi şekilde ve bir an önce kemal ve saadete erişmesini gerektirdiğine göre, Allah Teala'nın doğanın bütün sırlarını vahiy yardımıyla insanlara açıp onların türlü nimetlerden yararlanmasını sağlaması ve böylece tekâmüllerini daha kolay ve hızlı şekilde tamamlamalarına yardımcı olması daha doğru olmaz mıydı? Nitekim son birkaç asırda bazı doğa güçlerinin sırrının çözülmesi ve birçok yeni yaşam gerecinin geliştirilip insanın hizmetine sunulması medeniyetin ilerlemesi ve insanın kalkınmasında göz kamaştırıcı etkiler yaratmış ve sağlığın korunması, hastalıklarla mücadele, karşılıklı bilgi akışı iletişim vb. hizmetlerin çok yaygın hale gelmesine yardımcı olmuştur. Binaenaleyh peygamberler de insanlığa bu şekilde ileri teknolojiler ve ilimler sunarak yaşam ve refah düzeyini yükseltecek araçlar verselerdi, insanlar üzerindeki sosyal nüfuzları ve siyasi güçleri artmış olur, gayelerine ulaşmaları kolaylaşırdı.

Bu eleştirinin cevabı şudur: İnsanoğlunun vahiy ve nübüvvete olan asıl ihtiyacı, normal bilgileriyle halledemeyeceği ve ulaşamayacağı, bilememesi hâlinde gerçek kemal yolunu bulamayacağı ve kat edemeyeceği konulardadır. Başka bir deyişle peygamberlerin asıl görevi insanları tekâmül yoluna yöneltip bu cihette yaşamlarına yön vermek, böylece bütün şartlarda sorumluluk ve görevlerini bilmelerini ve kemal gayesine ulaşma yolunda güçlerini doğru kullanmalarını öğretmektir. İster çölde ve çadırda yaşayan, ister başka gezegenlere uçup okyanuslar kat edebilen toplumlara asil insanî değerleri öğretmek, Yüce Yaratıcı'ya karşı, bireylere ve hemcinslerine veya diğer varlıklara karşı sorumluluklarını bilmelerini sağlamaktır. Böylece insanlar bu sorumluluklarını yerine getirmek suretiyle gerçek ve ebedî saadet ve

kemale erebilecektir. Ancak, insanların yetenekleri veya doğal ve teknik imkânlarının farklı olması ister belli bir süreçte olsun, ister çeşitli zamanlarda olsun, özel bazı neden ve durumlardan kaynaklanır ve ebedî ve gerçek tekâmül yolunda belirleyici bir rol oynamazlar. Nitekim bugün insanoğlunun maddî ve dünyevî refaha kavuşmasını sağlayan ilmî ve teknolojik gelişmeler onun ruhî ve mânevî tekâmülünde hiçbir olumlu etki yaratmamış, hatta tam tersine, olumsuz etkilerde bile bulunmuştur.

Kısacası: İlâhî hikmetin gereği, insanların maddî nimetlerden faydalanarak dünya hayatlarını sürdürmesi ve akılla vahiyden faydalanarak gerçek kemal ve ebedî saadet yolundaki çizgisini belirlemesidir. Ama insanlar arasındaki fizikî ve ruhî farklılıklar, toplum ve tabiat şartlarının farklılığı, bilim ve teknolojiden yararlanma oranları gibi farklılıklar neden-sonuç ilişkisine dayalı yaradılış sisteminin şartlarından kaynaklanan sonuçlar olup insanların ebedî kaderini belirleyecek ölçüde önemli bir role sahip değildir. Nitekim çok sade bir hayat sürdürüp en asgarî maddî imkânlarla sahip olduğu hâlde fevkalade yüksek bir maneviyata ve ileri kemal derecelerine ulaşan nice birey ve gruplar vardır, aynı şekilde en ileri teknoloji ve bilimlere sahip olup en müreffeh hayatı yaşayan ama nankörlük, gurur, kibir ve başkalarına zulümde bulunarak kötülük ve alçaklığın en aşağılık derecesine inen niceleri de vardır...

Bu arada peygamberlerin asıl görevleri olan "insanlığı gerçek sadet ve kemale yöneltme" dışında bu dünyada da daha rahat yaşamaları için epey yardımlarda bulduklarını ve ilâhî hikmetin gerektirdiği yerlerde tabiatın sırlarından nice perdeleri açıp medeniyetin gelişmesine yardımcı oldukları da unutulmamalıdır. Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Hz. Zulkarneyn'in (hepsine selâm olsun) hayatlarında bunun örneklerini sıkça görebilmek mümkündür.¹ Ya da Hz. Yusuf'un (a.s) Mısır diyarında yaptığı gibi devlet idaresi ve toplumu yönetme konusunda önemli metotlar öğretmişlerdir² ve bütün bunlar peygamberlerin asıl vazifelerine ilave olarak insanlığa sunmuş oldukları hizmetlerdir.

1- bk. Enbiyâ, 78-82; Kehf, 83-97; Sebe, 10-13; bu arada bazı rivayetlere istinaden Zülkarneyn'in peygamber değil, evliyauullahtan biri olduğunu da hatırlatalım.
2-Yusuf, 55.

Peygamberlerin gayelerine ulaşabilmek için teknoloji, ekonomi ve askerî güçlere neden başvurmadıkları konusuna gelince; daha önce de defalarca belirttiğimiz gibi peygamberlerin asıl görevi insanların özgür ve bilinçli bir iradeyle tercihte bulunabilmesi için gerekli olan ortamı hazırlamaktan ibarettir. Normal olmayan yollara ve güçlere başvurmak isteselerdi insanlar için manevî olgunlaşma ve özgür tekâmül diye bir şey vuku bulamazdı; insanlar ilâhî saikler ve kendi özgür iradeleriyle değil, peygamberlerin gücüne karşı duramadıkları için onlara eğilir, mecburen itaat etmiş olurlardı.

Müminlerin Emiri Hz. Ali (a.s) bu konuda bakınız ne diyor:

Eğer Yüce Allah dileseydi, peygamberlerini bizlere gönderirken altın ve mücevher hazinelerini, değerli madenleri, türlü meyvelerle dolu bağlarla bahçeleri onların emrine verir, gökteki kuşlarla, yerdeki hayvanları kolayca onların emrine sokardı; ama böyle yapmış olsaydı o zaman sına ve ödül ortamı ortadan kalkmış olurdu.

...Yüce Allah peygamberlerine kimsenin hayal edemeyeceği bir güç ve iktidar verebilir, herkesin ya korku ya tamahla onlara eğilip itaat etmesini sağlayacak bir saltanatla onları donatabilirdi, herkes teslim olur, önlerinde hiçbir güç duramazdı; ama o zaman saikler ve değerler birbirinden farksız olurdu. Ama Yüce Allah insanların sadece ilâhî saiklerle davranıp hiçbir art niyet taşımaksızın O'nun peygamberlerine uyup Kitaplarına inanmalarını, O'na ihlasla eğilip kulluk etmelerini istemiştir. Bela ve imtihan ne kadar zor ve büyük olursa, kazanılacak sevap ve alınacak ödül de bir o kadar büyük ve fazla olmaktadır.¹

İnsanlar kendi iradeleriyle ve isteyerek hak dine girip Yüce Allah'ın rızasına uygun bir toplum oluşturduklarında, ilâhî gayelerin gerçekleşmesi için; özellikle mütecaviz ve saldırganlara karşı koyup müminlerin haklarını savunabilmek için çeşitli güç ve imkânlardan faydalanmaları elbette yerinde olacaktır. Nitekim Hz. Süleyman'ın (a.s) devletinde bunun örneğini görmek mümkündür.²

1-Nehcü'l-Belâğa, Kâsıa hutbesi; Furkan, 7-10; Zuhruf, 31-35.

2- Enbiyâ, 81-82; Neml, 15-44.

Sorular:

1- Bütün peygamberler belli bir coğrafyada mı görevlendirilmiştir? Neden?

2- Peygamberlerin daveti neden bütün dünyaya yayılmadı?

3- Yüce Allah neden bunca kötülük edilip bunca kanın dökülmesine engel olacak bir ortam yaratmamıştır?

4- Niçin peygamberler doğanın bütün sırlarını insanlara açmamışlardır? Bu durumda onlara inananlar daha fazla maddî imkânlarla kavuşmuş olmaz mıydı?

5- Peygamberler gayelerine ulaşabilmek için ekonomik ve teknolojik güçlerden yararlanma yolunu neden tercih etmemişlerdir?

24. Ders

PEYGAMBERLERİN İSMETİ

Vahyin Masuniyeti (Dokunulmazlığı)

İnsanın gerekli bilgilere ulaşması için bir başka zarurî yolun da vahiy olduğunu ve bu yolla akıl ve duyu güçlerinin yetersizliğinin telafi edildiğini gördükten sonra bir nokta daha dikkat çekmektedir.

Normal insanların vahyi doğrudan doğruya kullanamadığına, vahyi alabilecek yetenek ve liyakate de sahip bulunmadığına ve bu ilâhî mesajı ancak özel bazı insanlar (peygamberler) vasıtasıyla alabildiğine göre, bu mesajın doğruluğu ve sağlamlığı için hangi güvence ve garanti vardır? Peygamberin ilâhî vahyi doğru aldığı ve insanlara doğru olarak iblağ ettiğinden nasıl emin olunabilir?

Eğer Allah'la peygamber arasında da bir vasıta varsa, onun da görevini dosdoğru olarak yerine getirebildiğine nasıl güven duyulabilir? Çünkü ilâhî vahyin gereken etkinliğe sahip olması ve beşerî ilmin yetersizliğini telafi edebilmesi için; Allah tarafından gönderilişinden, insanlara iblağ ediliş merhalesine kadar her nevi kasıtlı veya kasıtsız müdahale ve değişmeden masun kaldığına güvenilmesi ve bundan emin olunması gerekir.

Aksi takdirde onu ulaştırın vasıta veya vasıtaların hata edebilme veya unutkanlığı gibi ihtimallerin varolması hâlinde ya da kasıtlı veya kasıtsız olarak değiştirilebileceği ve müdahalede bulunabileceği ihtimali durumunda, insanlara ulaşan vahiyde yanlışlık ve tahrif ihtimali de ortaya çıkacak, bu da ona artık güvenilmemesine neden olacaktır.¹

1- Kur'ân-ı Kerim bu konuda şöyle buyuruyor: "Allah sizi gayb üzerine muttali kılacak değildir. Ama Allah, elçilerinden dilediğini seçer. Öyleyse siz de Allah'a ve

Binaenaleyh: Allah'ın vahyinin insanlara dosdoğru olarak ulaştığından nasıl emin olunabilir?

Vahyin hakikati diğer insanlara meçhul olduğuna, onu doğrudan doğruya alma ve anlama becerisine de sahip bulunmadıklarına göre aracılığın doğru yapılıp yapılmadığını kontrol edebilmeleri de mümkün olmayacak ve ancak bu vahiyde, mantık kurallarına aykırı bir nokta gördüklerinde bir hata olduğunu anlayabileceklerdir. Mesela birisi, mütenakızların (çatışıkların) toplanmasının mümkün veya farz olduğu, ya da (haşâ) Yüce Allah'ın zatında artış, terkip veya zeval bulunduğu yolunda Allah tarafından kendisine vahiy geldiğini iddia edecek olsa akıl ve mantık prensiplerinin yardımıyla bunun batıl ve geçersiz olduğu kolayca ispat edilebilir.

Ama vahye duyulan ihtiyacın asıl sebebi, akıl ve mantıkla reddi veya ispatının mümkün olmadığı, insanın bu vesilelerin yardımıyla anlayıp idrak edemediği veya doğruluğundan emin olamadığı meselelerdir. Bu durumda vahyin muhtevasının doğruluğunu veya onu ulaştırın vasıtaların kasıtlı ya da kasıtsız bir müdahalede bulunup bulunmadığını anlayıp ispatlamanın yolu nedir acaba?

Cevap şudur: Daha önce 22. derste aktardığımız delil gereğince akıl; hakikatlerin ve sorumlulukların gereğince anlaşılabilmesi için başka bir yolun da var olması gerektiğini (bu yolun bizzat ne olduğunu tam olarak kavrayamasa bile) anlayabildiği ve bu da ilâhî hikmetin bir gereği olduğu gibi, Allah'ın mesajlarının hiçbir müdahale ve değişikliğe uğramadan insanların eline geçmesi gerektiği, aksi takdirde gayeye aykırı düşüleceği gerçeğinin de hikmet-i ilâhînin bir gereği olduğunu idrak edebilmektedir.

Başka bir deyişle; insanların irâdî tekâmül ortamının hazırlanması ve insanın yaradılış gayesinin ilahî amacına ulaşabilmesi için Allah'ın mesajının bir veya birkaç vasıtayla insanlara ulaşabilmesi gerektiği mevzuu açıklık kazandıktan sonra ilâhî kemal sıfatlarına istinaden bu mesajın kasıtlı-kasıtsız her nevi müdahaleden masun olduğu ispatlanmaktadır. Zira Yüce Allah'ın, mesajlarının kullarına sağlam olarak ulaşmasını istememesi hikmete aykırı olup ilâhî hekimane irade bunu reddetmektedir. Yüce Allah'ın, mesajının kullarına sapaşağlam ulaş-

bilmesi için onu hangi yollarla ve kimlerle göndereceğini bilmemesi ise O'nun sonsuz-sınırsız ilmiyle bağdaşmaz, kendi mesajını ulaştırabilmek için uygun vasıtalar seçmemesi ve onları şeytanların saldırılarından koruyamaması O'nun sınırsız gücüne ters düşecektir.

O hâlde Yüce Allah her şeyi bildiğine göre, O'nun "hata yapacağını bilmediği birini vasıta seçmesi" mümkün değildir¹ ve yine O'nun sınırsız kudreti dikkate alındığında kendi vahyini şeytanların müdahalesinden ve kasıtlı ya da kasıtsız hata ve unutulmalardan koruyamayacağı ihtimalini öne sürmek de kabil değildir.²

Aynı mantıktan hareketle ilâhî hikmete binaen, kendi mesajını hatadan masun kılamadığı da kabul edilemez.³ Binaenaleyh ilâhî ilim, kudret ve hikmet gereğince Allah Teala'nın kendi mesajını sapasağlam ve el değmemiş bir şekilde orijinal hâliyle kullarına ulaştırmış olması gerekmektedir; vahyin masun kalmış olduğu işte bu aklî delille ispatlanmış olmaktadır.

Bu açıklamadan sonra; vahiy meleği veya meleklerinin ve vahiy alan peygamberlerin aldıkları vahyi iblağ konusunda kasıtlı veya kasıtsız bir ihanet ya da unutkanlıktan tamamen masun olup ismete sahip buldukları (günah ve hata işlemeyecekleri) ispatlanmış olmaktadır.

Bütün bunlar, vahiy meleğinin güvenilir, güvencede ve ilâhî emaneti koruyup onu şeytanların müdahalesinden muhafaza konusunda pek güçlü olduğu; peygamberlerin de tamamen güvenilir ve "emin" oldukları ve kısacası insanların eline ulaşıncaya kadar vahyin kesinlikle emin ellerde olup korunduğu konusunda Kur'ân-ı Kerim'in neden onca vurguda bulunduğunu gözler önüne sermektedir.⁴

1- Kur'ân-ı Kerim bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Allah, elçiliğini nereye ve-receğini daha iyi bilir." En'âm, 124.

2- Kur'ân-ı Kerim şöyle buyuruyor: "O gaybı bilendir. Kendi gaybını (görülmez bilgi hazinesini) kimseye açık tutmaz. Ancak elçileri (peygamberleri) içinde razı olduğu kimseler başka. Çünkü O, bunun önüne ve arkasına gözetleyiciler diler. Öyle ki onların Rablerinden gelen risaleti (insanlara gönderilenleri) tebliğ ettiklerini bilsin. Allah onların nezdinde olanları sarıp kuşatmış ve her şeyi sayı olarak da sayıp tespit etmiştir." Cin, 26-28.

3- "Böylece helak olacak kişi apaçık bir delilden sonra helak olsun, diri kalacak kişi apaçık bir delilden sonra hayatta kalsın..." Enfal, 42.

4- bk. Şuarâ, 193; Tekvir, 21; A'râf, 68; Şuarâ, 107, 125, 143, 162, 178; Duhan, 18; Tekvir, 20; Necm, 5; Hakka, 44-47; Cin, 26-28.

İsmetin Diğer Faktörleri

Yukarıdaki mantık ve delil esasınca meleklerle peygamberlerde var olduğu ispatlanan bu ismet vahyin telakki ve iblağına mahsustur. Ancak bir de bu delille ispatlanmayan ismetler vardır, bunları üçe ayırabiliriz:

1- Meleklerin ismeti

2- Peygamberlerin ismeti

3- Diğer bazı seçkin insanların ismeti (Ehlibeyt İmamları, Hz. Meryem -a.s-, Hz. Fatımatüz-Zehra -s.a-... gibi)

Meleklerin, vahyin iblağı ve telakkisi dışındaki ismetleri konusunda iki noktadan söz edilebilir: Birincisi meleklerin vahiy alma ve ya ulaştırmalarıyla ilgili olmayan ismetleri, diğeri de vahiy meselesiyle hiçbir ilgisi bulunmayan meleklerin ismetleri (ör: rızık, amelleri yazma, ruhları kabzetme (can alma) vb. işlerle görevli melekler)

Peygamberlerin risaletleriyle [peygamberlik görevleriyle] ilgili olmayan ismetleri konusunda da iki nokta vardır: Biri, peygamberlerin bilerek isyan ve günaha girmekten masum oluşları, diğeri de bil-meyerek bile hata ve unutkanlıktan beri ve masum oluşları. Bu iki nokta, peygamber olmayanlar için de söz konusu edilebilir.

Vahyin iblağı ve telakkisi konusunda meleklerin ismeti mevzuu, ancak onların mahiyetlerinin bilinmesi ve anlaşılması hâlinde aklî delille çözülebilir niteliktedir. Meleklerin mahiyetini tartışmak kolay bir mevzu olmadığı gibi, bu bölümdeki konuyla da yakından ilgili değildir. Bu nedenle bu konuda, Kur'ân-ı Kerim'de meleklerin ismet ve masumluğuna delalet eden iki ayeti aktarmakla yetineceğiz: Allah Teala, Enbiya Suresi'nin 27. ayetinde şöyle buyurmaktadır:

Onlar sözle bile olsa O'nun önüne geçmezler ve O'nlara O'nun emriyle yapıp-etmektedirler.

Tahrir Suresi'nin 6. ayetindeki buyruk da şöyledir:

...Melekler, Allah kendilerine neyi emretmişse sadece onu yapar ve O'na isyan etmezler ve emredildiklerini yerine getirirler.

Bu iki ayetin bütün melekleri kapsamına alıp almadığı tartışılır olsa da, meleklerin sadece Allah'ın emrine uydukları, yaptıkları her şeyin ilâhî emir olduğu ve Allah'ın emrinden asla çıkmayan pek değerli kullar oldukları bu ayetlerde çok sarih bir beyanla anlatılmaktadır.

Peygamber olmayan bazı insanların ismeti ve masumiyeti konusu, daha çok imamet meselesini ilgilendirdiği için buna, imamet konusunda etraflıca değineceğiz. Dolayısıyla, burada sadece peygamberlerin ismetiyle ilgili konuları irdelemeye çalışacağız. Bu konuların bazıları ancak naklî ve taabbüdî delillerle çözülebilir olup usul gereğince Kitap ve sünnetin hücciyetinin ispatından sonra ele alınması daha uygunsuz da, bahsimizde kopukluk olmaması için bunları burada ele alacak, Kitapla sünnetin hücciyetini şimdilik esas kabul edip yeri geldiğinde ispatlanmasını sağlayacağız.

Peygamberlerin İsmeti

Peygamberlerin ne ölçüde günahattan masum oldukları konusunda İslâm mezhepleri arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. On iki İmam Şiası (İmamiye) peygamberlerin doğumdan ölüme kadar küçük ve büyük bütün günahlardan masum olduğuna, hatta bilmeyerek bile günah ve hata işlemediklerine ve asla unutmadıklarına inanır.

Ama bazı mezhepler peygamberlerin sadece büyük günahları işlememediğini, bazıları buluşdan, bazıları da peygamberlikten sonra günah işlememediğini söyler.

Haşeviyye'yle bazı hadisçiler gibi kimi Ehlisünnet mensupları da peygamberlerin esasen masum olduklarını tamamen inkâr eder, onların her nevi günahı işleyebileceklerini, hatta peygamber oldukları dönemlerde ve kasıtlı olarak bile günah işlemelerinin mümkün olduğunu zannederler!

Peygamberlerin masumiyetini ispatlamadan önce birkaç noktanın altını çizmek istiyoruz:

Birincisi, peygamberlerin (veya diğer bazı insanların) "masumiyet"inden maksat, onların sadece günah "işlememiş olmaları" değildir. Zira alelade herhangi birinin de hiç günah işlememiş olması (özellikle ömrü çok kısa olmuş birinin) pekalâ mümkündür.

Buna ilaveten, masumiyetten maksat, şahsın çok güçlü bir iradeye ve nefsanî meleklerle sahip bulunması ve en zor şartlarda bile onu günah işlemekten alıkoymasıdır. Günahın niteliği ve kötülüğüne vakıf olup bu bilinci her lahza taşıyan, nefsanî eğilimleri dizginleyebilen güçlü bir iradeyle oluşan meleke ve vasıflardır bunlar... Böyle bir me-

leke Allah'ın lütfuyla elde edilebildiğinden, bunun failiği de Allah'a mal edilmektedir, yoksa Yüce Allah masum bir insanı günahtan zorla alıkoymamakta, onun iradesini elinden almamaktadır. Nübüvvet ve imamet gibi ilâhî makamlara sahip bulunup yine Yüce Allah'a mal edilen kimselerin ismeti böyledir ve Yüce Allah onların masuniyet ve dokunulmazlığını garantilemiştir.

Bir başka nokta da şudur: Her insanın ismetinin gereği, kendisine haram olan şeyleri asla yapmamasıdır. Mesela bütün şeriatlarda günah olan ve işleneceği sırada onun şeriatında haram sayılan günahlar bu sıraya girer. Binaenaleyh bir peygamberin kendi şeriatında ve bizzat onun için caiz olan, ama daha önceki şeriatta veya daha sonraki şeriat- ta haram sayılan bir ameli işlemesi, bir peygamberin ismetine hanel getirmez.

Diğer bir nokta da masum şahsın işlemekten masum olduğu (asla işlemeyeceği) "günah"tan maksat, fıkihta "haram" olarak adlandırılan ameli işlemesi ve "farz" olarak adlandırılan bir ameli terk etmesidir. Ama "günah"la, bu terimin versiyonları olan "zenb" ve "isyan"ın geniş bir kapsamı olduğu ve "terk-i evlâ"nın da bu kapsamda yer aldığı unutulmamalıdır ki "terk-i evla" da bulunmak "ismet"e hanel getirmez.

Sorular:

- 1- Vahyin her nevi müdahale ve bozulmadan masum olduğu nasıl ispatlanır?
- 2- Vahyi alma ve iblağ etme dışında hangi konularda ismet vardır?
- 3- Meleklerin ismeti hangi yolla ispatlanabilir?
- 4- Peygamberlerin ismeti konusunda ne gibi görüşler vardır? Şia'nın görüşü nedir?
- 5- İsmeti tanımlayıp gereklerini sıralayınız.

25. Ders

PEYGAMBERLERİN İSMETİNİN DELİLLERİ

Giriş

Peygamberlerin bilerek ve bilmeyerek günah işlemekten tamamen masum oldukları inancı, Şia'nın temel inançlarından biridir. Ehlibeyt İmamları bu ünlü inancı taraftarlarına öğretmiş, buna karşı olanların görüşlerini türlü delil ve belgelerle defalarca çürütmüşlerdir. Bunların en ünlüsü İmam Rıza'nın (a.s) hadis ve tarih kitaplarında kayıtlı ihticac ve delilleridir.

Ancak, mubah ve alelade konularda da, bilmeyerek de olsa hatalı olup olamayacakları, unutup unutamayacakları hususunda ise bazı ihtilaflar vardır, hatta Ehlibeyt'ten ulaşan rivayetlerde de bu ihtilaflar yer yer göze çarpmaktadır; bu hususta inceleme yapabilmek için geniş bir zamana ihtiyaç vardır. Ancak, bunun vazgeçilmez bir inanç (usul-i din=imanın şartları) olmadığı da bilinmelidir.

Peygamberlerin ismeti konusunda öne sürülen deliller iki kısımdır: Aklî deliller, naklî deliller.

Naklî deliller çok daha güvenilir olmasına rağmen biz burada iki aklî delille konuya girecek, daha sonra Kur'ân'daki bazı delilleri aktaracağız.

Peygamberlerin İsmetinin Aklî Delilleri

Peygamberlerin günah karşısında masum olup ismetle donanmış olması lüzumunun **ilk aklî delili**; peygamberlerin gönderilişindeki asıl gayenin, insanları Yüce Allah'ın onlar için belirlemiş olduğu sorumluluk ve hakikatlere doğru hidayet edip yönlendirmektir. Yani gerçekte

peygamberler, insanları doğru yola yöneltmek için onların arasında yaşayan ilâhî temsilcilerdir. Bu konuma sahip temsilciler ve elçiler Allah'ın emirlerine harfiyen uymayacak ve kendileri, başkalarını davet ettikleri şeyin tersine hareket edecek olurlarsa, insanlar onların sözlerinin davranışlarıyla çeliştiğini görecek ve artık onların söylediklerine de güven duymayacaklardır. Sonuçta, onların peygamber olarak gönderiliş gayesi tam anlamıyla gerçekleşmeyecektir. Binaenaleyh ilâhî hikmet, peygamberlerin temiz, dürüst ve gûnahtan tamamen uzak, masum kimseler olmasını gerektirmektedir. Hatta bilmeyerek dahi olsa, gûnah bir tarafa, gûnah olmayan ama yakışıksız ve yanlış olan davranışlarda da bulunmamaları, kesinlikle hiçbir durumda unutkanlığa dahi düşmemeleri gerekir; aksi takdirde insanların nazarında bu, "gûnah işleyebilmek için uydurulmuş bir kılıf" telakki edilebilecektir.

Peygamberlerin ismetinin **ikinci aklî delili** şudur: Peygamberler aldıkları vahyi insanlara iblağ edip risalet görevini yerine getirmenin ve onlara doğruyu göstermenin yanı sıra; insanlara iyi ahlâk kazandırıp terbiye edilmelerini sağlamak ve gerekli yetenek ve vasıflara sahip olanları nihaî insanlık kemaline ulaştırmakla da yükümlüdürler. Başka bir deyişle, eğitim ve kılavuzluğun yanı sıra, öğretim ve pratik yaşamla da görevlidirler. Bütün insanlığı kapsayan ve vasıflı seçkinlere de yönelik olan bir eğitim ve öğretimdir bu... Böyle bir makam ise, ancak en yüce insanî kemallere ulaşmış ve en mükemmel nefsanî melekelerle (ismet) donanabilmiş nadide kimselere mahsustur.

Kaldı ki, bir öğretmenin davranışlarının rolü, eğittiği insanlara sözlü olarak anlattıklarının rolünden çok daha önemli ve fazladır; davranış ve pratik yaşamında hata ve kusurları olan birinin, sözlerinin gereken etkiyi bırakmayacağı ortadadır. O hâlde toplumun eğitimcileri olarak peygamberlerin gönderilişindeki ilâhî gaye; ancak onların söz ve davranışlarının her nevi hata ve kusurdan arınmış olması hâlinde gerçekleşebilecektir.

Peygamberlerin İsmetinin Naklî Delilleri

1- Kur'ân-ı Kerim bazı insanları "muhlas" (Allah için arınp ihlusa kavuşan) olarak tanımlar.¹ Şeytanın bile etkileyemeyeceği insanlardır

1- Burada Lam fethesiyle yazılan "muhlas" teriminin lam kesresiyle yazılan

bunlar... Nitekim İblis bütün Ademoğullarını yoldan çıkaracağına yemin ederken "ihlaslı kılınanlar"ı bunun dışında tutmuştur; Sâd Suresi'nin 82 ve 83. ayetlerinde İblis'in şöyle dediği buyrulur:

Dedi ki: "Senin izzetin adına andolsun, ben onların tümünü mutlaka azdırıp kıskırtacağım; ancak, onlardan ihlase erdirilen kulların hariç."

İblis'in onları saptırmaktan umudunu kesmesinin yegane nedeninin onların günah ve sapma karşısındaki dokunulmazlıkları olduğu apaçık ortadadır. Yoksa, İblis onların da düşmanıdır ve elinden gelecek olsaydı, onları da saptırıp azdırmaktan vazgeçmeyecekti.

Görüldüğü gibi "muhlas" olmak, "masum" olmakla özdeştir burada. Bu vasfın sadece peygamberlere mahsus olduğunu gösteren bir delil yoktur, ama onları da kapsadığından şüphe bulunmamaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim bazı peygamberleri "muhlaslar" sınıfında sayar ve Sâd Suresi'nin 45 ve 46. ayetlerinde şöyle buyurur:

Güç ve basiret sahibi olan kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u da hatırla. Gerçekten biz onları katıksızca ahiretteki asıl yurdu düşünüp anan ihlas sahipleri kıldık.

Meryem Suresi'nin 51. ayetinde de şöyle buyrulur:

Kitapta Musa'yı da zikret. Çünkü o, ihlase erdirilmiş ve gönderilmiş (Resul) bir peygamberdi.

Hz. Yusuf'un (a.s) da en zor şartlarda bile günah işlememesinin, onun "ihlas"ından kaynaklandığı hatırlatılmakta ve Yusuf Suresi'nin 24. ayetinde şöyle buyrulmaktadır:

...Böylelikle biz ondan kötülüğü ve fuhşu geri çevirmek için ona delil gönderdik. Çünkü o, ihlase erdirilmiş kullarımızdandı.

2- Kur'ân-ı Kerim peygamberlere kayıtsız şartsız itaat edilmesi gerektiğini vurgulamakta ve mesela, Nisa Suresi'nin 64. ayetinde şöyle buyurmaktadır:

Biz, elçilerden hiç kimseyi, ancak Allah'ın izniyle kendisine itaat edilmesinden başka bir şeyle göndermedik...

Ayette buyrulduğu gibi peygamberlere mutlak itaat gösterilmesi ancak bunun, Allah'a itaatle aynı doğrultuda olması ve onlara itaatın,

---

"muhlis"ten farklı olduğunu belirtelim; birincisi Allah'ın halis kıldığı insanı, ikincisi de bizzat insanın kendisinin amellerini ihlasla yaptığını ifade eder.

Yüce Allah'a itaatle çelişmemesi hâlinde doğrudur. Aksi takdirde hem Allah'a, hem de hata işleme ve sapma ihtimali bulunan kimselere mutlak itaatte bulunulmasının emredilmesi çelişkili bir tablo yaratacaktır.

3- Kur'ân-ı Kerim ilâhî makamların "zulme bulaşmayanlar"a mahsus olduğunu vurgular ve Hz. İbrahim'in (a.s) evlatları için imamet makamı dilemesi üzerine "**benim ahdim zalimlere erişmez.**" buyurur.¹

Bilindiği gibi, her günah, en azından insanın kendi nefesine zulmetmesi demektir ve Kur'ân kültüründe günahkâr insan "zalim" sayılır. O hâlde peygamberler, yani ilahi nübüvvet ve risalet makamının sahipleri de her nevi zulüm ve günahattan münezzeh durumdadırlar.

Peygamberlerin ismetini ispatlayan daha birçok ayet ve rivayet vardır, ancak biz bu aktardıklarımızın yeterli olduğunu sanıyoruz.

Peygamberlerin İsmetinin Sırrı

Bu dersi bitirmeden önce peygamberlerin ismetinin sırrına da kısaca değinmemiz faydalı olacaktır. Peygamberlerin vahiy alma konusundaki ismetlerinin sırrı, vahyin idrakinin hata kabul etmez bir idrak olmasıdır; vahiy alma kabiliyet ve vasfına sahip biri öylesine bir ilmî hakikat taşır ki onu bilfiil kendisinde duyar ve ister vasıta olan bir melek olsun, ister olmasın, kendisindeki bu hakikatle, ona vahyeden arasındaki ilişkiyi bizzat müşahede eder.² Vahiy alan birinin, gerçekten vahiy alıp almadığı veya aldığı vahiy olup olmadığı konusunda şüpheye kapılması, kendisine vahyedenin kim olduğu, vahyin muhtevasının ne olduğu gibi şeylerden zerrece şüphe duyması mümkün değildir.

Bu nedenle de, bir peygamberin kendi peygamberliğinden şüpheye kapıldığı veya aldığı vahiy olup olmadığından emin olamadığı ya da aldığı vahyin anlamını tam olarak kavrayamadığı, kendisine vahyedeni tanıyamadığı vb. gibi hikayeler tamamen uydurma ve yalan olup tıpkı, bir insanın kendi varlığından veya kendi vicdanından şüpheye düşmesini iddia etmesine benzer.

1- Bakara, 124.

2- Kur'ân-ı Kerim şöyle buyuruyor: "**Onun gördüğünü gönül yalanlamadı.**" Necm, 11.

Peygamberlerin ilâhî görevlerini yerine getirme ve Allah'tan aldıkları vahyi insanlara ulaştırıp risalet vazifelerini tamamlama konusundaki ismetlerinin sırrına gelince:

İnsanoğlunun bir şeyi kendi özgür iradesiyle yapması şöyle gerçekleşir: Önce o şeye karşı kendi içinde bir istek ve meyil duyar, sonra da çeşitli faktörlerin etkisiyle ona doğru yönelir ve çeşitli bilgi ve duyuların da yardımıyla, ilgi duyduğu o şeye ulaşmanın yolunu teşhis edip kavrar ve nihayet buna uygun bir girişimde bulunur. İçinde farklı ve birbiriyle çatışan istekler duyması hâlinde ise kendince bunların en iyi ve en değerli olanını kavrayıp tercih etmeye çalışır. Ama kimi zaman, bilgi yetersizliği yüzünden "daha iyi" olanı teşhis edemeyip hataya düşer veya daha makbul olanı fark edemeyip kötü bir adet ya da daha aşağılık olana karşı alışkanlık beslemesi gibi nedenlerle yanlış teşhis ve hatalı tercihte bulunur; böylece doğru düşünüp daha iyi ve daha makbul olanı seçemez.

O hâlde insanoğlu gerçekleri ne kadar iyi bilir, hakikatleri ne kadar iyi anlayıp bilinçli olur ve hakikate karşı duyduğu ilgi güçlü, kararlı ve canlı olursa; ayrıca duygu, heyecan ve eğilimlerini kontrol ve dizginleme konusunda ne kadar güçlü bir iradeye sahip bulunursa, aynı ölçüde doğru tercihte de bulunabilecek, hatalı girişim ve yanlış kararlar vermekten amanda kalacaktır.

Bu nedenledir ki yetenekli insanlar gerekli bilgi ve bilinçle kuşanıp doğru bir eğitimden geçince kemal ve fazilet yolunda önemli mesafeler kat edebilmekte, kimi zaman ismet sınırlarına kadar yaklaşmakta, günah ve kötülüğün düşüncesine bile zihinlerinde yer vermemekte, tıpkı akıl ve mantık sahibi bir kimsenin zehirli ve mikroplu yiyecek ve içeceklerden uzak durması gibi günah ve kötülükten uzak durmakta, münezzeh kalmaktadır.

Şimdi, hakikatleri anlayıp kavrama ve hakikate eğilim duyma konusunda fevkalade kabiliyetli, kalbi ve gönlü mükemmel derecede temiz ve katıksız birini düşünelim; Kur'ân-ı Kerim'in de tabiriyle tıpkı "ateşe bile gerek kalmadan her an yanıp tutuşmaya hazır zeytinyağı gibi saf ve halis" bu insan bu halisliği ve yaradılışındaki bu güçlü eğilim ve kabiliyeti nedeniyle ilâhî bir eğitim ve terbiyeden geçirilip Ruhul-Kudüs tarafından onaylanacak olursa inanılmaz bir hızla kemal derecelerini kat edecek, yüz yıllık yolu bir gecede alacak, çocukluk

çağında, hatta henüz ana rahmindeyken bile diğer insanlardan daha üstün olacaktır. Akıl sahibi her insan için zehirli ve öldürücü gıdaların tehlikeleri ne kadar açık ve belliyse, günah ve kötülüğün tehlike ve iğrençliği de onun için o kadar net ve âşikardır artık... Akıllı bir insan zehir ve mikroptan nasıl zorla değil de kendi irade ve tercihiyle uzak duruyorsa; masum ve ismet sahibi insan da günah ve kötülükten "kendi iradesiyle" uzak durmaktadır ve onun bu "ismet"inde kesinlikle bir zorlama veya cebir yoktur.

Sorular:

- 1- Peygamberlerin (a.s) ismetini aklî delillerle ispatlayınız
- 2- Kur'ân'da hangi ayetler peygamberlerin ismetini ispatlamaktadır?
- 3- Peygamberlerin vahiy alma konusunda hatadan masum olmalarının sırrı nedir?
- 4- Peygamberlerin günah karşısında ismete sahip olmaları, onların özgür iradesiyle nasıl açıklanır?

26. Ders

İSMETLE İLGİLİ BİRKAÇ ŞÜPHENİN CEVABI

Peygamberlerin ismeti etrafında yaratılan bazı şüphelere burada cevap verip konuyu açıklığa kavuşturmak istiyoruz.

1- Masum Nasıl Ödül Hak Eder?

Bu şüphelerden biri şudur: Yüce Allah peygamberleri her nevi hata ve günahtan masum ve masum kılmış olduğuna ve bunun gereğinin de onların vazifelerini yapabilmelerini garantilemek olduğuna göre, bu durumda onlar kendi özgür iradeleriyle herhangi bir ödüle hak kazanmış sayılmamakta, vazifelerini yerine getirip günah ve hatadan uzak durmaları onlara böyle bir puan kazandırmamaktadır aslında. Çünkü Yüce Allah, onlara verdiği masunluk ve masunluğu kime verse, aynı sonucu alabilirdi zaten.

Bu şüphenin cevabı önceki bahislerimizde zımnem verilmiş ise de, burada özetle değinelim: Masum olmak, vazifesini mecburî olarak yerine getirmek ve günahtan mecburî olarak uzak kalmış olmak demek değildir. Daha önceki bahsimizde Yüce Allah'ın peygamberleri özel olarak koruyup muhafaza etmesinin, onların özgür iradeleriyle davranmasına ters düşmediğini belirtmiştik. Zira her ne kadar bütün olaylar sonuçta Yüce Allah'ın tekvinî iradesinde noktalanıyor ve O'nun özel bir açıklaması hâlinde işlerin O'na mal edilme oranı daha ziyade artmış oluyorsa da ilâhî irade insan iradesinin enleminde değil, boylamındadır, yani Allah'ın iradesi, insanın iradesinin yerine ikame edilmekte değildir.

Ancak, Yüce Allah'ın has kulları için temin edip hazırladığı özel imkân, ortam ve şartlar gibi, masumlara karşı da özel lütuflarda bulunması, onların sorumluluğunu aslında daha da artırmakta; sevap ve

ecirleri arttığı gibi, muhalefet durumunda çarptırılacakları cezayı arttırmaktadır. Her ne kadar masum şahıs, doğru tercihte bulunacağı için hiçbir zaman cezayı hak etmeyecek ve ceza almayacaksa da, bu yolla ödülle ceza arasında bir denge kurulmuş olmaktadır. Özel bir nimetten yararlanan herkes için bu dengenin bir benzeri vardır.

Mesela Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) ailesinin yakınlarıyla ulema¹ özel ve kritik bir vazife üstlenmişlerdir, bu nedenle de iyi amellerinin ödülü daha fazla olduğu gibi, eğer günah işleyecek olurlarsa cezaları da daha ağır olacaktır.² Dolayısıyla, yüksek manevî makamlara sahip olanların düşme tehlikesi ve bu tehlikeden duydukları korku daha fazladır.

2- Masumlar Neden Günah İşlediklerini İkrar Ederler?

Bir başka şüphe konusu ise, "Peygamberlerle diğer masumların; dua ve münacatlarında da görüldüğü gibi kendilerini "günahkâr kullar" olarak tanımlamaları ve sürekli tövbe ve istiğfarda bulunmalarıdır; bu ikrar ve itiraflara rağmen onları masum ve günahsız saymak mümkün müdür? şeklindeki sorudur.

Cevap şudur: Farklı derecelerle kemalin doruğu ve kurb-u ilâhîde bulunan masumlar kendilerini, başkalarından çok daha fazla sorumlu görüyor, Yüce Rablerinden başka bir şeye ilgi duymayı bile büyük bir günah telakki ediyor, bu nedenle de tövbe ve istiğfarda bulunuyorlardı. Daha önce de peygamberlerin ismetinin, şu veya bu şekilde günah olarak adlandırılabilir her şeyden masum oldukları anlamına gelmediğini, onların ismetinin, farzlarla muhalefet ve fikhî haramları işleme masuniyeti olduğunu belirtmiştik.

1- Kur'an-ı Kerim bu konuda şöyle buyuruyor: "Ey Peygamber'in kadınları, sizden kim açık bir utanmazlıkta bulunursa onun azabı iki kat olarak artırılır. Bu da Allah'a göre pek kolaydır. Ama sizden kim Allah'a ve Resulüne gönülden itaat eder ve salih bir amelde bulunursa ona ecrini iki kat veririz. Ve biz ona üstün bir rızık da hazırlamışızdır. Ey Peygamber'in kadınları, siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer sakınıyorsanız artık sözü çekicilikle söylemeyin ki sonra kalbinde hastalık olan kimse tamah eder. Sözü örfeye uygun şekilde söyleyin." Ahzab, 30-32).

2- Rivayette şöyle buyrulur: "Âlimin bir günahı bağışlanmadan önce, cahilin yetmiş günahı bağışlanır."

3- Şeytanın Peygamberler Üzerinde Tasarrufta Bulunması, Onların İsmetiyle Bağdaşır Mı?

Bir diğer şüphe de şudur: Kur'ân'daki istidlallerden birinde peygamberlerin ismeti konusunda, onların "muhtas"lardan olduğu ve şeytanın onları günaha düşürmekten ümidini kestiği geçiyor. Oysa yine Kur'ân-ı Kerim'de, şeytanın peygamberleri etkileyebildiği ima edilmekte ve mesela A'raf/27'de şöyle buyrulmaktadır:

Ey Ademoğulları, şeytan, anne ve babanızın çirkin yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini sıyırarak onları cennetten çıkardığı gibi, sakın sizi de bir belaya uğratmasın...

Görüldüğü gibi bu ayette Adem'le (a.s) Havva'yı kandırıp cennetten çıkarılmalarını sağlayan şeytan olduğu buyrulmakta, Sâd/41'de de Hz. Eyyub (a.s) için şöyle denilmektedir:

Kulumuz Eyyub'u da hatırla. Hani o "herhalde şeytan bana, kahredici bir acı ve azap dokundurdu." diye Rabbine seslenmişti...

Hac/52'de de şeytanın bütün peygamberlere telkinde bulunduğu ima edilip şöyle buyruluyor:

Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler (Resul ve nebiler) bir dilekte bulduklarında şeytan onların dileklerine bir telkin katardı...

Cevap şudur: Bu ayetlerin hiç birinde şeytanın, Allah'ın farzlarına karşı peygamberleri muhalefette bulunmaya itebildiği ifadesi yoktur. A'raf Suresi'nin 27. ayetinde ise şeytanın "yasaklı meyve" konusundaki telkini anlatılır; burada "yasaklı meyve"den yemeye yönelik yasağın haram bir yasak olduğu ifadesi yoktur, ancak, Adem'le Havva'ya "bu meyveden yiyenlerin cennetten çıkarılıp yeryüzüne düşeceği" uyarısında bulunulmuştu. Şeytanın telkin ve vesveseleri onların bu "irşâdî nehy"e [uhrevî cezası olmayan yasak konusunda bilgilendirilip uyarılma] uymamalarına neden olmuştur. Daha da önemlisi, bu sırada içinde yaşadıkları âlem, "dinî görevlerin belirlenmiş olduğu" bir âlem değildi ve henüz herhangi bir şeriat nazil olmamıştı.

Sâd Suresi'nin 41. ayetine gelince: Bu ayette şeytan tarafından Hz. Eyyub'a (a.s) ulaşan acılarla belalara işaret edilmekte olup hazretin (a.s) Allah'ın emir veya yasaklarına karşı çıktığını ima eden hiçbir ifade bulunmamaktadır.

Hac/52'de ise şeytanın, bütün peygamberlerin faaliyetlerine sabote girişimlerinde bulunduğu hatırlatılmakta, onların insanların hidayeti konusundaki arzularının gerçekleşmemesi için şeytanın hep bir şeyler yaptığı vurgulanmaktadır; ama ayetin hemen akabinde de "Yüce Allah'ın, sonunda şeytanın hile ve oyunlarını hep bozduğu ve daima hak dinini kalıcı kıldığı" da hatırlatılmaktadır.

4- Hz. Adem'in (a.s) Unuttuğu ve İsyan Ettiği Doğru Mudur?

"Tâha/121'de Hz. Adem'in (a.s) isyanda bulunduğu, 115'te de onun unuttuğu ifadesi vardır; isyan ve unutmaya ismet bağdaşır mı?" şüphesinin cevabını daha önceki açıklamalarımızda belirtmiş ve bu isyanla unutmamanın, Allah'ın farzları ve haramlarıyla ilgili konularda olmadığını hatırlatmıştık.

5- Bazı Peygamberlere Yakılan Yalan İftirası

Bir başka şüphe ise, Kur'ân-ı Kerim'de bazı peygamberlerin yalan söylediğinin geçtiği konusunda öne sürülen şüphedir. Buna göre Sâfat Suresi'nin 89. ayetinde Hz. İbrahim'in (a.s) hasta olmadığı hâlde "**Ben hastayım.**" söylediği, Enbiya 63'te, yine Hz. İbrahim (a.s) putları kırdığı hâlde bunu büyük putun üzerine atarak, "**Bunu şu büyükleri yapmıştır.**", Yusuf 70'de de, Hz. Yusuf'un (a.s), kardeşlerini hırsızlık etmediği hâlde "**Ey kabile, sizler gerçekten hırsızsiniz.**" diyerek onu hırsızlıkla suçladığı ifadeleri ismetle çelişmektedir.

Cevap şudur: Bazı rivayetlerde de açıklandığı gibi bu tür sözlerde başka anlam kastedilmekte olup "tevriye" vardır ve daha önemli maslahatlar gözetilmek için sarf edilmiştir. Bazı ayetlerde bu sözlerin ilâhî bir ilhamla söylendiğinin işaretleri de vardır, nitekim Hz. Yusuf'un (a.s) söz konusu olaydaki tavrı hakkında "**İşte biz Yusuf için böyle bir plân düzenledik.**" buyrulmaktadır. Bir hakikatin ortaya çıkması için hesaplanarak söylenen bu tür yalanlar günah olmayıp ismete de aykırı değildir.

6- Hz. Musa'nın (a.s) Kıpti'yi Öldürmesi

Kur'ân'da Hz. Musa'nın (a.s) kıssası anlatılırken onun, İsrailoğulları'ndan biriyle kavga eden bir Kıpti'yi öldürdüğü, bu nedenle de Mısır'dan kaçtığı, daha sonra peygamberlikle görevlendirildiğinde Fira-

vun'la adamlarına davette bulunması emredildiği zaman Yüce Allah'a "...Onların, bana karşı davasını savunacakları bir suçum var." diye arz ettiği¹ ve Firavun'un karşısına çıktığında onun kendisine bu cinayeti hatırlatması üzerine "**ben o zaman şaşkınlardandım.**" cevabını verdiği² geçer. Bu olay, peygamberlikten önce bile olsa, bir peygamberin ismetiyle bağdaşır mı?

Cevap şudur: Bu olay kasıtlı olarak vuku bulmamış ve Kıptî adam, kavgayı önlemek isteyen Hz. Musa'nın (a.s) onun göğsüne vurduğu bir yumruk darbesiyle hemen ölmüştür. İkincisi, Hz. Musa (a.s) kendisinin suçlu olduğunu söylemiyor, Firavun hükümetince suçlu sayıldığını söylüyor. "Ben onların nazarında bir katil ve suçluyum, bu nedenle kısasta bulunup beni ölüme mahkum edebilirler." diyor. "**Ben o zaman şaşkınlardandım.**" sözü ise Firavun'la adamlarına karşı ya uzlaşma sağlamak amacıyla söylenmiştir ve "tutalım ki ben o sırada bilemeden bir şey yaptım; ama şimdi Allah beni hidayet etmiş, bana doğru yolu göstermiş ve apaçık delillerle size göndermiş bulunuyor." denilmektedir; ya da "şaşkınlardandım" denilirken işin bu noktaya varacağını (ayırarak için iteklemek istediğim adamın öleceğini) bilmiyordum." denilmek istenmektedir. Ancak, her hâlükârda, sonuç itibarıyla bu olayda Hz. Musa'nın (a.s) Allah'ın farzlarına veya haramlarına karşı herhangi bir muhalefeti söz konusu dahi değildir.

7- Hz. Resulullah Peygamberliğinden Şüphe Etmekten Sakındırılmıştır

Yunus Suresi'nin 94. ayetinde Hz. Resulullah efendimize (s.a.a) hitaben "**Eğer sana indirdiğimizden kuşkudaysan, senden önce Kitab'ı okuyanlara sor. Andolsun, Rabbinden sana gerçek gelmiştir, şu hâlde kuşkuya kapılanlardan olma.**" buyrulmakta, Bakara/147, Âl-i İmrân/60, En'âm/114, Hud/17, Secde/23 gibi ayetlerde de Hz. Resulullah'a (s.a.a) şüpheye kapılmaması söylenmektedir. Bu durumda "vahiy alınan, aldığı vahiyden kesinlikle şüphelenmediği" söylenebilir mi?

Cevap şudur: Bu tür ayetler, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) herhangi bir şüpheye kapıldığına delalet etmemekte, bilakis, hazretin (s.a.a) pey-

---

1- Şuarâ, 14.

2- Şuarâ, 20.

gamberliğinde, Kur'ân-ı Kerim'in ve muhtevasının hakkaniyetinde şüphe bulunmadığını bilhassa vurgulamakta ve günümüzün tabiriyle "kızım, sana diyorum; gelinim, sen işit!" denilmektedir.

8- Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Günahları Affedilmiştir

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Resulullah'a (s.a.a) günah isnadında bulunulup Allah'ın bunları affettiği buyrulmakta ve "...öyle ki, Allah, senin geçmiş ve gelecek her günahını bağışlasın..." denilmektedir¹.

Cevap şudur: Bu ayette sözü edilen "günah", hicretten önce ve sonra, müşriklerin "sen bizim ilâhlarımıza hakarete bulundun." diyerek kendi akılları ve dinlerince Hz. Resulullah'a (s.a.a) yakıştırdıkları günahtır; "bu günahın bağışlanması" tabirinden maksat da daha sonra bunun getirebileceği muhtemel iz ve etkilerin giderilmesidir. Bu tefsir ve yoruma gösterilebilecek en açık delil de, bizzat bu ayetlerde, söz konusu günahların artık bağışlanmış olmasının nedeni olarak "Mekke'nin fethi"nin gösterilmesi ve "**Şüphesiz, biz sana apaçık bir fetih verdik...**" buyrulmasıdır. Buradaki "günah"ın, dinî literatürde bilinen anlamdaki günah olması hâlinde, bu günahın bağışlanma sebebi olarak "Mekke fethinin" gösterilemeyeceği apaçık ortadadır.

9- Hz. Resulullah Allah'tan Değil İnsanlardan Çekinmiştir

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) evlatlığı olan Zeyd'in boşadığı eşiyle Hz. Resulullah'ın (s.a.a) evlenmesini anlatırken "**...insanlardan çekiniyordun, oysa Allah, kendisinden çekimene çok daha layıktı...**" buyurmaktadır.² Böyle bir tabirin ismet makamıyla bağdaşması mümkün müdür?

Cevap şudur: Cahiliyet döneminde evlatlık öz evlat sayılıyordu, bu nedenle de onun dul eşi, babalığıyla evlenemezdi. Hz. Resulullah (s.a.a) bu yanlış ve batıl geleneğin değiştirilmesi için, evlatlığının dul eşiyle evlenmesi konusunda bizzat Yüce Allah'tan aldığı emrin; henüz iman ve inançları zayıf olan toplum tarafından "kendisinin şahsî eğilimi" şeklinde yorumlanmasından ve bu nedenle de onların İslâm dininden çıkmasından korkuyordu. Yüce Allah bu ayette Hz. Resulul-

1- Fetih, 1.

2- Ahzab, 37.

lah'ı (s.a.a) bilgilendirmekte ve bu yanlış geleneğin yıkılmasının çok önemli olduğunu belirterek peygamberine, bu bâtil gelenekle mücadele için bizzat kendisinin önyak olmasının "Allah rızası" ve "Allah korkusu"na daha uygun düşeceğini, bunun karşısında "el âlem nedir?!" kaygısının önemli olmadığını açıklamaktadır. Dolayısıyla, bu ayette Hz. Resulullah'a (s.a.a) karşı hiçbir "kınama" yoktur, "bilgilendirme" vardır.

10- Kınama İsmetle Bağdaşır Mı?

Kur'ân-ı Kerim'de bazı yerlerde Hz. Resulullah (s.a.a) zahiren kınanmaktadır. Mesela bazılarının savaşa katılmamalarına izin verdiği için ayette "**Allah seni affetsin; doğru söyleyenler sana açıkça belli oluncaya ve yalancıları öğreninceye kadar niye onlara izin verdin?**" buyrulmakta¹; bazı eşlerinin memnuniyeti için, bazı helalleri kendisine haram kılması (tahrir) konusunda da "**Ey peygamber, eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek, Allah'ın sana helal kıldıklarını niçin haram kılıyorsun?**" denilmektedir². Bu tür kınamalar ismetle bağdaşır mı?

Cevap şudur: Bu tür hitaplar aslında "kınama kalıbında methetmek"tir ve Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ümmetine karşı beslediği fevkalade şefkat ve merhamete delalet etmekte; Peygamber efendimizin münafiklarla kötü niyetlilere bile iyi davrandığını, onların sırrını ifşa etmediğini, eşlerinin gönlünü hoş tutmak için kendi meşru ihtiyaçlarından vazgeçtiğini, mubah bir şeyi yeminle kendisine haram kıldığını göstermektedir. Bu ise (haşa) Peygamberimizin (s.a.a) Allah'ın hükmünü değiştirmesi değildir, efendimiz hiçbir helali insanlara haram ilân etmemiştir.

Bu tür ayetler gerçekte rahmet peygamberi Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) kâfirlerin hidayet bulması için gösterdiği insanüstü çaba, fedakârlık ve şefkatin belgesidir: "**Onlar iman etmeyecekler diye neredeyse kendini kahredeceksin...**"³ Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Yüce Rabbine itaat ve ibadet için katlandığı fevkalade sıkıntı ve zorluklara ısharet eden ayetlerde de bu tür tabirler vardır: "**Tâ-hâ. Biz sana bu**

1- Tevbe, 43.

2- Tahrir, 1.

3- Şuarâ, 3.

Kur'ân'ı güçlük çekmen için indirmedik."¹ Binaenaleyh bu tür ayetlerdeki söz konusu tabir ve edebî stil, Peygamber efendimizin (s.a.a) masumiyetine kesinlikle aykırı değildir.

Sorular:

1- Masum bir insanın diğer insanlar karşısındaki irâdî üstünlüğü nedir? İlâhî ismete dayalı bir iş, ne tür bir ödüle hak kazandırır?

2- Allah'ın evliyaları ve peygamberler neden kendilerini suçlu günahkârlar sayıyor, Allah'a yakarıp tövbe ve istiğfarda bulunuyorlardı?

3- Şeytanın peygamberler konusundaki tasarrufları (eylem imkânı) onların ismetiyle nasıl bağdaştırılabilir?

4- Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Adem (a.s) için sözü edilen isyan ve unutkanlık onun masumiyetiyle nasıl bağdaşır?

5- Bütün peygamberler masum idiyse Hz. İbrahim'le (a.s) Hz. Yusuf (a.s) neden yalan söylemiştir?

6- Hz. Musa'nın (a.s) masumiyeti konusunda öne sürülen şüphe ve cevabı nedir?

7- Vahiy alınması kesinlikle hata ve kusur kabul etmez bir mevzu ise Yüce Allah neden birçok defa Hz. Resulullah'a (s.a.a) risaletinden şüpheye kapılmaması uyarısında bulunuyor?

8- Fetih Suresi'nde Hz. Resulullah'a (s.a.a) isnat edilen günah, Peygamber efendimizin (s.a.a) masumiyetiyle nasıl bağdaştırılabilir?

9- Zeyd olayındaki şüphe ve cevabı nedir?

10- Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Kur'ân'da azarlanıp kınandığı yolundaki şüphe ve cevabını açıklayınız.

27. Ders

MUCİZE

Peygamberliği İspat Etmenin Yolları

Peygamberlik konusunun üçüncü temel noktası, gerçek peygamberlerin hakkaniyeti ve sahtekârların iddialarının yalan olduğunun nasıl açıklanıp ispatlanabileceğidir.

Akıl ve mantığın, kötülüğünü idrak edebileceği günahlar işleyen bir kişi elbette güvenilir olmayacak, peygamberler ismete sahip buldukları için de, böylesi sahtekâr insanların yalan ve hileleri kolaylıkla ispatlanabilecektir. Özellikle, insan doğasına ve mantığa aykırı şeylere davet etmesi veya sözlerinde çelişkiler bulunması hâlinde bu daha da kolay olacaktır.

Diğer taraftan, bir insanın temiz bir geçmişi varsa, garaz sahibi olmayan dürüst insanlar ona güven duyacaktır, özellikle, onun çağrısı akla ve mantığa da uygunsu bu güven ve itimat artacaktır. Dahası, bir peygamberin gelişi, başka bir peygamber tarafından önceden müjdelenerek haber verilip ispatlanmış da olabilir, bu durumda da hakkı arayanlar için hiçbir şüpheye yer kalmayacaktır.

Ne var ki elinde hiçbir belge ve güven verecek karineler olmayan bir topluma, önceki peygamberler tarafından da bir haber ve müjde ulaşmış değilse, gelen bir peygamberin peygamberliğini ispatlayabilmek için bir başka yola gerek olacaktır. Yüce Allah büyük hikmetiyle bu yolu insanlara açmış ve peygamberlerinin sözlerinin doğruluğuna delil olması için onlara mucizeler bağışlamış, bu özelliği nedeniyle de bu mucizelere "nişaneler" anlamına gelen "ayetler" adını vermiştir.¹

1- Bir Kur'ân terimi olan "ayet" başka anlamlarda da kullanılmıştır. Bunlardan

Özetlemek gerekirse; hak peygamberlerin davetlerinin doğruluğu üç yolla ispatlanabilir:

1- Güven verici bulgu ve karinelerle: Mesela peygamber olan şahsın doğruluğu, dürüstlüğü, hak ve adalet yolundan asla sapmaması bu karinelerdendir. Ama bu yol, ancak yıllarca halkının arasında onlarla birlikte yaşamış ve bu özellikleri herkesçe anlaşılıp tanınabilmiş peygamberler için geçerlidir. Binaenaleyh çok genç yaşta, karakter ve kişisel özellikleri toplum tarafından henüz tanınmadan peygamberlikle görevlendirilen birinin davetinin doğruluğunu bu yolla kavrayabilmek mümkün değildir.

2- Bir diğer yol da, önceki veya kendisiyle çağdaş bir peygamberin onu insanlara tanıtmaması ve peygamberliğini tasdik etmesidir. Bu yol da, daha önce bir peygamberi tanıma ve onun verdiği haber ve müjdeye şahit olma şansına sahip toplumlar için geçerlidir. Dolayısıyla ilk peygamber için sorun hala söz konusudur.

3- Çok geniş çaplı ve toplumun bütün kesimlerine yönelik bir etki ve kullanıma sahip mucize de, peygamberleri tanımanın yollarından biridir; biz de şimdi bu yolu açıklamak istiyoruz:

Mucizenin Tarifi

Yüce Allah'ın izni ve iradesiyle, peygamberin gösterdiği olağanüstü işe mucize denir ve o peygamberin hakkaniyetine delil teşkil eder.

Görüldüğü gibi, mucizenin tarifinde üç önemli nokta vardır:

a) Normal yol ve imkânlarla vukuu imkânsız olan olağanüstü ve harikulade olaylar vardır.

b) Bu olağanüstü olaylardan bir kısmı, Allah'ın izniyle ve O'nun iradesiyle peygamberlerin eliyle gerçekleşir.

c) Bu olağanüstü iş ve olaylar, bir peygamberin hakkaniyetinin ispatı için onun tarafından vuku bulduğunda "mucize" olarak adlandırılmaktadır.

Şimdi bu tarifteki üç noktayı biraz açalım:

---

biri de, Yüce Allah'ın normal veya olağanüstü bütün varlık âlemi ve olaylardaki ilim, kudret ve hikmetinin nişane, işaret ve belirtileridir.

Olağanüstülük

Bu dünyada vuku bulan alışılagedik normal olaylar, türlü gereç ve yollarla tahlile tâbi tutulduğunda anlaşılması mümkün hadiselerdir; fizik, kimya, biyoloji ve psikoloji gibi pozitif bilimlerle ilgili hadiselerin tamamına yakını bu türdendir. Ama çok nadir durumlarda bu olayların bir kısmı daha farklı bir şekilde gerçekleşebilmektedir ve ilgili nedenler ve gereklerini hissî deneylerle kavrayabilmek mümkün değildir. Belge ve bulgular; bu tür olaylarda, değişik türden bazı faktörlerin etkin olduğunu göstermektedir. Mesela Hint fakirlerinin yaptığı bazı şaşırtıcı işleri inceleyen çeşitli bilim dallarının uzmanları, bu işlerin bilinen madde ve fizik kurallarıyla gerçekleşmediğini vurgulamaktadırlar. Bu tür işler "olağanüstü" veya "harikulade" terimleriyle tanımlanmaktadır.

İlâhî Olağanüstülükler

Olağanüstü işler de iki kısma ayrılır. Biri, insanoğlunun becerebildiği işlerdir. Bunlar her ne kadar normal faktörler ve gereçlerle gerçekleşirse de, normal ötesi gereç ve faktörleri bir ölçüye kadar insanoğlunun emrine verilmiş durumdadır, özel eğitim ve yöntemlerle insan bunları elde edebilir, mesela Hint fakirlerinin yaptığı normal ötesi işler bu türdendir. Olağanüstü işlerin bir kısmı ise ancak Yüce Allah'ın özel izniyle mümkün olabilecek türdendir. Bu tür işleri gerçekleştirme imkânı, Yüce Allah'la irtibatı bulunmayan kimselere verilmez, bu nedenle de iki önemli özellikleri vardır: Evvela bu işler eğitim ve çabayla olmaz, bu yollarla öğrenilemez ve öğretilemez; ikincisi, daha etkili bir gücün kontrolüne girmez ve hiçbir güce yenilmez. Bu tür olağanüstülükler Yüce Allah'ın seçkin özel kullarına mahsus olup sapmışlarla nefesine düşkün olanların eline asla geçmez. Ayrıca, sadece peygamberlere mahsus olmayıp, kimi zaman büyük velilerden de sâdir olabilmektedir; bazılarının terim ve kelam itibarıyla bu tür vukuatın hepsine "mucize" dememesi de bundandır. Bu tür hadiseleri peygamberler dışında biri (bir evliya) gerçekleştirdiğinde "keramet" olarak adlandırılmaktadır. Nitekim olağanüstü ilâhî ilimler de "nübüvvet vahyi"ne münhasır değildir; bu tür ilimler peygamberlerden başkasına (ör: evliya) verildiğinde "ilham", "tahdis" vb. isimlerle adlandırılmaktadır.

Bu açıklamayla "ilâhî ve "gayriilahî" olağanüstülükleri birbirinden ayırabilmenin yolu da anlaşılmış oluyor: Yani öğrenilen ve öğretilen veya başkalarınca vukuu veya devamı önlenebilen ya da etkisizleştirilebilen olağanüstülükler "ilâhî olağanüstülük" değildir. Nitekim bir şahsın ahlâk, inanç ve eylem bakımından kötü biri olması, onun Yüce Allah'la ilgi ve irtibatının bulunmadığını, eylemlerinin şeytanî ve nefsanî olduğunu göstermeye yetmektedir.

Burada bir noktanın daha altını çizelim: İlâhî olağanüstülüklerin failinin Yüce Allah olduğu söylenebilir (bütün mahlûkatın ve normal olayların faili olduğu gibi, olağanüstü mahlûkat ve olayların faili de yine O'dur). Çünkü bunların tahakkuku ancak O'nun özel izniyle mümkün olabilmektedir.¹ Aynı şekilde, bunları peygamberlerle melekler gibi vasıtalara mal etmek de yanlış değildir, çünkü onlar bu olayların vukuunda ya vasıta ya da faile yakın faildirler. Nitekim Kur'ân-ı Kerim Hz. İsa'nın (Allah'ın izniyle) ölüleri dirilttiğini, hastaları iyileştirdiğini ve kuş yarattığını buyurur ve Hz. İsa'dan (a.s) bu fiillerin öznesi olarak söz eder.² Bu fiilleri hem Allah'a, hem O'nun evliya kullarına mal etmek bir çelişki değildir, zira burada ilâhî faillik, kulların failliğinin uzantısında cereyan etmektedir.

Peygamberlerin Mucizelerinin Özelliği

Mucizenin tarifinde değindiğimiz üçüncü özellik, peygamberlerin mucizelerinin, onların hakkaniyetinin delili olduğuydu. Binaenaleyh bugün kelâmî tabiriyle "mucize" denilen bir olağanüstülük vuku bulunduğu, Allah'ın izniyle gerçekleşmiş olmanın yanı sıra, bir peygamberin peygamberliğinin ispatı için de vuku buluyor demektir. Bu kavram biraz şumullendirilecek olursa, imametın ispatı için gerçekleşen olağanüstülükleri de kapsamına aldığı görülecektir. Binaenaleyh "keramet", Allah'ın velilerinden sâdır olan diğer olağanüstülüklerin adı olup sihir, kehanet, Hint fakirlerinin yaptıkları gibi nefsanî ve şeytânî güçlerden kaynaklanan işler ve vukuatın tam karşı noktasında yer almaktadır. Zira şeytanî ve nefsanî güçlere dayalı beşerî fevkalâdelikler hem öğrenilip öğretilir, hem daha etkili bir gücün et-

1- Ra'd, 37, Mümin, 78.

2- Âl-i İmrân, 49; Mâide, 110.

kisiyle "mağlup edilebilir"dirler. Bunların ilâhî olmadığını; sahiplerinin ahlâksız, kötü ve bozuk inançlı kimseler olmasından anlamak da mümkündür.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var: Peygamberlerin mucizelerinin doğrudan doğruya ispatladığı şey, onların peygamberlikleridir. Ama risaletlerinin muhtevası ve iblağ ettikleri emirlere itaatın lüzumu dolaylı olarak ve vasıta yoluyla ispatlanabilir. Başka bir deyişle peygamberlerin (a.s) nübüvveti aklî delille, getirdikleri mesajın muhtevasının itibarı ise taabbüdî delille ispatlanabilir.¹

Sorular:

- 1- Peygamberlerin hakkaniyeti hangi yollarla bilinebilir? Bu yol ve yöntemler arasındaki fark nedir?
- 2- Sahtekârların iddialarının yalan oluşunun işaretleri nelerdir?
- 3- Mucizeyi tanımlayınız.
- 4- Olağanüstü işler nelerdir?
- 5- İlâhî ve gayriilâhî olağanüstülüklerin farklarını sıralayınız.
- 6- İlâhî olağanüstülükleri teşhis etmenin yolları nedir?
- 7- İlâhî olağanüstülükler arasında, peygamberlere has mucizenin özelliği nedir?
- 8- Mucize ve keramet nedir?
- 9- Mucizeyi yapan Allah mıdır, peygamber mi?
- 10- Mucize, bir peygamberin peygamberliğine mi delil teşkil eder, yoksa getirdiği mesajın doğruluğuna mı?

1- bk. 4. ve 21. dersler.

28. Ders

MUCİZE İLE İLGİLİ BİRKAÇ ŞÜPHENİN CEVABI

Mucize konusunda öne sürülen bazı şüphelerle cevaplarını burada biraz açıklamak istiyoruz:

1- Mucize, Nedensellik Aslını Çiğnemiş Olmuyor mu?

Her maddî olayın, ilmî deneylerle tanınıp bilinebilecek kendine has nedenleri vardır. Laboratuvar gereçlerinin yetersizliğinin sonucu olan "bir olayın nedenlerinin bilinmezliği" normal bir olayın nedeninin olmadığı şeklinde yorumlanamaz ve buna delil olarak gösterilemez. Binaenaleyh olağanüstü olaylar ancak "bilinmeyen nedenlerden dolayı vuku bulan olaylar" olarak kabul edilebilirler. En fazla, henüz bilinmez oldukları dönemde nedenlerinin anlaşılması mucize telakki edilebilir; ama ilmî deneylerle anlaşılması mümkün olmayan nedenlerden söz etmek, nedensellik ilkesine temelden aykırı düşeceği için, kabul edilebilir değildir.

Cevap şudur: Nedenselliğin nihaî gereği, bir etkene bağlı her malulün mutlaka bir nedenden kaynaklandığının ispatlanmasıdır. Ama her "neden"in mutlaka ilmî deneylerle de anlaşılabilmesi gerektiği gibi buna bir delil bulabilmek de mümkün değildir. Çünkü ilmî deneylerin limiti doğal olaylar ve imkânlarla sınırlıdır ve tabiat ötesi olay veya varlıkların varlığını yokluğunu veya etkilerinin olmadığını laboratuvar gereçleriyle ispatlamak imkânsızdır.

Diğer taraftan mucizeyi, bilinmeyen nedenlerin bilinmesi olarak yorumlamak da doğru değildir. Zira bu bilgi normal faktörler yoluyla elde edilmişse diğer normal olaylardan bir farkı kalmayacak ve kesinlikle olağanüstü telakki edilemeyecektir. Bu bilgi normal olmayan

yollardan elde edilecek olursa olağanüstü olay sayılacak, Yüce Allah'ın izniyle ve bir peygamberin hakkaniyetinin ispatı için de vuku bulması hâlinde mucizenin türlerinden biri (ilmî=bilimsel mucize) kabul edilebilecektir. Mesela Hz. İsa'nın (a.s) mucizelerinden biri de insanların evlerindeki yiyecekleri ve biriktirdikleri paranın miktarını ve yerini bilmesiydi.¹ Ama mucizenin sırf bu türden ibaret sayılması ve diğer türlerinin reddedilmesi mümkün değildir. Sonuçta, nedensellik esası açısından bu olaylarla diğer olağanüstü olaylar arasında ne fark olduğu sorusu geçerliliğini korumaktadır.

2- Olağanüstülükler, Allah'ın Sünnetinde Değişiklik Sayılmaz mı?

İlâhî sünnet gereğince her olay belli bir sebep ve nedenle gerçekleşir, Kur'ân-ı Kerim ayetlerinde ilâhî sünnetlerin asla değişmeyeceği vurgulanmaktadır.² Bu durumda, ilâhî sünnetlerde bir nevi değişme sayılan olağanüstülükler bu tür ayetlerle ret mi edilmiş olmaktadır?

Bu da, bir önceki şüpheye benzemektedir, sadece şu fark var: Orada sadece akıl ve mantık yoluyla delil aranıyordu, burada ise Kur'ân ayetleri delil gösterilmektedir. Cevap şudur: Olayların neden ve sebebini sırf normal etken ve sebeplerle sınırlamayı değişmez ilâhî kurallardan biri saymanın hiçbir delil ve dayanağı yoktur. Bu, sıcaklığın sırf ateşe has bir neden olmasını söyleyip bunu değişmez ilâhî bir kural telakki etmeye benzer! Bu tür iddialar karşısında şöyle denilebilir: Çeşitli sonuçlar için çeşitli nedenlerin olması ve bazen normal nedenler yerine normal üstü nedenlerin ikame edilmesi yeryüzünde her zaman var olagelmış bir durumdur ve bu nedenle de Allah'ın değişmez kurallarından biri olarak kabul edilmelidir. Nedenlerin tamamını normal nedenlerle sınırlamak bu kuralda değişiklik kabul etmektir ki, Kur'ân ayetleri bunu reddetmektedir.

Kıyasıca; Allah'ın sünnetinin (kanunlarının) değişmezliğiyle ilgili ayetleri yorumlarken, normal faktörlerin başka faktörlerle ikame edilmezliğini bu ayetlerdeki "ilâhî sünnetin değişmezliğinin bir gere-

---

1- Âl-i İmrân, 49.

2- İsrâ, 77; Ahzab, 62; Fatır, 43; Fetih, 23.

ği" olarak tanımlamak dayanaksız bir yorum olacaktır. Bilakis, mucizeler ve olağanüstülüklerin vukuuna delalet eden nice ayetler bu yorumun doğru olmadığını delilidir. Söz konusu ayetlerin doğru tefsirinin ne olduğunu anlamak için tefsir kitaplarına bakılması yeterli olacaktır. Burada sadece şunu kısaca belirtmekle yetiniyoruz: Bu tür ayetler, sonucun nedene aykırı olmamasıyla ilgilidir, nedenin birden çok olması veya normal üstü nedenin normal neden yerine ikame edilmesiyle değil. Bilakis, bu ayetlerin, olağanüstü nedenlerin etkisini vurguladığı söylenebilir.

3- Hz. Peygamber Mucize Göstermekten Neden Kaçınmıştır?

Bir diğer şüphe şudur: Kur'ân-ı Kerim'de insanların defalarca Hz. Resulullah'tan (s.a.a) olağanüstü davranışlar beklediği ve mucizeler göstermesini istediği, ama Hz. Peygamber'in (s.a.a) bu tür istekleri geri çevirdiği geçmektedir.¹ Mucizeler, peygamberliğin ispat yollarından biri sayıldığına göre Hz. Resulullah (s.a.a) neden bu yoldan faydalanmıyordu?

Cevap şudur: Bu tür ayetler Allah Resulünün (s.a.a) peygamberliğinin her üç yolla da (sadakatini gösteren karineler, kendisinden önceki peygamberlerin onun geleceğini haber verip insanları müjdelemesi ve mucize göstermesi ile) ispatlandıktan sonra ileri sürülüyordu ve hakikati anlamak için değil, sırf inat ve karşı koyma amacıyla yapılıyordu.² Dolayısıyla da ilâhî hikmet, bu tür isteklerin yerine getirilmesini gerektirmiyordu.

Dahası; bu dünyaya egemen kural ve düzende birer istisna sayılan ve bazen halkın isteği üzerine (Hz. Salih'in -a.s- devesi gibi), bazen de iptidai şekilde (Hz. İsa'nın -a.s- mucizeleri gibi) gerçekleşen mucizelerin amacı insanları peygamberlerin davetlerini kabule mecbur etmek ve onların mecburen de olsa peygamberlere teslimiyetini sağlamak için değil; insanların Allah'ın gönderdiği peygamberleri tanımaları ve hiçbir özre mahal kalmayacak şekilde onların hakkaniyetini anlamaları içindi...

1- En'âm, 37 ve 109; Yunus, 20; Ra'd, 7; Enbiyâ, 5.

2- En'âm, 35 ve 124; Tâha, 133; Saffat, 14; Kamer, 2; Şuarâ, 3,4, 197; İsrâ, 59; Rum, 58.

Mucizeler bir eğlence ve meşgale vesilesi olmadığı gibi, yeryüzünün normal düzeninin kural ve nedenlerini alt-üst etmek amacıyla da gerçekleşmiyordu. Böyle bir gaye, elbette ki her isteğin yerine getirilmesini gerektirmemektedir. Bilakis, bunlardan bazılarının yerine getirilmesi hikmete ve gayeye ters düşecek nitelikteydi. Mesela bazen öyle isteklerde bulunuluyordu ki, gerçekleşmesi hâlinde insanların tercih ve özgür iradesinin önü tıkanmış, peygamberlerin davetini kabule adetâ zorlanmış olacaktı.

Hakeza sırf inat ve karşı koyma amacıyla veya başka maksatlarla da istenen, zerrece hakikati anlama gayesi taşımayan istekler de vardı. Bütün bu durumlarda her isteğin yerine getirilip her isteyene mucize gösterilmesi hâlinde mucize olayı laçkalaşacak, insanlar sırf eğlenmek ve meraklarını gidermek için mucizeleri seyredecek veya sırf kişisel çıkarlarının temini için peygamberlerin yanında yer alacaklardı. Diğer taraftan, bu durumda insanların özgür iradeleriyle denenip sınanmaları mümkün olmayacaktı artık. İnsanlar istemeden ve üzerlerinde bir nevi baskı hissettikleri için peygamberlere uymak durumunda kalacaklardı. Her iki durum da, mucizenin gaye ve hikmetine ters düşmektedir.

Nitekim bu durumlar dışında ve ilâhî hikmetin gerektirdiği yerlerde mucize isteğine olumlu cevap vermekteydiler. Bu doğrultuda, birçoğu nakil veya tevatür yoluyla ispatlanıp kaydedilmiş olan nice mucizeyi Hz. Resulullah da (s.a.a) göstermiş olup bunların başında efendimizin (s.a.a) ölümsüz mucizesi olan Kur'ân-ı Kerim gelmektedir ki bunu ileride tafsilatıyla açıklayacağız.

4- Mucize, Akli Burhan mıdır, İkna Temelli Bir Delil mi?

Bir şüphe de şudur: Mucize, ancak Allah'ın özel izniyle gerçekleştiğinden, Allah'la mucizeyi gösteren arasında özel bir bağ ve yakınlık olduğunu gösterir sadece... Çünkü söz konusu özel izin sadece ona verilmiştir. Başka bir deyişle, yapmak istediği şeyi onun eliyle ve onun iradesinin kanalıyla gerçekleştirmiştir. Ama mucize gösteren birisiyle Allah arasındaki irtibatın mantikî gereği; onun Allah'tan vahiy alma ve bunu insanlara ulaştırma gibi bir irtibata da sahip olması değildir. O hâlde mucize, peygamberliğin hakkaniyetini gösterme yo-

lunda "aklî" bir delil kabul edilemez; olsa olsa zanna ve iknaya dayalı bir delil sayılabilir...

Cevap şudur: İlâhî de olsa, olağanüstü bir hadise; sırf bu olağanüstülüğü nedeniyle, vahiyle de irtibatı olduğuna delil teşkil etmez. Nitekim evliyanın gösterdiği kerametler onların peygamber olmalarına da delil sayılamaz. Ancak burada söz konusu edilen şey, peygamberlik iddiasında bulunan ve bu iddiasının hak olduğunu ispatlayabilmek için mucize gösterdiğini bizzat vurgulayan kimselerin durumudur. Yalan söyleyerek peygamberlik iddiasına kalkışan ve böylece dünya ve ahiretin en büyük kötülüğüne sebep olacak günahların en çirkinini ve en büyüğünü işleyen biri¹ elbette ki Yüce Allah'la böyle bir (yakın) bağ ve ilişkiye asla sahip ve lâıyk değildir zaten... Bu nedenle de insanları saptırması için ona mucize gösterme gücü verilmeyeceği de hikmet-i ilâhînin malum gereklerindedir.²

Özetlemek gerekirse: Akıl şunu apaçık bir şekilde kavramaktadır ki ancak Rabbine ihanette bulunmayan ve onun kullarının ebedî sapkınlık ve bedbahtlığına sebep olmayan birisi, Allah'la özel bir irtibat kurup mucize gösterebilme gücüyle donatılmaya layıktır.

Binaenaleyh mucize gösterilmesi, peygamberlik iddiasının doğruluğuna dair kesin ve aklî delil teşkil etmektedir.

Sorular:

- 1- Nedensellik ilkesinin temeli ve gerekleri nedir?
- 2- Nedensellik ilkesinin kabulü neden mucizenin kabulüne aykırı düşmez?
- 3- Mucize neden, "bilinmeyen nedenlerin farkına varılması" olarak yorumlanamaz?
- 4- Mucizenin kabulüyle, ilâhî sünnetlerin değiştirilemezliği arasında aykırılık var mıdır? Neden?
- 5- Peygamberler için başında önce mucizeyle mi geliyorlardı, yoksa insanların isteği üzerine mi mucize gösteriyorlardı?

1- En'âm, 21, 93, 144; A'râf, 37; Yunus, 17; Hud, 18; Kehf, 15; Ankebut, 68; Şûra, 24.

2- Hakka, 44-46.

6- Niçin peygamberler her mucize isteyeninin isteğini yerine getirmemişlerdir?

7- Mucizenin sadece bir samı ve ikna delili değil, peygamberliğin hak olduğunu ispatlayan aklî bir delil de olduğunu açıklayınız.

29. Ders

PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ

Peygamberlerin Çokluğu

Buraya kadar nübüvvet ve kılavuz tanımayla ilgili temel konulardan üçünü inceledik ve şu sonucu elde ettik: İnsanoğlunun dünya ve ahiret saadetinde temel rol oynayacak bilgileri elde etme konusunda beşerî ilmin yetersizliklerine binaen hikmet-i ilâhî, Yüce Allah'ın seçtiği peygamber veya peygamberlere gerekli hakikatleri öğretmesini, böylece onların da onu sapasağlam ve el değmemiş olarak diğer insanlara ulaştırmasını, diğer taraftan da bunları, insanlara hücceti tamamlayacak (hiçbir bahane ve özre yer bırakmayacak) şekilde aktarmasını gerektirmektedir, bunun en genel yolu ise mucize göstermekten ibarettir.

Bunları aklî burhanlarla ispatladık, ama bu deliller peygamberlerle semavî kitap ve şeriatların birden fazla olması gerektiği gibi bir zarrurete delalet etmemektedir. Mesela insanların yaşam tarzı, sadece bir tek peygamberin gelip tarih boyunca bütün fert ve grupların vazife ve sorumluluklarını bilmelerini sağlayacak şekilde bütün insanların kıyamete kadar ihtiyaç duyabileceği tüm hakikatleri bir yerde açıklamasına müsait olsaydı bu burhanlara aykırı bir durum sayılmayacaktı.

Ancak şu var ki: **Evvela**, her insanın ve bu cümleden olmak üzere peygamberlerin hayatı kısıtlıdır ve yaradılışın hikmeti, ilk peygamberin kıyamete kadar hayatta kalmasını ve bütün insanlara bizzat bu peygamberin yol göstermesini gerektirmemektedir.

İkincisi: İnsanların çeşitli zaman ve mekanlardaki yaşam şartları ve tarzları aynı değildir. Şartlar ve zamanların epey farklı olması, özellikle sosyal ilişkilerin giderek çetrefilli bir hâle bürünmesi sosyal

hüküm ve kuralların nicelik ve niteliğinde etkili olabilmekte ve kimi durumlarda yeni kurallar konulmasını gerektirmektedir. Binaenaleyh bu kurallar binlerce yıl önce gönderilmiş bir peygamber tarafından konulmuş olsaydı boşuna yapılmış bir iş sayılacaktı; zira onların özel durum ve şartlara tatbik edilip uyarlanması çok zor olacaktı.

Üçüncüsü: Geçmiş çağlarda, bir peygamberin getirdiği mesaj ve daveti bütün insanlara ulaştırabilecek imkân ve şartlar, her zaman mevcut olmamıştır.

Dördüncüsü: Bir peygamberin getirdiği şariat ve hükümler, aynı toplum ve ümmet arasında zaman geçip şartlar değiştikçe çeşitli faktörlerin etkisiyle tahrife uğruyor¹, yanlış şekillerde yorumlanıp tefsir ediliyor; bir süre sonra bozulup tahrif edilmiş bir dine dönüşüveriyordu! Nitekim Hz. İsa'nın tevhidî dini, çok geçmeden tanrının üçlendiği bir teslis dinine dönüşmüştür!

Bu açıklamalardan sonra peygamberlerin birden fazla oluşu ve semavî şariatlarda bazı ibadî hükümlerle sosyal kuralların farklılığının hikmeti anlaşılmış olsa gerek.² Bu semavî şariatlar ahlâk kurallarıyla akait usullerinde bir olmanın yanı sıra ferdî ve içtimâî (sosyal) hükümlerde de genel bir paralellik arz etmiştir.³ Mesela bütün semavî dinlerde namazın var olduğu bilinmektedir; ancak her ümmetin namaz kılma şekli veya kıblesi farklı idi. Aynı şekilde, miktar ve şartlar açısından farklılıklar arz etse de, zekâtla infak bütün semavî dinlerde mevcuttu.

Kısacası bütün peygamberlere iman edip onların nübüvvetini tasdik etmek açısından aralarında hiçbir fark bulunmadığına inanmak ve onlara inen hükümlerle hepsinin getirmiş olduğu mesajları hak kabul edip aralarında hiçbir ayırımında bulunmamak bütün insanlara farzdır.⁴ Hakeza bir peygamberi yalanlamak bütün peygamberleri yalanlamak anlamına gelir ve Allah'ın hükümlerinden birini inkâr etmek O'nun

---

1- Bu tür tahriflere daha fazla örnek için bk. el-Hüda İlâ Dini'l-Mustafa, Allame Şeyh Muhammed Cevad Belaği Necefi.

2- Mâide, 48; Hacc, 67.

3- Bakara, 131-137, 285; Âl-i İmrân, 19-20.

4- Şûrâ 13; Nisâ, 136, 152; Âl-i İmrân, 84-85.

bütün hükümlerinin inkârı sayılır.¹ Bu arada her ümmetin pratik vazifesi ve zamanın her diliminde sorumlu olduğu şey, bulunduğu zaman diliminde kendi peygamberinin emirlerine göre davranmak ve ona itaat etmektir.

Burada hatırlatılması gereken nokta şudur: İnsan akli söz konusu noktaları göz önünde bulundurarak peygamberlerle semavî kitapların birden fazla oluşu ve ilâhî şeriatların yekdiğerinden bazı farklılıklar arz etmesini anlayabilse de; ne zaman ve hangi şartlarda yeni bir peygamber veya yeni bir şeriat gelmesi gerektiğine bizzat karar verebilecek şekilde peygamberler ve şeriatların sayısına dair belli bir formül bulamayacaktır. Ancak şu kadarını idrak edebilmek mümkündür: Bir peygamberin daveti bütün insanlara ulaşabiliyorsa ve getirdiği mesajlar gelecek nesillere sapaşğılam ulaşacak şekilde korunabiliyor ve sosyal değışimler mevcut ahkam ve kuralların değıştirilmesini ve yeni temel kurallar getirilmesini gerektirecek bir durum arz etmiyorsa başka bir peygamberin gönderilme zarureti doğmayacaktır.

Peygamberlerin Sayısı

Daha önce de belirttiğimiz üzere insan akli, peygamberlerle semavî kitapların sayısını tayin edebilecek imkâna sahip değırdir ve bu tür konuların naklî deliller dışında ispat imkânı bulunmamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de de Yüce Allah'ın her ümmet için mutlaka bir peygamber göndermiş olduğu vurgulanıyorsa da² ümmetlerin sayısı ve peygamberleri belirtilmemekte, sadece yirmi küsur peygamberin adından söz edilmekte ve bazısının da adı belirtilmeden kıssası aktarılmaktadır.³ Ancak, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) tertemiz Ehlibeyt'inden ulaşan rivayetlerde⁴ Yüce Allah'ın 124.000 peygamber gönderdiği; ilk peygamberin ilk insan Hz. Âdem (a.s) ve son peygamberin de Hz. Muhammed (s.a.a) olduğu açıklanmaktadır.

1- Nisâ, 150; Bakara, 85.

2- Fatır, 24; Nahl, 36.

3- Bakara, 246; 256.

4- Şeyh Saduk'un "İtikadat" Risalesi ve Biharul-Envar'ın yeni baskısı, c.11 s.28, 30, 32, 42.

Allah'ın gönderdiği peygamberler, peygamberliklerinin nişan ve göstergesi olan "nebi" unvanının yanı sıra "nezir, münzir, beşir ve mübeşşir" gibi sıfatlar da almışlardır¹ ve "salihler"le "muhlaslar"dan sayılmışlardır. Ayrıca, bazı peygamberler "risalet" [resullük] makamı da elde etmiştir, bazı rivayetlerde "Resul"lerin sayısının 313 kişi olduğu geçer.²

Bu nedenle burada nübüvvetle risaleti biraz açıklamamızın ve "nebi"yle "resul" arasındaki farka kısaca değinmemizin faydalı olacağı inancındayız.

Nübüvvet ve Risalet veya "Nebi" ve "Resul" Terimleri

"Resul" terimi "mesaj getiren"; "nebi" terimi ise "nebe" kökünden türemesi hâlinde "önemli bir haberle gelen" ve "nebeve" kökünden türemesi hâlinde ise "yüce ve seçkin bir makama sahip olan kimse" anlamına gelmektedir.

Bazıları "nebi"nin "resul"ün bir türevi ve benzeri olduğunu sanmakta ve nebinin Allah'tan vahiy alan, ama bu vahyi başkalarına iblağla yükümlü olabileceği gibi, böyle bir görevle yükümlü olmaması da mümkün bulunan kimse zannetmekte ve resulün hem vahiy alan, hem de bu vahyi mutlaka insanlara iblağ etmekle de yükümlü bulunan kimse telakki etmektedirler.

Ama bu iddia ve zan doğru değildir. Zira Kur'ân-ı Kerim'de bazı ayetlerde "nebi" sıfatı "resul" sıfatından sonra gelmektedir.³ Oysa yukarıdaki tanıma göre genel bir tanım olan "nebi"nin, özel bir tanım olan "resul"den önce gelmesi gerekirdi. Ayrıca; vahyi iblağ görevinin sadece resullere mahsus olduğunu gösteren bir delil de yoktur.

Bazı rivayetlerde nebi makamında olanın, vahiy meleğini ancak rüyada görebildiği, uyanık olduğunda ise ancak sesini duyabileceği, risalet makamında olanın (resulün) ise vahiy meleğini uyanık hâlde de görebileceği geçer.⁴

1- Bakara, 213; Nisâ, 165.

2- Biharu'l-Envar, 11/ 32.

3- Meryem, 51, 54.

4- Usul-i Kâfi, 1/176.

Ama bu farkın da terim anlamından kaynaklandığı söylenemez. Kısacası şunu kabul etmek mümkündür: Nebi terimi mefhum açısından değil, mısdağ açısından resulden daha kapsamlıdır. Yani bütün peygamberler nübüvvet makamına sahip "nebi"lerdi, ama risalet makamı (resul olma hâli) bu nebilerden sadece bazılarına mahsustu ve daha önce bahsettiğimiz gibi bir rivayete göre resullerin sayısı 313 kişidir. Bu durumda doğal olarak resullerin makamı, diğer nebilerin makamından daha üstün olacaktır. Nitekim bizzat resuller de makam ve fazilet açısından eşit ve bir değildir¹ ve bazı resuller "imamet" makamıyla da onurlandırılmıştır.²

Ulu'l-Azm Peygamberler

Kur'ân-ı Kerim'de bazı peygamberler "ulu'l-azm" (çığır açıcı) olarak tanıtılmaktadır,³ ama bunların özellikleri belirtilmemiştir. Ehlibeyt'ten ulaşan rivayetlere göre ulu'l-azm peygamberler 5 kişidir: Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa ve Hz. Muhammed (hepsine Allah'ın selâmı olsun).⁴ Bu rivayete göre özellikleri de, Kur'ân'da da belirtildiği gibi, mümtaz bir sabır ve direnç göstermelerinin yanı sıra, her birinin ayrıca müstakil bir kitap ve şeriata da sahip bulunmasıydı; böylece bir ulu'l-azm peygamber yeni bir kitap ve şeriatla mebus olup resul olarak gönderilinceye kadar; ondan önceki ulu'l-azm peygamberin çağdaşı olan veya kendisinden sonra gelen peygamberler o ulu'l-azm peygamberin şeriatına uyuyordu.

Bu arada, aynı zaman diliminde yeryüzünde iki peygamberin bulunabileceği de anlaşılmaktadır; mesela Hz. Lut (a.s) Hz. İbrahim'le (a.s) aynı zaman diliminde yaşamıştır; Hz. Harun'la (a.s) Hz. Musa (a.s) aynı zaman diliminde peygamberlikle görevlendirilmiştir; hakeza, Hz. Yahya (a.s) Hz. İsa (a.s) zamanında yaşamıştır.

1- Bakara, 253; İsrâ, 55.

2- Bakara, 124; Enbiyâ, 73; Secde 24.

3- Ahkaf, 35.

4- Bihar, 11/ 33-34; Mealimu'n-Nübüvve, s.113.

Birkaç Önemli Nokta

Bu dersi tamamlarken, nübüvvetle ilgili birkaç önemli noktaya özetle değinmemiz faydalı olacaktır:

a) Peygamberler birbirlerini tasdik etmiş, kendilerinden sonra gelecek peygamberi insanlara bildirip müjdelemişlerdir.¹ Binaenaleyh peygamberlik iddiasında bulunup da kendisinden önceki veya kendisiyle çağdaş olan peygamberleri yalanlayan biri, sahtekâr ve yalanca demektir.

b) Peygamberler, ifa ettikleri peygamberlik karşılığında insanlardan ücret veya karşılık beklememişlerdir.² Sadece Hz. Resulullah (s.a.a) efendimiz, risaletine karşılık Ehlibeyt'inin sevilip onlara itaat edilmesini ümmetine tavsiye etmiştir,³ ki bu da, aslında kendisinden sonra ümmetin onlara itaat etmesini vurgulama gayesi taşımakta, bundan yarar görecektir taraf da bizzat ümmetin kendisi olmaktadır.⁴

c) Bazı peygamberler yargılama ve devlet kurup yönetme gibi ilahî makamlara da sahip olmuşlardır. Geçmiş (Hz. Resulullah'tan önceki) peygamberler arasında Hz. Davud ve Hz. Süleyman buna örnek verilebilir. "Resul" olan bütün peygamberlere mutlak itaatte bulunulmasının farz olduğunu belirten Nisa Suresi'nin 64. ayeti gereğince, bütün "resul"lerin böyle makamlara sahip olduğu anlaşılmaktadır.

d) Bağımsız iradeye sahip mükellef yaratıklar türünden olan ve normal şartlarda insanlarca görülemeyen cinler bazı peygamberlerin çağrısından haberdar oluyor, aralarından takva sahibi salih kimseler bu peygamberlere iman getirip onların dinine giriyordu. Nitekim cinler arasında Hz. Musa (a.s) ve Hz. Muhammed'in (s.a.a) dinine mensup olanlar vardır.⁵ Yine cinler arasında kimi de İblis'e uymuş ve Allah'ın gönderdiği peygamberlere kâfir olmuştur.⁶

1- Âl-i İmrân, 81.

2- En'âm, 90; Yasin, 21; Tur 40; Kalem, 46; Yunus, 72; Hud, 29,51; Furkan 57; Şuarâ, 109, 127, 145, 164, 180; Yusuf, 104; Sâd, 86.

3- Şûra, 23,

4- Sebe, 47.

5- Ahkaf, 29-32.

6- Cin, 1, 14.

Sorular:

- 1- Peygamberlerin sayısının birden fazla oluşunun hikmetlerini açıklayınız.
- 2- Bütün peygamberlerin davet ve emirleri karşısında insanların görevi nedir?
- 3- Yeni bir peygamberin gelmesi, hangi durumda zarurî olmaz?
- 4- Nebi ve resullerin sayısını belirtiniz.
- 5- Nebiyle resul arasındaki fark nedir? Mefhum ve mısdak açısından aralarında ne tür bir bağ vardır?
- 6- Peygamberler arasında ilâhî makamlar açısından birbirlerine oranla ne tür üstünlükler vardı?
- 7- Ulu'l-azm peygamberler kimlerdir? Özelliklerini belirtiniz.
- 8- Aynı zaman diliminde yeryüzünde birden fazla peygamber bulunmuş mudur? Örneklerini belirtiniz.
- 9- Nebilerin başka özellikleri var mıdır?
- 10- Peygamberlere iman veya küfür açısından cinlerin tavrı nasıl olmuştur?

30. Ders

İNSANLAR VE PEYGAMBERLER

Giriş

Kur'ân-ı Kerim geçmişteki peygamberlerden söz edip onların parlak ve bereket dolu yaşamlarından kesitler sunarak nurlu ve aydınlık tarihleriyle ilgili sayfalar üzerindeki kasıtlı ve kasıtsız tozları silkelerken; çeşitli ümmetlerin peygamberlere karşı sergilediği tavır ve tepkileri irdeleyip açıklamaya özel bir itina göstermektedir: Bir taraftan insanların peygamberlere karşı sergiledikleri tavırları açıklayıp muhalefet göstermelerinin sebeplerini irdelerken; bir taraftan da peygamberlerin eğitim ve hidayet yöntemlerine değinip onların küfür, şirk ve sapma faktörleriyle mücadele metotlarına işaret etmekte, bilhassa insanlarla peygamberler arasındaki karşılıklı irtibatlar açısından, toplumun tedbir ve iradesiyle ilgili ilâhî sünnet ve kuralara dikkat çekmektedir ki bütün bunlar, fevkalade öğretici ve aydınlatıcı noktalarla doludur.

Bu konular her ne kadar itikadî ve kelâmî mevzularla doğrudan ilgili değilse de hem peygamberlik etrafındaki meseleleri açıklığa kavuşturup bununla ilgili birçok karanlık noktaya ışık tutması; hem yapıcı ve insanları eğitici özellikler taşıyıp önemli târihî olaylardan ibret alınmasını sağlaması nedeniyle çok büyük bir öneme haizdir. Bu nedenle bu dersimizde, söz konusu noktalardan en önemlilerine değinmek istiyoruz.

İnsanların Peygamberlere Karşı Tavır

Peygamberler kıyam edip de insanları bir ve tek ilâh olan Allah'a

ibadete çağırıp¹ O'nun emirlerine uymaya, putlardan ve batıl ilâhlardan uzak durmaya, şeytanlarla tağutlara sırt çevirmeye, zulüm, fesat, günah ve kötü işlerden sakınmaya davet ettiklerinde genellikle insanların inkâr ve muhalefetiyle karşılaşıyorlardı.² Özellikle, zevk-ü sefa içinde ayyaş bir yaşam sürdürüp³ serveti veya ilmiyle övünüp kibirlenen yöneticilerle zenginler⁴ peygamberlere karşı top yekun bir mücadele açıyor, çeşitli halk kesimlerini de tahrik edip artlarından sürüyerek hak yolu izlemelerine engel oluyorlardı.⁵ Sonuçta genellikle toplumun ezilen fakir kesimlerine mensup bir azınlık peygamberlere iman ediyordu.⁶

Bütün bu nedenlerden dolayı doğru inançlara ve adalete dayalı olup Allah'a ve peygamberlere itaat eden yönetim ve toplumlara (örneğin Hz. Süleyman devrindeki gibi yönetimlere) pek az rastlanıyordu. Ancak, bunlara rağmen yine de peygamberlerin getirdiği kural ve öğretilerin bir kısmı giderek toplumların kültürünü etkiliyor, bir toplumdan diğerine geçip iktibas ediliyor ve kimi zaman küfrün liderleri bunları kendi yol ve yöntemleriymiş gibi takdim edebiliyordu. Nitekim dünyada ün kazanan hukuk sistemlerinin çoğu aslında semavî şeriatlardan iktibas ve alıntılarda bulunmuş, asıl kaynağın adını bile vermeden bu mükemmel kuralları kendi fikir ve icatlarıymış gibi takdim etmiş ve halâ da etmektedirler.

Peygamberlere Karşı Gelinmesinin Nedenleri

İnsanların peygamberlere karşı çıkmalarının nedeni genelde "sorumsuzluk ve nefsanî arzulara eğilim"den kaynaklansa da;⁷ çoğunlukla zengin ve müreffeh kesimlerde görülen bencillik, gurur ve kendisini başkalarından üstün görme (kibir ve istikbar) gibi faktörlerin de bunda rolü vardı.⁸

1- Nahl, 36; Enbiyâ, 25; Fussilet, 14; Ahkaf, 21.

2- İbrahim, 9; Müminun, 44.

3- Sebe, 34.

4- Mümin, 83; Kasas, 78; Zümer, 49.

5- Ahzab, 67; Sebe, 31-33.

6- Hud, 40; 27-31.

7- Mâide, 70.

8- Mümin, 56; A'râf, 76.

Bir başka faktör de atalardan görülüp uygulanagelen yanlış taassup, gelenek ve göreneklerle, çeşitli toplumlara egemen bulunan batıl inanç ve bozuk değer ölçüleriydi.¹

Aynı şekilde, ekonomik çıkarları koruma ve sosyal konum ve prestijleri kollama kaygısı da zenginlerle bilim adamları ve egemen siyasi güçlerin peygamberlere karşı gelmelerinin nedenleri arasında yer alıyordu.²

Diğer taraftan, kitlelerin cehalet ve bilgisizliği de küfrün önderlerine aldanmalarına ve toplumun ünlü isimlerine ve çoğunluğa uymalarına yol açan önemli faktörlerden biriydi. Bu durum kitlelerin kendi evham ve hayali inançlarına kör bir taassupla sarılmalarına ve sadece çok küçük bir azınlığın inanmış olduğu bir dine iman etmekten sakınmalarına sebep oluyordu. Dahası, söz konusu azınlıktakiler genellikle toplumda kayda değer konumları bulunmayan ve kavmin ileri gelenleriyle ekseriyetin dışladığı kimselerdi. Egemen iktidarla zorba kesimlerin baskılarını da unutmamak gerekir.³

Peygamberlere Karşı Takınılan Tavır ve Metotlar

Peygamberlere muhalif olanlar onların gayelerine ulaşmasını engelledebilmek için çeşitli mücadele yöntemlerine başvurmadaydı:

a) Tahkir ve Alaya Alma: Önce, peygamberi halkın gözünden düşürüp ona karşı kayıtsız kalmalarını sağlamak için bir grup, peygamberi alaya alıp tahkir ediyor, onu horlayıp aşağılayıcı davranışlarda bulunuyordu.⁴

b) İftira ve Karalama: Bu aşamanın ardından yalan, iftira ve karalama geliyor; bu cümleden olmak üzere peygambere "akılsız" ve "deli" gibi çirkin yakıştırmalarda bulunuyorlardı;⁵ bir mucize gösterdikle-

---

1- Bakara, 170; Mâide, 104; A'râf, 28; Yunus, 78; Enbiyâ, 53; Şuarâ, 74; Lokman, 21; Zuhruf, 22-23.

2- Hud, 84-86; Kasas, 76-79; Tevbe, 34.

3- İbrahim, 21; Fâtır, 47; Hud, 27; Şuarâ, 111.

4- Hicr 11; Yasin, 30; Zuhruf, 7; Mutaffifin 29-32.

5- A'râf, 66; Bakara, 13; Müminun, 25.

rinde de "sihirbaz" ve "büyücü" diyor;¹ onların getirdiği ilâhî mesajları "mitoloji" ve "efsane" olarak tanımlıyorlardı.²

c) Yanıltıcı Tartışma ve Paradoks Yöntemleri: Allah tarafından gönderilen elçiler akıl, mantık ve hikmete dayalı delillerle konuşup edepli bir şekilde meseleleri tartışarak halkla sohbet ettiklerinde veya insanlara nasihatte bulunup küfür, şirk ve tuğyanın kötü sonuçlarını anlatarak onları uyardıklarında, Allah'a ibadette bulunmanın güzel ve faydalı sonuçlarına dikkat çekip müminlerle salihleri dünya ve ahiret saadetiyle müjdelediklerinde küfrün önderleri insanların onları dinlemesine mani oluyor, bunun ardından zayıf ve aptalca bir mantıkla onlara cevap veriyor, çekici laflarla kitleleri kandırmaya³ ve peygamberlere uymalarını önlemeye çalışıyor, bunu yaparken de genellikle atalarının izlediği yol, yöntem ve geleneklere dikkat çekiyorlardı.⁴

Aynı bağlamda; kendilerinin mal, mülk ve servet sahibi olup maddî sahalarda kalkınmış kimseler olmasını haklılık ve bir gurur vesilesi saymakta, peygamberlere iman edip onlara uyanların maddî konularda geri kalmışlıkları, fakirlikleri ve yoksulluklarını ise onların inanç ve davranışlarının yanlışlığının göstergesiymiş gibi lanse etmekteydiler.⁵

Kendi akılarınca bazı bahanelere dört elle sarılıyor ve mesela, "Allah, elçilerini ve resullerini neden meleklerin arasından değil de insanlardan seçmiş?", veya "Niçin peygamberleriyle birlikte bir melek de göndermemiş?!" ya da "Neden peygamberlerini zengin edip onları servet sahibi yapmamış?!" diyorlardı.⁶

Bazen inatta işi daha da ileri götürüp "Biz, ancak kendimize vahyedilecek olursa veya Allah'ı kendi gözlerimizle görüp, arada hiçbir vasıta olmadan O'nun sözlerini duyarsak iman ederiz!" diye ayak diretiyorlardı!⁷

1- Zariyat, 39, 52-53; Enbiyâ, 3; Kamer, 2.

2- En'âm, 25; Enfal, 31; Nahl, 24; Müminun, 83; Furkan 5; Neml 68; Ahkaf, 17; Kalem, 15; Mutaffifin, 13.

3- Nuh, 7; Fussilet, 26; En'âm, 112; 121; Mümin, 5, 35; A'râf, 70-71; Kehf, 56.

4- Bakara, 170; Mâide, 104; A'râf, 28; Enbiyâ, 53; Yunus, 78; Lokman, 21.

5- Yunus, 88; Sebe, 35; Kalem, 14; Meryem, 77; Müddessir, 12; Müzzemmil, 11; Ahkaf, 11.

6- En'âm, 7-9; İsrâ, 90-95; Furkan 4-8.

7- Bakara, 118; En'âm, 124; Nisâ, 153.

d) Tehdit ve Vaat: Kur'ân-ı Kerim'de çoğu ümmetlerin başvurduğu yöntemlerden birinin de peygamberlerle onlara uyanların çeşitli işkenceler, sürgün, taşlama ve ölümle tehdit edilme olduğu geçer.¹ Tehdidin yanı sıra çeşitli vaatlerle kandırma metotlarına da başvuruyor, özellikle büyük paralar harcayarak halkı peygamberlere uymaktan vazgeçiriyorlardı.²

e) Şiddet ve Cinayet: Peygamberlerin sabır, metanet, azim ve kararlılığını³ görüp samimi izleyicilerinin onlara gönülden bağlandıklarını ve inandıkları hak davadan dönmeyeceklerini anlayarak başvurdukları zehirli propagandalarla diğer yöntemlerin işe yaramadığından emin olup ümitlerini yitirdikleri zaman ise tehditlerini gerçekleştirmeye başlıyor, şiddete başvuruyorlardı. Nitekim nice kavimler, Allah'ın kendilerine gönderdiği peygamberleri şehit etmiş⁴ ve insanlığı en büyük ilâhî nimetten, en değerli ıslah ediciler ve eşsiz sosyal liderlerden mahrum bırakmışlardır.

Toplumların Tedbir ve İdaresiyle İlgili Bazı İlâhî Sünnetler

Peygamberlerin gönderilişinin asıl gayesi insanların dünya ve ahiret saadetini elde edebilmek için gerekli bilinç ve uyanışa kavuşmalarını sağlamak, akıl ve tecrübelerindeki yetersizlikleri vahiy yardımıyla gidermek, başka bir deyişle, hücceti tamamlayıp hiçbir özür ve bahaneye yer bırakmamaktır.⁵ Yüce Allah, sonsuz rahmeti gereğince, peygamberlerin zuhur edeceği dönemlerde hakimâne tedbirlerle, onların davetlerinin kabul edilmesi için özel psikolojik ortamlar sağlıyor, böylece insanlığın tekâmül hareketini kolaylaştırıyordu. İnsanların Allah'a ve peygamberlere karşı koyup küfre sapmalarının en büyük nedeni müstağnilik ve ihtiyaçsızlık duygusuyla⁶ hareket edip herkesin aslında muhtaç olduğu gerçeğinden gaflette bulunmaları olduğundan

1- İbrahim, 13; Hud, 91; Meryem, 46; Yasin, 18; Mümin, 26.

2- Enfal, 36.

3- İbrahim, 12.

4- Bakara, 61, 87, 91; Âl-i İmrân, 21,112, 181; Mâide, 70; Nisâ, 155.

5- Nisâ, 65; Taha 134.

6- Alak, 6.

bilge Allah, insanların muhtaç olduklarını kavrayıp gurur, bencillik ve gafleti bırakmaları için birtakım şartlar yaratıp ortam oluşturuyor; bu doğrultuda insanları zorluklar ve sıkıntılara uğrattıyor, onların ister istemez zaaf ve yetersizliklerinin bilincine varıp Allah'a yönelmelerini sağlıyordu.¹

Ancak, bu faktör de kapsamlı bir etki yaratmıyordu. Çoğu insanlar, özellikle maddî durumu iyi olan ve yıllar boyu başkalarının hakkını hukukunu çiğneyerek mal-mülk edinip servet yığan zevk düşkününü zalim müreffehlerin yüreği, Kur'ân-ı Kerim'in tabiriyle taş gibi olmuştu ve bir türlü hakikati görüp kendilerine gelmiyorlardı.² Bu kesim sürekli gaflet uykusunda ve izlediği batıl yolu ısrarla sürdürüyordu; peygamberlerin öğüt, uyarı ve nasihatlerinin de bunlar üzerinde hiçbir etkisi yoktu. Yüce Allah bela ve sıkıntıları giderip de insanları tekrar nimete boğduğunda "bu tür iniş çıkışlar, keder ve mutluluk, huzur ve sıkıntılar hep hayatın tadı-tuzudur, bizden öncekilerin başından da geçmiştir bunlar!" diyorlardı.³ Böylece tekrar zulümde bulunup servet yığmaya başlıyor, hırsıyla güçlerine güç katıyor, bizzat bunun dünya ve ahiret hayatlarını mahvedecek ilâhî bir tuzak olduğunu anlayamıyorlardı.⁴

Peygamberlerin izleyicileri sayı, güç ve imkân bakımından, bağımsız bir devlet ve topluluk oluşturup kendilerini koruyabilecek ve Allah'ın düşmanlarıyla savaşabilecek duruma geldiklerinde cihatla görevlendiriliyorlardı⁵ ve Allah'ın azabı onların eliyle kâfirlerin ve zalimlerin başına yağmaya başlıyordu.⁶ Aksi takdirde peygamberlerin emri gereğince müminler kâfirlerden ayrılıp uzaklaşıyor ve artık düzelme ümidi kalmamış olan kavim ve toplumlara Allah'ın azabı başka yollarla ulaşıyordu.⁷ İnsanlığın idare ve tedbiri konusunda Yüce Allah'ın değişmez kuralı olan "sünnet-i ilâhî" budur işte!⁸

1- En'âm, 42; A'râf, 94.

2- En'âm, 43; Müminun, 76.

3- A'râf, 183, 95.

4- A'râf, 182-183; Âl-i İmrân, 178; Tevbe, 55, 85; Müminun, 54-56.

5- Âl-i İmrân, 146.

6- Âl-i İmrân, 146.

7- Ankebut, 40 ve benzeri daha birçok örnek sayılabilir.

8- Fâtır, 43; Mümin, 85; İsrâ, 77.

Sorular:

- 1- Peygamberlerin daveti karşısında insanların tepkisi nasıldı?
- 2- Peygamberlere karşı çıkılmasının nedenlerini izah ediniz.
- 3- Peygamberlerin muhalifleri hangi yöntemlere başvuruyorlardı?
- 4- Peygamberlerin gönderilişi ve insanların onlara karşı tepkisiyle ilgili ilâhî sünnetleri açıklayınız.

31. Ders

HZ. MUHAMMED (S.A.A)

Giriş

Tarihin çeşitli dilimlerinde on binlerce peygamber muhtelif bölgelere gönderilerek insanların hidayet ve eğitimi konusundaki seçkin görevlerini ifa etmiş, insan toplulukları arasında parlak eserler bırakmışlardır. Her biri doğru inançlar ve ulvî değerler ışığında nice insanlar yetiştirmiş, başkaları üzerinde dolaylı etkilerde bulunmuştur. Kimi ise tevhidî adil bir düzen kurmayı ve kurduğu bu adil devleti yönetmeyi başarmıştır.

Bu peygamberler arasında Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa (hepsine Allah'ın selâmı olsun) Yüce Allah tarafından gönderilen bireysel ve sosyal kanun ve kurullarla zamanın şartlarına uygun ahlâkî vazife ve prensipleri ihtiva eden kitapları insanoğluna armağan etmişlerdir. Ne var ki zamanla bu kitaplar ya tamamen yok olup gitti, ya da içindeki yazılar, sözler ve anlamlar değiştirilip tahrif edildi; böylece sonuçta semavî din ve şariatlar asıllarını kaybedip bozuldular. Bu cümleden olmak üzere, mesela, Hz. Musa'nın (a.s) getirdiği Tevrat'ta olmadık tahrifler yapıldı ve Hz. İsa'nın (a.s) İncil'inden ortalıkta hiçbir eser kalmadı! Hz. İsa'nın (a.s) havarileri olarak bilinenlerin el yazılarından derlenen bir kitaba "Kitab-ı Mukaddes" denildi ve bu derleme eser İncil yerine kabul edildi!

Ahdeyn veya Ahitler denilen bugünkü Tevrat'la İncil'e şöyle bir göz atacak olan akıl ve iz'an sahibi herkes, bunların Hz. Musa (a.s) ve Hz. İsa'ya (a.s) verilen semavî kitaplarla hiçbir alakası bulunmadığını kolaylıkla anlayacaktır. Tevrat, Allah Teala'yı (haşa) bir insan gibi

tavsif etmekte, O'nun birçok konudan habersiz olduğu iddiasında bulunmaktadır,¹ Tevrat'taki tanrı defalarca yaptığından pişmanlık duymaktadır,² kendi yarattığı kullarından biriyle (Hz. Yakub) güreşmekte, onu yenemeyince yalvarıp yakarmakta, kullarının kendisini bu hâlde görmemesi için onu bırakmasını istemektedir!³ Bununla kalmamakta, peygamberlere iftiralar atıp çirkin yakıştırmalarda bile bulunmaktadır. Mesela Hz. Davud'a (a.s) -hâsâ- evli kadınla zinada bulunduğu iftirasını yakar⁴ ve Hz. Lut'un (a.s) (haşâ) şarap içtiği ve mahremleriyle zinada bulunduğu yalanını yazar.⁵ Bunların yanı sıra, Tevrat'ı getiren Hz. Musa'nın (a.s) ölümünü anlatır, onun nerede ve nasıl dünyadan göçtüğünü tafsilatıyla izah eder!⁶

Sırf bu nokta bile, bu kitabın Hz. Musa (a.s) tarafından getirilen Tevrat olmadığını ispatlamaya yetmiyor mu?!

İncil'e gelince; onun durumu Tevrat'tan çok daha beterdir... Çünkü her şeyden önce, bugün Hz. İsa'ya (a.s) inen İncil diye bir kitap yoktur ortalıkta!... Nitekim bugünkü İncil'in Hz. İsa'ya (a.s) inen kitap olduğunu bizzat Hıristiyanlar bile iddia etmemekte ve bugün elde bulunan İncil'in, Hz. İsa'ya (a.s) inanan bazı müminlerin aktardığı rivayetlerden bir derleme olduğunu kendileri söylemektedirler.

Dahası var; bugün İncil adıyla ortalıkta dolaşan bu kitapta şarap içilmesi tavsiye edilmekte ve şarap yapımından (hâsâ) Hz. İsa'nın (a.s) bir mucizesi olarak söz edilmektedir!...⁷

Kısacası, bu iki büyük peygambere nazil olan vahiyler bugün tahrif edilmiş olup insanları hidayet edebilme rolünü yerine getirememektedirler.

Bu tahrif ve müdahalelerin nasıl ve neden gerçekleştiği ise bu bahsimize sığdıramayacak kadar geniş ve tafsilatlı bir geçmişe dayanır.⁸

1- Tevrat, Tekvin kitabı, 3. bab, 8-12.

2- Aynı, 6. bab, 6.

3- Aynı, 32. bab, 24-32.

4- Ahd-i Kadim, Samuel'in 2. kitabı 11. bab.

5- Tevrat, Tekvin kitabı, 19. bab, 30-38.

6- Tevrat, Tesniye kit. 34. bab.

7- Yuhanna İncili, 2. bab.

8- İzharu'l-Hakk, Rahmetullah Hindî; el-Hüda İla Dini'l-Mustafa, Allame Belağî; Saadet Yolu, Allame Şa'rânî.

Evet, Hz. İsa'nın (a.s) doğumundan 6 asır sonra cehalet ve zulmün karanlığının bütün dünyaya yayılmış olduğu, ilâhî hidayet meşalelerinin bütün beldelerde giderek zayıflayıp sönmeye yüz tuttuğu bir çağda Yüce Allah o günün en geri kalmış ve en cahil toplumu arasından peygamberlerin sonuncusu ve en üstününü çıkarıp insanların hidayet yoluna ışık tutacak vahiy meşalesini ebediyen tutuşturmakla görevlendirdi; ebediyen sapsağlam kalacak ve asla tahrife uğratılmayacak olan ölümsüz Kitab'ı insanlara ulaştırmak, hakiki maarifle semavî hikmetleri ve Allah'ın hüküm ve kanunlarını insanlara öğretip bütün insanlığı dünya ve ahiret saadetine yönlendirmekle vazifelendirdi.¹

İmam Ali (a.s) bir hutbesinde, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) zuhuru sırasında dünyanın durum ve ahvalini şöyle tavsif eder:

Yüce Allah Hz. Peygamber'i (s.a.a) öyle bir devirde gönderdi ki, önceki peygamberlerin bi'setinin üzerinden çok uzun zamanlar geçmişti. İnsanlar çok derin ve uzun bir uykuya dalmışlardı. Dünyanın dört bir yanını fitne ve kargaşa alevleri sarmış, işler her tarafta rayından çıkmıştı. Savaş ateşi iyice alevlenmiş, günah ve cehalet karanlığı alabildiğine çökmüş, hile ve sahtekârlık her yanı kaplamıştı. İnsanoğlunun hayat ağacının yaprakları sararıp solmuştu, bu ağacın tekrar meyve vereceğine umut yoktu. Sular çekilip kurumuş, hidayet meşaleleri sönmeye yüz tutmuş, sapıklık ve dalalet sancakları dalgalanır olmuştu... İnsanlık, zavallılıkla alçaklığın hücumuna uğramış; çirkin yüzünü göstermeye başlamıştı. Bu fesat ve bedbahtlıklar, fitne ve anarşiden başka şey getirmiyor, korku, dehşet ve güvensizlik kapanına kısılan halk, kanlı kılıçtan başka sığınabilecek bir yer bulamıyordu.²

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) zuhurundan bu yana, hakkı arayan her insan için en önemli mesele, Allah'ı tanımadan (tanrıbilim) sonra Allah Resulü'nün peygamberlik ve risaleti konusunda araştırmada bulunmak, İslâm dininin hakkaniyetini incelemektir. Kur'ân-ı Kerim'in hakkaniyeti ve bu kitabın, insanoğlunun elinde tahrif olmadan kalmış ve kalacak yegane semavî kitap olarak itibarının ispatlanmasıyla iç içe olan bu gerçeğin ispatı; yeryüzü durdukça bütün insanların pratik gö-

1- Cum'a, 2, 3.

2- Nehcül-Belâğa, 187. hutbe.

revi ve değer kıstaslarının belirlenme sistemiyle, diğer doğru inançların ispatının garantili yolu olarak tanınacak; bu da ideolojik ve fikrî meselelerin çözümünün anahtarı sayılacaktır.

Hz. Muhammed'in (s.a.a) Risaletinin İspatı

Daha önce 27. derste peygamberlerin peygamberliklerinin ispatının 3 yolla mümkün olduğunu belirtmiştik: 1- Onların karakter ve huyunu bilmek ve güven verici karine ve delillere başvurmak. 2- Daha önceki peygamberlerin onun geleceğini haber vermesi. 3- Mucize.

Hz. Resulullah (s.a.a) konusunda bu yolların her üçü de mümkün ve mevcuttu. Mekke halkı Peygamber efendimizin (s.a.a) dürüstlüğüne ve iftiharla geçen 40 yıllık hayatında zerrece karanlık bir nokta bulunmadığına şahit olmuştu. Hatta bütün şehirde ondan daha emin ve güvenilir biri bulunmadığından kendileri ona "Emin" lakabını vermişlerdi. Böyle birinin yalan söylemeyeceği ve abes bir iddiada bulunmayacağı apaçık ortadaydı.

Diğer taraftan, daha önceki peygamberler onun geleceğini müjdelemişlerdi¹ ve kitap ehlinden bir grup onun gelmesini bekliyordu ve bu grubun elinde Peygamberimizle ilgili net ve açık deliller, işaretler vardı.² Nitekim söz konusu kitap ehlinden olanlar, müşrik ve putperest Araplara, o günün Arap kabilelerinden bazılarını teşkil eden Hz. İsmail'in (a.s) oğulları arasından ahir zaman peygamberinin çıkacağını ve onun kendisinden önceki peygamberlerle tevhidî dinleri tasdik edeceğini söylüyorlardı.³ Bazı Yahudi ve Hıristiyan din adamlarıyla bilim adamlarının bu kehanet ve işaretleri görerek Peygamber efendimize (s.a.a) iman ettiği bilinmektedir,⁴ aynı işaretleri görüp o kehanetlerin gerçekleştiğine şahit olan bazı Yahudi ve Hıristiyan din adamları ise sırf nefsanî sebeplerden dolayı İslâm'ı kabule yanaşmamış ve hakikati bildikleri hâlde inkâr edip kâfir olmuşlardır.

Kur'ân-ı Kerim bu gerçeğe işaretle şöyle buyurur:

1- Saf, 6.

2- A'râf, 157; Bakara, 146; En'âm, 20.

3- Bakara, 89.

4- Mâide, 83; Ahkaf, 10.

İsrailoğulları bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil (ayet) değil mi?¹

Mevcut kehanetler ve daha önceki peygamberlerin tanıtmış ve haber vermiş olmasına binaen Yahudi bilginlerinin Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bekledikleri peygamber olduğunu anlaması Peygamberimizin (s.a.a) peygamberliğinin hakkaniyetinin bütün Ehlikitap için anlaşılmasına yeterli bir delil olduğu gibi, onun geleceğini müjdeleyen peygamberlerin de hakkaniyetini gösteriyor ve bizzat Hz. Resulullah'ın (s.a.a) hakkaniyetinin diğer insanlarca da fark edilmesini sağlıyordu. Zira bu insanlar Hz. Peygamber (s.a.a) hakkındaki işaretleri kendi gözleriyle görüyor, söylenen kehanetler ve ulaşan haberlerin birbiri ardından gerçekleştiğine bizzat şahit oluyor ve şimdi gerçeği kolayca teşhis edip anlayabiliyorlardı.

İşin ilginç tarafı, tahrif olmuş Tevrat'la İncil'de bile, bu tür hakikatleri örtbas etmek için yapılan onca tahrif ve gösterilen onca çabaya rağmen, gerçeği bulmak isteyenler için çok önemli ipuçlarının bulunması ve hiçbir özürle bahaneye mahal bırakmamasıdır. Nitekim hakkı ve hakikati arayan birçok Hıristiyan ve Yahudi bilgini bu ipuçlara ve belgelere bakarak hidayet bulmuş ve mukaddes İslâm dinine iman getirmişlerdir.²

Diğer taraftan, Hz. Resulullah'tan (s.a.a) birçok mucize sadır olmuş, hadis ve tarih kitaplarında kaydedilen bu mucizelerden çoğu tevatür derecesinde rivayet edilip anlatılmıştır.³

Ancak Yüce Allah son peygamberini ve onun getirdiği ölümsüz dini insanlara tanıtırken, hiçbir bahaneye yer bırakmayacak bir delil olan ve diğerlerinin de duyup işiterek inanacağı mucizelere ilaveten; yeryüzü durdukça insanoğlunun gözleri önünde varlığını sürdürecektir.

1- Şuarâ, 197.

2- Tahran'da yaşayan Yahudi azınlığın büyük din adamlarından olan Mirza Muhammed Rıza (İkametu's-Şuhud Fi Reddi Yahud kitabının yazarı) ve Mahzar-ı Şuhud Fi Reddi Yahud kitabının yazarı olan Yezd Yahudilerinin önde gelen alimlerinden Hacı Baba Gazvîni Yezdi ve son yıllarda İngilizceden Farsçaya çevrilen "Tevrat ve İncil'de Hz. Muhammed (s.a.a)" adlı kitabın yazarı sabık piskopos profesör Abdulahad Davud gibi isimler bunlardan birkaçıdır.

3- Biharu'l-Envar, 17/225'ten 18. cildin sonuna kadar, ayrıca diğer muteber hadis ve tarih kitaplarına bakınız.

ve kıyamete değin tezahürünü sürdürecektir olan ölümsüz ve ebedî bir mucize daha vermiştir: Kur'ân-ı Kerim!

Gelecek dersimizde, büsbütün eşsiz bir mucize olan bu aziz kitap üzerinde duracağız inşallah

Sorular:

1- Geçmiş peygamberlerin getirdiği kitapların bugünkü durumunu açıklayınız.

2- Tevrat'ın tahrif olduğunu gösteren bazı örnekler verin.

3- Bugünkü İncil'in geçersizliğini ispatlayın.

4- Hz. Peygamber'in risaletinin önemini açıklayınız.

5- Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) risaletini ispatlamanın yollarını izah edin.

32. Ders

KUR'ÂN MUCİZESİ

Kur'ân'ın Mucize Oluşu

Kur'ân-ı Kerim, kimsenin bir benzerini getirmeye güç yetiremeyeceği iddiasını tam bir kararlılık ve kesinlikle öne sürüp ilân eden yegane semavî kitaptır; hatta bütün cinlerle insanlar el ele verip işbirliğinde bulunsalar dahi buna güçleri yetmeyecektir.¹ Hatta Kur'ân gibi bir kitap şöyle dursun, onun sureleri gibi on sure² veya bir satırlık bir tek sure bile getirebilmeleri mümkün değildir.³

Kur'ân defalarca bunu vurgulamakta ve herkese meydan okuyarak kimsenin böyle bir şeye gücünün yetmeyeceğini önemle hatırlatmakta ve bunun da, Kur'ân'ın beşerî değil, ilâhî bir kitap olduğunu ve Hz. Muhammed'in (s.a.a) peygamberliğinin hakkaniyetini ispatlayan en büyük delil sayıldığını açıklamaktadır.⁴

O hâlde şunda şüphe yoktur ki bizzat Kur'ân-ı Kerim, kendisinin "mucize" olduğunu tam bir güvenle iddia edebilmekte ve bu kitabı getiren de, onu ölümsüz bir mucize ve kendisinin peygamberliğini ispatlayan tartışılmaz bir delil olarak bütün çağlara ve bütün insanlığa takdim etmektedir. Nitekim bugün aradan geçen 14 asırlık bir zamana rağmen bu ilâhî çağrı, her sabah ve her akşam vakti dost-düşman vericiler tarafından bütün dünyaya duyurulmakta ve insanoğlu için hiçbir özre mahal bırakmayacak şekilde gerçeği âşikar etmektedir.

1- İsrâ, 88.

2- Hud, 13.

3- Yunus, 38.

4- Bakara, 23-24.

Diğer taraftan sevgili Peygamber'in davete başladığı ilk günden itibaren çok zorlu ve kindar düşmanlarla karşılaştığı, onun getirdiği ilâhî dine karşı amansız bir savaş başlatan bu güruhun; tehdit ve vaatlerin bir sonuç vermediğini görünce Peygamber efendimizi (s.a.a) öldürmeye karar verdiği bilinmektedir. Ancak, Yüce Allah'ın tedbiri bu komployu bozdu ve Hz. Resulullah (s.a.a) bir gece yarısı gizlice Mekke'den ayrılıp Medine'ye hicret ederek bu plânın suya düşmesini sağladı. Ömrünün geri kalanı ise hicretten sonra müşrikler ve onların Yahudi işbirlikçileriyle savaşmakla geçti. Allah Resulü'nün vefatından günümüze kadar da, Müslümanlar arasındaki münafıklarla dış düşmanlar bu ilâhî nuru söndürebilmek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar ve bugün de yapmaya devam etmektedirler. Bu doğrultuda, Kur'ân-ı Kerim'in benzeri bir kitabı getirmeye güçleri yetmiş olsaydı bunu da kesinlikle yapmakta tereddüt etmeyeceklerdi...

Süper devletlerin, zalimane sultacı yaklaşımları doğrultusunda İslâm'ı kendileri için en büyük tehlike ve düşman olarak görüp bu dine karşı bütün güçleriyle top yekün bir savaş başlattığı ve çağın en ileri teknolojisiyle çok güçlü ekonomi, bilim, politika ve propaganda imkânlarını ellerinde bulundurdukları günümüzde, hiç şüphe yok ki eğer ellerinden gelecek olsa Kur'ân'ın küçük surelerinden birinin sadece bir tek satırının benzerini mutlaka ortaya koyar ve ellerindeki güçlü medya ve uluslar arası propaganda imkânlarını derhal seferber edip bunu bütün dünyaya duyururlardı. Çünkü bu, İslâm'la mücadele ve onun yayılmasını önleme yolunda başvurabilecekleri en etkili, en ucuz ve en kolay yol olurdu.

Binaenaleyh hak ve hakikat peşinde olan aklîselim sahibi herkes bu noktaları dikkate aldığı anda, Kur'ân-ı Kerim'in müstesna ve taklidi imkânsız bir kitap olduğunu; hiç kimse ve hiçbir grubun, hiçbir eğitim ve imkânla bu kitabın bir benzerini ortaya koyabilecek kudrete sahip bulunmadığını kolaylıkla anlayabilecektir. Yani bu kitap, bir mucizenin taşınması gereken "olağanüstülük, ilâhîlik, taklit edilmezlik ve peygamberliğin ispatı için vuku bulmuş olmak" gibi özelliklerin tamamına sahiptir ve bu nedenle de sevgili Peygamber'in (s.a.a) davetinin ve getirdiği yüce dinin hakkaniyetinin en büyük ve kesin delilidir. Dahası, Yüce Allah'ın insanlığa lütfetmiş olduğu en büyük nimetler-

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

den biri, bu muazzam kitabın her zaman ve bütün şartlarda ebedî bir mucize olma özelliğini koruması, doğruluk ve hakkaniyetin delilini bizzat kendisinde taşımasıdır. Öyle bir delil ki, onu fark edip kavrayabilmek için özel bir öğrenim veya uzmanlığa gerek bulunmamaktadır ve dileyen her insan, bunu kolayca fark edip anlayabilmektedir.

Kur'ân'ın Mucize Boyutları

Kur'ân'ın Allah'ın kelamı ve bir mucize olduğu böylece anlaşıldıktan sonra, şimdi bu mucizenin bazı boyutlarına kısaca değinmek istiyoruz:

a) Kur'ân'ın Fesahat ve Belagatı

Kur'ân-ı Kerim'in mucize olmasının en belirgin boyutu açık ve akıcı (fasih) ve kolayca anlaşılır ve düzgün bir anlatıma (belagat) sahip olmasıdır. Yani Yüce Allah her düzey ve bütün insanlar için en mükemmel, en anlaşılır, en mantıklı, en güzel ve en uyumlu kelime ve cümleleri kurarak eşsiz bir anlatım üslubu kullanmış ve anlatmak istediği her şeyi bu mükemmel harmoni ve üslupla en ideal şekilde ifade edip anlatmıştır. Yüce ve dakik anlamlarla bunca uyumlu ve münasip olan bu terim ve terkipleri bir araya getirip kullanabilmek; ancak bu terim, kalıp ve anlamlara tam anlamıyla vakıf olup istenen anlamı bütün boyutlarıyla verebilecek şekilde durum ve konumları göz önünde bulundurup en mükemmel terim ve kalıpları işleme koyabilecek birisi için mümkündür. Böylesine kapsamlı bir bilgi ve ilim gücü ise, ilâhî ilham ve vahiy faktörüne sahip olmayan hiçbir insan için mümkün değildir.

Kur'ân'ın fevkalade çekici ve melekutî harmonisi herkesçe fark edilebilirdir ve onun akıcılık ve anlatım güzelliği Arap dil ve edebiyatıyla fesahat ve belagat tekniklerine vakıf ilim ehli için idrak edilebilir bir hakikattir; ama bu kitabın söz konusu fesahat ve belagatının bir mucize olduğunu teşhis edebilmek ancak çeşitli hitabe tekniklerinde uzman olup, bunun, diğer fasih ve beliğ sözlerle karşılaştırmasını yaparak kendi güç ve yeteneklerini bunun karşısında deneyebilecek özel edebî ihtisaslara sahip kimselerce mümkündür. Dönemin ünlü Arap şairleriyle seçkin hatipleri işte bu yeteneğe sahip insanlardı. Zira

Arapların o sırada sahip buldukları en güçlü yetenek, şiir ve edebiyattı; Kur'ân'ın indiği dönemde ise Araplar bu teknik ve yetenekte gerçekten zirveye ulaşmışlardı. Çeşitli yarışmalar tertipleyip, edebî sahada gerekli eleştiri ve incelemelerden sonra en değerli şiirleri seçip bunları en mükemmel sanat eserleri ilân ediyorlardı.

Esasen ilâhî hikmetin bir gereği olarak, her peygamberin gösterdiği mucizenin, çağının en yaygın bilim ve sanatına uygun olması icap eder. Çünkü ancak bu durumda onun beşerî eserler karşısındaki ayrıcalık ve mucizevî üstünlüğünün teşhisi mümkün olabilecektir. Nitekim İmam Hâdi hazretleri (a.s) İbn Sukkeyt'in "Allah Tealâ'nın Hz. Musa'ya (a.s) mucize olarak beyaz elle, esasını ejderhaya dönüştürme; Hz. İsa'ya (a.s) hastaları iyileştirme ve Hz. Muhammed'e (s.a.a) Kur'ân-ı Kerim'i verme nedeni nedir?" şeklindeki sorusuna şu cevabı vermiştir:

Hz. Musa'nın (a.s) devrinde en ileri ve gelişmiş bilim ve sanat dalı, sihirbazlık ve büyücülüktü, bu nedenle de Yüce Allah Hz. Musa'ya (a.s) bu paralelde bir mucize vererek onların, bunun benzerini yapmaktan aciz olduklarını bilfiil görüp anlamalarını sağladı. Hz. İsa (a.s) döneminin en güçlü ve en ileri bilim dalı ise tıptı; bu nedenle de Yüce Allah Hz. İsa'ya (a.s) tedavisi imkânsız hastaları iyileştirme mucizesi verdi, onlar da böylece bunun insan gücünü aşan bir "mucize" olduğunu anlayabildiler. Hz. Resulullah (s.a.a) döneminin en ileri ve yaygın sanat ve bilim dalı ise şiir ve edebiyattı; bu nedenle Allah Teala Kur'ân-ı Kerim'i en güzel üslup ve eşsiz bir edebiyat tekniğiyle indirerek bu kitabın olağanüstü bir eser ve mucize olduğunu anlamalarını sağladı.¹

Evet, gerçekten de böyle oldu ve o çağın en usta şair, hatip ve edebiyatçıları olan Velid İbn Muğyire Mahzumi, Utbe bin Rabia ve Tufeyl İbn Amr gibi isimler Kur'ân'ın fesahat ve belagatta eşsiz olduğunu itiraf edip en mükemmel beşerî sözlerden daha üstün bir şaheser olduğuna şهادette bulundular.² Bu olaydan yaklaşık bir asır sonra İbn Ebi'l-Evcâ, İbn Mukaffâ, Ebu Şâkir Deysâni ve Abdülmelik Basrî el ele verip bütün edebî güç ve maharetlerini Kur'ân'a karşı kullanmaya karar verdiler ve tam bir yıl boyunca bütün vakitlerini buna ayırıp

1- Usul-i Kâfi, 1/24.

2- A'lamu'l-Verâ, s.27-28,49; İbn Hişam Siyeri, 1/293,410.

Kur'ân surelerinden birine benzer bir sure hazırlamaya çalıştılar, ama yapamadılar... Sonunda üçü de Kur'ân'ın büyüklük ve eşsizliği karşısında dize gelip acziyetlerini itiraf ettiler. Bir gün, bir yıllık çalışmalarının bilançosunu incelemek için Mescidul-Haram'da toplantı tertipledikleri bir sırada, İmam Cafer Sadık (a.s) yanlarından geçerek şu ayeti onlara okudu:

De ki: "Eğer bütün cinlerle insanlar bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansa ve birbirleriyle işbirliğinde bulunsa bile onun bir benzerini getiremezler."¹

b) Getirenin Ümmî Olması

Kur'ân-ı Kerim hacim olarak küçük bir kitap olmasına rağmen muhteva olarak çeşitli bilim dallarıyla bireysel ve sosyal kanun ve kuralları ihtiva eden son derece kapsamlı bir kitaptır; Kur'ân'daki bu bilimlerin incelenmesi için her birinde uzman olan büyük grupların yıllarca yoğun çabalar gösterip o dalda çalışması ve Kur'ân'da geçen o bilim dalıyla ilgili sır ve hakikatleri keşfedebilmesi gerekir. Buna rağmen Kur'ân'daki bütün sırları keşfetmenin, ilâhî ilme ve teyide sahip bulunmayanlar için muhal olduğu da bilinmektedir.

Kur'ân'daki bu bilimler, kendi dallarındaki en derin ve zirve anlamları ihtiva etmekte, en ulvî ve değerli ahlâkî prensipleri, en adil ve sağlam hukukî ve cezaî kanunları, en hekimâne sosyal ve bireysel ibadî hükümleri, en faydalı öğüt ve tavsiyeleri, en öğretici tarihî bilgileri, en yapıcı eğitim ve öğretim yöntemlerini kapsamakta; tek cümleyle insanoğlunun dünya ve ahiret saadeti için gerekli bütün prensipleri içermektedir. Üstelik bunu fevkalade akıcı ve bedî bir üslupla yapmakta, toplumun bütün kesimlerinin kendi kapasiteleri ölçüsünde gerekli faydayı sağlayabileceği bir yöntem izlemektedir.

Bütün hakikat ve bilimleri böylesine bir kitapta bir araya getirmek alelade insanların gücünü aşan bir olaydır. Meselenin en şaşırtıcı ve fevkalade tarafı da budur zaten; bu muazzam kitap, hayatında elini kaleme sürmemiş, tek kelime okuma yazması bulunmayan, medeniyet ve kültürden tamamen uzak ortamlarda yetişen bir insan vasıtasıyla

---

1- İsrâ, 88 ve Nuru's-Sekaleyn'de aynı ayetin açıklamasında.

takdim edilmektedir! Daha da ilginç olanı peygamberliğinden önceki 40 yıllık hayatı boyunca söz konusu şahıstan bu kitaptaki sözlerin bir tek örneğinin bile duyulmamış olmasıdır; peygamberliği döneminde de vahiy olarak aktardığı sözlerin tamamında özel bir üslup ve fevkalade belirgin bir harmoni ve ahenk vardı, vahiy olarak aktardığı şeylerle kendi söz ve konuşmalarındaki üslup, uyum, cümle kuruluşları ve harmoni tamamen farklıydı ve herkes tarafından kolaylıkla teşhis edilebilen bir farklılıkta bu.

Kur'ân-ı Kerim bu noktaların altını çizerek şöyle buyurmaktadır:

Bundan önce sen kitap okumuş biri değildin ve onu sağ elinle de yazmıyordun (okuma yazman da yoktu). Böyle olsaydı, batılda olanlar kuşkuya kapılırlardı.¹

Bir başka ayette de şöyle buyruluyor:

De ki: "Eğer Allah dileseydi bu kitabı size okumazdım ve onu size bildirmezdim. Ben ondan önce de bir ömür sizinle birlikte yaşadım (ve bu süre boyunca bu kitaptakine benzer bir söz duymadınız benden), yine de anlamıyor musunuz?"²

Aynı şekilde, Bakara Suresi'nin 23. ayetinde geçen "Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphedeyseniz siz de onun benzeri bir sure getirin..." buyruk da Kur'ân'ın bu mucizevî boyutunu vurgulamayı amaçlamaktadır ve "onun benzeri" derken "Hz. Muhammed'in (s.a.a) getirdiği surelerden birine benzer bir sure" denilmek istenmektedir.

Kıscası yüzlerce uzman ve bilgiden oluşan grupların bütün bilgi ve güçlerini ortaya koyarak birbiriyle yardımlaşmış böyle bir kitabı yazabileceği farz edilse bile (ki bu da farz-ı muhal ve imkânsızdır) okuma yazması dahi olmayan birinin böyle bir kitabı yazabilmesi kesinlikle imkânsızdır.

Binaenaleyh bu özelliklere sahip bir kitabın okuma yazma bilmeyen biri tarafından getirilmiş olması da onun mucize olduğunu ortaya koyan özelliklerinden biridir

c) Mükemmel Ahenk ve Uyum

Kur'ân-ı Kerim Hz. Resulullah'ın (s.a.a) çeşitli zorluklar, buhran-

1- Ankebut, 48.

2- Yunus, 16.

lar, sıkıntılar, inişli çıkışlı maceralar, acı ve tatlı hadiselerle dolu 23 yıllık peygamberlik döneminde inmiş bir kitap olduğu hâlde bunca buhran ve değişimler bu kitabın konularının insicamında ve mucizevî üslubunda zerrece etkide bulunamamıştır. İşte şekil ve muhteva açısından hiçbir değişime uğramayan bu kalıcı insicam, monoton üslup ve ahenk de Kur'ân'ın mucizevi boyutlarından bir başkasıdır. Nitekim diğer iki boyutunda olduğu gibi bu konuya da Kur'ân bizzat değinmekte ve şöyle buyurmaktadır:

Onlar halâ Kur'ân'ı iyice düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkasının katından olsaydı, kuşkusuz, içinde birçok ayrılıklar (çelişki ve ihtilaflar) bulacaklardı.¹

Şuna dikkat çekmekte yarar var: Her insan en azından iki tür değişimi mutlaka yaşar: Evvela, zamanla her insanın bilgi ve tecrübesi artar, bu da onun söz ve davranışlarına yansır ve doğal olarak 20 yıl gibi bir zaman sürecinde sözlerinde çok önemli farklılıklar görülür.

İkincisi, hayatta insanın başına gelen çeşitli hadiseler, onun psikoloji ve ruhunda korku, ümit, sevinç, keder, heyecan veya huzur gibi muhtelif duygular ve psikolojik hâller yaratır, bu muhtelif hâl ve değişimler ise şahsın söz, düşünce, huy ve davranışlarında önemli etkiler bırakır. Yine bu değişimlerin şiddet bulup artmasının doğal bir sonucu, şahsın konuşma ve sözlerinin de önemli ölçüde değişmesidir. Yani gerçekte bir şahsın söz ve konuşmalarındaki değişimler, onun yaşadığı hadiseler veya içinde bulunduğu ruhsal değişimlere tâbidir ve bunlar da doğal ve sosyal durum ve şartlara tâbi olmakta ve onlardan etkilenebilmektedir.

Bu durumda Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Resulullah (s.a.a) tarafından yazılmış olması hâlinde o hazretin (s.a.a) hayatındaki onca değişikliklerle, yaşadığı birbirinden farklı onca hadiselerle binaen Kur'ân'ın şekil ve muhtevasında da bunlara paralel değişikliklere rastlanması gerekirdi, halbuki durum tam tersinedir ve böyle bir değişikliğe Kur'ân'da rastlayabilmek mümkün değildir.

Sonuç şudur: Kur'ân'ın bütün konuları arasında ve mucizemsi belagat sathında fevkalâde bir uyum ve ahenk bulunması ve mazmunun-

---

1- Nisâ, 82.

da hiçbir tutarsızlık ve farklılık görülmemesi; bu değerli kitabın, tabiattaki değişimlere mahkum değil, hakim olan Yüce Allah'ın sabit ve değişmez sınırsız ilminden kaynaklandığını ispatlamaktadır.

Sorular:

1- Kur'ân-ı Kerim kendisinin mucize olduğunu nasıl iddia etmektedir? Açıklayınız.

2- Kur'ân'ın mucize olduğunu gösteren delilleri kısaca açıklayınız.

3- Bugüne kadar kimsenin, Kur'ân'ın bir benzerini yazmaya çalışmadığına veya birilerinin yazabileceğine, ancak bizim bundan şimdiye kadar habersiz kalmamıza ihtimal verilebilir mi? Neden?

4- Kur'ân'ın mucizevî belagatını açıklayınız.

5- Hz. Peygamber'in (s.a.a) ümmî olmasının, Kur'ân'ın mucize olmasıyla ilgisi nedir?

6- Kur'ân'da hiçbir tutarsızlık ve farklılık bulunmamasının, bu kitabın mucize olmasıyla ne ilgisi vardır?

33. Ders

KUR'ÂN'IN TAHRİF EDİLMEZLİĞİ

Giriş

Daha önce de değinmiş olduğumuz gibi nübüvvetin zaruretlerinden biri de, Allah'ın gönderdiği mesajların, hiçbir müdahaleye uğramadan insanlara ulaşabilmesidir. Zira ancak bu durumda söz konusu mesajlar insanoğlunu dünya ve ahiret saadetine kavuşturabilecektir.

Bu nedenle de bütün diğer semavî kitaplar gibi Kur'ân-ı Kerim de, insanlara iblağ edilinceye kadar her nevi müdahaleden masun kalmış ve zerrece değişmemiştir. Ama bilindiği üzere diğer semavî kitaplar insanların eline geçtikten sonra bazı değişikliklere uğramış, bozulup tahrif edilmiş veya zamanla büsbütün unutulup gitmiştir. Nitekim Hz. Nuh'la (a.s) Hz. İbrahim'in (a.s) kitaplarından bugün ortaklıkta hiçbir eser dahi kalmamıştır ve Hz. Musa'yla Hz. İsa'nın (her ikisine de selâm olsun) getirdiği kitapların orijinali ve aslı ortaklıkta yoktur. Bu durumda şöyle bir soru gündeme gelmektedir: Bugün semavî kitap olarak elimizde bulunan Kur'ân'ın, bizzat Hz. Muhammed'in (s.a.a) getirdiği Kur'ân'ın aynısı ve orijinali olduğu, hiçbir değişim ve tahrife uğramadığı, eksiltmediği veya ona hiçbir şeyin eklenmediği nereden bellidir?

İslâm tarihiyle belli bir ölçüde aşına olanlar Hz. Resulullah'la (s.a.a) masum vârislerinin Kur'ân ayetlerinin yazımı ve kitap haline getirilmesine verdikleri fevkalade önemi bilirler. Dahası, Müslümanlar Kur'ân'ın korunması için onu ezberlemeye öteden beri fevkalade özen göstermişlerdir, mesela asr-ı saadet döneminde sadece bir savaşta şehit düşen Kur'ân hafızlarının sayısı 70'ten fazlaydı. Diğer taraftan

tam 14 asırdır Kur'ân sürekli tevatür şekilde nakledilmiştir, kaç sure, kaç ayet, kaç kelime, hatta kaç harf olduğu dikkatle hesaplanıp belirlenmiş ve asırlardır aynı özen ve ihtimam sürdürülmüştür. Bütün bunları bilen biri Kur'ân'ın zerrece tahrif edilemeyeceğinden elbetteki emin olacaktır. Ama hiçbir şüpheye mahal bırakmayan bu kesin tarihî karinelerin yanı sıra, biri aklî, diğeri naklî olan iki delille daha Kur'ân-ı Kerim'in masun olduğunu ispatlamak mümkündür. Yani önce, Kur'ân'a hiçbir ekleme yapılmadığı aklî delille ortaya konup bugün elde bulunan Kur'ân'ın, Allah Teala tarafından gönderilen orijinalin kendisi olduğu ispatlandıktan sonra, aynı Kur'ân'da geçen ayetlere istinatla, bu ilâhî kitapta hiçbir eksiltme yapılmadığı da ispatlanabilir.

Bu nedenle, Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir tahrife uğramadığı gerçeği iki başlık altında incelenebilir:

Kur'ân'a Hiçbir Ekleme Yapılmamıştır

Kur'ân'a hiçbir ekleme yapılmadığı gerçeği bugün bütün Müslümanlarca ittifakla kabul edildiği gibi, Müslüman olmayan ciddi araştırmacılar tarafından da onaylanmaktadır. Bugüne kadar, Kur'ân'a herhangi bir eklemede bulunulduğu ihtimalini dahi gündeme getirebilecek herhangi bir olay vuku bulmamış, böyle bir ihtimale gerekçe gösterilebilecek bir tek belge veya delil öne sürülmemiştir. Buna rağmen biz, böyle bir ihtimali var farz ederek bunun aklî delillerle çürütülebileceğini açıklamak istiyoruz:

Kur'ân'a tam ve bütünlüklü bir ekleme yapıldığı faraziyesi, Kur'ân'ın benzerinin getirilebileceği anlamını taşır ki, böyle bir faraziye Kur'ân'ın mucize olması ve insanoğlunun ona benzer getirebilecek güce sahip bulunmaması gerçeğiyle bağdaşmaz. Eğer sadece bir kelime, veya "mudhaammetan" gibi¹ çok kısa bir ayetin eklendiği farz edilecek olursa, bu durumda Kur'ân'ın tamamında görülen söz, anlam ve terim uyumunun bozulması ve mucizevî orijinalitesini yitirmesi gerekir ki bu da Kur'ân'ın taklit edilebileceği ve benzerinin ortaya koyulabileceği anlamına gelir (bunun mümkün olmadığını daha önce ispatlamıştık). Zira Kur'ân'daki terim ve ifadelerin mucizevî düzen ve

---

1- Rahman 64.

ahengi, kelime ve harflerin seçim ve terkibine de bağlıdır, bunlarda yapılacak en küçük bir değişiklik mucizevî özelliklerini kaybettirmektedir.

Görüldüğü gibi Kur'ân'a hiçbir eklemede bulunulmadığının ispatıyla, Kur'ân'ın mucize olduğunun ispatı aynı delillere dayanmaktadır. Kur'ân ayetlerini bu mucize hâlden çıkarabilecek bir cümle veya kelime eksikliğinin olmadığı da yine aynı delille ispatlanabilir. Diğer ayetleri mucize hâlden çıkarmayacak şekilde bir surenin tamamı veya bütünlüklü (tam) bir ifadenin de Kur'ân'dan çıkarılamayacağını ispatı ise başka delillerle mümkündür.

Kur'ân'da Hiçbir Eksiltme Yoktur

Şia ve Sünnî bütün İslâm âlimleri Kur'ân'a hiçbir eklemede bulunulmadığı gibi, onda hiçbir eksiltme olmadığı da müttefiktirler ve bu gerçeği birçok delille ispatlamaktadırlar. Ne var ki çeşitli mezheplerin hadis kitaplarına sızdırılan bazı uyduruk hadislerin varlığı ve bazı sahih hadislerin kimilerince yanlış yorumlanması¹ sonucu, bazıları Kur'ân'dan bir takım ayetlerin çıkarıldığı ihtimaline kapılmış, hatta bu batıl zannı onaylayanlar bile olmuştur.

Ancak, ister eksiltme, ister ekleme açısından olsun, Kur'ân-ı Kerim'in her nevi tahrife karşı masun olduğunu gösteren onca tarihî karinelere ilaveten ve Kur'ân'ın mucizevî düzen ve ahengini bozabilecek her nevi eksiltmenin imkânsızlığının bizzat mucize olma deliliyle ispatlanmasına ek olarak, tam bir ayet veya bir surenin tamamının eksiltilmesi karşısında da Kur'ân'ın masun olduğu bizzat Kur'ân'la ispatlanabilmektedir.

Yani mevcut Kur'ân'ın tamamının Allah'ın kelamı olduğu ve hiçbir eklemede bulunulmadığı ispatlandıktan sonra, Kur'ân'daki bütün ayetler en sağlam naklî ve taabbüdî delil sayılır. Kur'ân'daki ayet-i kerimelerde, Allah Tealâ bu kitabın her nevi tahriften masun ve güvencede olduğunu buyuruyor. Diğer semavî kitapların tam tersi bir nok-

---

1- Ayetlerin tefsiriyle bunlardan bazısının örnekleri veya yanlış tefsirleri ve maneî tahrifleri çürütme konumunda olan bazı rivayetlerden Kur'ân'daki bazı kelime veya ibarelerin eksiltildiği yönünde yanlış algılanma yapılmıştır.

tadır bu; çünkü Allah Teala onların korunmasını bizzat insanların uhdesine bırakmıştır.¹ Nitekim bu konu Hicr Suresi'nin 9. ayetinde belirtilmekte ve şöyle buyrulmaktadır:

Hiç şüphesiz, zikr'i (Kur'ân'ı) biz indirdik, biz; onun koruyucuları da gerçekten biziz.

Bu ayet-i şerife, görüldüğü gibi iki cümleden oluşmaktadır; birinci cümlede Kur'ân-ı Kerim'in Yüce Allah tarafından nazil olduğu, dolayısıyla da nüzul sırasında ona hiçbir müdahalede bulunulmadığı vurgulanmaktadır. İkinci cümlede de "**Onun koruyucuları da gerçekten biziz.**" buyrulmakta ve vurgu edatları tekrarlanmak suretiyle Kur'ân-ı Kerim'in her nevi tahriften kesinlikle ve ebediyen korunmuş ve garantilenmiş olduğunun altı çizilmektedir.

Her ne kadar bu ayet Kur'ân'a bir şey eklenmemiş olduğuna delalet ediyorsa da, bu tür bir tahrifin reddi için bu ayete istidlalde bulunmak uzak bir istidlal sayılır; çünkü Kur'ân'a bir şey eklenmiş olabileceği faraziyesi mantıken bu ayetin kendisini de kapsadığından böyle bir faraziyenin bu ayetle çürütülmesi doğru bir mantıklama olmaz. Bu nedenle biz söz konusu faraziyeyi önce Kur'ân'ın mucize olduğu deliliyle çürüttükten sonra bu ayet-i şerifeden istifadeyle, Kur'ân'ın mucizevî düzen ve ahengini bozmayacak şekilde Kur'ân'dan tam bir ayet veya tam bir surenin çıkarılıp eksiltilemeyeceğini de ispatlamış olduk. Böylece Kur'ân-ı Kerim'in eksiltme veya artırma yoluyla hiçbir tahrife uğramadığı biri aklî, diğeri naklî olmak üzere iki delille ispatlanmış olmaktadır.

Burada bir noktayı hatırlatmakta yarar var: Kur'ân-ı Kerim'in her nevi tahrife karşı güvence ve garantide olduğunu söylerken; kıraat, baskı veya yazım hatası taşıyan hiçbir Kur'ân bulunamayacağı veya Kur'ân ayetlerinin yanlış tefsir veya tevil edilemeyeceği ya da bütün Kur'ân nüshalarında ayet ve tefsirlerin nüzul sırasına göre yazılmış ve basılmış olduğu kastedilmemektedir. Bilakis, Kur'ân'ın tahrif karşısında dokunulmaz olduğu söylenirken, hakkı ve hakikati arayan herkesin, dilediği her zaman Kur'ân ayetlerinin orijinalinin tamamına

---

1- Nitekim Mâide Suresi'nin 44. ayetinde Yahudi ve Hıristiyan dinadamları hakkında şöyle buyruluyor: "...Allah'ın kitabını korumakla görevli kıldıklarından ve onun üzerine şahitler olduklarından (onunla hükmederlerdi)."

ulaşabileceği anlatılmak istenmektedir. Binaenaleyh herhangi bir nüshanın eksik veya yanlış olması, Kur'ân'ın farklı kiraatlerle okunması, ayet ve surelerinin iniş sırasına göre düzenlenmemiş olması veya kişisel görüşlere göre yapılan tefsir ve teviller neticesinde manevî tahriflere uğratılması gibi olaylar, Kur'ân-ı Kerim'in söz konusu tahrife karşı dokunulmazlığıyla çelişmemektedir.

Sorular:

1- Kur'ân'ın tahriften masun ve güvencede oluşunu özetle anlatmaya çalışın.

2- Kur'ân'ın dokunulmazlığına delalet eden tarihî belgeler nedir?

3- Kur'ân'ın dokunulmazlığı nasıl ispatlanabilir?

4- Kur'ân'a hiçbir ekleme yapılmadığını ispatlayınız.

5- Kur'ân'da eksiltme olmadığını ispatlayınız.

6- Aynı delille, Kur'ân'a eklemeye bulunulmadığı da ispatlanabilir mi? Nasıl?

7- Bugün bazı Kur'ân nüshalarının eksik veya hatalı oluşu, kiraatlerdeki ihtilaflar, ayet ve surelerin nüzul sırasına göre düzenlenmemesi veya kişisel görüşler sonucu yanlış tefsirlerde bulunularak manevî tahrifler yaratılması gibi olayların, bu konuda bahsi geçen tahrif meselesiyle ilgisi bulunmamasını açıklayınız.

İSLÂM CİHANŞÜMUL VE ÖLÜMSÜZDÜR

Giriş

Buraya kadarki bahislerimizde bütün peygamberlerin hak olduğunu ve getirdikleri mesajların tamamına iman etmenin zarurî bulunduğunu,¹ bir peygamberi veya onun getirdiği temel hüküm ve mesajlardan birini ret ve inkâr etmenin Allah'ın kanun koyuculuk rububiyetini inkâr anlamına gelip İblis'inkine benzer bir küfür sayılacağını anlatmaya çalıştık.

Binaenaleyh sevgili Hz. Peygamber'inin (s.a.a) risaleti ispatlandıktan sonra ona ve getirdiği bütün ayetlere inanıp bütün hüküm ve kanunlarına iman etmek zarurîdir.

Ama bütün peygamberlerle onların getirdiği bütün semavî kitaplara iman etmek demek, herkesin, her peygamberin şeriatına uymakla da yükümlü olması demek değildir. Nitekim Müslümanlar bütün peygamberlere ve bütün semavî kitaplara inanırlar, ama Hz. Muhammed'den (s.a.a) önceki şeriatların hiçbirine uyamazlar. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi her ümmetin vazife ve sorumluluğu, kendi peygamberine uymak ve onun emrettiği hükümlere göre amel etmektir.² Binaenaleyh Hz. Resulullah'ın (s.a.a) risaletinin sadece (örneğin Araplar gibi) belli bir kavme mahsus olmadığı ve o hazretten sonra başka bir peygamberin gelip onun şeriatını değiştirmeyeceğinin ispatlanması hâlinde bütün insanların İslâm şeriatına göre davranması ge-

---

1- bk. 29. ders.

2- age.

rektiği anlaşılacak, başka bir deyişle, İslâm'ın cihanşümül ve ebedî bir din olduğu ortaya çıkacaktır.

Bu nedenle Hz. Resulullah'ın (s.a.a) risaletinin cihanşümül ve ebedî mi olduğu, yoksa belli bir kavme ve zamana mahsus olmak üzere mi gönderildiği meselesini incelemek durumundayız.

Böyle bir meselenin sadece aklî delillerle açıklığa kavuşturulamayacağı, naklî bilimlerle tarihe de başvurulmasının zarurî olacağı ve muteber belge ve delillere dayanılması gerektiği ortadadır.

Kur'ân-ı Kerim'in hakkaniyetine ve yüce Peygamber'in nübüvvet ve ismetine iman etmiş biri için ise kitap ve sünnetten daha sağlam bir belge söz konusu değildir elbet.

İslâm Cihanşümuldur

İslâm'ın cihanşümül olduğu ve belli bir kavim, zaman veya mekâna mahsus bulunmadığı gerçeği, bu büyük dinin zaruretlerindedir. İslâm'a iman etmeyenler bile bu dinin davetinin cihanşümül olduğunu, sırf belli bir coğrafya dilimine hitap etmediğini bilirler.

Buna ilaveten, Hz. Resulullah (s.a.a) dönemin büyük devletlerinin başkanları olan Roma imparatoru, İran padişahı, Mısır, Habeşistan ve Suriye kralları ve çeşitli Arap kabile başkanlarına özel mektuplar yazıp elçiler göndererek onları bu yüce dini kabule davet etmiş, İslâm'ı reddedip küfürde ayak diremenin getireceği vahim sonuçlar konusunda onları uyarmıştır.¹ İslâm dini cihanşümül olmasaydı böylesine kapsamlı bir davette bulunulmazdı ve diğer ümmetlerle kavimler de İslâm'ı kabul etmemelerine bir özür gösterebilirlerdi.

Binaenaleyh yüce İslâm dininin hakkaniyetine inanmakla, onun şeraitine göre yaşama arasında herhangi bir ayırımda bulunulamaz ve belli bir grubun pratikte bu dinin hükümlerine göre davranmaktan muaf tutulabileceği düşünülemez.

İslâm'ın Cihanşümüllüğünün Kur'ân'daki Delilleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi bu tür konularda başvurulabilecek

---

1- Hz. Resul-ü Ekrem'in (s.a.a) mektupları muteber tarih kitaplarında kayıtlıdır ve tamamı "Mekatibu'r-Resul (s.a.a)" başlığı altında derlenmiştir.

en sağlam kaynak ve delil, hakkaniyet ve doğruluğunu önceki derslerde ispatlamış olduğumuz Kur'ân-ı Kerim'dir. Bu ilâhî kitaba kısaca şöyle bir göz atan herkes onun davet ve çağrısının bütün insanlığa yönelik olduğunu, belli bir kavim, dil, coğrafya ve ırka mahsus bulunmadığını kolaylıkla görecektir.

Mesela Kur'ân'ı Kerim'de birçok ayette hitap edilen muhatap bütün insanlıktır ve "ey insanlar"¹ veya "ey Âdemoğulları"² hitabı Kur'ân'da sık sık göze çarpar ve bu kitabın hidayetinin "bütün insanlığa" yönelik olduğu³ ve "bütün âlemleri" kapsadığı⁴ belirtilir. Aynı şekilde, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bütün insanlar⁵ ve bütün âlemlere peygamber olarak gönderildiği⁶ birçok ayette tekrarlanmakta; bir ayette de o hazretin davetinin, bunu duyup haber almış olan herkesi yükümlü kıldığı vurgulanmaktadır.⁷ Diğer taraftan öbür semavî dinlerin mensuplarını "kitap ehli" olarak tanımlayan yüce İslâm onları da muhatap alarak uyarmakta⁸ ve Hz. Resulullah'ın (s.a.a) onlar için de gönderildiğini hatırlatarak ona Kur'ân verilmesinin, İslâm'ı bütün dinlere üstün ve galip kılma gayesi taşıdığını belirtmektedir.⁹

Bütün bu ayetler dikkate alındığında Kur'ân-ı Kerim'in davetinin cihanşümül olduğu ve mukaddes İslâm dininin bütün insanlığa hitap ettiğinde şüphe kalmamaktadır.

İslâm Ölümsüz ve Ebedîdir

Yukarıda bahsi geçen ayetler "ey insanlar", "ey Âdemoğulları", "âlemler" gibi hitapları ve Arap olmayan kavimlerle, Ehlikitap gibi diğer dinlerin mensuplarına yönelik çağrılılarıyla yüce İslâm'ın bütün

---

1- Bakara, 31; Nisâ, 1, 174; Fâtır, 15.

2- A'râf, 26, 27, 28, 31, 35; Yâsin 60.

3- Bakara, 185, 187; Âl-i İmrân, 138; İbrahim, 1,52; Casiye 20; Zümer, 41; Nahl, 44; Kehf, 54; Haşr 21.

4- En'âm, 90; Yusuf, 104; Sad 87; Tekvir 27; Kalem, 52.

5- Nisâ, 79; Hacc, 49; Sebe, 28.

6- Enbiyâ, 107; Furkan 1.

7- En'âm, 19.

8- Âl-i İmrân, 65; 70, 71, 98, 99, 110; Mâide, 15, 19.

9- Tevbe, 33; Fetih 38; Saf 9.

insanlığı kapsayan cihanşümümlülüğünün yanı sıra, bütün çağlara da yönelik olduğunu ve belli bir zamanla sınırlanmadığını da göstermekte ve "Müşrikler istemese de Allah, İslâm'ı bütün dinlere üstün kılacaktır" tabiriyle¹ bu konuda hiçbir şüpheye yer bırakmamış olmaktadır. Burada Fussilet Suresi'nin 41 ve 42. ayetindeki şu ifade de dikkat çekicidir:

...Kur'ân, aziz bir kitaptır. Batıl, ona önünden de, ardından da bulaşamaz. Çünkü Kur'ân, hikmet sahibi çok övülen Allah'tan indirilmiştir.

Bu ayet, Kur'ân-ı Kerim'in bozulmadan kalacağını ve itibar ve doğruluğunu kesinlikle kaybetmeyeceğini ispatlamaktadır. Yine, ileride ele alacağımız üzere, Hz. Muhammed'in son peygamber oluşunun delilleri, bu dinin başka bir peygamber ve şeriat vasıtasıyla kaldırılmayacağını da ispatlamaktadır. Bu konuda birçok rivayette de aynı mazmun vurgulanmış ve "*Muhammed'in (s.a.a) helali kıyamete kadar helal ve onun haramı da kıyamete kadar haramdır.*" buyrulmuştur.² Dahası, İslâm'ın ebedî oluşu da tıpkı, cihanşümümlü oluşu gibi bu ilâhî dinin zaruriyetlerinden olup İslâm'ın hakkaniyetini ispatlayan deliller dışında hiçbir delile gerek duymayacak durumdadır.

Bazı Şüphelere Cevaplar

İslâm dininin yayılmasını önlemek isteyen hak düşmanları bu konuda ellerinden gelen gayreti göstermeye halâ devam etmekte ve bu doğrultuda, bu yüce dinin sadece Araplar için inmiş olduğu ve başka kavimlerle ilgisi olmadığı telkinlerinde bulunmaktadırlar.

Bu batıl görüşlerini de Hz. Resulullah'ı (s.a.a) yakın akrabalarını veya Mekke ahalisiyle çevresindekileri İslâm'a davet etmesini buyuran ayetlere dayandırmakta³ ve aynı şekilde Maide Suresi'nin 69. ayetini göstererek bu ayette Yahudilerle Hıristiyanlar ve Sabîilerin adının geçtiği, saadetin ölçüsünün iman ve salih amel olduğunun vurgulandığı, ama bu saadetin şartının İslâm'ı kabullenme olduğuna hiç deği-

1- age. ve Fetih 28.

2- el-Kâfi, 1/57; 2/17; Bihar, 2/260; 24/288; Vesailu's-Şia, 18/124.

3- Şuarâ, 214; En'âm, 92; Şûrâ 7; Secde 3; Kasas, 46; Yâsin 5,6.

nilmediğini ileri sürmektedirler. Kaldı ki İslâm fıkında Ehlikitap müşrikle aynı tutulmaz; Müslümanlardan alınan humus ve zekât gibi, onlardan da cizye alınarak İslâm devletinin güvencesinde emniyetle yaşamaları sağlanır. Yani böylece kendi şeriatlarının kurallarına göre yaşayabilmektedirler, bu da İslâm'ın söz konusu dinleri resmen tanıması demektir.

Cevap Şudur: Hz. Resulullah'a (s.a.a) yakın akrabalarıyla Mekke ehlini İslâm'a davet etmesinin buyrulduğu ayetlerdeki bu hüküm, insanları İslâm'a davet ederken en yakın akrabalarından başlanması gerektiği yolundaki "davetin merhaleleriyle ilgili" bir hükümdür; böylece önce en yakın akrabalar, ardından Mekke ehli, sonra çevre ahali ve daha sonra da bütün dünya İslâm'ı duyup tanıyacak ve bu büyük din bütün insanlığı kucaklamış olacaktır. Bu tür ayetleri, o hazretin mesajının cihanşümül olduğunu gösteren ayetlere aykırı saymak veya mesajı, ayetteki muhataplarla sınırlı addetmek yanlıştır. Çünkü her şeyden önce ayetin Arapça kurallarına dikkat edildiğinde hiçbir özelleştirme kipi bulunmadığı ve cümlenin gelişinden kesinlikle özelleştirmeden kaçınıldığı görülmektedir. Kaldı ki böyle bir özel kip hâli çoğunluklu hâldir ki ilgili dalın uzmanlarınca kabulü mümkün değildir.

Maide Suresi'ndeki söz konusu ayete gelince; bu ayette söylenen şey şudur: Sırf şu veya bu dine mensup olmak, gerçek saadete ulaşmak için yeterli değildir, bilakis, saadet ancak gerçek anlamda iman etmek ve Yüce Allah'ın buyrukları doğrultusunda yaşamakla mümkündür. İslâm'ın ebedî ve cihanşümül olduğunu ispatlayan deliller gereğince, Hz. Peygamber'in zuhurundan sonra bütün insanların vazifesi, onun getirdiği İslâm dininin hüküm ve kurallarına uymaktır.

İslâm dininde Ehlikitap'la diğer kâfirlere tanınan haklar, onların İslâm'a uymak ve onun hükümlerine göre yaşamaktan muaf tutuldukları anlamına gelmemektedir, bilakis, birçok maslahatlar gözetilerek onlara gösterilen dünyevî bir müsamahadır bu; Şia inancına göre bu müsamaha da aslında geçici bir süre için tanınmıştır ve Allah onun zuhurunu çabuklaştırsın; Hz. Mehdi (a.s) zuhur ettiğinde onlar hakkındaki son hüküm ilân edilecek ve onlara da diğer kâfirler gibi davranılacaktır; nitekim *"Allah, İslâm'ı, bütün dinlere üstün kılmak için gönderdi."* buyruğundan da bu hükmü çıkarabilmek kabildir.

Sorular:

- 1- Hangi durumda bütün insanlar yüce İslâm şeriatına uymakla mükellef sayılırlar?
- 2- İslâm'ın ebedî ve cihanşümül olduğunu gösteren Kur'ânî delilleri belirtiniz.
- 3- Bu konuda başka deliller var mıdır?
- 4- Hz. Resulullah'a (s.a.a) İslâm'ı yakınlarıyla Mekke halkına tebliğ etmesini emreden ayetlerin; onun peygamberliğinin bu grup ve şehirle sınırlı olduğunu göstermediğini açıklayınız.
- 5- Maide Suresi 69. ayetinin, hiçbir ümmeti İslâm'a uymaktan muaf tutmadığını açıklayınız.
- 6- Zimmet ehlinin kendi şeriatlarına göre yaşama hakkına sahip bulunması, onların İslâm şeriatını kabullenmemelerine neden mazeret teşkil etmez?

35. Ders

HÂTEMİYYET

Giriş

İslâm dini ebedî olduğu için, bu dinin şeriatının hükmünü kaldırıp neshedecek bir peygamberin gelme ihtimali yoktur. Ancak burada şu vehmî soru akla gelebilir: İslâm'ı tebliğ edip yaymak amacıyla (Hz. Muhammed'den -s.a.a- sonra) başka peygamber de gelemez mi? Nitekim daha önce gelmiş peygamberler arasında görülen bir durumdur bu; mesela Hz. İbrahim (a.s) şeriat sahibi bir peygamberdi ve onunla aynı dönemde yaşayan Hz. Lut da (a.s) yine onun şeriatına tâbiydi. Veya şeriat sahibi bir peygamberden sonra gelen nice peygamberler, onun şeriatına uyuyor ve aynı şeriatı devam ettiriyorlardı; İsrailo-ğulları'na göre peygamberlerin çoğu böyleydi. İslâm konusunda böyle bir durumun söz konusu olmadığına gereğince anlaşılması ve bu konuda hiçbir şüpheye yer kalmaması için Hz. Resulullah'ın (s.a.a) hatemiyeti (son peygamber oluşu) başlıca bir konu olarak ele alınmalıdır.

Hâtemiyyetin Kur'ânî Delilleri

İslâm inancının gereklerinden biri de, peygamberler silsilesinin Hz. Muhammed'le (s.a.a) son bulduğu ve ondan sonra artık hiçbir peygamber gönderilmeyeceği hakikatidir. Bunun İslâm'ın şartlarından olduğu ve her Müslümanın bu inancı taşıması gerektiği ecnebiler tarafından bile bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, dinin diğer vazgeçilmez inançları gibi bu inancın da ispata ihtiyacı bulunmamaktadır. Buna rağmen, bu inancın Kur'ân ve mütevatir rivayetlere dayalı açıklamasının faydalı olacağına inanıyoruz:

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Muhammed Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur...¹

Görüldüğü gibi bu ayet çok net ve açık bir ifadeyle Hz. Resulullah'ı (s.a.a) son peygamber olarak tanıtıyor.

Kimi İslâm düşmanları, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) son peygamber olduğunu açıkça ilân eden bu ayet hakkında zihinleri bulandırmak için ortaya iki soru atmakta ve şöyle demektedirler:

1- Hatem kelimesi yüzük anlamına da geldiğine göre, bu ayette de aynı anlam kastedilmiş olabilir.

2- Hatemin, yaygın anlamıyla bilinen "son veren" olduğu kabul edilse bile, söz konusu ayette Hz. Resulullah'ın (s.a.a) son resul değil, son nebi olduğu belirtilmektedir.

Birinci sorunun cevabı şudur: "Hatem" in anlamı "bir şeye son veren, onu noktalayan vesile" demektir; Arapça'da yüzüğe de "hatem" denilmesinin nedeni mektup ve ferman gibi şeylerin, yüzüğe kazınan mühürle mühürlenip son bulmasıydı.

İkinci noktaya gelince: Resul olan bir peygamber, aynı zamanda nebidir de; dolayısıyla, nebilğin son bulmasıyla birlikte resullük da son bulmuş olmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi² "nebi" terimi anlam itibarıyla "resul" terimi türünden olmasa da; konum itibarıyla nebi, resulün kapsamı içinde yer alan bir vasıftır.

Hatemiyyetin Rivâi Delilleri

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) hatemiyyeti yüzlerce hadiste de vurgulanmıştır ki, bunların en ünlüsü, Şia ve Sünnî kaynaklarda tevatür derecesinde Hz. Resulullah'tan (s.a.a) rivayet edilmiş olan meşhur "menzilet hadisi"dir.³ Bu hadisın mazmunu çeşitli kimseler ve farklı kaynaklarca çok yaygın şekilde belirtilmiş olduğundan mütevatirdir ve doğruluğunda şüphe bulunmamaktadır, bu sahih hadis-i şerif şöyledir:

1- Ahzab, 40.

2- bk. 29. ders

3- Biharu'l-Envar, 37/254-279; Sahih-i Buhari, 3/58; Sahih-i Müslim, 2/323; Sünen-i İbn Mace, 1/28; Müstedrek-i Hakim, 3/109; Müsned-i İbn Hanbel, 1/331; 2/369, 437.

Hz. Resul-i Ekrem efendimiz (s.a.a) Tebük seferi için Medine'den ayrılırken Müslümanların yönetim sorumluluğunu Müminlerin Emiri Hz. Ali'ye (a.s) bırakarak onu Medine'de kendi yerine vekil tayin etti. Hz. Ali (a.s) bu cihada katılma feyzinden mahrum kaldığı için pek üzülmüş, gözleri dolmuştu. Bunun üzerine Hz. Resulullah (s.a.a) "*Ya Ali*" buyurdu,

Harun Musa için hangi menziledeyse (konumdaysa) sen de bana aynı menzilede olmayı istemez misin? Sadece şu farkla ki, benden sonra peygamber gelmeyecektir!

Görüldüğü gibi bu hadisteki son cümle, hatemiyet konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmamaktadır.

Bir başka hadiste Hz. Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor:

Ey insanlar! Biliniz ki benden sonra başka bir peygamber ve sizden sonra başka bir ümmet gelmeyecektir artık!¹

Ve bir başka hadis de şöyledir:

Ey insanlar! Benden sonra peygamber gelmeyecektir ve benim sünnetimden sonra başka bir sünnet yoktur!²

Ayrıca, Nehcü'l-Belâğa'daki birçok hutbede³ ve Ehlibeyt İmamları'ndan ulaşan rivayet, dua ve ziyaretnâmelerde de bu konu defaatle vurgulandığından, bu kadarını aktarmamızın yeterli olacağını sanıyoruz.

Peygamberliğin Son Bulmasının Sırrı

Peygamberlerin sayısının birden fazla olması ve ard arda gönderilmiş olmalarının nedenini daha önce açıklamış⁴ ve şöyle demiştik: Geçmiş asırlarda mevcut yaşam şartları, bir tek peygamberin bütün insanlara ulaşmasına veya getirdiği ilâhî mesajı herkese ulaştırabilmesine elverişli değildi. Diğer taraftan bireyler ve toplumlar arasındaki ilişkilerin günbegün genişleyip karmaşık bir hale bürünmesi ve yeni sosyal olayların vuku bulup toplumda etki yaratması gibi faktörler,

1- Vesailü's-Şia, 1/15; Hisal, 1/322; 2/487.

2- age. 18/555; Men La Yahzuru'l-Fakih, 4/163; Bihar, 22/531; Keşfü'l-Gümme, 1/21.

3- Nehcü'l-Belâğa, 1,69, 83, 87, 129, 168, 193 ve 230. hutbeler.

4- bk. 29. ders.

yeni kanunlar konulması veya mevcut kanunlarda değişiklik ve düzenlemelere gidilmesini zarurî kılıyordu. Bir taraftan da cahil veya garazkar bireylerle çeşitli gruplar tarafından yapılan müdahalelerin doğurduğu olumsuz değişiklik ve tahrifler, mevcut ilâhî din ve şeriat kurallarının ıslah edilip yeniden düzenlenmesini ve bu amaçla bir başka peygamberin daha görevlendirilmesini zarurî kılıyordu.

Binaenaleyh ilâhî tebliğin bir tek peygamber ve ona inananlar vasıtasıyla bütün insanlığa ulaşabilmesinin mümkün olduğu ve bir şeriatın hüküm ve kurallarının toplumun mevcut ve gelecek bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek özellikler taşıdığı ve muhtemel yenilikler ve gelişmelerin öngörüldüğü bu şeriatın her nevi sapma, tahrif ve bozulmaya karşı da garantiye alınıp korunması hâlinde başka bir peygamber ve başka bir şeriatın gelmesini gerektirecek hiçbir zaruretin kalmayacağı ortadadır.

Ne var ki insanoğlunun sınırlı bilgileriyle bu şartları teşhis edebilmesine imkân yoktur ve bu şartların ne zaman gerçekleşeceğini ancak sınırsız ilme sahip bulunan Yüce Allah bilebilir ve bu nedenle de peygamberliğin ne zaman bitmesi gerektiğini O ilân eder. Nitekim gönderdiği son semavî kitapta bunu yapmış ve nübüvvetin artık son bulunduğunu insanlara duyurmuştur.

Ancak, peygamberliğin son bulması, Yüce Allah'la kulları arasındaki hidayet bağının kopması demek değildir. Bilakis, Yüce Allah dilediği zaman liyakatli kullarını nübüvvet ve vahiy şeklinde olmasa da gaybî bilimlerle donatabilir. Nitekim Şia inancına göre Hz. Resulullah'ın (s.a.a) sevgili Ehlibeyt'inden masum imamlara bu ilimler verilmiştir. Önümüzdeki bahislerde imamet konusunu ele alarak bunu etraflıca değerlendireceğiz inşallah.

Bir Şüpheyeye Cevap

Yukarıdaki açıklamalardan sonra şu gerçek ortaya çıkmış oluyor: Peygamberliğin son bulmasının nedenleri vardır ve bunların başında Hz. Resulullah'la (s.a.a) halef ve yarenlerinin onun risaletini bütün insanlığa duyurabilmeleri gelmektedir. İkincisi, onun getirdiği semavî kitap her nevi müdahale, tahrif ve bozulmaya karşı garanti altına alınıp korunmuştur ve son olarak da: Yüce İslâm şeriatı kıya-

mete kadar insanlığın bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek güç ve kapasiteye sahiptir.

Ancak, bu son konu hakkında şöyle bir soru sorulabilir: Geçmişte sosyal ilişkilerin genişleyip karmaşık bir hal alması, yeni hükümler getirilmesini veya mevcut hükümlerin değiştirilip düzeltilmesini gerektirdiği ve bu nedenle başka bir peygamberin gönderilmesi icap ettiği gibi, Hz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra da önemli değişimler yaşandığı ve sosyal ilişkiler iyice karmaşık bir hal aldığına göre bütün bu değişimlerin yeni bir şeriatı gerekli kılmadığını kim söyleyebilir?

Cevap şudur: Daha önce de belirttiğimiz gibi; ne tür değişimlerin temel kanun ve prensiplerin de değişmesini gerektirdiğinin tayin ve teşhisi, alelade insanların gücünü aşan bir olaydır. Zira insanoğlu ilâhî hüküm ve prensiplerin neden ve hikmetlerine vakıf değildir; bu nedenle de biz, ancak İslâm dininin ebediliği ve Hz. Resulullah'ın da (s.a.a) son peygamber olmasını dikkate alarak İslâm'ın temel hüküm ve prensiplerinin değişmesine asla gerek duyulmayacağını kesinlikle söyleyebiliyoruz.

Bu arada, yeni kanun ve kurallar konulmasını gerektiren birtakım yeni sosyal gelişmelerin vuku bulduğu da inkâr edilemez, İslâm şeriatında bu tür yenilik ve teferruatlarla ilgili hüküm ve prensipler öngörülmüş olup salahiyet sahibi kimseler bunlarla ilgili kanun ve kuralları koyabilir ve uygulayabilirler. Bunların tafsilatı İslâm fıkhiyla ilgili kaynaklarda "İslâm devletinin yetkileri" (masum imam ve veliyy-i fakih) bahsinde bulabilmek mümkündür.

Sorular:

- 1- İslâm'ın ebediliği ispatlandıktan sonra hatemiyet konusuna girmeye ne gerek vardır?
- 2- Hatemiyeti Kur'ân delilleriyle ispatlayınız.
- 3- Söz konusu delillerle ilgili şüpheler nelerdir? Cevaplayınız.
- 4- Hatemiyete delalet eden delillerden üçünü sıralayınız.
- 5- Peygamberler silsilesi, neden Hz. Peygamber'in gelmesiyle son bulmuştur?
- 6- Peygamberliğin son bulması, ilâhî bilimlerden yararlanma yolunun tıkanması mı demektir? Neden?

7- Hz. Peygamber'in zuhurundan sonra vuku bulan sosyal değişimler yeni bir şeriat gerektirmez mi? Neden?

8- Toplumun yeniliklerle ilgili kanun ve kurallara duyduğu ihtiyaç nasıl karşılanabilir?

36. Ders

İMAMET

Giriş

Hz. Resulullah (s.a.a) Medine'ye hicret edip bu şehrin samimi ahalisinin muhacir Müslümanlarla ona kucak açması ve bu nedenle de "ensar" lakâbıyla onurlandırılmasının ardından Medine'de İslâm devleti ve İslâm toplumunun ilk nüvesini oluşturarak yönetimi bizzat ele aldı. Mescid-i Nebi Yüce Allah'a ibadet edilen, İslâm tebliğinde bulunan, halka çeşitli eğitimlerle öğrenim hizmetinin sunulduğu bir mekân olmanın yanı sıra bu şehre hicret eden muhacir ve fakir Müslümanların da sığınağıydı, bu Müslümanların malî ve ekonomik durumuyla burada ilgileniliyordu. Aynı şekilde bu cami Müslümanların yargı merkezi ve ihtilafların giderildiği yerdide; savaş cephesine gönderilecek kuvvetler, lojistik hizmetler ve devlet yönetimiyle ilgili diğer bütün kararlar bu camide alınıyordu. Tek cümleyle, halkın din ve dünya işlerinin tamamı burada ve bizzat Hz. Resulullah (s.a.a) tarafından idare ediliyordu. Müslümanlar Hz. Peygamber'in (s.a.a) bütün emirlerini can kulağıyla dinleyip itaat etmeleri gerektiğini biliyorlardı. Zira Yüce Allah ona mutlak itaatın bütün Müslümanlara farz olduğunu¹ emretmekle kalmamış, ayrıca siyasî, askerî ve yargı konularıyla ilgili bütün mevzularda da onun vereceği karar ve emirlere göre davranılmasını defalarca vurgulamıştı.²

1- Âl-i İmrân, 32, 132; Nisâ, 12,14,69, 80; Mâide, 92; Enfal, 1, 20, 46; Tevbe, 81; Nur 51,54, 56; Ahzab, 66, 71; Hucurat, 14; Fetih 16, 17; Muhammed, 32; Mücadele, 12; Mümtehine, 12; Teğabun, 12; Cin, 23.

2- Âl-i İmrân, 152; Nisâ, 42, 59, 65, 105; Mâide, 48; Hacc, 67; Ahzab, 6,36; Mücadele, 8, 9; Haşr 7.

Başka bir deyişle Hz. Peygamber (s.a.a) efendimiz nübüvvet ve risalet makamı gereği, İslâm hükümlerini öğretme ve uygulama görevinin yanı sıra; yargı, askerî komuta vb. sorumlulukların gereği olan İslâm devletinin başkanlığı gibi ilâhî bir görevi daha yerine getirmedeydi. İslâm dini nasıl ibadî ve ahlâkî görevlerin yanı sıra siyasi, ekonomik, hukuki vb. hükümleri de içeriyorsa; Hz. Peygamber de tebliğ, eğitim ve öğretim görevlerinin yanı sıra Yüce Allah tarafından ilâhî kanunları uygulamak ve devlet yönetimiyle ilgili bütün sorumluluk ve vazifeleri üstlenmekle de yükümlüydü.

Bütün insanlığa kıyamete değin liderlik ve kılavuzlukta bulunma iddiasındaki bir dinin bu tür konulara kayıtsız kalamayacağı ortadadır, bu dinin esaslarınca kurulan bir toplumun bu tür siyasi ve idarî sorumluluklardan soyutlanamayacağı da bellidir ve bu tür sorumluluklar "imamet" konusunun teferruatıdır. Ancak, önemli olan, Hz. Resul-i Ekrem'den (s.a.a) sonra bu makama kimin gelmesi, bunu kimin tayin etmesi ve İslâm toplumunu kimin yönetmesi gerektiğidir.

Allah Teala bu makam ve görevi Hz. Resulullah'a (s.a.a) verdiği gibi, ondan sonra da başkalarına vermiş midir ve İslâm'da devlet başkanlığı görevi ancak Allah'ın atamasıyla mı meşrudur; yoksa Yüce Allah bu makamı sadece Hz. Resulullah'a (s.a.a) vermiş ve onunla sınırlamış olup, ondan sonra devlet başkanını (imamı) bizzat halkın mı belirlemesi gerekmektedir? Esasen, halk böyle bir hakka sahip midir, değil midir?

Şia'yla Sünnî arasındaki en önemli ihtilaf konusu da işte budur... Yani Şiîler, İslâm devletinin başkanlığı olan imametın ilâhî bir makam olduğuna ve bu nedenle de bu makamın ancak gerekli salâhiyeti haiz kimselere Yüce Allah tarafından verildiğine, Yüce Allah'ın da Hz. Resulullah (s.a.a) vasıtasıyla bunu yapıp ondan sonra Müminler Emiri Hz. Ali'yi (a.s) onun halifesi olarak atadığına, bunu, Hz. Ali'nin (a.s) evlatlarından 11 imamın izlediğine ve onların da imametle görevlendirilmiş olduğuna inanırlar. Ehlisünnet ise imamet makamının da tıpkı nübüvvet ve risalet makamı gibi, Hz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra artık son bulduğuna ve onun ölümünden sonra imamın tayininin halkın uhdesine bırakıldığına inanır. Hatta bazı Ehlisünnet uleması, halka silah zoruyla musallat olan birine de itaatın farz sayıldığı görü-

şünü savunmaktadır.¹ Bu tür görüşlerin zorbalarla zalimler ve sahtekârların işini ne kadar kolaylaştıracağı, suiistimale meydan vereceği, Müslümanların dağılıp parçalanmasına ve nihayet mahvına yol açacağı ortadadır.

Gerçekte Ehlisünnet, ilâhî tayinle gerçekleşmeyen bir imameti meşru saymakla, aslında dinle siyasetin ayrılması yolunda ilk adımı atmış oldu. Şia inancına göre bu, İslâm'ın gerçek çizgisinden ayrılmasına ve Müslümanların, yaşamın bütün boyutlarında Yüce Allah'ın emirleri doğrultusunda yaşamlarını düzenleyebilmesine engel olan en büyük sapma ve en büyük hataydı. Aynı şekilde, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) irtihalinden sonra Müslümanlar arasında baş gösteren ve gösterecek olan binlerce sapma ve hatanın menşei de budur...

Bu nedendir ki her Müslüman, bütün taklit ve taassuplardan uzak bir şekilde bu konuyu ciddiyetle incelemeli ve hak mezhebi doğru teşhis ederek hakkı var gücüyle savunmalıdır.²

Ne var ki, bunu yaparken İslâm düşmanlarının çeşitli mezhepler arasındaki ihtilafları kendi lehlerine kullanabilecekleri bir ortam yaratmamaya, farklı mezheplerin Müslümanlarını karşı karşıya getirmemeye, Müslümanların saflarında çatlaklar yaratmamaya, Müslümanların kâfirlere karşı birlik ve beraberliğini zedelememeye, kısacası bütün bir İslâm dünyasının çıkarını ve maslahatını gözetmeye özen gösterilmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Aksi takdirde bunun faturasını bütün Müslümanlar ödeyecek, İslâm toplumunun zaafa uğratılmasından başka hiçbir yararı olmayacaktır. Ama, Müslümanların birlik ve vahdetinin korunması da, hak mezhebin bilinip tanınması yolunda gerekli inceleme ve araştırmalarda bulunulmasına mâni olmalı, imamet konularının incelenmesi için sağlam ve sağlıklı bir at-

---

1- bk. el-Ahkamü's-Sultâniyye, Ebu Ye'lâ; es-Sevâdu'l-A'zam, Ebu'l-Kasım Semerkandî, s.40-42 (tercümesi) .

2- Büyük İslam bilginleri bu konuda çeşitli dillerde ve türlü yöntemlerle sayısı binlerce cildi bulan kitaplar yazmış, hakkı ve hakikati arayanlara inceleme ve araştırma yollarını tamamen açmayı başarmışlardır; birkaç örneği şunlardır: Abakâtu'l-Envâr, el-Gadir, Delailü's-Sıdk, Gayetu'l-Meram, İsbâtu'l-Hüdat.

Mütalaa için fazla vakit ayıramayanlara bir Sünnî âlimiyle bir Şia âlimi arasındaki çok ciddi yazışmaları içeren el-Müracaat'la, Asluş-Şia ve Usulihâ adlı kitapları okumalarını tavsiye ederiz.

mosfer oluşturulabilmelidir. Zira bu meselenin doğru şekilde halledilmesi Müslümanların kaderini değiştirecek, dünya ve ahiret saadetine kavuşulmasını sağlayacaktır.

İmametın Anlamı

"İmamet"ın sözlük anlamı liderlik, kılavuzluk ve önderliktir; bir grubun yönetim ve idaresini üstlenene o grubun "imam"ı denilir ve bunun doğru veya batıl yolda olup olmadığı da terim anlamını asla değiştirmez. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de kâfirlerin başlarındakiler için "eimmetu'l-küfr" (=küfür imamları) tabiri kullanılmaktadır¹ ve cemaatin ardında namaza durup kendisine uyduğu kimseye de "cemaat imamı" denilmektedir.

Kelam ilminde "imamet" ise: Dinî ve dünyevî bütün konularda İslâm toplumunun liderliği, yönetimi ve idaresi demektir.

Burada "dünyevî" terimini kullanmaktan maksadımız "imamet"ın sahasının genişliğini vurgulamak içindir; zira İslâm toplumunun dünyevî konulardaki yönetim ve idaresi zaten İslâm dininin bir parçasıdır.

Şia inancına göre böyle bir başkanlık ve yönetim liderliği ancak Allah Teala tarafından tanınmış olması hâlinde meşrudur ve böyle bir makamı naip olarak değil, bizzat kendisinde haiz bulunan bir kimse İslâm hüküm ve maarifini beyanda masum ve bütün günahlardan da masun olacaktır. Gerçekte masum imam, nübüvvet ve risalet dışında Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bütün makamlarına sahiptir ve İslâmî hakikat, maarif ve hükümlerin beyanında onun sözleri hüccet (kesin delil) sayıldığı gibi devlet yönetimiyle ilgili bütün konularda verdiği emirlere itaatte bulunmak da farzdır.

Görüldüğü gibi Şia'yla Sünnî'nin imamet konusundaki ihtilafları üç eksende toplanıyor:

- 1- İmamın Yüce Allah tarafından tayin edilmiş olması gerekir.
- 2- Allah vergisi bir ilme sahip bulunmalı, hatadan masun olmalıdır.
- 3- Günahdan masum (günah işlemez) olmalıdır.

"Masum" olmanın imametle özdeş olmadığını da hatırlatalım; zira Şia inancına göre Hz. Fâtımatü'z-Zehra (selamullahi aleyha) imamet

---

1- Tevbe, 12.

makamına sahip değildi, ama masumdu. Aynı şekilde, mesela Hz. Meryem (selamullahi aleyha) da masumdu ve ismet makamına sahipti. Allah'ın has kulları olan evliyalar arasında da bizim bilip tanımadığımız nicelerinin böyle bir makama sahip bulunmuş olması pekala mümkündür ve Allah Teala tarafından tanıtılmadığı sürece masum insanın bu kimliğinden haberdar olabilmek zaten imkânsızdır.

Sorular:

- 1- Hz. Peygamber (s.a.a) nübüvvetle risaletten başka hangi ilâhî makamlara da sahipti?
- 2- Şia'yla Sünnî arasındaki asıl ihtilaf mevzuu nedir?
- 3- İlâhî atamanın olmadığı bir imameti kabullenme, ne gibi sonuçlar doğurmuştur?
- 4- İmametın sözlük ve terim anlamını açıklayınız.
- 5- İmametın temel konuları nelerdir?

37. Ders

İMAMA DUYULAN İHTİYAÇ

Giriş

İtikadî konularda etraflıca düşünüp meseleyi derinlemesine tefekkür etmeyenlerin çoğu, imamet konusunda Şia'yla Sünnî arasındaki ihtilafın şundan ibaret olduğunu zannederler: Şia'ya göre Resulullah (s.a.a) kendisinden sonra İslâm ümmetinin yönetimi için Hz. Ali'yi (a.s) halife olarak tayin etmiştir; ama Ehlisünnet'e göre böyle bir tayin olayı vuku bulmuş değildir, halk kendisini yönetecek birini bizzat seçmiş, o da kendisinden sonra bir başkasını bizzat tayin edip atamış, ondan sonra üçüncü halife olayında halifeyi belirleme işi altı kişilik bir komisyona havale edilmiş, dördüncü halife de halkın çoğunluğu tarafından seçilip işbaşına getirilmiştir. Binaenaleyh Müslümanlar arasında halife tayini için belli bir usul ve yöntem yoktu; bu nedendir ki dördüncü halifeden sonra kimin askerî gücü baskın çıkmışsa o halife olmuştur. Nitekim Müslüman olmayan ülkelerde de o sırada durum aşağı yukarı aynı minval üzereydi.

Başka bir deyişle şöyle zannedilmektedir: Şiaların birinci imamın tayini hakkındaki inancı tıpkı, Sünnîlerin ikinci halifenin 1. Halife tarafından tayini hakkındaki inancı gibidir ve arada sadece şu fark vardır: Resulullah'ın (s.a.a) görüşü halk tarafından benimsenmemiş, ama 1. Halife'nin görüşünü halk benimsemiş ve kabul etmiştir!

Oysa burada birçok tutarsızlıklar ve cevap arayan sorular vardır; mesela: 1. Halife, kendisinden sonraki halifeyi bizzat tayin etme hakkını nereden almıştı? Ehlisünnet inancına göre o, İslâm ümmetinin hayrını düşünmüş ve kendisinden sonra ümmetin başsız kalma-

ması için bunu yapmıştır; o zaman şu soru akla gelmektedir hemen: 1. Halife'nin gösterdiği bu dikkat ve İslâm ümmetinin hayrını düşünme basiretini, Hz. Resulullah (s.a.a) göstermemiş, ümmetini onun kadar bile düşünmemiş ve henüz yeni kurulmuş olan İslâm toplum ve devletini onca sorunlar ve tehlikeler karşısında başsız ve yöneticisiz mi bırakmıştır?

Halbuki Hz. Resulullah (s.a.a) cihat için Medine'den geçici olarak ayrıldığı zamanlarda bile mutlaka, kendi yerine birini vekil tayin ediyordu!..

Ve yine Peygamber efendimizin bizzat kendisi, ümmeti arasında vuku bulacak ihtilaflarla fitneleri haber veriyor, bunlara karşı halkı sürekli uyarıyordu!..

Bunlara benzer daha birçok tutarsızlıklarla nice soruları şimdilik bir tarafa bırakıp konumuzla ilgili asıl noktayı incelemek istiyoruz: Her şeyden önce şunu bilmek gerekir ki Şia'yla Sünnî arasındaki esas ihtilaf mevzuu şudur: İmamet makamı Allah tarafından tayin edilip belirlenen şer'î ve dinî bir makam mıdır, yoksa sosyal faktörlere bağlı tamamen dünyevî bir iktidar ve saltanat mıdır? Şia'ya göre bizzat Hz. Resulullah (s.a.a) bile kendi yerine halife olacak kimsenin tayini konusunda bağımsız bir yetkiye sahip değildi, bilakis, bunu bizzat Yüce Allah'ın emri gereğince yapmıştır ve gerçekte peygamberliğin son bulmasının hikmeti masum imamın tayiniyle ilişkilidir; zira ancak böyle bir imamın var olması hâlinde Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra da İslâm ümmetinin maslahatlarının gözetilmesi mümkündür.

Şia inancında imametın furuatla ilgili fikhî bir hüküm değil, "itîkadî bir esas" olarak kabul edilmesinin, imamda üç esas şartın (Allah vergisi ilim, ismet ve Allah tarafından tayin edilmiş olma) aranmasının ve Şia kelim örfünde bu mefhumların, ilâhî hükümleri tanıyabilme, İslâm ümmetini yönetip idare etme gibi konularda merci [dinî içtihat merciliği] mefhumuyla iç içe olup imamet teriminin bütün bunlara delalet edercesine dinî mercilikle bütünleşmiş olmasının nedeni de işte bu noktada açıklık kazanmaktadır.

İmametın Şia inançları arasındaki konumu ve anlamına binaen, bu inancın doğruluk ve sahihliğini irdeleyelim şimdi:

İmamın Varlığı Zarurîdir

22. derste insanın yaradılış gayesinin tahakkukunun ancak, onun vahiy vesilesiyle aydınlatılması ve hidayet edilmesiyle mümkün olduğunu belirtmiştik. Bu nedenledir ki, ilâhî hikmet gereğince Yüce Allah insanoğluna dünya ve ahiret saadetinin yolunu gösterip onun bu ihtiyacını gidermek için peygamberler göndermiş, onlar da terbiye edilmeye elverişli insanları eğitip azami kemal ve olgunluk derecesine ulaşmalarını sağlamış; sosyal şartların elverişli olması hâlinde dinin sosyal kurallarını icra etmişlerdir.

Ayrıca 34. ve 35. derste de yüce İslâm dininin cihanşümül ve ebedî olduğunu, İslâm'ın hükmünün asla kaldırılmayacağını, Hz. Peygamber'den (s.a.a) sonra hiçbir peygamber gelmeyeceğini; peygamberliğin son bulmasının, peygamberlerin gönderilme hikmetiyle bağdaşabilmesi için son semavî şeriatın kıyamete kadar insanlığın bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek özellikler taşıması gerektiğini hatırlatmıştık.

Bu garanti Kur'ân-ı Kerim'de verilmiş ve Yüce Allah bu aziz kitabı her nevi bozulma ve tahriften koruyacağını buyurmuş ve bu buyruğu yerine gelmiştir. Ancak, İslâm'ın bütün hüküm ve kurallarını Kur'ân ayetlerinin zahiri anlamlarından çıkarabilmek mümkün değildir. Mesela namaz rekâtları, namazın nasıl kılınacağı, namazla ilgili yüzlerce farz ve müstehabı vb. detayları Kur'ân ayetlerinde bulabilmek kabil değildir. Esasen şeriat hükümlerinin tafsilatına Kur'ân'da yer verilmemiş, bunların insanlara açıklayıp öğretme işi Hz. Peygamberin (s.a.a) uhdesine bırakılmıştır. Böylece Hz. Resulullah (s.a.a) Allah'tan aldığı ilimle (bu ilim Kur'ân vahyi değil, vahiy beyânı ilmidir) bunları insanlara öğretir.¹ Bu nedenledir ki Hz. Resulullah'ın (s.a.a) sünneti, İslâm'ı öğrenmenin en mükemmel ve orijinal kaynaklarından biri olma itibarına haizdir.

Ancak, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) çok zor şartlar altında yaşaması, Ebu Talib mahallesinde sürgün ve ambargoya katlanması, İslâm düşmanlarıyla 10 yıl boyunca savaşması vb. gibi faktörler İslâm hüküm ve kurallarının hepsini halka anlatacak fırsat bulmasına izin vermiyor-

1- Bakara, 151; Âl-i İmrân, 164; Cuma, 2; Nahl, 64, 66; Ahzab, 21; Haşr 7.

du. Ashabın Resulullah'tan (s.a.a) görüp öğrendiklerini doğru şekilde koruyacağını da hiçbir garantisi yoktu. Hatta yıllarca bizzat Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yanında onunla birlikte abdest alan bu sahabe, daha sonra abdest alma şekli hakkında bile ihtilafa düşmüştür. Bütün Müslümanların her gün defalarca uyguladığı ve kasten tahrifi için de hiçbir makul sebep bulunmadığı böylesine basit bir konunun hükümlerinde bile bunca ihtilaf varken, bireylerin keyif ve arzularına hoş gelmeyen ve çıkar gruplarının çıkarlarını tehdit eden çok daha önemli ve karmaşık konularla ilgili hükümlerde kasıtlı tahrifler ve nakillerin çok daha fazla olacağı apaçık ortadadır.¹

Bütün bu noktalar dikkate alındığında İslâm dininin mükemmel bir din olarak insanların kıyamete değin bütün ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için toplumun zarurî maslahatlarını gözetme yollarının öngörüldüğü bir din olması gerektiği anlaşılmaktadır. Söz konusu zarurî maslahatlar, Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) rıhletiyle birlikte tehlikeye düşen maslahatlardır... Bunun tek yolu ise Hz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra ümmetin sorumluluğunu üstlenecek gerekli liyakat ve beceri sahibi halefin belirlenmesidir. Bu halefin, dinin bütün hakikatlerini olanca incelik ve teferruatıyla beyan edebilmesi için Allah vergisi özel bir ilme sahip bulunması gerekir; şeytanî ve nefsanî vesveselere kapılmaması ve neticede dinde kasıtlı tahrifler yaratmaması için günah işlememesi ve ismet melekesine sahip bulunması gerekir. Aynı şekilde, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) eğitim konusundaki işlerini üstlenebilecek biri olmalı ve gerekli özellik ve yeteneğe sahip insanları eğitip yetiştirerek kemalin en ulvî derecelerine ulaştırabilmeli ve şartların elverişli olması hâlinde devletin yönetimini bizzat üstlenip toplumu idare edebilmeli, İslâm'ın sosyal hüküm ve kanunlarını uygulayabilmeli, hak ve adaleti bütün dünyaya yayabilmelidir.

Kısacası: Peygamberliğin son bulması ancak, masum imamın atanması hâlinde ilâhî hikmetle bağdaşabilecektir ve bu masum imam, nübüvvetle risalet dışında Hz. Resul-ü Ekrem'in (s.a.a) bütün özelliklerine sahip kimsedir.

1- Allame Emîni (r.a) el-Gadir adlı eserinde hadis uyduran 700 kişinin adını vermektedir, bunlar arasında kendisinden yüz binden fazla hadis aktarılan isimler vardır! bk. el-Gadir 5/208'den sonrası.

Böylece hem imamın varlığının zarureti, hem Allah vergisi ilim ve ismet makamına sahip biri olması gerektiği, hem de Yüce Allah tarafından bu makama atanmasının icap ettiği ispatlanmış olmaktadır. Zira böyle bir ilim ve melekeyi kime verdiğini ancak O bilmektedir ve kulları üzerinde bizâtihi velayet hakkına sahip olup bunu daha aşağı mertebede gerekli şartları haiz kullarına verebilecek olan da yine O'dur.

Bahsimizin bu noktasında şunu hatırlatmakta yarar var: Ehlisünnet Müslümanları bu özelliklerden hiçbirini hiçbir halifede aramakta ve şart koşmamaktadır; ne onların Allah ve resulü tarafından bu makama atandığını iddia etmektedirler, ne de bu halifelerin Allah vergisi bir ilme veya ismet melekesine sahip bulduklarını söylemektedirler. Bilakis, bu halifelerin birçok hata ve yanlışlarda bulduklarını, halkın dinî sorularına doğru cevaplar vermekten bile bazen aciz kaldıklarını kendi muteber kaynak kitaplarında bizzat kaydetmişlerdir! Mesela 1. Halife'nin "şeytan bazen bana musallat oluyor" dediği ve 2. Halife'nin, ilk halifeye biati "düşünülp hesaplanmadan yapılan bir iş ve bir oldubitti" şeklinde tanımladığı¹ ve defalarca "Ali olmasaydı Ömer helak olurdu." dediği bizzat Ehlisünnet kaynaklarında yazılıdır.² Üçüncü Halife'nin işlediği hatalarla³ Emevî ve Abbasî halifelerinin yaptıklarıysa burada anlatılmasına bile gerek kalmayacak şekilde birçok kaynaktan açıkça anlatılmış ve kaydedilmiş durumdadır; İslâm tarihini biraz olsa incelemiş bulunan herkes bu konuları çok iyi bilir.

Söz konusu üç şartın Ehlibeyt'in 12 imamında bulunduğu inanan yegane Müslüman grup, Şia grubudur ve yukarıdaki açıklamalar Şia'nın imamet hakkındaki inancının doğruluğunu ispatladığından daha tafsilatlı delillere gerek kalmamaktadır. Yine de biz, merak edenler için, gelecek derste bununla ilgili olarak Kitap ve sünnette geçen bazı delil ve belgelere kısaca değinmeye çalışacağız.

Sorular:

1- İmamet konusunda Şia'nın görüşünü açıklayıp, bunun Ehlisünnet'in görüşüyle içerdiği farklılıkları belirtiniz.

1- Nehcü'l-Belâğa Şerhi, 1/142, 158 ve 3/57.

2- el- Gadir, 6/93'ten sonrası.

3- age. 8/97 ve sonrası.

- 2- Niçin Şiîler imamete "akîdevî bir esas" olarak inanmaktadırlar?
- 3- İmamın varlığının zaruretini açıklayınız.
- 4- Bu zaruret hangi sonuçlara neden olmaktadır?

38. Ders

İMAMIN ATANMASI

Daha önceki derste, masum imam atanmadan peygamberliğin son bulmasının ilâhî hikmete aykırı olduğunu, ebedî ve cihanşümül İslâm dininin mükemmelliğinin ancak Hz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra onun yerine liyakat sahibi bir halifenin tayin edilmesiyle mümkün olabileceğini, bu halefin nübüvvet ve risalet dışında Hz. Resulün (s.a.a) bütün ilâhî sorumluluklarını üstlenmesi gerektiğini açıklamıştık.

Bu gerçeği Kur'ân-ı Kerim ayetleriyle, Sünnî ve Şia tefsirlerinde geçen hadislerde görebilmek mümkündür.

Bu cümleden olmak üzere Maide Suresi 3. ayette şöyle buyrulur:

Bugün dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı seçip beğendim...

Bütün müfessirlerin ittifakıyla, Veda Hacc'ında ve Hz. Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sadece birkaç ay önce nazil olmuş bulunan bu ayette, kâfirlerin İslâm'a zarar verebilme ümitlerini artık tamamen yitirmiş oldukları vurgulanmakta ve bunun ardından "**Bugün dininizi kemale erdirip üzerinizdeki nimetimi tamamladım.**" buyrulmaktadır. Bu ayetin nüzul sebebi hakkında aktarılan çok sayıdaki rivayetler; "kâfirleri İslâm'a zarar verebilme konusunda artık tamamen ümitsizliğe düşüren" bu "kemale erdirip tamamlama"nın, Yüce Allah tarafından, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) halefinin belirlenip atanmasıyla gerçekleşmiş olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Çünkü İslâm düşmanları, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra (özellikle onun erkek çocuğu olmamasını dikkate alarak) İslâm'ın lidersiz ve ümmetin başsız kalacağı ümidine kapılmışlardı ve böylece bu dinin giderek zayıflayıp yok olacağını umuyorlardı; ama Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ha-

lefinin belirlenip atanmasıyla yüce İslâm dininin kemale ermiş ve ilâhî nimetin tamamlanmış olduğunu gören kâfirlerin bu umutları suya düşmüştür.¹

Söz konusu olay kısaca şöyle gerçekleşmişti: Hz. Resulullah (s.a.a) Veda Haccı'ndan dönerken bütün hacıları "Gadir-i Hum" denilen yerde toplayıp uzun ve etraflı bir hutbeden sonra "*Ben, Rabbim tarafından sizin veliniz (sorumlunuz ve lideriniz) değil miyim?*" diye sordu.² Herkes bir ağızdan onu onaylayıp olumlu cevap verince yanında bulunan Hz. Ali'nin (a.s) kolunu kaldırıp "*Ben kimin mevlası (velisi) isem, bilin ki Ali de onun mevlasıdır.*" buyurdu ve Hz. Ali'nin (a.s) Yüce Allah tarafından velayete atandığını ilân etti. Bu ilânın ardından orada bulunan herkes Hz. Ali'ye (a.s) biat etti, ilk biat edenlerden biri de İkinci Halife Ömer oldu ve Hz. Ali'ye (a.s) biat ederken "Oh! Oh! Ya Ali, kutlarım seni, ne mutlu sana, benim ve kadın-erkek bütün müminlerin velisi oldun!" dedi.³

Maide Suresi'nin 3. ayeti işte bugün nazil olacak ve Yüce Allah "**bugün dininizi kemale erdirip üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı seçip beğendim**" buyuracak ve Hz. Resulullah (s.a.a) tekbir getirerek "*Peygamberliğinin tamamlanması ve Allah'ın dininin kemali benden sonra Ali'nin velayetiyledir!*" diyecekti. Hameveynî gibi Ehlisünnet ulemasının büyüklerinden ulaşan bir rivayette şöyle deniliyor: Bu sırada Ebubekir'le Ömer ayağa kalkarak "Ya Resulullah! Bu velayet sadece Ali'ye mi mahsustur?" diye sordular, hazret (s.a.a) "*Ali ve kıyamete kadarki vasilerime mahsustur!*" buyurdu, "Vasileriniz kimlerdir?" diye sorduklarında Hz. Resulullah (s.a.a) şu cevabı verdi:

Kardeşim Ali ümmetim arasında benim vezirim, vasim ve halifemdir ve benden sonra her müminin velisidir. Sonra oğlum Hasan, sonra Hüseyin, sonra da Hüseyin'in neslinden dokuzu, biri diğerinden sonra imamdırlar. Kur'ân onlarla beraberdir, onlar da

1- Bu ayetin delaleti hakkında daha fazla bilgi için bk. el-Mizan Tefsiri.

2- Ahzab, Suresi'nin 6. ayetindeki "**Peygamber müminlere kendi nefislerinden daha evladır.**" hükmüne işaretir.

3- Bu hadisin senet ve delaletinin kesinliğinin ispatı için bk. Abakâtu'l-Envar ve el-Gadir.

Kur'ân'la beraberdirler. Kevser Havuzu başında bana kavuşuncaya kadar Kur'ân'dan ayrılmazlar, Kur'ân da onlardan ayrılmaz!¹

Birçok rivayetten anlaşıldığı kadarıyla Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) Hz. Ali'nin (a.s) imamet ve velayetini açıklamak için daha önceden görevlendirilmiş, ama insanların bunu kendi şahsi görüşü zannederek ona inanmamasından çekinmişti. Bu nedenle söz konusu görevi ibrâğ etmek için uygun bir ortam aramaktayken **"Ey Elçi! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bu görevini yapmayacak olursan O'nun elçiliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz, Allah, kâfir olan bir topluluğu hidayete erdirmez."** ayeti nazil oldu.² Böylece diğer ilâhî mesajlarla aynı satıhta olan bu mesajın tebliğinin önemi vurgulanmış, bu mesajın tebliğ edilmemesinin bütün ilâhî risaletin mesajlarının tebliğ edilmemesi demek olacağı hatırlatılmış, bu arada bu tebliğin insanlara ulaştırılmasının doğurabileceği tehlikelerden Hz. Resulullah'ı (s.a.a) bizzat yüce Allah'ın koruyacağı da müjdelenmiştir. Bu ayetin inmesiyle birlikte Hz. Resulullah (s.a.a) uygun ortamın oluştuğu ve bu tebliği daha fazla ertelemenin doğru olmayacağı kanaatine vararak Gadir-i Hum'da bu görevi tamamladı.³

Bu arada şunu hemen hatırlatmakta yarar var: Söz konusu olayın Gadir-i Hum'da bulduğu şekil, Hz. Ali'nin (a.s) velayet ve imametinin resmen ilân edilmesi ve Müslümanların ona biatinin sağlanmasıdır. Yoksa, bu ilk ilân değildi; nitekim Hz. Resulullah (s.a.a) risaleti boyunca bunu defalarca ve çeşitli şekillerde halka duyurmuş ve Hz. Ali'nin (a.s) kendisinin halefi, vekili ve vasisi olduğunu çeşitli münasebetlerle ilân etmişti. Mesela bi'setin ilk dönemlerinde **"Öncelikle en yakın hısım ve akrabalarını uyar."** ayeti nazil olduğunda⁴ bütün akrabalarını toplamış ve onlara **"Aranızdan davetimi ilk kabul edecek olanınız benim halifem olacaktır."** buyurmuş ve bütün mezheplerin ittifa-

1- Gayetu'l-Meram 58. bab 4. hadis; Feraid-i Hameveyni'den naklen.

2- Mâide, 67. Bu ayetin delaleti konusunda daha fazla bilgi için bk. El-Mizan Tefsiri.

3- Ehli'sünnet büyükleri bu konuyu Hz. Resulullah'ın (s.a.a) sahabelerinden olan yedi kişiden nakletmektedirler. Zeyd b. Erkam, Ebu Said Hudrî, İbn Abbas, Cabir b. Abdullah Ensârî, Berâ b. Âzib, Ebu Hureyre ve İbn Mesud, bk. el-Gadir c.1.

4- Şuarâ, 214.

kıyla orada bu çağrıya olumlu cevap veren ilk ve yegane şahıs Hz. Ali (a.s) olmuştur.¹

Yine "Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, elçiye itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin..." ayeti² nazil olup da "ulu'l-emire" (emir sahibi olanlara) itaatin farz olduğu ve bunun bizzat Hz. Resulullah'a (s.a.a) itaatle özdeş sayıldığı ilân edilince sahabeden Cabir İbn Abdullah Ensarî, Hz. Resulullah'tan (s.a.a) "Kendilerine itaatin, size itaat sayıldığı bu emir sahipleri kimlerdir?" diye sormakta ve hazret (s.a.a) şu cevabı vermektedir:

Ya Cabir, onlar benden sonraki halifelerim ve Müslümanların imamlarıdır, ilki Ebu Taliboğlu Ali'dir; ondan sonra Hasan, sonra da Hüseyin'dir, ondan sonra oğlu Ali, sonra onun oğlu olan ve Tevrat'ta adı Bâkır olarak geçen Muhammed'dir, ey Cabir sen onu göreceksin, gördüğünde benim selâmımı ona ilet; ondan sonra oğlu Cafer Sâdık'tır, sonra onun oğlu Musa, sonra onun oğlu Ali, sonra onun oğlu Muhammed, sonra onun oğlu Ali, sonra onun oğlu Hasan, ondan sonra da adı ve künyesi benimle aynı olan yeryüzünde Allah'ın kullarına hücceti (Hüccetullah) Bakıyyetullah olan oğludur...³

Bu hadiste Hz. Resulullah'ın (s.a.a) haber verdiği olay gerçekleşmiş ve Cabir, İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) imamet dönemine kadar yaşayıp onu görmüş ve cediti Hz. Resulullah'ın (s.a.a) selâmını ona iletmiştir.

Bir başka hadiste Ebu Basir'den şöyle rivayet olunmaktadır: İmam Cafer Sadık'tan (a.s) "ulu'l-emr"le ilgili ayeti sorduğumda "*Hz. Ali'yle Hz. Hasan ve Hüseyin hakkında nazil olmuştur.*" buyurdu. Müslümanların, Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Ali'yle onun Ehlibeyt'ini neden isim vererek insanlara tanıtmamış olduğunu merak ettiklerini söyledim, şöyle buyurdu:

Onlara de ki, namaz ayeti nazil olduğunda üç rekât veya dört rekât gibi bir rakamdan söz edilmemiş, bu namazların kaç rekât olduğunu açıklayıp tefsir etme görevi bizzat Hz. Resulullah'a

1- Abakatu'l-Envar, el-Gadir, el-Müracaat (20. müracaat).

2- Nisâ, 59.

3- Gayetu'l-Meram, eski baskı 10/267; İsbatu'l-Hüdat, 3/123; Yenabiu'l-Mevdede, s.494.

(s.a.a) verilmiştir. Zekât, hac ve benzeri ayetler için de aynı durum söz konusudur. Aynı şekilde, bu ayeti de insanlara bizzat Hz. Resulullah'ın (s.a.a) tefsir etmesi gerekiyordu. Nitekim o da bunu yapmış ve *"Ben kimin velisi isem, Ali de onun velisidir."* buyurmuş, şöyle eklemiştir: *"Benden sonra aranızda iki emanet bırakıyorum, bunlara uymaya özen gösterin: Allah'ın Kitabı ve Ehlibeyt'im. Rabbim Allahu Azze ve Celle'den bu ikisini Kevser Havuzu'nda bana kavuşturuncaya kadar birbirinden ayırmaması dileğimde bulundum ve Yüce Rabbim bu dileğimi kabul buyurdu. Onlara bir şey öğretmeye kalkışmayın, onlar sizden daha bilgilidirler, onlar sizi asla hidayet kapısından çıkarmaz, asla dalalet (sapma) kapısından içeri sokmazlar."*¹

Yine, defalarca aynı mazmunda hatırlatmalarda bulunmuş, bu cümleden olmak üzere hayatının son günlerini geçirirken şunları vurgulamıştır:

Aranızda iki paha biçilmez emanet bırakıyorum: Allah'ın Kitabı ve soyum olan Ehlibeyt'im; bu ikisi Havuz'da bana kavuşuncaya kadar birbirinden ayrılmaz.²

Benim Ehlibeyt'im, Nuh'un gemisine benzer, bu gemiye binenler kurtulur, binmeyenler boğulur.³

Hz. Resulullah (s.a.a) birçok defa Hz. Ali'ye (a.s) *"Sen, benden sonra bütün müminlerin velisisin."* buyurmuş⁴ ve daha onlarca hadiste bunları vurgulamıştır, biz burada bu kadarını aktarmakla yetiniyoruz.⁵

Sorular:

1- Kur'ân ayetlerinden hangisi imamın atanmasıyla ilgilidir? Delilini açıklayınız.

2- Müminler Emiri İmam Ali'nin (a.s) imamete atanma olayını açıklayınız.

1- Gayet'ul Meram, eski bas. 3/265.

2- Bu hadis de mütevatirdir ve Tirmizi, Nesai ve Müstedrek'in yazarı gibi Ehli-sünnet büyükleri çeşitli vasıtalarla Hz. Resulullah'tan (s.a.a) nakletmişlerdir.

3- Müstedrek-i Hakim, 3/151.

4- age. 3/134, 111; İbn Hacer'in es-Sevaik'ı, s.103; Müsned-i İbn Hanbel, c.1, s. 331, 4/438 vb.

5- Kemal'd-Din ve Tamamu'n-Ni'me, Merhum Şeyh Saduk ve Meclisi'nin Biharul-Envar'ında geçer.

3- Hz. Resulullah (s.a.a) Hz. Ali'nin (a.s) imametini ilân etmeyi neden erteliyordu? Bu ilânın gerçekleşme nedeni ne olmuştur?

4- Diğer Ehlibeyt İmamları'nın imametinde delalet eden rivayetler nelerdir?

5- Ehlibeyt'in imametini gösteren diğer rivayetleri açıklayınız.

39. Ders

İMAMIN İSMETİ VE İLMİ

Giriş

36. derste Şia'yla Sünnî'nin imamet konusundaki ihtilafının üç ek-senden ibaret olduğunu belirtmiştik:

1-İmam Yüce Allah tarafından atanmalıdır.

2- İsmet melekesine sahip olmalıdır.

3- İlmi Allah vergisi olmalıdır.

37. derste bunların üçünü de aklî ve mantikî beyanlarla ispatladık ve 38. derste Ehlibeyt İmamları'nın Yüce Allah tarafından atanmış olduklarına değindik. Şimdi, Ehlibeyt İmamları'nın ilminin nasıl Allah vergisi olduğunu ve ismete sahip bulduklarını açıklamak istiyoruz

İmamın İsmeti

İmamet, Yüce Allah tarafından Hz. Ali'yle (a.s) onun evlatlarına verilen ilâhî bir makam olduğunu ispatladıktan sonra onların ismete de sahip bulduklarını, "**benim ahdim zalimlere erişmez**" ayetiyle¹ ispatlamak mümkündür; zira bu ayet günaha bulaşanlara ilâhî makamlar verilmeyeceğini açıkça vurgulamaktadır.

Aynı şekilde "ulu'l-emr"e mutlak itaatin farz olduğunu ve bunun Hz. Resulullah'a (s.a.a) itaat sayıldığını buyuran ayet,² bu itaatin Allah'a itaatle asla çelişmeyeceğinin altını çizdiğine göre, onlara mutlak

---

1- Bakara, 124.

2- Nisâ, 59.

itaatte bulunulmasını emrederken onların ismete sahip bulduklarını da garantilemektedir aslında.

Ehlibeyt'in ismetini Tathir Ayeti'ndeki "**Allah, sadece siz Ehlibeyt'ten her türlü kötülüğü uzaklaştırmayı ve sizi tertemiz kılmayı diler.**" buyruğuyla da ispatlamak mümkündür.¹ Zira kulların tathiri konusunda Allah'ın teşriî iradesi geneldir ve belli bir kimseye mahsus değildir; bu nedenle de bu ayette Ehlibeyt konusunda sözü edilen ilâhî irade "tekvinî" iradedir ve gerçekleşmemesi imkânsızdır, çünkü yine Kur'ân'da "**Allah bir şeyi dilediği zaman, emri yalnızca "ol" demesidir, o da hemen oluverir.**"² buyrulmaktadır. Söz konusu ayette geçen "her türlü kötülükten arınmışlık ve mutlak temizlik -tathir-" ismetten başkası değildir. İslâm mezhepleri arasında Şia'dan başka hiçbiri, Hz. Resulullah (s.a.a) ve Ehlibeyt'inin mutlak anlamda mutahhar ve ismete sahip bulunduğu inanmaz; Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ve sevgili kızı Hz. Fatıma'yla (a.s) 12 Ehlibeyt İmamı'nın masum olduğuna inanan yegane Müslüman grup Şia'dır.³

Çoğu Ehlisünnet ulemasınca nakledilen 70'den fazla rivayette, Tathir Ayeti'nin Ehlibeyt'in ilk 5 büyüğü olan Âl-i Aba hakkında nazil olduğu geçmektedir.⁴ Şeyh Saduk, bizzat İmam Ali'den (a.s) rivayetle Hz. Resulullah'ın (s.a.a) "*Ya Ali, bu ayet sen, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve senin soyundan gelecek diğer imamlar hakkındadır.*" buyurduğunu yazar.

İmam Ali (a.s) Hz. Resulullah'tan (s.a.a) "*Sizden sonraki imamlar kaç kişidir?*" diye sorduğunda hazretin (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

Ya Ali; sen ve senden sonra Hasan, sonra Hüseyin, ondan sonra oğlu Ali, sonra onun oğlu Muhammed, sonra onun oğlu Cafer, sonra oğlu Musa, sonra oğlu Ali, sonra oğlu Muhammed, sonra oğlu Ali, sonra oğlu Hasan ve ondan sonra da Hasan'ın oğlu olan "Allah'ın Hücceti" imamdır. Bu isimler Allah'ın arşında böyle ya-

1- Ahzab, 33.

2- Yâsin 82.

3- Bu ayet için daha fazla bilgi isteyenler bk. el-Mizan Tefsiri ve el-İmametü ve'l-Velâye Fi'l-Kur'âni'l-Kerim.

4- Gayetu'l-Meram s.287, 293.

zılıdır. Rabbimden, arşa yazılı bu isimlerin kimler olduğunu sorduğumda "Ya Muhammed" buyurdu, "Bunlar senden sonra imam olan zatlardır, mutahhar olup arındırılmışlardır, masumdurlar ve bunların düşmanları benim lanetime uğrayacaktır."¹

Bir diğer delil de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) soyu olan Ehlibeyt'inin Kur'ân-ı Kerim'le aynı ağırlıkta olduğunu ve onların Kur'ân'dan asla ayrılmayacaklarını buyurduğu **Sekaleyn Hadisi'**dir ki bu hadis de Ehlibeyt'in ismetini gösteren en açık delillerden biridir. Zira bilmeden ve istemeyerek de olsa, işlenecek en küçük bir günah, Kur'ân'dan bilfiil ayrılmak demektir.

İmamın İlmi

Şüphe yok ki Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Ehlibeyt'i onun ilmine diğer Müslümanlardan çok daha fazla sahip bulunmaktaydı; nitekim hazretin kendisi (s.a.a) "*Onlara bir şey öğretmeye kalkışmayın, onlar (Ehlibeyt) sizin hepinizden daha bilgilidir*" buyurmaktaydı.² Bilhassa çocukluğundan itibaren bizzat Hz. Resulullah'ın (s.a.a) evinde büyüüp onun özel terbiye ve eğitimiyle yetişen ve son nefeslerine kadar ondan ayrılmayıp onun özel neferi ve mülazımı olan İmam Ali (a.s) her gün ve her lahzâ Hz. Resulullah'tan (s.a.a) yeni bir ilim öğreniyor, bilgi dağarcığını nebevî ilimle zenginleştiriyordu; nitekim bu nedendir ki Hz. Resulullah (s.a.a) İmam Ali (a.s) için "*Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.*" buyurmaktaydı.³ Bizzat İmam Ali de (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Resulullah (s.a.a) bana ilim kapılarından bin kapı öğretti, bu kapılardan her birinin de bin kapısı vardır ve böylece bir milyon ilim kapısı açılmıştır bana. Bu şekilde Hz. Resulullah (s.a.a) geçmişin ve geleceğin bütün olaylarını haber verip öğretti bana; ölüm-

---

1- age. eski bas. 6/293.

2- age. s.265; Usul-i Kâfi, 1/294.

3- Müstedrek-i Hakim, 3/226. Daha da ilginç olanı, bir Ehlisünnet âliminin bu hadis hakkında yazdığı "Fethu'l-Mülk" adlı kitaptır, bu eser h. 1354'te Kahire'de basılmıştır.

ler ve felaketlerle, doğru yargıda bulunmanın ilmini öğrendim ondan.¹

Ama Ehlibeyt'in bütün ilmi, dolaylı veya direkt olarak Hz. Resulullah'tan duyup öğrendikleriyle sınırlı değildi, Ehlibeyt İmamları "ilham" ve "tahdis" yoluyla² edindikleri bir tür normal ötesi bir ilme de sahiplerdi. Bu, Hızır'la Zulkarneyn'e (her ikisine de selâm olsun)³ ve Hz. Meryem'le (a.s) Hz. Musa'nın (a.s) annesine yapılan ilham türündendi;⁴ Kur'ân'da bu kimi zaman "vahiy" olarak tanımlanmaktadır; ama bunun peygamberlik vahyi türünden olmadığı da bilinmelidir. Ehlibeyt İmamları'ndan bazılarının çok küçük yaşta imamet makamına erdikleri hâlde her şeyi bilmeleri ve hiçbir eğitim ve öğretime ihtiyaç duymamış olmaları işte böyle bir ilim sayesinde mümkün olabilmiştir.

Bizzat Ehlibeyt İmamları'ndan rivayet edilen belgeler bunu ispatlamaktadır, nitekim ismete sahip buldukları için bu belgeler bizim için hüccettirler. Ancak, bunlarla ilgili örneklere girmeden önce, Kur'ân-ı Kerim'de bazı şahıs veya şahısları "kendilerine kitap ilmi verilen kimse"ler⁵ olarak tanıtip bunların Hz. Resulullah'ın (s.a.a) şahidi olduğunu vurgulayan ayete değinmemiz yararlı olacaktır. Bu ayette şöyle buyrulmaktadır:

De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitabın ilmi bulunanlar yeter."⁶

Şahitliği Yüce Allah'ın şahitliğiyle birlikte anılan ve Kitab ilmine sahip bulunduğu için böyle bir şahitliğe liyakat kazanan kimsenin pek değerli bir makamı olduğu şüphesizdir...

Bir başka ayette de bu şahide değinilmekte ve onu "Resulullah'ın (s.a.a) ardından gelen bir şahit" olarak tanımlayıp "**Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunan, onu yine ondan bir şahit izleyen...**"⁷ denilmektedir. Bu ayette geçen "ondan" kelimesi, bu şahidin Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ailesinden, yani Ehlibeyt'inden olduğunu göstermektedir

1- Yenabiu'l-Mevedde, s.88; Usul-i Kâfi, 1/296.

2- Usul-i Kâfi, Hüccet kit. s.264, 170.

3- age. 1/ 268.

4- Kehf, 65, 98; Âl-i İmrân, 42; Meryem, 17-21; Taha, 38; Kasas, 7.

5- Ra'd, 43.

6- age.

7- Hud, 17.

ve hem Sünnî, hem Şia tarafından ulaşılan birçok hadis ve rivayette, bu "şahid" in İmam Ali (a.s) olduğu kayıtlıdır.

Bu cümleden olmak üzere İbn Meğazili Şafîî, Abdullah b. Ata'dan şöyle rivayette bulunur: İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) yanında iken, Hz. Resulullah (s.a.a) döneminde Müslümanlığı kabul etmiş olan Ehlikitap âlimlerinden Abdullah İbn Selam'ın oğlunun yoldan geçmekte olduğunu görüp "ayette "yanında kitap ilmi bulunduğu" geçen kimse şunun babası mıdır efendim?" diye sordum, İmam (a.s) "*Hayır*" buyurdu ve şöyle ekledi:

O aayette geçen kimse Ebu Taliboğlu İmam Ali'dir. "**...Onu, yine ondan bir şahit izleyen...**" buyruğunun geçtiği aayette "**Sizin veliniz ancak Allah, O'nun elçisi ve rükuda zekât veren müminlerdir.**"¹ ayeti de İmam Ali (a.s) hakkında inmiştir.

Birçok İslâm mezhebi kaynaklarında Hud Suresi'nde geçen "şahid" in İmam Ali (a.s) olduğu belirtilmiş durumdadır,² zaten aayette geçen "Ondan olan şahit" tanımını da Hz. Ali'den (a.s) başkasına uymamaktadır.

"Kitabın ilmine sahip olma"nın ne demek olduğu, Hz. Süleyman'ın (a.s) Belkıs'ın tahtını istemesi olayında anlamak mümkündür. Kur'-ân-ı Kerim'de "**Kitap ilminden biraz bilen biri, sen gözlerini açıp kapayınca kadar ben Belkıs'ın tahtını buraya getiririm, dedi.**" buyrulmaktadır.³

Bu olay, "Kitap ilmi"nin bir kısmını bilen birinin ne kadar inanılmaz şeyler yapabileceğini göstermektedir; bu durumda "Kitabın ilmine" yani kitap ilminin tamamına sahip birinin çok daha büyük işlere muktedir olduğunu anlamak hiç de zor değildir. "Sudeyr" in, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) aktardığı bir hadis bu noktaya yeterince ışık tutmaktadır; Sudeyr şöyle diyor:

Ebu Basir, Yahya Bezzaz ve Davud İbn Kesir'le birlikte İmam Cafer Sadık'ın (a.s) dışarıda tertiplemediği bir toplantıdaydık; İmam Cafer Sadık (a.s) pek rahatsız bir hâlde gelip oturarak "*Şu insanla-*

1- Mâide, 55.

2- Gayetu'l-Meram, eski bas. s.359-361.

3- Neml, 40.

ra şaşırılmamak elde değil, bizim gaipten haber verebileceğimizi zannediyorlar!" buyurdu, *"Oysa gaybı Allah'tan başka kimse bilemez! Hizmetçiyi cezalandırmak istiyordum, ama kaçtı; hangi odada olduğunu bilmiyorum!"*¹

Sudeyr, olayın gerisini şöyle anlatıyor:

İmam Cafer Sadık (a.s) bir süre sonra içeriye (eve) dönmek için kalktığında Ebu Basir ve Meysur'le birlikte yanına gidip "Canım efendim!" dedik, "Hizmetçiniz hakkında söylediğinizi duyduk, biz sizin birçok ilme vâkıf bulunduğunuzu biliriz, ama gaybî ilmi bildiğiniz iddiasında bulunanlardan değiliz!"

İmam (a.s) *"Ey Sudeyr"* buyurdu, *"Kur'ân okumadın mı sen?"* Okuduğumu söyleyince *"Kitaptan (biraz) ilmi olan biri dedi ki: Göz açıp kapayınca kadar onu)Belkıs'ın tahtını) sana getirebilirim."* ayetini okudun mu?" diye sordu, okuduğumu söyledim, bunun üzerine İmam (a.s) *"Bu ayette sözü edilen kimsenin Kitap ilminden ne kadarına vakıf olduğunu bilir misin?"* buyurdu, "Siz daha iyi bilirsiniz efendim" dedim, İmam (a.s) *"Koca bir okyanustan sadece bir damla kadardı onun bildiği!"* buyurdu ve ekledi:

"Peki, "benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanlarında Kitabın ilmi bulunanlar yeter." ayetini de okudun mu?" Ben, "evet" deyince *"Kitap ilminin tamamına sahip olan mı daha bilgilidir, az bir kısmına mı?"* diye sordu "Tabi ki tamamını bilen daha bilgilidir." dedim, İmam (a.s) elini mübarek göğsüne koyup *"Allah'a yemin ederim ki"* buyurdu, *"Kitap ilminin tamamı bizdedir, evet, Kitap ilminin tamamı bizdedir!"*²

Ehlibeyt'in ilmi hakkındaki birkaç rivayete daha değinelim:

1- Hadisin devamında, bu sözlerin orada mâhrem olmayanların da bulunması nedeniyle söylenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Sadece Yüce Allah'a mahsus olan gaybî ilmin, öğretilmeye ve eğitime gerek duyulmayan bir ilim olduğu bilinmektedir; nitekim Müminler Emiri İmam Ali (a.s) kendisinden "sizin gaybî ilminiz var mı?" diye soran birine "Biz o ilmi, sahibinden almışızdır." der. Nitekim birçok evliyaullah ve bütün peygamberler, kendilerine ilham veya vahyolunan gaybî ilimlerinden haberdar idiler. Bunun en tartışmasız örneklerinden biri Hz. Musa'nın (a.s) annesine ilham olunan şu haberdir: **"Musa'nın annesine, onu emzir, eğer onun için korkacak olursan, onu suya bırak, korkma ve üzülme, çünkü biz onu tekrar sana geri vereceğiz ve onu gönderilen elçilerden kılacağız, diye vahyedip bildirdik."** K-sas, 7.

2- Usul-i Kâfi, 1/257, Daru'l-Kütübi'l-İslamiyye bas.

İmam Rıza (a.s) imametle ilgili etraflı bir hadiste şöyle buyurur:

Yüce Allah birini insanlara imam olarak seçtiğinde onun göğsünü genişletir, ilim ve huzurla doldurur, yüreğinde hikmet pınarları yaratır, her sorunun cevabını bilebileceği ve hakkı teşhisten asla aciz düşmeyeceği bir ilim ilham eder ona. Böylece o, Yüce Allah'ın tevfik ve teyidine mahzar olup güçlü ve sarsılmaz hâle getirilir, masum kılınır, hata işlemekten ve yanlışla düşmekten kesinlikle korunur. Yüce Allah, kullarına kesin delil (hüccet) ve mahlukatına şahit olması için onları yeteneklerle donatır.

Bu, Yüce Allah'ın dilediğine verdiği bir lütuf ve bağıştır. İnsanlar böyle birinin kim olması gerektiğini teşhis edip seçebilirler mi? İnsanların seçtiği bunca insan arasında bu sıfatları taşıyan biri var mı?!¹

Hasan İbn Yahya Medainî şöyle anlatır: İmam Cafer Sadık'tan (a.s) "İmama bir soru sorulduğunda cevabını nasıl (hangi ilim sayesinde) bilebiliyor?" diye sordum, İmam (a.s) şöyle cevap verdi:

Bazen ilham olur, bazen cevabı melekten duyar, bazen de bunun her ikisi olur!²

Bir başka rivayette de İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Başına neler geleceğini ve işinin nereye varacağını bilemeyen bir imam, kullara Allah'ın hücceti olamaz.³

Yine İmam Cafer Sadık (a.s) kendisinden ulaşan birçok rivayette şöyle buyurur:

İmam bir şeyi bilmek istediğinde Yüce Rabbi ona bildirir.⁴

Yine ondan şöyle nakledilir:

Ruh, Cebrail'le Mikail'den daha büyük olup Resulullah'la (s.a.a) ve ondan sonra da Ehlibeyt İmamları'yla birlikte olan ve onları tesdid eden (destekleyip güçlendirerek daima salâh ve hayra yönlendiren) bir mahluktur.⁵

1- age. 1/198-203.

2- Biharu'l-Envar, 26/58.

3- Usul-i Kâfi 1/258.

4- age.

5- age. s.273.

Sorular:

- 1- İmamın ismeti hangi ayetlerle ispatlanabilir?
- 2- Hangi rivayet imamın ismetini ispatlamaktadır?
- 3- İmam özel ilmini hangi yollarla edinir?
- 4- Bu tür özel ilme, geçmişte kimler sahip olmuştur?
- 5- İmamet ilmine delil teşkil eden ayeti belirtiniz ve bu delili açıklayınız.
- 6- "Kitab ilmi"nin önemini açıklayınız.
- 7- İmamların (a.s) ilimleriyle ilgili rivayetlere birkaç örnek verin.

40. Ders

HZ. MEHDİ (A.S)

Giriş

Daha önceki bahsimizde on iki imamın isimlerinin belirtildiği hadislerden birkaçını aktardık. Bu konuda Şia ve Sünnî kaynaklarında kayıtlı bulunan daha birçok hadis ve rivayet vardır ki bunlardan bir kısmında o büyük zatların sadece sayısı belirtilmiş, bir kısmında buna ilaveten hepsinin Kureyş'ten olduğu da vurgulanmış, bazısında bu imamların sayılarının İsrailoğulları'nın nakiblerinin sayısı kadar olduğu, bazısında bu imamlardan dokuzunun İmam Hüseyin'in (a.s) evlatları olduğu ve nihayet Ehlişünnet'ten ulaşan bazı rivayetlerle mütevatir Şia rivayetlerinde bu büyük zatların kimler olduğu birer birer isimleriyle açıklanmıştır.¹ Dahası, Şia kaynaklı birçok rivayette Ehlibeyt İmamları'ndan her birinin imametiyle ilgili epey nakil vardır ki, burada her birinden bir örnek vermeye kalksak bahsimizin hacmi kat kat artacağından² bu bölümle ilgili son dersimizi on ikinci imam olan Hz. Mehdi efendimize (Allah onun zuhurunu çabuklaştırsın) ayırıyor ve sadece en önemli mihverlere değinmekle yetiniyoruz:

Cihanşümul İlähî Devlet

Peygamberlerin asıl gönderiliş amaçlarının, insanların özgür ve serbest bir iradeyle tekâmül bulup olgunlaşmaları için gerekli ortamı hazırlamak olduğunu daha önce belirtmiş, ilâhî vahyin insanlara ulaşmasıyla bu gayenin gerçekleştiğini hatırlatmıştık. Ayrıca kemale

---

1- Muntehabu'l-Eser, 3. bas. s.10-140.

2- Biharu'l-Envar, Gayetu'l-Meram, İsbatu'l-Hudat ve diğer hadis kaynakları.

elverişli insanların ruhî ve manevî eğitimiyle akli olgunlaşmalarına yardımcı olmanın da bu gayeler arasında yer aldığını vurguladık ve nihayet bu büyük peygamberlerin Allah inancı ve ilâhî değerler sistemi üzerine kurulu ideal bir toplum oluşturma ve bütün dünyaya hakkı ve adaleti hakim kılma yolunda çaba sarf ettiklerini açıkladık. Her peygamber, elinden geldiğince bu konuda gayret sarf etmiş ve bazıları belli bir coğrafya üzerinde ve belli bir zaman diliminde ilâhî bir devlet ve iktidar kurabilmeyi başarmıştır da. Ancak cihanşümül bir devlet kurabilme imkân ve ortamı hiçbir peygamber döneminde gerçekleşmemiştir.

Böyle bir ortamın oluşmamış olması peygamberlerin eğitim ve programlarının yetersizliği veya onların liderlik ve yönetim konularında aciziyet göstermesi gibi sebeplere dayanmamakta, aynı şekilde insanlara gönderilişlerindeki ilâhî gayenin tahakkuk bulmadığı anlamına da gelmemektedir. Zira daha önce de hatırlattığımız gibi ilâhî gaye, insanları hak dini kabule ve ilâhî önderlere itaate zorlamayı ve hakkı zorla kabul ettirmeyi değil, insanların hür ve serbest bir iradeyle davranabilmeleri için gerekli ortam ve şartları oluşturmayı amaçlar; ayette de buyrulmuş olduğu gibi: **"İnsanların Allah karşısında hiçbir özur ve bahaneleri kalmaması için elçileri müjdecî ve uyarıcılar olarak gönderildiler..."**¹; ayette belirtilen bu gaye gerçekleşmiştir.

Bunun yanı sıra Allah Tealâ gönderdiği semavî kitaplarda, bütün yeryüzünde egemenlik kuracak bir ilâhî devletin gerçekleşeceğini de vaat etmiştir. Bu da yeryüzünde yaşayan insanların büyük çoğunluğunun hak dine girmesi için gerekli şartlar ve ortamın oluşacağını müjdesi demektir. Yani son derece seçkin birey ve gruplarla gaybî ilâhî yardımlar sayesinde cihanşümül hak devletinin kurulması yolundaki engeller kaldırılacak ve zalimlerle zorbaların zulmünden gına gelip bütün rejim, ekol ve okullardan artık ümidi kesmiş bulunan halk kitleleri arasında hak ve adalet yayılacaktır. Bunu, Son Peygamber'in (s.a.a) gönderilişindeki nihai gaye ve onun getirdiği ebedî ve cihanşümül dinin nihai amacı olarak tanımlamak mümkündür; nitekim: **"Müşrikler istemese de Allah, hak dini (İslâm'ı) bütün dinlere üstün kılacaktır..."**²

1- Nisâ, 165.

2- Tevbe, 33; Fetih 28; Saf, 9; Biharu'l-Envar 51/50'de 22. hadis ve s.60'da 58 ve 59. hadis.

İmametın, nübüvvetın tamamlayıcısı ve hatemiyetin hikmetinin tahakkukunu sağlayan bir unsur olmasına binaen, bu gaye son imam vasıtasıyla gerçekleşecektir. Uğruna canlar feda olası Hz. Mehdi efendimizle ilgili ulaşan mütevatir rivayetlerde önemle vurgulanan mesele budur işte.

Burada, böyle bir cihanşümül hak ve adalet devletinin kurulacağını müjdeleyen bazı ayetlere değinecek, sonra da bu konuyla ilgili bazı rivayetlerden örnekler aktaracağız.

İlâhî Vaad

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:

Andolsun biz, Tevrat'tan sonra Zebur'da da, "Şüphesiz, yeryüzüne salih kullarım vâris olacaktır." diye yazdık.¹

Bir başka ayette de buna benzer bir mazmun Hz. Musa (a.s) tarafından dile getirilir.² Yüce Allah'ın bu vaağının bir gün gerçekleşeceği kuşkusuzdur.

Kur'ân-ı Kerim, insanları sömürüp mustaz'af hâline getiren Firavun'un kıssasını anlatırken, bir yerde şöyle buyurur:

...Yeryüzünde zayıf bırakılanlara (mustaz'aflara) lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve mirasçı kılmak isteriz...³

Bu ayet her ne kadar İsrailoğulları hakkında olup onların Firavun'un sultanından kurtulduktan sonra iktidara kavuşacaklarını belirtiyorsa da yüklemın geniş zaman ekiyle kullanılmış olması ilâhî iradeenin daima bu yönde tecelli ettiğini belgelemekte ve bu nedenle de bu ayet, birçok rivayette Hz. Mehdi'nin (a.s) zuhuruna yorumlanmaktadır.⁴

Bir başka ayette de şöyle buyruluyor:

Allah, içinizden iman edenlere ve salih amelde bulunanlara vaadetmiştir: Hiç şüphesiz, onlardan öncekileri nasıl güç ve itibar sahibi kıldıysa, onları da yeryüzünde güç ve iktidar sahibi kılacak, kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine

1- Enbiyâ, 105.

2- A'râf, 128.

3- Kasas, 5

4- Bihar, 51/54; 35/63-64.

yerleşik kılıp sağlamlaştıracak ve onları korkularından sonra güvenliğe çevirecektir. Onlar yalnızca bana ibadet ederler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Kim bundan sonra inkâr ederse, işte onlar fasıktır.¹

Rivayetlerde, bu ayetteki vaadin, mükemmel anlamıyla ancak, Hz. Mehdi'nin (a.s) zuhurundan sonra onun eliyle gerçekleşeceği belirtilmektedir.²

Bu olayın Hz. Mehdi (a.s) zamanında gerçekleşeceğine dair daha birçok ayete işaret eden başka rivayetler de vardır,³ konunun dağıl-maması için bu kadarıyla yetiniyoruz.⁴

İlgili Hadislerden Örnekler

Şia ve Sünnî kaynaklarında Hz. Mehdi (a.s) ile ilgili olarak Hz. Resulullah'tan (s.a.a) aktarılan hadisler mütevatirin de ötesindedir; sırf Ehlisünnet kaynaklarında bu konuda kayıtlı bulunan hadis ve rivayetler bile, bizzat Ehlisünnet ulemasının da teyidiyle tevatür derecesindedir⁵! Birçok Ehlisünnet uleması Mehdi (a.s) inancının bütün İslâm mezheplerinin ortak inancı olduğunda müttefiktir⁶ ve nice Ehlisünnet âlimi Hz. Mehdi (a.s) ve onun zuhurunun alâmetleri hakkında kitaplar yazmışlardır.⁷ Bu konuyla ilgili Ehlisünnet rivayetlerinden birkaçını örnek olarak aktaralım:

Ehlisünnet kaynaklarındaki birçok rivayette Hz. Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğu geçer:

1- Nur, 55.

2- Bihar, 51/58'de 50. hadis, s.54'te 34 ve 64. hadis.

3- "**Fitne kalmayınca ve din sadece Allah'ın dini oluncaya kadar onlarla savaşım...**" (Enfâl, 39), ve "**...Kâfirler istemese de Allah kendi nurunu tamamlayacaktır**" (Tevbe, 32) ve "**Eğer müminseniz, Allah'ın bıraktığı sizin için daha hayırlıdır...**" (Hud, 86) gibi ayetler örnek verilebilir.

4- Bihar, 51/44-64.

5- es-Sevaik, İbn Hacer, s.99; Nuru'l-Ebsar, Şeblenci, s.155; İs'af'u'r-Râğıbiyy s.140; Futuhatu'l-İslamiyye, 3/211.

6- Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid şerhi 2/535; Sebaiku'z-Zehebe, Süveydî s.78; Gayetu'l-Ma'mul, 5/362.

7- bk. h.7. yy. ulemasından Hafız Muhammed b. Yusuf, Genci Şafii'nin "el-Beyan Fi Ahbar-ı Sahibi'z-Zaman" adlı eseriyle h. 10.yy. ulemasından Muttaki Hindî'nin "el-Burhan Fi Alamati'l-Mehdiyyi Ahiri'z-Zaman" adlı kitabı gibi.

Dünyanın sonuna sadece bir gün kalacak olsa da, Yüce Allah; benim Ehlibeyt'imden olan ve benim adımları taşıyan kimse iktidarı ele geçirinceye kadar o günü uzatacak, o da, zulüm ve haksızlıkla dolan yeryüzünü hak ve adaletle dolduracaktır.¹

Ümmü'l-Müminin Ümmü Seleme validemiz Hz. Resulullah'tan (s.a.a) şu hadisi nakleder:

Mehdi benim soyumdan ve Fâtıma'nın evlatlarındandır.²

İbn Abbas, Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

Biliniz ki Ali, benden sonra ümmetimin imamıdır. Beklenen ve zuhur edecek olan imam da onun evlatlarındandır; zuhur ettiği zaman, zulüm ve haksızlığa boğulmuş olan dünyaya adalet ve hakkı yayacaktır o!³

Gaybet ve Gaybetin Sırrı

Allah onun zuhurunu çabuklaştırsın, Hz. Mehdi'nin (a.s) özellikleriyle ilgili olarak Ehlibeyt rivayetlerinde sıkça vurgulanan nokta onun gaybetidir. Bu cümleden olmak üzere Abdulazim Hasanî hazretleri, İmam Muhammed Taki'nin (a.s) ataları vasıtasıyla Müminler Emiri Ali'den (a.s) şöyle rivayette bulunduğunu aktarır:

Bizim Kaimimizin uzun süren bir gaybeti olacaktır. Aç hâlde otlak arayan hayvanlar gibi, onu arayan ama bir türlü bulamayan Şialarını şimdiden görür gibiyim. Unutmayın ki onun gabya çekildiği dönemde, dininde sebat gösterebilen ve kalbi katılaşmayan bir Şia, kıyamet gününde benimle birlikte ve benimle aynı derecede olacaktır. Bizim kıyam edecek olanımız kıyam ettiğinde, boynunda kimsenin biati olmayacaktır (ve hiçbir zorba egemenin gücü ona sökmeyecektir), bu nedenledir ki o gizlice dünyaya gelecek ve gayba çekilecek, gözlerden tamamen gâip olacaktır.⁴

İmam Seccad da (a.s) babası yoluyla İmam Ali'den (a.s) şu rivayette bulunur:

1- Sünen-i Tirmizî, 2/46; Sünen-i Ebu Davud, 2/207; Müsned-i İbn Hanbel, 1/378; Yenabiu'l-Mevedde, s.186, 258, 440, 488, 490.

2- İ's'afu'r-Rağbiyn, s.134; Sahih-i Müslim'le, Ebu Davud, Nesaî, İbn Mâce ve Beyhaki'den naklen.

3- Yenabiu'l-Mevedde, s.494.

4- Muntehabu'l-Eser, s.255.

Bizim kıyam edecek olanımızın iki gaybet dönemi olacak, bunlardan biri diğerinden daha uzun sürecek ve ancak yakini güçlü, imanı kuvvetli ve doğru bir marifeti olanlar onun imametine inançlarını yitirmeyeceklerdir.¹

Gaybetin sırrını anlayabilmek için mutahhar Ehlibeyt İmamları'nın hayatına göz atmak gerekir. Bilindiği gibi Hz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra halkın çoğunluğu Ebubekir'e, ondan sonra Ömer'e, sonra da Osman'a biat etti; Osman'ın iktidarının son dönemlerinde icraatında ayırimcılıklar gözetmesi nedeniyle vuku bulan rahatsızlık ve karışmaların hızla yayılması sonucu halk Osman'a isyan edip onu öldürdü ve Müminler Emiri Hz. Ali'yle (a.s) biatleşti.

Allah ve Resulü (s.a.a) tarafından atanmış halife olan İmam Ali (a.s) henüz yeni kurulmuş olan İslâm toplumunun parçalanmaması için kendisinden önceki üç halife döneminde çok önemli kritik konular dışında onlara hiçbir müdahalede bulunmayıp susmayı tercih etti ve aynı zamanda İslâm ve Müslümanlar için yararlı olduğuna inandığı hiçbir konuda da yardımlarını esirgemedi. Ne var ki onun da hilafet yılları hep Cemel güruhu, Muaviye ve Hâricilerle savaşmakla geçti ve sonunda Haricilerden biri tarafından şehit edildi.

İmam Hasan Müçteba da (a.s) Muaviye tarafından zehirleterek şehit edildi ve Muaviye'den sonra İslâm'ın dış görünüşüne bile önem vermeyen oğlu Yezid, Emevî saltanatına oturdu. Yezid'in uygulamaları sonucu İslâm dini tamamen ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya geldi, bu durumda İslâm'ın yaşayabilmesi için İmam Hüseyin'in (a.s) kıyam etmesinden başka çıkar yol kalmıyordu. Böylece İmam Hüseyin (a.s) inanılmaz bir mazlumiyetle şahadeti seçti ve İslâm ümmetinin belli bir ölçüde uyanıp bilinçlenerek kendisine gelmesini sağlayıp din-i mübin-i İslâm'ı yok olmaktan kurtardı. Ama âdil bir İslâm devletinin kurulması için gerekli sosyal şartlar yine de hazırlanmış değildi, bu nedenle ondan sonraki Ehlibeyt İmamları halka gerçek İslâm'ı öğretmeye, Müslümanların akidevî temellerini güçlendirmeye, İslâm ahkam ve maarifini yaymaya, imanlı, bilgili ve ahlakî seciyeye sahip takvalı müminler yetiştirmeye başladılar. Bu arada şartlar elverdiği ölçüde halkı zalimlerle zorbalara karşı mücadeleye davet ediyor,

---

1- age. s.251.

cihanşümul İslâm devletinin tahakkukuna ümit beslenmesini sağlıyorlardı. Ne var ki onlar da birbiri ardınca şehit düştüler.

Kısacası mutahhar Ehlibeyt İmamları iki buçuk asır boyunca inanılmaz sıkıntı, zorluk ve baskılara göğüs gererek İslâm hakikatlerini topluma açıklayıp öğrettiler; bir kısmını genel olarak herkese açtılar, bir kısmınıysa özel Şiaları ve sağlam imanlı kimselere öğrettiler, böylece çeşitli dallarda İslâmî bilimler türlü boyutlarıyla İslâm beldelelerinde yayıldı ve Muhammedî şeriatın kalıcılık ve bekası garantilenmiş oldu. Bu arada çeşitli İslâm beldelerinde zalim ve zorba iktidarlara karşı mücadele eden gruplar oluştu, bunlar zorba egemenlerin keyfilik ve zulümlerini bir ölçüye kadar frenlemeyi başardılar.

Ancak, bu zorba iktidarlara en çok korkutan ve varlıklarını ciddi şekilde tehdit eden asıl mevzu Hz. Mehdi'nin (a.s) zuhur edeceği yolundaki ilâhî vaadiydi. Bu nedenledir ki İmam Hasan Askeri (a.s) döneminin iktidarı hazreti sıkı bir göz hapsine almış, onun dünyaya gelecek erkek evladını öldürmek için kendisini tam bir ablukada tutmuşlardı. Aynı korku ve tedirginlikleri yüzünden hazreti çok genç yaşta şehit ettiler. Ama Yüce Allah'ın takdiri, Hz. Mehdi'nin (a.s) dünyaya gelmesi ve şartlar olgunlaşınca insanlığı kurtarmak için gayba çekilmesi yönündeydi. Bu sebeple, babasının hayatta olduğu günlerde 5 yaşına varıncaya kadar Şia cemaatinin çok özel müminlerinden başka hiç kimsenin onun varlığında haberi olmamış, kendisini görememiştir. Babasının şahadetinden sonra ise Hz. Mehdi (a.s) biri diğerinin ardından naipliğe atanan 4 kişi aracılığıyla insanlarla irtibat kurmuştur.¹ "Gaybet-i Sugra" veya küçük gaybet dönemi olarak bilinen bu dönemden sonra ne kadar süreceği bilinmeyen "Gaybet-i Kübra" veya büyük gaybet denilen dönem başladı. İnsanlık, cihanşümul ilâhî devleti kabullenmeye hazır oluncaya ve İmam (a.s) Yüce Allah'ın emir ve izniyle zuhur edinceye kadar sürecek bir dönemdir bu...

Binaenaleyh Hz. Mehdi'nin (a.f) gaybetinin asıl sırrı, zalim ve zorba güçlerin şerrinden korunmasının sağlanmasıdır. Bazı rivayetlerde bu gaybetin başka hikmetlerine de değinilmekte ve insanların bütün gerçekleri bildikleri ve hiçbir özre ve bahaneye mahal kalmayacak

---

1- Osman b. Said, Muhammed b. Osman b. Said, Hüseyin b. Ruh ve Ali b. Muhammed Semuri.

şekilde kendilerine "hüccetin tamamlanmış olduğu" bu dönemde inançlarına ne kadar bağlı kalacakları yolunda böylece sınava tâbi tutuldukları hatırlatılmaktadır.

Bu arada, gaybet döneminde insanların İmam Mehdi'nin (a.f) feyzinden büsbütün mahrum bırakılmadığı da bilinmelidir. Nitekim rivayetlerde, bu dönemde insanların "bulutların ardında kalan güneş misali"¹ o hazretin nurundan faydalandığı vurgulanmaktadır. Birçok insan, tanımadan da olsa onunla görüşebilme şerefine nail olmuş, böylece maddî veya manevî sorunları İmam tarafından giderilmiştir. Esasen onun hayatta bulunması, insanların kendilerini ıslah edip zuhura hazırlamaları için önemli bir moral kaynağı ve güçlü bir ümit vesilesidir.

Sorular:

- 1- Hz. Peygamber'in (s.a.a) gönderilişindeki nihâî gaye nedir?
- 2- Bu gaye nasıl gerçekleşebilir?
- 3- Cihanşümül bir ilâhî devletin kurulacağı müjdesini veren ayetleri belirtiniz.
- 4- Hz. Mehdi (a.s) hakkındaki Ehlisünnet rivayetlerinden birkaç örnek verin.
- 5- Hz. Mehdi'nin (a.s) gaybeti konusunda Ehlibeyt rivayetlerinden birkaç örnek verin.
- 6- Gaybet-i sugra ve gaybet-i kübrayı (küçük ve büyük gaybeti) açıklayıp aralarındaki farkı belirtiniz.
- 7- Çağların İmamının (İmam-ı Zaman)) gaybetinin sırrını açıklayınız.
- 8- Gaybet döneminde insanlar Hz. Mehdi'den (a.f) nasıl yardım alabilir, bu nâdide mübarek zattan nasıl faydalanabilirler?

1- Bihar, 52/92.

Ü ç ü n c ü B ö l ü m

MEAD VE AHİRET

- Sonun Bilinmesinin Önemi
  - Ahiret Konusu Ruh Meselesine Bağlıdır
  - Ruhun Soyutluğu
  - Ahiretin İspatı
  - Kur'ân'da Ahiret
  - Meadı İnkâr Edenlere Kur'ân'ın Cevabı
  - Kıyametle İlgili İlâhî Vaat
  - Ahiret Dünyasının Özellikleri
  - Ölümden Kıyamete
  - Kur'ân'da Kıyametin Tasviri
  - Dünyayla Ahiretin Kıyası
  - Dünyayla Ahiret Arasındaki İlişki
  - Dünya-Ahiret İlişkisinin Türü
  - Ebedî Saadet ve Azapta İman ve Küfrün Rolü
  - İmanla Amel Arasındaki Karşılıklı İlişki
  - Birkaç Önemli Nokta
  - Hapt ve Tekfir
  - Müminlerin Ayrıcalıkları
  - Şefaathat
  - Şefaathatle İlgili Şüphelerin Cevabı
-
-

41. Ders

SONUN BİLİNMESİNİN ÖNEMİ

Giriş

Elinizdeki kitabın ilk bölümlerinde din ve dinin akidevî temelleri olan tevhid, nübüvvet ve mead konularında araştırmada bulunmanın önemine değinip, yaşamın "insanca" olmasının ancak bu konuların doğru şekilde algılanabilmesiyle mümkün olabildiğini açıklamaya çalıştık. Birinci bölümde Allah'ı tanıma, ikinci bölümde de yolu ve yol-gösterici olan kılavuzu tanımayı (nübüvvet ve imamet bilimlerini) ele almıştık. Şimdi, mead ve ahiret konusunun en önemli bölümlerini "sonun bilinmesi" veya "ahiretbilim" adı altında açıklamak istiyoruz.

Önce bu itikadî aslın özelliğine ve bunun, insanoğlunun bireysel ve sosyal davranışları üzerindeki özel etkilerine değinecek, sonra da mead ve ahireti doğru algılayabilmenin ancak duyulanamayan ölümsüz ruhu kabul etmekle mümkün olduğunu açıklayacağız. Zira varlığı tanıma [varlıkbilim=ontoloji] tek ve eşsiz Allah'a inanılmaması hâlinde eksik bir bilgi olduğu gibi, "insanbilim"de ölümsüz ruha inanılmaması hâlinde eksik ve noksandır. Binaenaleyh bu açıklamalardan sonra, ahiret konusuyla ilgili önemli meseleleri elinizdeki kitabın üslubu çerçevesinde inceleyeceğiz.

Meada İnanmanın Önemi

Yaşam boyunca yapılan işler ve gösterilen faaliyetlerin asıl gayesi ihtiyaçların giderilmesi, arzu ve isteklerin gerçekleştirilmesi, inanılan ülkü ve değerlere ulaşılması ve nihayet mükemmel anlamda saadet ve kemale erişilmesidir. Bu faaliyetlerin nasıllık ve niceliği ve yönlendi-

riliş biçimleri ise, bireyin uğruna çaba gösterdiği gayelerin teşhisine bağlıdır. Binaenaleyh ulaşılmak istenen nihaî hedefin belirlenip bilinmesi; bireyin faaliyetlerine yön vermesinde ve tercihlerde bulunmasında en önemli rolü oynayan faktör durumundadır. Yani gerçekte insanın yaşam çizgisi ve yaşama biçimini belirleyen ana etken, onun kendi hakikatine, kendi kemal ve saadetine bakış açısı ve bunu değerlendiriş tarzıdır. Kendi hakikatini birtakım maddî unsurların toplamıyla bunların etrafında şekillenen bir dizi çetrefilli aksiyon ve reaksiyonlardan ibaret sanan ve bütün yaşamının birkaç günlük dünya hayatından ibaret olduğunu zannedip bu hayattan aldığı tadların ötesinde bir zevk, kemal ve mutluluğu tanımayan biri elbette ki bütün çaba ve davranışlarını sadece bu dünyadaki arzularını gerçekleştirecek ve dünyevî ihtiyaçlarını giderebilecek şekilde düzenleyecektir.

Kendi hakikatini maddî gerçeklerin çok daha ötesinde gören ve ölümü, hayatın sonu değil, geçici bir dünyadan kalıcı ve ebedî bir dünyaya geçiş noktası olarak değerlendirip doğru davranış ve fiillerini ebedî saadet ve kemale erişebilme vasıtası olarak tanımlayan biri ise buradaki günlük yaşamını, o ebedî yaşamında kendisine en azami faydayı sağlayabilecek şekilde düzenleyip programlayacaktır. Diğer taraftan dünya hayatının tatsızlık ve zorlukları böyle birini yıldırıp ümitsizliğe düşüremeyecek; görev ve sorumluluklarını yerine getirip ebedî kemal ve saadete ulaşma yolunda çalışmasını engelleyemeyecektir.

İnsana bu açıdan bakmak sadece bireyin değil, toplumun hayatında da önemli etkiler yaratacak ve bireylerin yekdiğerine karşı davranışlarını önemli ölçüde etkileyecektir. Aynı şekilde; ahiret hayatına inanıp ebedî bir ceza ve ödülün bilincine varmanın; başkalarının haklarına saygı gösterme ve muhtaçlara yardımcı olup feragat ve fedakârlıkta bulunma konusunda da çok etkili bir rol oynayacağı kesindir. Böyle bir inancın yaşayıp hüküm sürdüğü bir toplumda adilâne kanun ve kuralların uygulanması ve zulmün önlenip hakların çiğnenmesinin engellenmesi yolunda baskı ve kuvvete başvurma ihtiyacı önemli oranda azalacak ve bu inancın bütün dünyaya egemen olması hâlinde ise doğal olarak uluslar arası sorunlarda da çok büyük bir azalma olacaktır.

Meseleye bu gerçekler ışığında bakıldığında ahiret konusunun ve bu konuda inceleme ve araştırmada bulunmanın ne kadar önemli ol-

duğu kolayca anlaşılmaktadır. Hatta ahiret ve mead inancı olmaksızın tek başına tevhid inancı da yaşama, gereğince yön verme konusunda kapsamlı ve mükemmel bir etkide bulunamaz. Başta din-i mübin-i İslâm olmak üzere bütün semavî dinlerin bu itikadî esasa bunca özen göstermesi ve peygamberlerin insanlarda bu inancı güçlendirmek için yoğun çaba harcamış olmasının nedeni budur işte.

Ahiret inancının bireysel ve sosyal davranışlara yön verme rolünü ifa edebilmesi için bu dünyadaki amellerle o dünyadaki saadet ve bedbahtlık arasında bir nevi nedensellik ilişkisinin kabul edilmesi gerekir; en azından ahiret azabı veya ahiret nimetlerinin, bu dünyadaki kötü veya iyi amellerin cezası ve ödülü olduğu bilinmelidir. Aksi takdirde, bu dünyanın nimetleri burada elde edildiği gibi, ahiret saadetinin de ahirette elde edilebileceği zannedilecek olursa, ahiret inancı bu dünyadaki davranışlara yön verme rolünü ifa edemeyecektir artık. Zira bu zanna göre şöyle denilmektedir aslında: Bu dünyada dünyevî saadet için çalışılır, uhrevî saadet içinse ahirette çalışıp çaba gösterilecektir!

Binaenaleyh mead ve ahiret hayatının yanı sıra; dünya ve ahiret yaşamı arasındaki ilişkiyle, insanın kendi iradesiyle işlediği amellerin onun ebedî mutluluk veya ebedî bedbahtlığı üzerindeki etkilerinin ispatlanması zarurî olmaktadır.

Ahiret Konusuna Kur'ân'ın Verdiği Önem

Kur'ân ayetlerinin üçte birden fazlası ebedî yaşamla ilgilidir: Bu ayetlerden bir kısmında ahirete inanmanın gerekliliği vurgulanır,¹ bir kısmında ahireti inkâr etmenin doğuracağı sonuçlar hatırlatılır,² bir kısmında ebedî nimetler³ ve bir kısmında ise ebedî azaplardan bahsedilir.⁴ Aynı şekilde birçok ayette de iyi veya kötü amellerin ahirette doğuracağı sonuçlardan söz edilmekte ve çeşitli üsluplarla kıyametin kopacağı ve bunun zarureti vurgulanarak inkârcıların şüphe ve iddiaları cevaplandırılmakta, bütün günah ve kötülüklerin aslında herkesin

1- Bakara, 4; Lokman, 4; Neml 3 vb.

2- İsrâ, 10; Furkan, 11; Sebe, 8; Müminun, 74 vb.

3- Rahman 46'dan sonuna kadar; Vakıa, 15-38; Dehr, 11-21 vb.

4- Hakkâ, 20, 27; Mülk, 6-11; Vakıa, 42-56 vb.

hesaba çekileceği kıyamet gününün unutulmasından ya da inkâr edilmesinden kaynaklandığının altı çizilmektedir.¹

Kur'ân ayetleri dikkatle incelenecek olursa peygamberlerin insanlara en fazla bahsettikleri ve halkın onlarla en fazla tartışmaya girdiği konunun mead meselesi olduğu görülecektir. Hatta peygamberlerin bu konuyu ispatlamak için gösterdikleri çaba, tevhibi ispatlamak için sarf ettikleri çabalardan daha fazladır; çünkü insanların çoğu bu gerçeği kabullenme konusunda daha fazla ayak diremekteydi.

Bu direnmenin nedeni iki başlıkta özetlenebilir: Birincisi insanların algılayamadıkları ve duyumsayamadıkları bütün gaybî gerçekleri genellikle inkâra kalkışması, ikincisi de sırf mead konusu karşısında gösterilen sorumsuzluk ve kayıtsızlık! Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi kıyamete ve hesap gününe inanmak, insanların sorumluluk duygusu taşıyıp davranışlarını sınırlamaları gerektiğini kabullenmelerine, başkalarına zulüm ve haksızlıkta bulunup ahlâksızlık ve günahattan uzak durmalarına yardımcı olan güçlü bir faktördür; bunu inkâr etmekle aslında birey kendi başına buyruk olma, dilediğini yapma, şehvet ve arzularını dilediğince tatmin edebilme yolunu kendisine açık tutmak istemektedir. Bu faktörün altını çizen Kur'ân-ı Kerim şöyle buyuruyor:

İnsan, onun kemiklerini kesin olarak bir araya getirmeyeceğimizi mi sanıyor? Evet (bunu kesinlikle yapacağız ve) onun parmak uçlarını bile derleyip tıpkı ilk hâli gibi yaratmaya gücümüz yeter bizim. Ne var ki insan, sorumsuzca yaşayıp dilediği gibi davranmak ister...²

Gerçek anlamda meadı, diriliş ve kıyameti kabullenmekten ısrarla çekinen bu psikolojiyi; "kıyamet, hesap günü, son gün" vb. gibi meadla ilgili olarak Kur'ân'da geçen tabir ve terimleri bu dünyayla ilgili terimlermiş gibi göstermeye çalışıp yazı ve konuşmalarında bu terimleri "halkların dirilişi, sınıfsız toplum oluşturma, yeryüzü cenneti kurma" gibi terimlerle özdeşleştirip ahiret dünyası ve meadla ilgili mefhumları sırf değer ve konum mefhumları veya mitolojik tabirler olarak yorumlayanlarda da görmek mümkündür.³

1- Sad, 26; Secde 140.

2- Kıyamet, 3-5.

3- Neml, 68; Ahkaf, 17.

Kur'ân-ı Kerim bu tür insanları "insanoğlunun şeytanları" ve "peygamberlerin düşmanları" olarak tanımlar ve onların ilginç iddialar ve süslü sözlerle insanların aklını çelip hakka ve hakikate iman etmelerine, Allah'ın emirlerine uymalarına engel olduklarını belirtir:

Böylece her peygambere, insan ve cin şeytanlarından bir düşman kıldık. Onlardan bazıları bazısını aldatmak için süslü sözler fısıldarlar. Rabbin dileyeydi (onları engelleyebilirdi ve) onlar bunu yapmazlardı. Öyleyse onları, yalan olarak düzmekte olduklarıyla baş başa bırak (çünkü Allah, insanların yollarını özgür iradeyle seçmelerini dilemiştir), ki ahirete inanmayanların kalpleri ona meyletsin de bu (gerçekleri çarpıtan süslü ve aldatıcı) sözlerden hoşlansınlar ve yüklenmekte olduklarını yüklenedursunlar.¹

Sonuç

İnsanoğlu kendisini gerçek saadet ve nihai kemale erdirebilecek yolu seçebilmek için öncelikle iyi düşünmeli ve kendisinden şunları sormalıdır: İnsanoğlunun yaşamı, ölümle sona mı ermektedir, yoksa ölümden sonra başka bir hayat mı vardır? Bu durumda bu dünyadan diğer dünyaya gitmek, burada bir şehirden diğerine gitmek gibi midir ve gerekli ihtiyaç vesilelerini o şehirde temin edebildiğimiz gibi, ahirette de temin edebilir miyiz; yoksa bu dünya yaşamı, öbür dünya yaşamı için bir hazırlık dönemi midir ve o dünyadaki mutluluk veya mutsuzluklar hep burada mı hazırlanmakta ve burada yapılan veya yapılmayan her şeyin nihai sonucu orada mı alınmaktadır?!

Bu sorular cevaplandırılmadıkça insanın hangi yolu seçeceği, yaşamını nasıl programlayıp neye göre düzenleyeceği belli olmayacaktır. Çünkü nereye gidileceği belli olmadığı sürece, yolcunun önündeki yollardan birini seçebilmesi mümkün değildir.

Sonuç olarak şunun altını çiziyoruz: Böyle bir hayatın var olabileceğine, az da olsa, ihtimal verebilen akliselim sahibi herkes bu konuda mutlaka araştırmada bulunacaktır, zira bu denklemde ihtimal sayısı sonsuzdur.

1- En'âm, 112-113.

Sorular:

1- Ahirete inanıp inanmamanın, insan yaşamına yön verme ve davranışları etkileme konusundaki fark ve önemini açıklayınız.

2- Ahiret inancı, hangi durumda yaşamı, gereğince yönlendirme rolünü ifa edebilir?

3- Ahiret konusuna Kur'ân'ın verdiği önemi belirtiniz.

4- İnsanların ahireti kabullenme konusunda direnmelerinin asıl nedeni nedir?

5- Kalbinde hastalık olan garazkârların, ahiret inancını çarpıtma gayretlerinden örnekler vererek Kur'ân'ın bu tür tahrifler karşısındaki tutumunu açıklayınız.

6- Ahiret ve mead konusunda araştırmada bulunmak neden zaruridir? Bu zaruretin, dünyevî konuları araştırmaktan daha öncelikli olmasının nedenleri nedir?

42. Ders

AHİRET KONUSU RUH MESELESİNE BAĞLIDIR

Canlı Varlıkta Vahdetin (Birliğin) Ölçütü

İnsan vücudu da bütün hayvanlarınkı gibi hücrelerden oluşmuştur, bu hücreler sürekli faaliyet hâindedirler, aksiyon ve reaksiyonları, etkime ve tepkimeleri vardır. Bu hücrelerin sayısı doğumdan ölüme kadar değişmez, yenilenen hücreler asla bir öncekinden fazla olmaz.

Bütün hayvanların, özellikle de insanların vücudunda meydana gelen bunca değişiklik ve dönüşümler karşısında şu soru akla gelmektedir: Hayatı boyunca çeşitli parça ve birimleri defalarca yenilenen bu değişken bütünü¹ neden ve hangi ölçüt ve kıstasla bir tek varlık olarak tanımlamaktayız?

Bu soruya verilecek cevap çok basittir: Canlı bir varlıkta birlik ve bütünlüğün kıstası, onun aynı ve değişik zamanlarda parça ve unsurları arasındaki süreğenlik ve kopuksuz ilişkidir. Yaşlanan hücreler ölüp onların yerini yeni canlı hücreler alsa da bu olayın kesintisiz ve süreğen özelliği nedeniyle bu açık ve sürekli nevesan hâlindeki bütünü tek varlık olarak tanımlamak mümkündür.

Ne var ki, bu cevap yeterince ikna edici değildir. Çünkü belli sayıda tuğladan yapılmış bir binanın tuğlaları tedrici olarak değiştirilecek ve bir süre sonra eski tuğlalardan eser kalmayacak olursa yeni

---

1- Bu sorudan önce şunu da sormak mümkündür: Esasen vahdet veya bütünlükle sabit ve kapalı üniteler nedir? Kimyasal ve organik bileşimler hangi kıstaslara göre bütün bir varlık olarak adlandırılmaktadır? Konunun dağılması için burada bu sorulara girmemeyi tercih ettik, dileyen "Amuziş-i Felsefe" (Felsefe Eğitimi) adlı eserimize bakabilir (c.1, 29. ders).

tuğlaların oluşturduğu binanın, önceki binayla bir ve aynı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Bilhassa bu bütünü parçalarının değiştiğinden habersiz olanlar müsamaha gösterip dış görünüşe bakarak bu tür tabirleri kullansa da bu yeni binayla önceki hâlinin aynı olmadığı ortadadır.

Daha önce verdiğimiz cevabı, burada şu şekilde tamamlayabiliriz: Bir bütünü parçalarındaki değişiklikler, ancak onun kendi içinden ve doğal faktörlerle gerçekleşirse o bütünü birlik ve bütünlüğünü bozmamış olur; mesela canlı varlıklardaki değişimler bu türdendir. Oysa söz konusu binanın tuğlaları faktörlerce değişmiştir, bu nedenle de parça ve unsurlar değişirken bir öncekiyle bir sonraki yapının aynılık ve birliğinden söz edilemez.

Bu cevap, değişim boyunca aralıksız süren ve bu arada parçalar arasındaki düzeni koruyup organizmanın yapısını değiştirmeyen doğal bir faktör faraziyesi üzerine kuruludur. Bu durumda bizzat bu faktörün kendisi hakkında "hakikatinin ne olduğu?" sorusu çıkmaktadır ortaya. Bu faktörün hakikati nedir ve vahdetinin (kendisinin bir bütün oluşunun) kıstası nedir?

Ünlü felsefe teorisine göre bütün doğal varlıklarda "bütün" olmanın kıstası, maddenin değişimleriyle değişime uğramayan "basit" (birleşik olmayan ve tek elementten oluşan) ve algılanamayan "tabiat (yapı)" veya "şekil" denilen öz ve temel oluşumdur.¹ Beslenme, üreme, çoğalma, yetiştirme gibi çeşitli reaksiyonları olan canlı varlıklarda bu faktöre nefis (nefs=özyapı= ruh) denilir.

Eski dönem filozofları bitkisel ve hayvanî nefsin "maddî", insanî nefsin ise mücerret ve "soyut" olduğuna inanırlardı. Ama başta Sadru'l-Müteellihin Şirazi gelmek üzere birçok İslâm düşünürü, hayvan nefsinin de bir nevi soyutluk taşıdığını belirtmekte ve bilinçli iradenin, soyut varlığın göstergelerinden olduğuna inanmaktadırlar. Varlığı sadece madde ve özdekten ibaret sayan materyalistler ise bu soyut ruhu inkâr ederler; neo-maddecilere (ör: pozitivistler) göre ise beş duyuyla algılanamayan hiçbir şey yoktur [pozitivism, duyumsal olma-

---

1- Bu terimlerin her birinin başka deyim anlamları da olduğunu hatırlatalım; burada biçim veya suret, bilenen anlamda türsel biçimdir.

yanı inkâr ve reddeder], en azından, duyumlanamayışı kabul etmezler. Zaten bu inançları nedeniyledir ki doğal olarak, canlı varlıklarda birlik ve vahdetin ölçütünün ne olduğu sorusuna doğru bir cevap bulamamışlardır.

Bitkilerde bütünsel varlık ölçütünün onların bitkisel ruhu olduğu kabul edilecek olursa; bitkisel hayatın, bitkiyle ilgili tüm madde ve elementlerdeki bitkisel ruhla bitkisel şekil ve yapının varlığıyla mümkün olduğu sonucu çıkar ortaya. Bu durumda canlılığı sağlayan madde veya elementler bu özelliklerini yitirdiklerinde bitkisel ruh veya biçim de yok olmaktadır. Aynı materyallerin yeniden bitkiye dönüşebilme özelliklerine sahip olduğu farz edilecek olursa bunlara yeni bir bitkisel ruh eklenecektir. Ama önceki bitkiyle yeni bitki, aralarında tam bir benzerlik olduğu hâlde gerçek anlamda "aynı" bitkiler olmayacak ve aralarında gerçek bir vahdetten söz edilemeyecektir artık. Yani yeni bitki, önceki bitkinin kendisi değildir artık.

Ama hayvanla insanın ruhu (nefsi) soyut olduğu için, madde olan bedenleri dağılıp gitse dahi bu ruh hiç değişmeden baki kalacak ve yeniden aynı bedene girmesi hâlinde o şahsın vahdetini koruyacak ve yine "onun bizzat kendisi"ni teşkil edebilecektir. Nitekim ölümden önce ruhun bütünlüğü, şahsın bütünlüğünün ölçütü ve kıstasıdır ve vücut materyallerinin değişmesi, şahsın da değişmesine neden olmaktadır. Ama hayvanın ve insanın varlığını, bilinen bedenle onun duyumlanabilir materyallerinden ibaret sanan ve ruhu da vücudun bir parçası veya azası olarak kabul eden; hatta ruhu, bedenin dağılıp gitmesiyle birlikte dağılıp giden algılanmaz bir madde zanneden birinin mead ve ahireti doğru şekilde kavrayabilmesi mümkün değildir. Zira bedenini yeni bir yaşama dönme kabiliyeti olduğu farz edilse bile bu durumda yeni materyaller ve yeni özelliklere kavuşacağından bir önceki vücutla onun arasında gerçek bir aynılık ve bütünlük oluşmayacaktır. Çünkü bu faraziyeğe göre bir önceki özellik ve nitelikler tamamen yok olmuş, ortaya yeni bir bütün çıkmıştır.

Kıscacası ölümden sonraki hayatı doğru bir şekilde tasavvur edebilmek için ruhun, bedenden ve onun ârızî parçalarından tamamen apayrı bir varlık olduğuna inanmak; hatta onu bedene giren ve bedenle birlikte dağılıp giden maddî bir varlık telakki etmemek gerekir. Bi-

naenaleyh, öncelikle, ruhun varlığını kabullenmek durumundayız. Bu merhaleden sonra onu maddî ve bedenın arazlarından biri değil, cevherî bir varlık [varlığı için başka varlığa muhtaç olmayan, ârizî ve hudusî değil, özüyle varolup var kalan] olarak kabul etmek, dolayısıyla da bedenın yok oluşundan sonra da varlığını sürdüren, kalıcılığını koruyan ve bedenın yok olmasıyla birlikte yok olup gitmeyen ve bedene şu veya bu şekilde hulul etmeyen ve bedenle bileşik olmayan bağımsız bir varlık olarak görmek gerekir.

İnsanın Varlığında Ruhun Konumu

Bahsimizin bu noktasında şunu hatırlatmakta yarar var: İnsanın ruhla bedenden oluşan terkibi; suyun oksijenle hidrojenden oluşan terkibi gibi bir oluşum değildir. Zira hidrojenle oksijen birbirinden ayrıldığında, bu ikisinin oluşturduğu bileşim olan su, bir "bütün" olarak tamamen yok olmakta ve ortada "su" diye bir şeyin varlığından söz edilememektedir artık. Oysa ruh, insanın varlığının asıl unsurudur; o var olduğu sürece insanın "insan" olma özelliği ve bireyin "kimlik ve şahsiyeti" de var olmaya devam etmektedir. Bu nedenledir ki beden hücrelerinin değişmesi, bireyin vahdet ve "öz"üne zarar vermemektedir. Çünkü insanoğlunun vahdet, bütünlük ve özünün asıl ölçütü, bu ruhun vahdet ve bütünlüğüdür.

Kur'ân-ı Kerim bu hakikate işaretle, meadı inkâr eden ve "bedeni yok olup gittikten sonra insan nasıl tekrar hayata dönebilir?" diyenlere şu cevabı vermektedir:

De ki: "(Siz yok olmazsınız) ölüm meleği gelip sizi alır sadece..."¹

Görüldüğü gibi insanın asıl kimliği, özü ve cevheri, toprağa karışıp giden bedeni değil, ölüm meleğinin gelip aldığı ve yeni bir hayata götürdüğü şeydir.

Sorular:

1- Bir bütünüün değişken parçaları arasındaki süregelen bağlantı, onun birlik ve bütünlüğünün ölçütü kabul edilebilir mi? Neden?

1- Secde, 11.

2- Organik bileşimlerin birlik ve bütünlüğü konusunda hangi ölçüden söz edilebilir?

3- Bileşik varlıklar, özellikle canlıların vahdet ve birliğiyle ilgili ünlü felsefî teori nedir?

4- Doğal sûretle nefis (ruh) arasındaki fark nedir?

5- Bitkisel ruhun, hayvanî ve insanî ruhtan ne farkı vardır? Bu fark, mead konusunda ne gibi etkiler yaratır?

6- Meadî doğru tasavvur edebilmek için hangi prensiplere inanmak gerekir?

7- İnsanın ruhla bedenden oluşan bileşiminin, kimyasal bileşimlerle farkı nedir?

43. Ders

RUHUN SOYUTLUĞU

Giriş

Bir önceki bahsimizde mead meselesinin ruh meselesine dayandığını açıkladık. Yani "öldükten sonra dirilecek olan şahıs, ölmeden önceki şahsın bizzat kendisidir ve bu ikisi aynı şahıstır." diyebilmek için bu şahsın vücudu toprağa karışıp gittikten sonra ruhunun hiç değişmeden varlığını korumaya devam etmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle: Her insanın maddî vücudundan başka, bir de maddî olmayan ve bedeninden bağımsız olarak da varlığını sürdürebilen bir cevher ve özü vardır. Aksi takdirde, aynı şahsın yeniden hayata dönebileceği ve başka bir yaşamda varlığını sürdürmeye devam edeceği teorisi makul bir teori olmayacaktır.

O hâlde ölümden sonra diriliş olan mead ve onunla ilgili konulara girmeden önce bu konunun ispatlanması gerekir. Bu nedenle bu dersimizi bu konuya ayıracak ve konunun ispatı için iki türlü delil kullanacağız: Aklî delil ve vahyî delil.¹

1- Ruh ve mead konularının vahiy yoluyla istidlalinin uzak bir istidlal olduğu zannedilebilir. Zira nübüvvetin zarureti için ikame ettiğimiz burhanda, ruh meselesine bağlı olan uhrevî hayat, "asıl mevzu" olarak ele alınmıştı; bu nedenle de bizzat bu aslın vahiy ve nübüvvet yoluyla ispatının uzak bir gerekçe olduğu sanılabilir. Ama şu noktaya dikkat edilmelidir: Vahye dayanarak yapılan istidlalin doğruluğu için "nübüvvetin zarureti" konusuna ihtiyaç yoktur, bilakis burada nübüvvetin vuku bulmuş olması önemlidir ki bu da mucizeyle ispatlanmaktadır (bu nokta önemlidir). Kur'ân-ı Kerim bizatihi ve kendiliğinden, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) hakkaniyetinin mucize ve delili olduğundan, ruh ve meadın ispatı için Kur'ân'la istidlalde bulunulup onun delil olarak gösterilmesi doğru bir uygulama olmaktadır.

Ruhun Soyutluğunun Aklî Delilleri

Filozoflar ve düşünürler felsefî terminolojide "nefs" olarak tanımlanan¹ ruh hakkında öteden beri pek çok şeyler söylemiş veya yazmışlardır. Özellikle Müslüman düşünürler bu konuya fevkalade bir özen göstermiş, felsefî eserlerinin önemli bir hacmini bu konuya ayırmakla kalmayıp, sırf bu meseleyi inceleyen birçok eser de kaleme almış; ruhu "bedene ait ve ona ârız olan arazlardan biri" veya "bedenin maddî yapısına tâbi olan maddî bir unsur" zannedenlerin bu görüşlerini çok sayıda delillerle çürütmüşlerdir.

Bunca geniş kapsamlı bir mevzunun tamamını bu kitapta ele alamayacağımızdan konuya özetle değinecek, az ve öz bir üslupla meseleyi açıklama yoluna gideceğiz. Birkaç aklî ve mantıkî delilden ibaret açıklamamıza şöyle başlıyoruz:

Biz, kendi vücudumuzun şeklini ve mesela derimizin rengini gözlerimizle görebilmekte, dış organlarımızın yumuşaklık veya sertliğini dokunma duyumuzla algılayabilmekte, iç organlarımız hakkında da ancak dolaylı şekilde bilgi edinebilmekteyiz. Oysa korku, sevgi, öfke, irade ve düşüncelerimizi, duyu organlarımızın yardımı olmaksızın pekala kavrayabiliyoruz ve bütün bu duygu, özellik ve psikolojik hâlleri taşıyan "ben"imizi, hiçbir duyu organımıza gerek duymadan anlayıp bilebiliyoruz.

Demek ki insan genel olarak iki tür kavrayışa sahiptir: Birincisi, duyu organlarıyla mümkün olan idrak ve kavrayış; ikincisi bunlara ihtiyaç duymaksızın edinebildiği kavrayış.

İkinci bir nokta da şudur: Duyu organları pekalâ hata edebildiğinden, birinci tür kavrayışta hata ihtimali her zaman bulunduğu hâlde, ikinci tür kavrayışta kesinlikle hata ve şüpheye yer kalmamaktadır. Mesela bir insan, derisinin gerçek renginin kendi gözleriyle gördüğü gibi olup olmadığından şüphelenebilir; ama hiç kimse kendisinin düşüncesi olup olmadığından şüpheye kapılmaz, falan konuda karar verip vermediğine veya şüphesi olup olmadığına dair şüphe taşımaz!

1- "Nefs"in felsefî bir deyim olarak taşıdığı anlamın; "akıl"ın karşısında ve onun zıddı olarak kullanılan ahlakî anlamdaki "nefs"ten farklı olduğu hatırlanmalıdır.

Bunu felsefe ilmi şöyle tabir eder: Huzurî ilim doğrudan doğruya gerçeğin kendisine aittir, bu nedenle de bu tür ilimde hata olmaz. Ama husulî [sonradan edinilen] ilim, duyu organları vasıtasıyla edinildiğinden özü itibarıyla şüphe ve tereddüt imkânı taşımaktadır.¹

Yani insanoğlunun en güvenilir ilmi ve bilgisi kendi kendini bilmek, duyguları ve diğer ruhî halleri ve psikolojik konumlarını içeren huzurî bilgileri ve şuhudî ilmidir. Binaenaleyh insanın kavrayan, düşünen ve karar veren "ben"i hiçbir zaman hata etmez, şüpheye mahal bırakmaz; nitekim mesela korku, sevgi, öfke, düşünce ve iradenin varlığı şüphe götürmezdir.

Bahsimizin bu noktasında sorulması gereken soru şudur: Bu "ben", söz konusu maddî ve fizikî beden midir ve mezkur psikolojik durumlar da bu bedenin davranışları mıdır; yoksa bunların varlık türü bedenden farklı ve başka bir varlıktan mıdır? Her ne kadar "ben"in, fizikî bedenle pek yakın ve iç içe bir ilişkisi varsa da ve işlerinin çoğunu bu beden vasıtasıyla gerçekleştirip ondan hem etkileniyor, hem onu etkiliyor olsa da bu "ben"in varlığı bedenin varlığından farklı ve ayrı bir varlık mıdır?

Yukarıdaki kısa açıklamadan sonra bu sorunun cevabını bulmak çok kolaydır aslında; zira:

"Ben" ilm-i hûzurî ile kavranmaktadır, fizikî vücut ve beden ise ancak duyu organlarının yardımıyla kavranabilmektedir; o hâlde burada sözü edilen "ben", yani nefis ve ruh denilen şey, beden ve vücuttan başka bir varlıktır.

İkinci nokta şudur: "Ben", insanın yaşamı boyunca, yani onlarca yıl süresince gerçek kişiliği ve bütünlük yapısını koruyarak varlığını sürdürebilmekte ve insan bu bütünlük ve kişiliği, "asla hata etmeyen huzurî ilim"le bilmekte, kavramaktadır. Halbuki fizikî vücudun bütün organları yaşam boyunca defalarca değişmekte ve değişen bu organlarla onların önceki durumu arasında gerçek anlamda hiçbir aynılık ve birebir özdeşlik bulunmamaktadır.

Bir diğer önemli nokta da "ben"in bölünmez ve parçalanmaz bir "çekirdek ve soyut (basit) varlık" olmasıdır; yani mesela "ben"i iki

---

1- bk. Amuziş-i Felsefe (Felsefe Eğitimi), c.1, 13. ders.

kısma ayırmak ve "bu kısım ben'in ikinci yarısıdır" diyebilmek mümkün değilken, fizikî vücudun organları çeşit çeşittir ve hepsi de pekâlâ parçalanabilir ve ayrıştırılabilir.

Bir başka nokta ise duygu, irade vb. gibi ruhsal hâllerin hiçbirinin, maddenin asıl özelliği olan uzantılık ve bölünebilirlik gibi özellikleri taşımamasıdır. Bu tür madde ötesi durumları, madde olan beden bir parçası ve arazi (etkime veya tepkimesi) varsaymak mümkün değildir. Binaenaleyh bu arazî durumlar (zâtî olmayan ve özden kaynaklanmayan özellikler) maddî olmayan soyut bir cevherî yapıyla ilgilidir.¹

Ruhun varlığını ispatlayan ve onun ölümden sonra da bağımsızlık ve varlığını sürdürdüğünü gösteren en makul delil, bazı insanların gördüğü doğru rüyalarıdır; bu rüyalarda, ölen şahıs, rüya gören kimseye doğru bilgi ve haberler verebilmektedir. Aynı şekilde keramet sahibi velilerle Hint fakirleri gibi şahısların sergilediği bazı davranışlar da ruhun ve onun soyutluğunun ispatı sayılır. Bu konuyu gereğince incelemek ise başlı başına bir kitap yazmayı gerektirecek kadar geniş bir çalışma ister.

Kur'ânî Deliller

Kur'ân-ı Kerim açısından insan ruhunun varlığından şüphe yoktur ve bu ruh, bizzat Yüce Allah'a nispet edilecek kadar şeref ve değere sahiptir.² Nitekim Kur'ân-ı Kerim, insanın nasıl yaratıldığını açıklarken şöyle buyurmaktadır:

(İnsanım bedenini yarattıktan sonra) ona kendi ruhundan üfledi...³

(Buradaki anlam, haşâ, Yüce Allah'ın zâtından bir şeyin ayrılması ve insana intikal etmiş olması değildir).

Hz. Adem'in (a.s) yaratılışı konusunda da şöyle buyurmaktadır:

Ona bir biçim verdiğimde ve ona ruhumdan üfürdüğümde...⁴

1- age. c.2, 42 ve 49. dersler.

2- Usul-i Kâfi, 1/134.

3- Secde, 9.

4- Hicr, 29; Sad 72.

Aynı şekilde, Kur'ân ayetlerinde ruhun bedenden ve onun özellik ve arazlarından başka bir şey olduğu ve beden olmaksızın da varlığını sürdürebildiği vurgulanmaktadır. Mesela "Ölüp gittiğimizde, yok olduğumuzda ve vücudumuz tamamen toprak olduğunda yeni bir hayatımız mı olacak?!" diyen kâfirlere¹ Kur'ân şu cevabı vermektedir:

De ki: "Siz (öldüğünüzde) yok olup gitmezsiniz; sizin için atanmış (size vekil kılınmış) olan ölüm meleği gelip sizi alır ve sonra Rabbinize döndürülürsünüz." ²

Demek ki insanın kimliğinin kıstası ölüm meleği tarafından teslim alınan ve varlığını sürdürüp kalıcı olan ruhudur; toprağa karışıp giden vücudu değil...

Bir başka ayette şöyle buyruluyor:

Allah, ölecekleri zaman (insanların) canlarını alır, ölmeyeni de, uykusunda (bir tür ölüme sokar). Böylece kendisi hakkında ölüm kararı verilmiş olanın ruhunu tutar, öbürünü ise belli bir vakte (eceli gelinceye) kadar salıverir. Şüphesiz bunda, düşünebilen bir kavim için gerçekten ayetler vardır. ³

Zalimlerin nasıl car verdiği anlatılırken, şöyle buyruluyor:

...Bu zalimleri ölümün şiddetli sarsıntıları sırasında (can çekişirken) meleklerin ellerini uzatarak onlara, "Canlarınızı çıkarın (teslim edin), bugün Allah'a karşı haksız olanı söyledüğünüz ve O'nun ayetlerinden, kibirlenerek yüz çevirmeniz dolayısıyla alçaltıcı bir azapla karşılık göreceksiniz." dediklerinde bir görsen... ⁴

Bütün bu ayetler ve konumuzun dağılması için burada aktarmayarak bu kadarıyla yetinmeyi tercih ettiğimiz daha nice ayetlerde şu gerçek vurgulanmaktadır: Her insanın gerçek kimliği ve "ben"i; Allah, ölüm meleği ve bizzat o şahsın ruhunu kabzetmekle görevlendirilmiş olan diğer ölüm melekleri tarafından alınan şeydir ve ölen birinin vücudunun toprağa karışıp yok olması ruhun kalıcılığına ve o insanın kişiliğinin bütünlüğüne hiçbir zarar vermemektedir.

1- Secde, 10.

2- Secde, 11.

3- Zümer, 42.

4- En'âm, 93.

Sonuç olarak: 1- İnsanda ruh denilen bir şey vardır. 2- İnsan ruhu vücuttan bağımsız ve kalıcıdır, bedenın organları gibi ona ait veya ondan bir parça değildir ve bedenle birlikte yok olup gitmemektedir. 3- Her insanın kimliği, ruhuna bağlıdır, başka bir deyişle her insanın hakikati onun ruhudur ve vücut, ruh için bir gereç rolünü oynamaktadır.

Sorular:

- 1- Huzurî ve husulî ilmi tarif edip aralarındaki farkı açıklayınız.
- 2- Ruhun soyutluğunu ispatlayan aklî deliller nelerdir?
- 3- Ruhun soyutluğu, başkaca hangi yollarla ispatlanabilir?
- 4- Bu konuyla ilgili ayetleri belirtiniz.
- 5- Bu ayetlerden çıkarılan sonuçlar nelerdir?

44. Ders

AHİRETİN İSPATI

Giriş

Elinizdeki kitabın başlarında da belirttiğimiz gibi her insanın ahiret dünyasında dirileceği (mead) inancı, bütün semavî dinlerin en temel inançlarından biridir ve peygamberler bunu önemle vurgulamış, insanların kalbine bu inancı yerleştirebilmek için olmadık eziyetlere katlanmışlardır. Kur'ân-ı Kerim'de mead ve adalet inancı, Yüce Allah'a inanmakla eşdeğer görülüp buna denk sayılmış ve yirmiden fazla ayette "Allah" kelimesiyle "ahiret günü" kelimesi bir arada kullanılmıştır (ayrıca, ahiretle ilgili konulardan bahseden iki bini aşkın ayet bulunmaktadır).

Bu bölüme başlarken insanın sonunun ve akıbetinin ne olacağını bilmesi demek olan "ahiretbilim"le ilgili araştırmalarda bulunmanın önemini belirttik ve meadı doğru şekilde kavrayabilmenin ancak ruha inanmakla mümkün olabileceğinin altını çizerek ruhun, her insanın kişilik ve kimliğinin ölçüsü olduğunu, ölümden sonra da bu ruhun varlığı ve "ölümden sonra da kalıcılığı sayesinde" ölümden sonra ahirette dirilen insanın, ölmeden önceki insanın tamamen kendisi olduğu'nun söylenebileceğini hatırlattık. Ardından, insanın ebedî yaşamıyla ilgili asıl konulara giriş zemini hazırlayabilmek için akıl ve vahye dayalı belge ve delillerle bu ruhun varlığını ispatladık. Bütün bunlardan sonra sıra, bu önemli temel inancın ispatlanmasına geldi.

Ruh konusu gibi bu konu da iki yolla (akıl ve vahiy) ispatlanabilir. Biz bu derste ahiretin zaruretini ispatlayan iki aklî delilden söz edecek, sonra da ahiretin imkân ve zaruretiyle ilgili olarak Kur'ân'dan bazı alıntılarda bulunacağız.

Hikmet Delili

Allah'ı tanıma bölümünde ilâhî yaratılışın boşuna ve amaçsız olmadığını, bilakis ilâhî zatın bizatihi kendisi olan "hayrı ve kemali sevme"nin öz itibarıyla zâtın kendisine, doğal olarak da nice hayır ve kemal mertebelerine sahip bulunan etki ve eserlerine taalluk ettiğini; bu nedenle de kâinatı, mümkün olan en azamî hayra ve kemale ulaşabilecek şekilde yarattığını belirtmiştik. Söz konusu bahiste "hikmet" sıfatını ispatladık ve bu hikmetin gereğinin "her yarattığı, layık olduğu kemal ve olgunluğa ulaştırmak" olduğunu hatırlattık. Ne var ki maddî dünya, çıkarların çatıştığı bir dünya olduğundan ve maddî varlıkların hayır ve kemalleri yekdiğeriyle çatıştığından ilâhî hikmetin tedbiri; bunların tamamına azami hayır ve kemalin ulaşmasını sağlayacak bir programlamayı gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle kâinata en güzel sistem egemen olmalıdır. Bu nedendir ki varlık âlemindeki türlü unsurların nicelik ve niteliği, aksiyon ve reaksiyonları; bitkilerle hayvanların ve nihayet kâinatın en üstün ve en kâmil yarattığı olan insanın yaratılışına uygun ortamı hazırlayacak şekilde programlanmıştır. Madde dünyası canlı varlıkların oluşup gelişmesine elverişli olmayacak bir şekilde yaratılmış olsaydı, hikmete aykırı düşmüş olurdu.

O hâlde şunun altını tekrar çiziyoruz: İnsanoğlu kalıcı bir ruha sahip olduğu, ebedî ve ölümsüz kemallere ulaşabilme kabiliyeti taşıdığı, üstelik bu kemallerin değer ve konum açısından maddî kemallerle kıyası mümkün bulunmadığı için onun hayatı sırf şu dünya yaşamıyla sınırlandırılacak olursa ilâhî hikmetle bağdaşmayan bir durum ortaya çıkacaktır. Dahası, dünya hayatı türlü zorluklar, sıkıntılar ve meşakkatlerle doludur ve bir lezzeti tadabilmek için genellikle türlü acı ve sıkıntılara katlanmak gerekmektedir. Bu da hesap-kitap ehli olanların, böylesine geçici ve sınırlı bir zevk için bunca acı ve meşakkate katlanmayı abes görmesine yol açmaktadır. Hiçbir şeye inanmama, Nihilizm vb. eğilimlerin kaynağı bu tür hesap ve değerlendirmelerdir aslında; hatta bu nedenle nice insanlar, yaradılış ve fitratlarında yaşama karşı güçlü bir ilgi duydukları hâlde intihara kalkışmaktadırlar.

Sahi, insanoğlunun yaşamı sabahtan akşama sürekli zahmetler çekip doğal ve sosyal sorunlarla boğuşmaktan, bu süreçte çok kısa birkaç lahzalık bir eğlence ve lezzetin akabinde bitkinlikten uykuya dal-

maktan ve ertesi gün aynı kısır döngüyü tekrarlamaktan ibaret olsaydı; bir lokma ekmek uğruna gece-gündüz didinip bu lokmanın zevkinden başka şey elde edemeyecek olsaydı bu yaşam ona çok sıkıcı ve neticesi zarardan başka şey olmayan boşuna bir uğraş gibi gelmeyecek miydi? Böyle bir yaşamı akıl ve mantığın kabul etmesi elbette beklenemez. Böyle bir yaşamı en ideal hâliyle, tek işi sürmek olan bir şoförün hayatına benzetebiliriz. Bu şoförün tek gayesi bir benzin istasyonuna ulaşmak ve benzin alabilmektir. Bu amaçla bütün gününü direksiyonda geçirmekte, benzin aldıktan sonra, bir başka istasyona kadar aynı tempoyu sürdürmekte ve arabası kullanılamaz hâle gelinceye, hurdaya dönüncüye veya bir kazaya uğrayıp yok oluncaya kadar bu kısır döngü böylece sürüp gitmektedir!

İnsanın hayatını böyle bir açıdan değerlendirmenin inançsızlık ve "hiç"çilikten başka bir sonuç doğurmayacağı apaçık ortadadır.

Diğer taraftan insanın çok değerli içgüdülerinden biri de ölümsüzlük ve kalıcılığa ilgi duyması ve ebedî olmayı pek sevmesidir. Bu duygu Yüce Allah tarafından insanoğlunun fitratına işlenmiştir ve insanı sürekli ebediyete doğru hareket ettiren ve hızını gitgide artıran bir motor işlevi görmektedir. Şimdi, böyle bir motorun, azami hıza ulaştığı bir sırada bir kayaya çarpıp paramparça olacağının önceden bilindiği farz edilecek olursa; söz konusu "hız artırıcı motor" olan içgüdünün böyle bir akıbet ve böyle bir nihai gaye için verilmiş olduğu düşünülebilir mi? Binaenaleyh böylesine bir fitrî eğilimin varlığı, ancak ölüme ve yokluğa mahkum bu dünya hayatı dışında bir yaşam kapısının insana açık olması hâlinde ilâhî hikmete uygun düşebilir.

Kısacası: Bu iki girişten sonra, yani ilâhî hikmet ve insan için ebedî bir hayatın mümkün olduğu meselesi iyice anlaşıldıktan sonra şu sonuca ulaşmaktayız: İlâhî hikmete ters düşmemesi için bu sınırlı dünyevî hayatın ötesinde bir yaşamı olabilmelidir insanoğlunun...

İnsanın ölümsüzlüğe duyduğu fitrî eğilim bir başka delil olarak da değerlendirilebilir ve ilâhî hikmetin yanı sıra buna da delil statüsü verilebilir.

Bu arada insanın ebedî yaşamının, dünya yaşamı gibi olmadık dertlerle acılara katlanmayı gerektiren düzenden farklı bir programı olması gerektiği de açıklık kazanmış oluyor. Aksi takdirde bu dünya hayatı, ebediyen sürebilseydi bile ilâhî hikmetle bağdaşmayacaktı.

Adalet Delili

Bu dünyada insanlar iyi veya kötü bir işi seçme ve uygulama konusunda serbesttirler. Kimi insanlar bütün ömrünü Allah'a itaat ve O'nun kullarına hizmetle geçirirken, kimi de şeytânî arzularını gerçekleştirebilmek için olmadık zulümleri ve en çirkin günahları işlemekten çekinmez. Esasen insanın bu dünyada yaratılmış olmasındaki gaye ve zıt eğilimlerle donatılıp iradeyle teçhiz edilmesi, ona çeşitli aklî ve naklî bilgiler verilip türlü davranışlardan dilediğini seçebileceği ortamlar hazırlanması, önüne hak ve batıl veya hayır ve şer kavşaklarının çıkarılmasındaki amaç, onun sayısız deneme ve sınavlara tâbi tutulup tekâmül çizgisini kendi özgür iradesiyle tayin etmesi ve neticede kendi iradesiyle ve özgür olarak yaptığı tercih ve işlediği amellerin karşılığını görmesidir. Gerçekte dünya hayatı, insan için sınava tâbi tutulmaktan ve onun insanî kimlik ve kişiliğini belirleyip netleştirme çabalarından ibarettir. İnsanoğlu yaşamının son demlerinde bile bu sınava tâbi tutulmaktan, sorumluluk ve görevlerini yerine getirmekten muaf edilmemiştir.

Ancak herkesin gördüğü gibi, iyilerle kötüler yaptıklarının karşılığını bu dünyada gereğince almamakta ve nice kötüler bu dünyada daha fazla imkân ve nimetlere sahip olabilmektedirler. Aslında dünya hayatı, insanoğlunun işlediği çoğu amellerin ödül veya cezasını tam olarak görebilmesine müsait bir yapı ve kapasiteye de sahip değildir. Mesela binlerce masum insanı suçsuz yere öldüren birini bir defadan fazla öldürebilmek mümkün olmadığından işlediği diğer cinayetler cezasız kalmaktadır. Oysa ilâhî adalet, her insanın işlediği en küçük bir iyilik veya kötülüğün karşılığını mutlaka görmesini gerektirmektedir.

O hâlde bu dünya nasıl sadece sınav ve görev diyaryısa, bu sınav ve görevlerin sonuçlarının belli olacağı ve ödüllerle cezaların verileceği bir diyarın da olması gerekmektedir; böylece her insan layık olduğuna kavuşmuş ve ilâhî adalet tam anlamıyla yerini bulup tecelli etmiş olacaktır.

Bu açıklamalardan sonra, ahiret dünyasının tercih, amel ve görev dünyası olmadığı da anlaşılmış olsa gerek; ileride bu konuyu daha etraflıca ele almaya çalışacağız inşallah.

Sorular:

- 1- İlâhî hikmet ve bu hikmetin en güzel sistemle ilgisini açıklayınız.
- 2- Hikmet delilini iki yolla açıklayınız.
- 3- Bu delil, ahiret aslını ispatlama dışında hangi gerçeği daha ortaya koymaktadır?
- 4- İnsanın bu dünyada yaratılmış olmasındaki amacı açıklayınız.
- 5- Adalet delilini etraflıca izah ediniz.
- 6- Bu delil özellikle hangi gerçeği ortaya koymaktadır?

45. Ders

KUR'ÂN'DA AHİRET

Giriş

Ahiretin ispatı ve ahireti inkâr edenlere verilen cevapları kapsayan Kur'ân ayetlerini, bu bağlamda 5 kısma ayırmak mümkündür:

1- Ahireti inkâr etmenin hiçbir delile dayanmadığını vurgulayan ayetler. Bu ayetler inkârcıları tamamen silahsızlandırıcı niteliktedir.

2- Ahiretin pekala mümkün olduğunu açıklamak için benzeri olaylara işaret eden ayetler.

3- Ahireti inkâr edenlerin iddialarını çürüten ve meadın mümkün olduğunu ispatlayan ayetler.

4- Ahiretin mutlaka gerçekleşecek bir ilâhî vaat olduğunu hatırlatan ve gerçekte doğruluğunda şüphe bulunmayan haber ve bilgilerle, ahiretin vuku bulmasının kaçınılmazlığını ispatlayan ayetler.

5- Ahiretin zaruretini ispatlayan aklî delilleri belirten ayetler.

Yukarıdaki ayetlerin ilk üç kısmı ahiretin mümkün olduğunu, son iki kısmı da vukuu ve zaruretini işlemektedir.

Ahireti İnkâr, Hiçbir Delile Dayanmamaktadır

Kur'ân-ı Kerim'in batıl görüş ve inançlara sahip kimseler karşısında kullandığı mantık yöntemlerinden biri de onlardan bu iddialarına delil göstermelerini istemesidir, böylece söz konusu batıl fikirlerin hiçbir mantık ve akla dayalı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim birçok ayette "**Ey Peygamber, onlardan delil getirmelerini, sana kesin kanıt göstermelerini iste!..**" buyrulmaktadır.¹

1- Bakara, 111; Enbiyâ, 24; Neml 64.

Buna benzer birçok ayette de; söz konusu yanlış inanç ve görüşleri taşıyanların bu görüşlerinin hiçbir "doğru bilgiye" veya gerçeğe uygun bir delile dayanmadığı; bilakis, hiçbir delile dayanmayan "zan" ve "şüphe"lerden kaynaklandığı ve gerçeğe aykırı iddialardan ibaret olduğu vurgulanır.¹

Kur'ân-ı Kerim, ölümden sonra dirilişi ve ahiret hayatını inkâr edenler hakkında şöyle buyurur:

Kâfirler dediler ki: "Bütün olup biten bu dünya hayatından başkası değildir; yaşarız ve ölürüz; zamanın akışından başka bizi yok eden hiçbir şey bulunmamaktadır." Oysa, onların bu konuda hiçbir bilgileri yoktur, sadece zannetmektedirler.²

Yine birçok ayette, ahireti inkârın hiçbir delile dayanmayan yanlış ve geçersiz bir zandan ibaret olduğu vurgulanmaktadır.³ Bu geçersiz ve delilsiz zanların nefsanî isteklere uygun olması hâlinde, nefsanî zevklere tapanlar tarafından kabul görmesi de mümkündür⁴ ve bunlara uygun hâl ve davranışlarla, işlenen günahlar sonucunda giderek bu tür insanlarda görünüşte bir inanca bile dönüşebilir,⁵ hatta şahıs böyle bir inançta ısrar gösterip ayak diretebilir.⁶

Kur'ân-ı Kerim, ahireti inkâr edenlerin görüşlerini ve söylediklerini aktarırken bunların genellikle ahiret olayını "çok uzak bir ihtimal" gibi değerlendirmekten ibaret olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu görüşler ahiretin çok uzak bir ihtimal olduğu zannını yaratan zayıf ve dayanaksız şüphelerden kaynaklanmaktadır.⁷ Bu nedenle, bir yandan ahiretin uzak bir ihtimal olmadığını göstermek amacıyla benzeri olayları hatırlatırken,⁸ bir yandan da ahiret gerçeği hakkında hiçbir şüphe-

---

1- Müminun, 117; Nisâ, 157; En'am, 100,119,148; Kehf, 5; Hacc, 3, 8, 71; Ankebut, 8; Rum, 29; Lokman, 20; Mümin, 42; Zuhruf, 20; Necm 28.

2- Casiye, 24.

3- Kasas, 39; Kehf, 36; Sad 27; Casiye 32; İnşıkâk, 14.

4- Kıyamet, 5.

5- Rum, 10; Mutaffifin 10, 14.

6- Nahl, 38.

7- Hud, 7; İsrâ, 51; Saffât, 16,53; Duhan, 34-36; Ahkâf, 18; Kâf, 3; Vakıa, 47-48; Mutaffifin, 12-13; Naziat, 10-11.

8- Birbiri gibi olan işler, imkân hükmünde olsa da, olmasa da benzer ve özdeş dünyada bir ve aynı sayılacaktır.

ye yer bırakmamak ve mead olayının gerçekleşmesinin kesinlikle mümkün olduğunu göstermek için bu iddiaların tamamını cevaplayıp şüpheleri çürütmektedir. Ancak, bu kadarıyla yetinmemekte ve bu ilâhî vaadin kesin olduğunu vahiy yoluyla açıklayıp hiçbir özür ve bahaneyeye yer bırakmayacak şekilde meseleyi izah etmenin yanı sıra, meadın zarurî olduğunu aklı ve mantıkî delillerle de ispatlamaktadır ki gelecek derslerimizde buna daha etraflıca değineceğiz.

Ahret ve Meada Benzer Olaylar

a) Bitkinin Yeşermesi:

İnsanın öldükten sonra dirilmesi, öncesi ölüm olan bir hayat olması nedeniyle solup kuruyan bir bitkinin yeniden yeşermesine benzetilmektedir. Binaenaleyh insanların gözleri önünde sürekli vuku bulan bu olaya dikkatle bakmaları bile, kendilerinin de öldükten sonra dirilebileceklerini anlayabilmeleri için yeterlidir. Aslında insanların bu olayı pek basite almaları ve önemini fark edememelerinin nedeni, bu olayı sürekli görmeye alışmış olmalarıdır; yoksa "yeniden hayata dönme" konusunda bu olayla, insanın yeniden dirilip hayat bulması arasında hiçbir fark bulunmamaktadır.

Kur'ân-ı Kerim bu alışkanlık perdesini bir kenara itmek amacıyla insanların dikkatini sürekli bu olaya çekmekte ve insanların öldükten sonra dirilmesinin de tıpkı buna benzer bir olay olduğunu belirterek¹ şöyle buyurmaktadır:

Şimdi, Allah'ın rahmetinin eserlerine bak; ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltmektedir... Şüphesiz O (yeryüzünü ölümünden sonra böyle dirilttiği gibi) ölüleri de gerçekten diriltecektir. O, her şeye güç yetirendir.²

b) Ashab-ı Kehf'in Uykusu:

Kur'ân-ı Kerim, sayısız öğretici noktalar içeren ve fevkalade şaşırtıcı bir olay olan Ashab-ı Kehf'in kıssasını anlatırken şöyle buyurur:

1- A'râf, 57; Hac, 5-6; Rum, 19; Fatır, 9; Fussilet, 19; Zuhruf, 11; Kaf, 11.

2- Rum, 50.

Böylece, Allah'ın vaadinin hak olduğunu ve gerçekten kıyametin kendisinde şüphe bulunmadığını bilmeleri için insanları Ashab-ı Kehf'ten haberdar ettik...¹

Bir grup insanın birkaç asır (hicr şemsî takvime göre 300, kamerî takvime göre 309 yıl) uyuması ve sonra hiçbir şey olmamış gibi uyanması olan bu inanılmaz olay gerçekten insanın bütün dikkatini ahiret meselesine yoğunlaştırmakta ve bu konudaki şüphelerin silinmesini sağlamaktadır. Zira her uyku aslında bir nevi ölüme benzer (uyku ölümün kardeşidir) ve her uykudan uyanış da bir tür, ölümden sonra uyanıştır. Ancak, normal uykularda vücut biyolojik fonksiyonlarını sürdürdüğünden ruhun bedene geri dönmesi kimseyi şaşırtmamaktadır. Oysa üç asır boyunca uykuya dalan ve hiçbir besin maddesi almayan bir vücudun, doğaya egemen olan kurallara göre ölmesi, çürüyüp gitmesi ve ruhun geri dönüşüne elverişliliğini tamamen yitirmesi gerekir. O hâlde bu harikulade olay, insanın şu alelade dünya düzeninin ötesindeki yaşamı fark etmesi ve ruhun vücuda geri dönebilmesi için gerekli doğal şartların her zaman zarurî olmayabileceğini görmesi için yeterlidir. Binaenaleyh bu dünyanın hayat ve ölüm düzenine aykırısı düşse de, insanın öldükten sonra yeni bir yaşama dönmesi imkânsız bir olay değildir ve Yüce Allah'ın vaadi gereği kesinlikle gerçekleşecektir.

c) Hayvanların Dirilmesi:

Kur'ân-ı Kerim, olağanüstü şekilde dirilen birkaç hayvanı da delil olarak gösterir; bunlardan biri, Hz. İbrahim'in (a.s) elinde dirilen dört kuş örneğidir.² Bir başka örnek de, daha sonra değineceğimiz gibi, bir peygamberin binek hayvanının diriltilmesidir. Hayvanın diriltilmesi mümkün olduğuna göre, insanın diriltilmesinin imkânsız olmayacağı belirtilmek istenmektedir.

d) Bazı İnsanların Bu Dünyada Dirilmesi:

Bu örneklerden en önemlisi, bizzat bu dünyada bazı insanların diriltilmesidir ki Kur'ân-ı Kerim buna da örnekler vermektedir. Bu ör-

1- Kehf, 21.

2- Bakara, 260.

neklerden biri, İsrailoğulları peygamberlerinden birinin yol güzergâhında rastladığı harabe bir şehirdir, mezkur peygamber (a.s) bu harabeyi görünce bir an aklından bir şehir halkının nasıl diriltileceği sorusu geçer ve Yüce Allah o peygamberin canını orada alır ve tam 100 yıl sonra onu yeniden diriltir ve kendisine "Bu beldede ne kadar zaman kaldın?" diye sorar; bir uykudan uyanmış olduğunu zanneden peygamber "bir gün veya biraz daha az bir zaman" diye cevap verince Yüce Allah şöyle buyurur: Hayır, tam 100 yıl buradaydın sen! Şimdi, yiyeceğine ve suyuna bak, hiç bozulmadan sapaşağlam durmakta, bindiğin hayvanınsa kemikleri bile çürüyüp gitmiş işte! Şimdi bu hayvancağızın bütün kemiklerini nasıl yeniden düzüp-koştüğümüzü seyret, üzerlerine nasıl et çekip, deri koyup yeniden dirilttiğimizi gör!"¹ Ve, peygamber, bu hayvancağızın yeniden dirilişini seyreder!..

Bir başka örnek de Hz. Musa'ya (a.s) "Biz tanrıyı gözlerimizle görmedikçe sana inanmayız!" diyen bir grup Yahudiyle ilgilidir, bu sözleri üzerine Allah Teala onları bir yıldırımla küle çevirip öldürür ve sonra da Hz. Musa'nın (a.s) dileği üzerine hepsini tekrar diriltir.²

Kur'an'da geçen bir diğer örnek, Hz. Musa (a.s) zamanında öldürülen bir Yahudinin, kesilen bir ineğin bir uzvunun kendisine dokunulmasıyla dirilmesidir. Bu olay Bakara Suresi'nde anlatılır, sureye Bakara adının verilmesi de bu olayın anlatılması nedeniyledir, ilgili ayette şöyle buyrulur:

...Böylece Allah, ölüleri diriltir ve size ayetlerini gösterir ki, akıllanasınız.³

Bazı ölülerin Hz. İsa'nın (a.s) mucizesiyle diriltilmesi de meadın mümkün olduğunu gösteren deliller arasındadır.⁴

Sorular:

- 1- Meadı inkâr edenler karşısında Kur'an'ın yöntemini açıklayınız.
- 2- Bitkilerin yeşermesiyle mead arasında nasıl bir benzerlik vardır? Kur'an bu konuya nasıl bakmaktadır?

1- Bakara, 259.

2- age. 55-56.

3- age. 67-73.

4- Âl-i İmrân, 49; Mâide, 110.

3- Ashab-ı Kehf olayıyla mead arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

4- Hz. İbrahim'in (a.s) eliyle kuşların dirilmesi olayını açıklayarak bununla mead arasındaki ilişkiyi belirtiniz.

5- Kur'ân, bu dünyada kimlerin yeniden diriltildiğini belirtiyor?

46. Ders

MEADI İNKÂR EDENLERE KUR'ÂN'IN CEVABI

Kur'ân-ı Kerim'in, meadı inkâr edenlere verdiği cevaplar ve bu cevaplardaki üslup, söz konusu inkârcıların zihninde bazı şüpheler bulunduğunu göstermektedir; bu bahsimizi, ilgili cevapların münasebetine göre şöyle ele almaktayız:

1- Yok Olan, Nasıl Yine Var Olabilir?

Daha önceki bahsimizde "vücudu yok olduktan sonra insan nasıl tekrar hayata dönebilir?" diye soranlara Kur'ân-ı Kerim'in özetle şu cevabı verdiğini belirtmiştik: İnsanın kimliğinin kıvamı, öldükten sonra toprağa karışıp giden vücudu değil, ruhudur.¹

Bu diyalog, kâfirlerin şüphelerinin, felsefede "yok olanın, var olması imkânsızdır" prensibinden kaynaklandığını gösteriyor. Yani kâfirler, insanın bütün varlığının, öldükten sonra toprak olup giden mad-dî vücudundan ibaret olduğunu; yeniden hayata dönmesi hâlinde artık aynı insan değil, başka bir insan olacağını, çünkü yok olan bir varlığı yeniden hayata döndürmenin esas itibarıyla muhal ve imkânsız olduğunu sanıyorlardı.

Bu şüphenin cevabını yine Kur'ân'ın kendisi vermekte ve her insanın kimlik ve kişiliğinin, onun ruhuna bağlı olduğunu belirtmektedir. Başka bir ifadeyle "ölümden sonra diriliş (mead) "yok olanın tekrar var olması" değil, mevcut ruhun dönüşüdür.

1- Secde, 10-11.

2- Vücudun Yeniden Hayata Dönmesi Mümkün Müdür?

Daha önce ele aldığımız şüphe mevzuu, meadın özü itibarıyla var olup olmadığıydı, bu başlıktaki şüphenin mevzuu ise meadın gerçekleşme imkânıyla ilgilidir. Yani ruhun yeniden vücuda geri dönmesi mantığa ters düşmüyorsa da ve böyle bir teoride çelişki bulunmuyorsa da; bunun gerçekleşebilmesi için beden yapısının buna elverişli olması gerekir. Oysa hayatın oluşması için bir takım özel şartlar, gereçler ve ortamlar var olmalıdır ve bütün bunların oluşması ise zamanla, yani tedricî olarak mümkündür. Mesela bir rahme bir spermin girmesi, orada elverişli bir ortam bulup cenine dönüşmesi, bu ceninin giderek tamamlanıp insan hâlini alması gereklidir. Ölüp toprağa karışan bir vücut ise artık yeniden hayat bulma özelliği taşımamaktadır.

Cevap şudur: Dünyada şahidi olduğumuz yaşam sistemi, mümkün olabilecek yegane hayat sistemi değildir ve bu dünyada deney ve edininimle öğrenilip fark edilen sebep ve gereçler de yine var olan yegane sebep ve gereçler değildir. Nitekim bizzat bu dünyada "olağan ve doğal olanın dışında" vuku bulan pek çok olaya şahit olunmakta, bazı hayvanlar veya insanlar pekala yeniden hayata dönebilmektedir. Bununla ilgili örnekler Kur'ân-ı Kerim'de fazlasıyla vardır.

3- Fâilin Gücü Buna Yeter mi?

Bir başka şüphe mevzuu şudur: Bir olayın vukuu için olay nesnesinin elverişliliğinin yanı sıra olay öznesinin (failin) gücü de gerekli şartlardandır. Bu durumda Yüce Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücünün yetip yetmeyeceği sorusu gündeme getirilmektedir.

Bu vehmî soru, Yüce Allah'ın sınırsız gücünü bilmeyenler tarafından ortaya atılmıştır.

Cevap şudur: Yüce Allah'ın gücünün haddi ve sınırı yoktur ve dediği her şeyi yapabilecek güce sahiptir. Nitekim fevkalade azamete sahip bu uçsuz bucaksız kâinatı O yaratmıştır:

Onlar görmüyorlar mı ki gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmaktan aciz olmayan Allah, ölüleri de diriltmeye güç yetirir. Elbette ki O, gerçekten her şeye güç yetirendir.¹

1- Ahkaf, 33; Yasin, 81; İsrâ, 00; Saffat, 11; Naziat, 27.

Kaldı ki, tekrar yaratmak, ilk yaratıştan daha zor değildir ve daha fazla bir gücü gerektirmemektedir, hatta bunun daha kolay bile olduğu söylenebilir, çünkü zaten mevcut olan ruhu tekrar döndürmekten başka bir şey değildir:

Bizi kim tekrar hayata getirebilir (diriltebilir) diyecekler. De ki, sizi ilk defa yaratan! O zaman senin karşında başlarını sallayacaklardır (ve bu cevaba şaşırıp kalacaklardır)."¹

Yaratmayı başlatan, sonra onu geri döndürecek olan O'dur, bu döndürüş O'na pek kolaydır.²

4- Failin İlmi Buna Yeter mi?

Bir diğer şüphe mevzuu da şudur: Yüce Allah'ın insanları yeniden diriltip onlara amellerinin karşılığını verebilmesi için, bir taraftan bunca ruhu kendi ait olduğu bedene döndürebilmesi için bütün bedenleri teker teker tanıması, diğer taraftan her birinin layık olduğu ödül veya cezayı görmesi için yine her birinin yaptığı bütün iyilik ve kötülükleri en ince ayrıntısına kadar bilmesi gerekir. Oysa çürüyüp toprak olmuş ve zerrelere birbirine karışmış olan onca vücudun, hangi zerrelerinin kime ait olduğu nasıl bilinebilir? Aynı şekilde binlerce, hatta milyonlarca yıl boyunca gelip geçmiş onca insanın bütün davranışlarını kaydedip arşivlemek ve hepsini inceden inceye değerlendirmeye tâbi tutmak mümkün müdür?

Bu şüphe ve sorular da Yüce Allah'ın sınırsız ilminden haberdar olmayan ve onu da kendi sınırlı ve eksik bilgi dağarcıklarıyla kıyaslayanlar tarafından ortaya atılmıştır.

Cevap şudur: Yüce Allah'ın ilminin haddi ve sınırı yoktur, O'nun sınırsız ilmi her şeyi kuşatmıştır ve Yüce Allah'ın herhangi bir şeyi unutması da mümkün değildir.

Kur'ân-ı Kerim'de Firavun'un Hz. Musa'ya (a.s) "Eğer Allah hepimizi tekrar diriltip hesaba çekecekse, o zaman bizden önce ölüp artık toprağa karışmış olan onca insanın durumu ne olacak?" diye sorduğu ve Hz. Musa'nın (a.s) şu cevabı verdiği geçer:

1- İsrâ, 51; Ankebut, 19-20; Kaf 15; Vakıa, 62; Yasin, 80; Hacc, 5; Kıyamet, 40; Tarık, 8.

2- Rum, 27.

Bunun bilgisi, Rabbimin katında bir kitaptadır, benim Rabbim şaşırılmaz ve unutmaz.¹

Bir başka ayette de bu şüphelerin her ikisine de şöyle cevap verilmektedir:

Ey Peygamber de ki: "Ölüleri tekrar diriltecek olan, onları ilk kez yaratmış olandır; O, yaratılan her şeyi bilir."²

Sorular:

1- Yok olanın bir daha var olmayacağı şüphesini açıklayarak cevaplayın.

2- Vücudun yeniden yaşama dönme kabiliyeti taşımadığı iddiasını açıklayarak cevaplayın.

3- Failin gücüyle ilgili şüpheyi ve cevabını açıklayın.

4- Failin ilmiyle ilgili şüpheyi ve cevabını açıklayın.

1- Taha 51-52; Kâf 2-4.

2- Yasin, 79.

47. Ders

KIYAMETLE İLGİLİ İLÂHÎ VAAT

Giriş

Kur'ân-ı Kerim bir taraftan Yüce Allah'ın kullarına gönderilen mesajı olarak meadın gerçekleşeceğini vurgulayıp bunun Yüce Allah'ın kesin ve vazgeçilmez vaadi olduğunun altını çizmekte ve böylece insanlara hüccetini tamamlamakta; diğer taraftan da insanoğlunun aklî ve mantıkî bilgiye olan ilgisini tatmin amacıyla meadın zaruretine dair aklî ve mantıkî delilleri açıklamak suretiyle hüccetini artırmaktadır. Bu nedenle biz de Kur'ân'da meadın ispatıyla ilgili beyanları iki kısma ayıracak ve her biriyle ilgili bahiste, mezkur ayetlerden örnekler aktaracağız.

Kesin İlâhî Vaat

Kur'ân-ı Kerim ahiret dünyasında bütün insanların diriltileceğini belirterek kıyametin gerçekleşmesinin şüphe götürmez olduğunu belirtmekte ve "**şüphesiz, kıyamet saati yaklaşarak gelmektedir, bunda hiç kuşku yok..**" buyurmakta¹ ve birçok ayette kıyametin doğru ve hak bir vaat ve kaçınılmaz bir gerçek olduğunun altını çizerek "**Evet, bu O'nun üzerinde hak olan bir vaattir**" demekte² ve kıyametin mutlaka gerçekleşeceğine dair defalarca yemin ederek şöyle buyurmaktadır:

İnkâr edenler kesin olarak diriltilmeyeceklerini öne sürdüler. De ki, "Hayır, Rabbim adına andolsun, siz muhakkak di-

---

1- Mümin, 59; Âl-i İmrân, 9, 25; Nisâ, 87; En'âm, 12; Kehf, 21; Hacc, 7; Şûrâ 7; Casiye, 26, 32.

2- Nahl, 38; Âl-i İmrân, 9,191; Nisâ, 122; Yunus, 4, 55; Kehf, 21; Enbiyâ, 103; Furkan, 16; Lokman, 9, 33; Fatır, 5; Zümer, 20; Necm 47; Casiye, 32; Ahkaf, 17.

ritileceksiniz, sonra mutlaka yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu da Allah'a göre oldukça kolaydır."¹

Aynı şekilde, insanları kıyamet günü konusunda uyarmayı peygamberlerin en önemli görevleri arasında sayan Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurur:

Dereceleri yükselten Arş'ın sahibi Allah, toplanma ve buluşma günü ile uyarıp korkutmak için kendi emrinden olan ruhu, kullarından dilediğine indirir.²

Kıyamet gününü inkâr edenler için ebedî azap ve cehennem ateşi tayin edilmiştir:

...Kıyamet saatini yalanlayanlara çılğınca yanan bir ateş hazırladık.³

Görüldüğü gibi bu semavî kitabın hakkaniyetini anlamış olan biri mead ve kıyamet günü hakkında herhangi bir şüphe taşıma veya onu inkâr hususunda hiçbir özür ve bahane ileri sürme hakkına sahip olmayacaktır. Daha önceki bahislerimizde hakkı arayan insaf sahibi herkesin Kur'ân'ın hak olduğunu kolaylıkla idrak edebileceğini belirtmiştik; bu nedenle zeka kusurlu olan veya herhangi bir nedenden dolayı Kur'ân'ın hakkaniyetini fark edememiş olanlar dışında hiç kimsenin Kur'ân'ı kabul etmeme konusunda herhangi bir özür ve bahanesi bulunmamaktadır.

Aklî Deliller

Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin çoğunda, meadın zaruretine dair aklî deliller öne süren bir üslup vardır, bunları hikmet ve adalet delilleri arasında saymak mümkündür. Bu cümleden olmak üzere Kur'ân'da muhaptan itiraf almayı amaçlayan soru terkibiyle şöyle buyrulmaktadır:

Sizi boş yere yarattığımızı ve gerçekten bize döndürülüp getirilmeyeceğinizi mi sanmıştınız?⁴

Bu ayet-i şerife, Yüce Allah'a dönüş ve meadın olmaması hâlinde bu dünyada insanın yaratılmasının boş yere yapılmış bir iş olacağını

1- Teğabun, 7; Yunus, 53; Sebe, 3.

2- Mümin, 15; En'âm, 130, 154; Ra'd, 2; Şûrâ 7; Zuhuf, 61; Zümer, 71.

3- Furkan, 11; İsrâ, 10; Sebe, 8; Müminun, 74.

4- Müminun, 115.

açıkça belgelemektedir. Oysa bilge ve hikmet sahibi olan Yüce Allah asla abes yere ve boşuna bir iş yapmaz; o hâlde yarattıklarını tekrar kendisine geri döndürmek için başka bir dünya yaratması kaçınılmazdır.

Bu burhan, istisnaî bir tasımdır aslında ve onun koşuklu önermesi olan birinci öncülü şunu ifade etmektedir: İnsanın bu dünyada yaratılması, ancak bu dünya yaşamından sonra Allah'a geri dönmesi ve yaptıklarının karşılığını ahiret âleminde görmesi hâlinde hekimane ve bilgece bir gaye taşıyabilecektir. Bu gerekliliği, "hikmet delili" konusunda yeterince açıkladığımız için burada tekrarlamaya gerek olmadığı kanısındayız.

İkinci öncül ve girişse Yüce Allah'ın hiçbir şeyi boş yere ve gayesiz olarak yaratmamasıdır, bu da ilâhî hikmet ve O'nun işlerinin boşuna olmayışı mevzuudur; bunu da daha önce "Allah'ı Tanıma" başlıklı bahsimizde ele almış, hikmet delili mevzuuna da etraflıca değinmiştik. Binaenaleyh mezkur ayet, söz konusu delil ve burhanla tamamen mutabik olup örtüşmektedir.

Burada şu noktayı ekliyoruz sadece: İnsanın yaratılışı, bütün kâinatın yaratılışının gayesi konumunda olduğuna ve kâinat insan için yaratıldığına göre, insanın bu dünyadaki yaşamı bilgece bir gayeden yoksun ve boşuna bir yaşam olacaksa, kâinatın yaratılışı da batıl boş yere gerçekleştirilmiş bir yaratılış olacaktır. Ahiret dünyasının varlığını, kâinatın bilgece yaratılmasının bir gereği olarak değerlendiren ayetler işte bu gerçeği vurgulamaktadır. Mesela Kur'ân-ı Kerim "ulü'l-elbab" , yani "akıl sahipleri"ni tanımlarken şöyle buyurur:

Onlar ayaktayken, otururken, yan yatarken Allah'ı zikrederler ve göklerin ve yerin yaratılışı konusunda düşünürler (ve derler ki:) "Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Sen pek yücesin, bizi ateşin azabından koru!"¹

Bu ayet, kâinatın yaratılışı hakkında düşünmenin, insanın ilâhî hikmeti fark etmesine yaradığını göstermektedir: Yani "Hekim ve Bilge" olan Yüce Allah bu muazzam kâinatı bilgece bir gaye ve amaç için yaratmıştır, bu yaratış asla amaçsız ve boşuna değildir. Kâinatın yaratılışının nihaî gayesi sayılacak bir dünyanın var olması hâlinde bu

---

1- Âl-i İmrân, 191.

ilâhî yaratılış -haşâ- gayesiz ve abes bir meşgale olacaktır.

Meadın zaruretinin aklî delillere dayandığını gösteren diğer gruptaki ayetlerle adalet burhanıyla örtüşür niteliktedir.¹ Yani ilâhî adaletin gereği; iyilerle kötülere yaptıklarının karşılığının verilmesi ve bu ikisi arasında fark gözetilip akibetlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Bu dünyada böyle bir ayırma olmadığından, adaletin tecellisi için bir başka dünyanın varlığı zaruriyet arz etmektedir.

Bu konu, Casiye Suresi'nde şöyle geçer:

Yoksa, kötü amellere boğulanlar, kendilerini iman edip salih amellerde bulunanlar gibi kılacağımızı mı sandılar? Hayatları ve ölümleri bir mi olacak (bu dünyanın nimetleri, belaları, mutlulukları ve üzüntülerinde ortak oldukları gibi, öldükten sonra da mı aralarında fark olmayacak?) (Böyle zannedenler) pek kötü bir yargıda bulunuyorlar! Yüce Allah gökleri ve yeri hak olarak (ve hekimâne bir gayeyle) yarattı ki herkes kendi kazandıklarıyla karşılık görsün, onlara zulmedilmez.²

Burada şu noktanın altını çiziyoruz: Bu ayette geçen "Allah, gökleri ve yeri hak olarak yarattı" ibaresi hikmet burhanına işaret olarak değerlendirilmelidir; nitekim adalet burhanını da aslında hikmet burhanında mütalaa etmek gerekir. Zira ilâhî adalet bahsinde de açıkladığımız gibi "adalet", "hikmet" in mısdağlarından biridir.

Sorular:

1- Kur'ân-ı Kerim meadı nasıl ispatlamakta ve insanlara hüccetini nasıl tamamlamaktadır?

2- Hangi ayetler hikmet burhanına işaret etmektedir? Bu ayetlerin gösterdiği delil ve mantık üslubunu açıklayınız.

3- Hangi ayetler adalet burhanına işaret etmektedir? Bu ayetlerde gösterilen delileri açıklayınız.

4- Adalet burhanı nasıl hikmet burhanının bir kıstası olarak mütalaa edilebilir?

1- Sad, 28; Mümin, 58; Kalem, 35; Yunus, 4.

2- Casiye, 21-22.

AHİRET DÜNYASININ ÖZELLİKLERİ

Giriş

İnsanoğlu, hakkında hiçbir tecrübeye sahip bulunmadığı; ne bâtinî gözlem ve sezgisel ilimle bilinçli olarak kavrayabildiği, ne de duyu yoluyla algılayabildiği şeyler konusunda tam bir bilgiye sahip olamaz ve bunları tam anlamıyla bilemez. Bu gerçek ışığında, ahiret dünyası ve onunla ilgili olayları tam olarak anlayıp bilmemiz ve bütün boyutlarını kavrayabilmemiz beklenemez. Bilakis, bu konuda ancak akıl veya vahiy yoluyla elde edebildiğimiz tarif ve tanımlarla yetinmemiz ve ileri gitmekten sakınarak küstahlıktan uzak durmamız gerekir.

Ne yazık ki bazıları ahiret dünyasını bu dünya gibi tanımlama yoluna gitmiş ve ahiret cennetinin bizzat bu dünyada bir (veya birkaç) gezegende olduğu sanısına kapılarak bu zanlarını, günün birinde teknolojik ve ilmî buluşlar sayesinde insanların bu cennet gezegeni keşfedip oraya gideceği ve orada huzurlu ve rahat bir yaşam sürdüreceği noktasına vardırımlardır!!

Diğer taraftan kimileri de ahireti büsbütün inkâr ederek cennetin ahlâkî değerlerden ibaret olduğu iddiasını öne sürmüş ve onlara göre ancak kendilerini insanlığa hizmete adayan dürüst insanlar bu ahlâkî değerlere bel bağlamıştır ve dünyayla ahiretin farkı, maddî çıkarla ahlâkî değerler arasındaki farktan ibarettir!

Birinci gruptakilere şu soruyu sormamız yerinde olacaktır: Ahiret cenneti bizzat bu dünyadaki bir gezegendeyse ve gelecek nesiler oraya gidecekse; Kur'ân'ın tasdiklemiş olduğu kıyamette dirilme ve toplanma gününün ne anlamı kalmaktadır? Geçmişte yaşayan insanların bütün davranış ve eylemlerinin ödül ve cezası nasıl verilecektir orada?

İkinci gruptakilere de şunu sormak istiyoruz: Eğer cennet denilen şey ahlakî değerlerden başkası değilse (ve bu durumda cehennem de ahlâksızlıktan ibaretse), Kur'ân-ı Kerim, insanların öldükten sonra dirileceği ve kıyametin mutlaka gerçekleşeceğini ispatlamak için neden bunca ısrar etmektedir? Bu durumda peygamberlerin insanlara bu hakikati(!) açıkça anlatıp onca itiraz ve eziyete; delilik, masalcılık vb. suçlamalara maruz kalmamaları gerekmez miydi?!

Bu saçma görüşler bir tarafa bırakılacak olursa felsefecilerle ke-lamcıların fizikî mead ve ruhî mead tartışmalarıyla bu madde dünyasının tamamen yok olup olmayacağı, ahiretteki vücudun dünyadaki vücutla aynı mı, yoksa onun benzeri mi olacağı vb. konulardaki ihtilaf-ıfları gündeme gelmektedir.

Hakikatleri anlama ve gerçeğe bir adım daha yaklaşma yolunda gösterilen bu tür aklı ve felsefî çabalar her ne kadar takdire şayan olup bunların ışığında fikir ve düşüncelerin zaaf ve kuvvet noktaları daha iyi ortaya çıksa da; bu tür tartışmalarla uhrevî yaşamın künhüne varmamızın ve o hayatı adeta bizzat yaşamışçasına tanımamızın beklenmemesi gerektiği de unutulmamalıdır.

Sahi, ahiret bir yana dursun, içinde yaşamakta olduğumuz bu dünyanın bütün hakikatleri bilinmekte midir acaba? Asrımızın fizikçileri, kimyacıları, biyologları vb. pozitif ilim dallarının bilginleri madde ve enerjinin hakikatini ve çeşitli güç ve enerji türlerinin hepsini keşfedebilmişler midir bugün? Dünyanın geleceği hakkında "kesinlikle şöyle olacaktır" diyebiliyorlar mı? Mesela yerçekimi yok olsa veya elektronlar hareket etmeyip dursa, neler olacağını bilen bir bilim adamı var mıdır bugün?! Esasen bu tür şeylerin vuku bulup bulmayacağını kesin söyleyebilecek biri var mıdır?

Filozoflar bu dünyayla ilgili bütün aklı meseleleri kesinlikle dosdoğru bir şekilde çözüp halledebilmişler midir sahi? Cisimlerin gerçekleri, türel sûretlerin biçim ve yapıları, ruhla vücut arasındaki ilişki vb. gibi konular üzerinde daha epeyce araştırmalarda bulunulması gerekmiyor mu?

Bunca eksik ve sınırlı bilgi ve düşüncemizle; hakkında hiçbir tecrübe taşımadığımız bir dünyanın bütün gerçeklerini kavrayabilmemiz mümkün müdür acaba? İnsanın bilgisinin sınırlı ve eksik olması, onun hiçbir şeyi bilemeyeceği veya varlık âlemini daha iyi tanıma yolunda

çaba göstermemesi gerektiği anlamına gelmez elbette. Allah'ın vermiş olduğu akıl gücüyle birçok hakikati anlayabilir; duyu, tecrübe ve edininim yoluyla doğa sırlarının çoğunu keşfedebiliriz, bundan kuşku duyulmamalıdır; keza bilgi ve basiretimizi artırmak için ilmî ve felsefî çabalarımızı sürdürmemiz gerektiğinde şüphe yoktur. Ama aklın gücünün bir sınırı olduğu ve pozitif bilimlerin ancak belli bir yere kadar işlerlik taşıdığı da unutulmamalı ve yersiz mağrurluklardan cidden sakınılmalıdır, zira Kur'ân "...size ilimden yalnızca az bir şey verilmiştir." buyurmaktadır.¹

Evet bilgece bir bakış açısı, hekimâne bir tevazu ve sorumluluk taşıyan dindarca bir ihtiyatlılık, kıyamet günü ve gayb âlemi ile ilgili hakikatler hakkında kesin görüşler serdetmekten sakınmayı, temelsiz ve delilsiz yorum ve tevellere girişmekten uzak durmayı gerektirmektedir. Aklî burhan ve Kur'ân nassının izin verdiği ölçüde bu konulara girilebilir ancak... Zaten bir mümin için, Rabbinden inen her şeyin hak ve doğru olduğuna inanmak yeterlidir aslında; bütün bunların teferruatını bilme ve derinlemesine beyan etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Hele, akıl ve edininim yoluyla ulaşılmaması mümkün olmayan ve hakkında çok kısıtlı ve eksik bilgilere sahip bulunduğumuz konularda bu zorunluluktan hiç söz edilemeyeceği apaçık ortadadır.

Şimdi akıl vasıtasıyla ahiret âleminin özellikleri ve dünyayla ahiret arasındaki farkların ne kadarını anlayabileceğimize bir bakalım:

Akıl Açısından Ahiret Dünyasının Özellikleri

Buraya kadar meadın zaruretine dair aktardığımız delillerden, ahiret dünyasının bazı özelliklerini anlayabilmek mümkündür, bunların en önemlileri şöyle sıralanabilir:

1- Ahiret âleminin, bilhassa ilk delille anlaşılan özelliklerinden biri, ebedî ve ölümsüz olması gerektiğidir. Zira söz konusu delilde ebedî hayatın mümkün olduğuna ve insanın da yaradılışı itibarıyla buna eğilim duyduğuna değinmiş, hatta ilâhî hikmet gereğince bunun gerçekleşmesi gerektiğini hatırlatmıştık.

2- Her iki delilin de ortaya koyduğu ve ilk delilde değindiğimiz

---

1- İsrâ, 85.

bir başka özellik, ahirette "nimet ve rahmetin halis olması" yani hiçbir zahmet ve sıkıntıya katlanmadan bunlara erişilebilmesidir. Böylece, insanî kemalin doruğuna ulaşmış ve hiçbir kötülük ve günaha bulaşmamış insanların böyle bir saadete ulaşması mümkün olabilecektir. Zira dünya hayatı böylesine mutlak bir saadeti mümkün kılmaya elverişli değildir, bilakis, dünya saadeti nispi ve göreceli bir saadet olup ancak zorluk ve sıkıntılarla mümkün olabilecek özelliktedir.

3- Ahiret dünyasının üçüncü özeliği, en azından rahmet ve azaba ait iki ayrı kısma sahip bulunmasıdır; iyilerle kötülerin birbirinden ayrılması ve her birinin kendi yaptıklarının sonuçlarını görebilmesi için gereklidir bu... Din literatüründe bu kısımlar cennet ve cehennem olarak adlandırılır.

4- Bilhassa adalet delilinin ortaya koyduğu dördüncü özellik şudur: Ahiret dünyası, bütün insanların yaptıkları bütün iyi ve kötü amellerin karşılığını görebilecekleri kadar geniş ve kapsamlı olmalıdır. Mesela dünyada milyonlarca insanı haksız yere katletmiş biri, bunun cezasını tam olarak görebilmeli; buna karşılık milyonlarca insanın hayat bulmasına yardımcı olan biri de tam anlamıyla layık olduğu ve hak ettiği şekilde ödüllendirilebilmelidir.

5- Adalet delilinin ortaya koyduğu ve o kısımda özetle değindiğimiz çok önemli bir özellik de, ahiret dünyasının "sorumluluk ve görev (teklif) dünyası" değil, "karşılık bulma (ceza) dünyası" olması gerektiğidir.

Bunu biraz açıklayalım: Dünya hayatının yapısı gereğince insan, çelişik eğilim ve istekler duymakta ve daima karşısında yol ayrımları görmekte, mecburen bu yollardan birini seçme durumunda kalmaktadır. İşte bu durum insanın sorumluluk ve görev bilinciyle davranmasına ortam hazırlamış olmaktadır, hayatının son lahzasına kadar sürecek bir sorumluluk ve vazifedir bu. İlâhî hikmet ve adalet, bu sorumluluk ve vazife bilinciyle davrananların güzel bir şekilde ödüllendirilmesini, sorumluluklarını görmezden gelenlerinse hak ettikleri cezaya çarptırılmasını gerektirmektedir. Bu yol ayrımları ve tercih imkânının ahiret âleminde de var olduğu farz edilecek olursa, Yüce Allah'ın, rahmet ve bereket yağdıran lütfu gereğince, insanın vazife ve sorumluluk bilinciyle davranmasına engel olmaması icap eder, o zaman da yine ödül ve ceza için bir başka dünyanın varlığı zarurî olacaktır. Yani gerçekte,

"ahiret" farz ettiğimiz o dünya, başka bir dünya sayılacak ve gerçek ahiret âlemi, varlığının zarurî olduğunu vurguladığımız o son âlem olacaktır; böyle bir âlemden ise artık görev, sorumluluk ve sınavdan eser kalmayacak ve bunlara ortam hazırlayan çelişki ve çatışma kesinlikle var olmayacaktır.

Dünyayla ahiret âlemi arasındaki en önemli farklardan biri de bu noktada ortaya çıkıyor aslında; yani dünya âlemi seçme, reddetme ve denenme ortamına sahip bir âlemdir, ahiret âlemiyse dünyada yapılan iyilik ve kötülüklerin ebedî sonuçlarının, yani ebedî ödül ve cezaların alınacağı bir dünyadır:

Bu dünya hesap diyarı değil, amel dünyasıdır; öbür dünya ise hesap diyarıdır ve orada amel yoktur artık...¹

Sorular:

- 1- Ahiret dünyasını tam olarak bilip kavrayabilmemiz neden mümkün değildir?
- 2- Ahiret konusundaki batıl görüşlerden ikisini açıklayınız.
- 3- Ahiret âleminin özelliklerini hangi yolla kavrayabiliriz?
- 4- Akıl açısından ahiret dünyasının özelliklerini belirtiniz.

1- Nehcü'l-Belâğa, 42. hutbe.

49. Ders

ÖLÜMDEN KIYAMETE

Giriş

Daha önceki bahsimizde, sahip olduğumuz sınırlı bilgilerle ahiret âleminin künhüne varmamızın ve gayb âlemini tam anlamıyla kavrayabilmemizin mümkün olmadığını açıkladık. Bu konuda akli burhanlarla elde edilebilecek birtakım genel bilgiler ve vahiy yoluyla ulaşan tavsif ve tanımlarla yetinmek zorunda olduğumuz bir gerçektir. Daha önceki dersimizde ahiret dünyasına akıl penceresinden baktık ve akli delillerin bu dünya hakkında ortaya koyabildiği bazı genel özellikleri inceledik, bu bahsimizde ise Kur'ân penceresinden ahirete bakacak ve Kur'ân'ın ahireti nasıl tavsif edip tanımladığını aktarmaya çalışacağız.

Ahiret dünyasının tavsifi konusunda Kur'ân'da geçen bazı ifadeler paralel ve benzer terimler izlenimi verebilir ve bu tarif ve tanımlamaların zihnimizde yarattığı tasavvur, ahiret dünyasının gerçeğinin tıpatıp kendisi olmayabilir; ancak bunun ifade ve beyandan değil, bizim idrakimizin kısıtlılığından kaynaklanan bir kusur olduğu unutulmamalıdır. Nitekim insan zihninin yapı ve özelliklerine uygun şekilde bu gerçekleri en mükemmel yollarla tarif ve tavsif edebilecek terim ve ifadelerin, Kur'ân'daki terim ve ifadeler olduğunda kuşku yoktur. Kur'ân'ın beyanları ahiretin ön hazırlıkları ve başlangıçlarını da içerdiğinden, bahsimize insanın ölümüyle başlıyoruz:

Bütün İnsanlar Ölecektir

Kur'ân-ı Kerim bütün insanların, hatta bütün canlıların öleceğini ve bu dünyada hiç kimsenin ebediyen yaşamayacağını vurgulayarak şöyle buyurmaktadır:

Yeryüzündeki her şey yok olucudur.¹

Her nefis, ölümü tadıcıdır.²

Bir başka ayette de, Hz. Resulullah'a (s.a.a) hitaben şöyle buyrulur:

Gerçek şu ki, sen de öleceksin, onlar da ölecektir.³

Senden önce hiç bir insana ölümsüzlüğü vermedik, şimdi, sen ölürsen onlar ölümsüz mü kalacak?⁴

Yukarıdaki ayetlerden de anlaşıldığı gibi ölüm, yeryüzünde yaşayan bütün canlılar için geçerli olan ve kesinlikle istisnası bulunmayan genel bir kanundur.

Canları Alan

Kur'ân-ı Kerim, canları asıl alanın Yüce Allah olduğunu buyurmakta ve şöyle demektedir:

Allah, ölecekleri zaman canları alır.⁵

Bu arada, ölüm meleğinin ruhu kabzetmekle görevlendirilmiş olduğu buyrulur:

De ki, size vekil kılınan ölüm meleği hayatınıza son verecek.⁶

Bir başka ayette de canların Yüce Allah'ın gönderdiği elçiler ve melekler tarafından alındığı buyrulur:

...Sonunda, sizden birine ölüm gelip çattığı zaman elçilerimiz onun canını alırlar.⁷

Bir öznenin, eylemini başka bir özne aracılığıyla gerçekleştirmesi durumunda her ikisinin de söz konusu fiilin öznesi olarak tanımlanabileceği ortadadır; hatta ikinci öznenin de aracı kullanılması hâlinde, üçüncü bir öznenin de söz edilmesi doğru olacaktır.

Yüce Allah canları ölüm meleği vasıtasıyla aldığından ve o da bunu, emrindeki meleklerle gerçekleştirdiğinden her üçünün de "can alan" özne olarak tanımlanması doğrudur.

1- Rahman, 26.

2- Âl-i İmrân, 185; Enbiyâ, 35.

3- Zümer, 30.

4- Enbiyâ, 34.

5- Zümer, 42.

6- Secde, 11.

7- En'âm, 61.

Kolay veya Zor Can Verme

Kur'ân-ı Kerim'deki beyanlar, Allah'ın görevlendirdiği memurların, herkesin canını aynı şekilde almadıklarını göstermektedir; bilakis bazılarının canını hiç incitmeden ve saygıyla almakta, bazılarının canını ise şiddet ve hakaretle almaktadırlar. Mesela müminler hakkında şöyle buyruluyor:

Melekler güzellikle canlarını aldıklarında "selam size" derler (ve onlara saygılı davranırlar).¹

Kâfirler hakkındaysa şöyle buyrulmaktadır:

Melekleri, onların yüzlerine ve arkalarına vurarak "yakıcı azap tadın!" diye o inkâr edenlerin canlarını alırken görmelisin...²

Hatta bütün kâfirlerle bütün müminlerin de aynı şekilde can vermediği ve iman veya inkârlarının derecesine göre kiminin diğerinden daha kolay veya daha zor can verdiği söylenebilir.

Ölüm Hâlindeyken Edilen Tövbe ve İman Geçersizdir

Kâfirlerle günahkârlar, ölüm vakti geldiğinde ve dünya yaşamından artık tamamen ümitlerini kestiklerinde, geçmişte yaptıklarından pişmanlık duymakta ve günahlarından tövbe edip artık imana geldiklerini söylemektedirler, ama böyle bir iman ve tövbe kesinlikle kabul görmeyecektir; Kur'ân şöyle buyuruyor:

...Rabbinin ayetlerinden bazılarının geleceği gün, daha önce iman etmemişse veya imanıla hayırlı bir işlememişse bu imanı hiç kimseye yarar sağlamaz.³

Tövbe, ne, kötülükler yapıp-edip de ölüm gelip çatınca "ben şimdi gerçekten tövbe ettim" diyenler, ne de kâfir olarak ölenler için değil. Böyleleri için acı bir azap hazırlamışız.⁴

Firavun da, tam boğulacağı sırada imana geldiğini haykırmaktadır:

1- Nahl, 32; En'âm, 93.

2- Enfal, 50; Muhammed, 27.

3- En'âm, 158; Sebe, 51-53; Mümin, 85; Secde, 29.

4- Nisâ, 18.

Sular onu boğacak düzeye erişince (Firavun) İsrailoğulları'nın inandığı ilâhtan başka ilâh olmadığına inandım ve ben de Müslümanlardanım!" dedi.¹

Ama, bu artık çok geç kalınmış bir imandır:

Şimdi öyle mi (diyorsun) ?! Oysa sen önceleri isyan etmiştin ve bozgunculuk çıkarandanlardın!²

Yeniden Dünyaya Dönme Arzusu

Kur'ân-ı Kerim, kâfirlerle kötülerin ölüm vakti geldiğinde veya öldürücü bir azaba yakalandıklarında "**keşke dünyaya geri dönüp iman ehlerinden olsaydık ve iyi işler yapsaydık**" diye hayıflandıklarını veya "**Ya Rabbi, bizi dünyaya geri döndür, yaptığımız hataları telafi edelim**" diye yalvardıklarını, ama bu tür isteklerin geri çevrildiğini buyurur.³ Bazı ayetlerde de onların bu isteğinin kabul edilip geri döndürülmeleri hâlinde yine geçmişteki hâllerini sürdürecekleri ve asla değişmeyecekleri hatırlatılmaktadır.⁴ Kıyamet gününde de bu tür isteklerde bulunacak, ama kesinlikle olumsuz cevap alacaklardır:

Sonunda onlardan birine ölüm geldiği zaman der ki: "Rabbim, beni geri çevirin, ki geride bıraktığım dünyada salih amellerde bulunayın." Asla! Gerçekten bu, yalnızca bir laftır (ve asla gerçekleşemez!).⁵

...Azabı gördüğü zaman "benim için bir kere daha dünyaya dönme fırsatı olsaydı da iyilik edenlerden olsaydım." der.⁶

Cehennem ateşine sunulduklarında onları bir görsen...

1- Yunus, 90-91.

2- age.

3- Şunu hemen hatırlatalım ki Kur'ân-ı Kerim bütün hayatını küfür ve isyanla geçirip sadece ölüm anı geldiğinde (can çekişirken) dünyaya dönmeyi ve işlediği hata ve günahları telafi etmeyi isteyenlerin dünyaya geri döndürülmeyeceğini belirtmekte, kıyametten sonra da kesinlikle dünyaya dönüş olmayacağını vurgulamaktadır. Ama bu, dünyaya her nevi dönüşün reddedildiği şekilde de anlaşılmalıdır. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi öldükten sonra tekrar dirilip dünya yaşamına dönen birçok insan olmuştur. Şia inancına göre Hz. Mehdi'nin (a.s) zuhurundan sonra da bazıları dünyaya geri döndürülecektir (rec'at).

4- En'âm, 27,28.

5- Müminun, 99.

6- Zümer, 58; Şuarâ, 102.

Derler ki: Keşke dünyaya bir daha geri çevrilsedydik de Rabbimizin ayetlerini yalanlamasaydık ve müminlerden olsaydık.¹

Suçlu günahkarları, Rablerinin huzurunda başları öne eğilmiş olarak "Rabbimiz, gördük ve işittik, şimdi bizi bir kere daha dünyaya geri çevir, salih bir amelde bulunalım, artık biz gerçekten kesin bilgiyle inananlarız (diye yalvaracakları zamanı) bir görsen..."²

Bütün bu ayetler; ahiret dünyasının insanın yolunu seçme veya sorumluluk ve vazifelerine göre davranma dünyası olmadığını gözler önüne sermektedir. Hatta ölüm anında veya ahiret âleminde ulaşılan yakın (kesin bilgi)nin de insanın tekâmülünde hiçbir etkisi olmamakta ve herhangi bir ödülü hak etmeyi gerektirmemektedir. Bu nedenledir ki kâfirlerle günahkârlar, kendi iradeleriyle iman getirip iyi işlerde bulunabilmek için tekrar dünyaya gönderilmeyi arzulurlar.

Berzah Âlemi

Kur'ân ayetleri, insanın öldükten sonra yeniden dirileceği kıyamete kadarki süreçte kabir hayatı veya "berzah" olarak adlandırılan bir dönemi geçireceğini belirtmektedir; kişinin durumuna göre zevk ve mutlulukla ya da acı ve azapla geçireceği bir dönemdir bu... Birçok rivayette günahkâr müminlerin, günahları ölçüsünde çekecekleri acı ve sıkıntılar sonucu burada temizlenecekleri ve böylece kıyamette yüklerinin hafifleyeceği geçmektedir.

Berzah âlemiyle ilgili ayetler geniş tefsir ve yorumları gerektirdiğinden, burada sadece şu ayete değinmekle yetiniyoruz:

...Onların önlerinde (ölümlerinden sonra) diriltilip kaldıracakları güne kadar bir engel (berzah) vardır.³

Sorular:

1- İnsanın dünyada ebediyen yaşayamayacağını belirten Kur'ân ayetlerini açıklayınız.

1- En'âm, 27-28; A'râf, 53.

2- Secde, 12; Fatır, 37.

3- Müminun, 100.

2- İnsanın canını kim alacaktır? İlgili ayetlerde, ihtilaf gibi görünen farklılığı açıklayınız.

3- Can verme konusunda ne gibi farklılıklar olmaktadır?

4- Ölüm anında iman getirip tövbede bulunma konusunda Kur'ân'ın görüşünü ilgili ayetlerle açıklayınız.

5- Kur'ân-ı Kerim hangi tür "yeniden dünyaya dönüş"ü reddetmektedir? Bu reddiye, rec'at inancıyla çelişmekte midir? Neden?

6- Berzah âlemini açıklayınız.

50. Ders

KUR'ÂN'DA KIYAMETİN TASVİRİ

Giriş

Kur'ân-ı Kerim'deki beyanlar ahiret dünyasının oluşumunun sadece insanların yeniden dirilmesinden ibaret olmadığını, esasen bu kâinat düzeninin tamamen değişime uğrayacağını ve apayrı özelliklere sahip başka bir kâinat oluşacağını göstermektedir. Bizim tahmin edemeyeceğimiz ve doğal olarak özelliklerini de tam olarak anlayamayacağımız bir nizamdır bu... İlk yaratılıştan sonuncusuna kadar bütün insanlar birlikte diriltilecek, yaptıklarının karşılığını görecek ve ebedî olarak nimetler veya azaplar içinde yaşayacaklardır.

Bu konuyla ilgili ayetler çok fazla olduğundan ve bunları incelemek epeyce vakit alacağından, biz burada bu ayetlerin ortak içeriğini özetle aktarmakla yetineceğiz.

Karalar, Denizler ve Dağların Hâli

Yeryüzünde çok korkunç bir deprem olacak,¹ yeryüzü içindeki her şeyi dışarı atacak,² paramparça olup dağılacak,³ denizler yarılacak,⁴ dağlar yerinden hareket edecek⁵ ve parçalanıp dağılacak,⁶ bir

---

1- Zilzal, 1; Hacc, 1; Vakıa, 4; Müzzemmil, 14.

2- Zilzal, 2; İnşikâk, 4.

3- Hâkka, 14; Fecr, 21.

4- Tekvir, 6; İnfitar, 3.

5- Kehf, 47; Nahl, 88; Tur, 10; Tekvir, 2.

6- Hâkka, 4; Vakıa, 5.

kum yığını gibi un ufak olacak,¹ ardından, hallaç edilip atılmış yün gibi olacak,² havada savrulup gidecek,³ ve göklere uzanan o heybetli sıradağların yerinde yeller esecektir.⁴

Gökyüzü ve Yıldızların Hâli

Ay,⁵ güneş⁶ ve bazıları güneşten milyonlarca kat büyük ve ondan çok daha fazla ışık saçan büyük yıldızlar sönüp dökülecek,⁷ hareket sistemleri bozulacak,⁸ ayla güneş birbirine kavuşacak,⁹ dünya üzerine gerilmiş sapasağlam bir tavan gibi duran gökyüzü sarsılıp çalkalanacak,¹⁰ yarılıp yırtılacak,¹¹ kağıt gibi katlanıp tomar gibi dürülecek,¹² uzaydaki bütün cisimler erimiş madene dönüşecek,¹³ gökyüzü bulut ve dumanla dolacaktır.¹⁴

Ölüm Borazanı (Sur)

Durum, yukarıdaki gibi olduğunda ölüm borazanı çalacak (sura üfürülecek) ve bütün canlılar ölecektir.¹⁵ Tabiat âleminde hayattan hiçbir iz kalmayacak, herkesi dehşet ve korku saracak,¹⁶ ancak varlık âleminin sırlarından haberdar olan ve kalpleri Allah sevgisi ve ilâhî marifetle dolu bulunanlar buna şaşırmayacaktır.

1- Müzzemmil, 14.

2- Maaric, 9; Kariâ, 5.

3- Taha, 105, 107; Mürselat, 10.

4- Kehf, 8; Nebe, 20.

5- Kıyamet, 8.

6- Tekvir, 1.

7- age. 2.

8- İnfitar, 2.

9- Kıyamet, 9.

10- Tur, 1; Hâkka, 16.

11- Rahman, 37; Hâkka, 16; Müzzemmil, 18; Mürselat, 9; Nebe, 19; İnfitar, 1; İnşikak, 1.

12- Enbiyâ, 104; Tekvir, 11.

13- Mearic, 8.

14- Furkan, 25; Duhan, 10.

15- Zümer, 68; Hâkka, 13; Yasin, 49.

16- Neml, 87-89.

Diriliş Borazanı ve Kıyametin Başlaması

Bu kâinat böylece yok olduktan sonra kalıcı ve ebedî bir yapıya sahip bulunan yeni bir kâinat oluşacaktır¹ ve bütün kâinat Allah'ın nuruyla aydınlanacaktır,² yaşam borazanının sesi duyulacak, tekrar sura üfürülecek,³ ve bütün insanlar, hatta hayvanlar⁴ bir anda diriliverecek,⁵ şaşkınlık ve korku içinde,⁶ havada uçuşup duran kelebeklerle çekirge sürüsü misali⁷ hızla⁸ Allah'ın huzuruna koşacak⁹ ve bütün mahlukat çok geniş ve alabildiğine büyük bir yerde bir araya toplanacak¹⁰ ve berzah âleminde bir saat veya bir gün veya en fazla birkaç gün kaldıklarını sanacaklardır.¹¹

İlâhî Yönetimin Zuhuru ve Bütün İlişkilerin Kesilmesi

Ahret âleminde hakikatler aşikâr olacaktır,¹² ilâhî yönetim ve iktidar tam olarak tecelli edip zuhur bulacaktır,¹³ yaratılmışların üzerine öyle bir heybet çökecektir ki kimse yüksek sesle konuşamayacaktır,¹⁴ herkes sadece kendi kaderinin ne olacağını düşünecek, hatta evlatlar anne-babalarından, akraba ve dostlar birbirlerinden kaçacak¹⁵ ve esa-

---

1- İbrahim, 48; Zümer, 67; Meryem, 38; Kaf, 22.

2- Zümer, 69.

3- Zümer, 68; Kehf, 99; Kaf, 20, 42; Nebe, 18; Nâziat, 13-14; Müddessir, 8; Saffat, 19.

4- En'âm, 38; Tekvir, 5.

5- Kehf, 47; Nahl, 77; Kamer, 50; Nebe, 18.

6- Kaf, 20.

7- Karia, 4; Kamer, 7.

8- Kaf, 44; Mearic, 43.

9- Yasin, 51; Mutaffifin, 30; Kıyamet, 12, 30; ayrıca "haşr, neşr, likauallah, rücu-u ilâllah, er-reddu ilâllah" terimlerinin olduğu ayetlere bakınız.

10- Kehf, 99; Teğabun 9; Nisâ, 87; En'âm, 12; Âl-i İmrân, 9; Hud, 103.

11- Rum, 55; Naziat, 46; Yunus, 45; İsrâ, 52; Taha, 103-104; Müminun, 113; Ahkâf, 35.

12- İbrahim, 21; Âdiyat, 10; Târık, 9; Kaf, 22; Hâkka, 18.

13- Hacc, 56; Furkan, 26; Mümin, 16; İnfitar, 19.

14- Hud, 105; Taha, 108, 111; Nebe, 38.

15- Abese, 34-37; Şuarâ, 88; Mearic, 10-14; Lokman, 33.

sen insanlar arasındaki bütün bağlar ve ilişkiler kopacak, yok olacaktır,¹ dünyevî çıkarlar ve şeytânî kıstaslara dayalı dostluklar düşmanlığa dönüşecek,² geçmişte işlenen suç ve hatalardan duyulan pişmanlık yürekleri yakıp kavuracaktır.³

İlâhî Adalet Divanı

Bütün bunlardan sonra Allah Teala'nın adalet mahkemesi kurulacak ve bütün kulların bütün yaptıkları bu divanda hazır edilecektir.⁴ Amel defterleri sahiplerine dağıtılacak,⁵ herkesin kendi yaptığına ona ait olduğu öylesine aşikâr olacaktır ki kimseye "sen ne yaptın?" diye sormaya gerek kalmayacaktır.⁶

Bu mahkemede melekler, peygamberler ve Allah'ın diğer seçkin kulları şahit olarak hazır bulunacaktır,⁷ hatta insanın kendi vücudunun derisi, elleri ve ayakları ona karşı şahitlikte bulunacak⁸ ve herkesin hesabı titizlikle görülecek ve ilâhî ölçüye vurulup tartılacak⁹ haklarında adalet ve hak üzere hüküm verilecek,¹⁰ herkes kendi çaba ve gayretinin karşılığını alacaktır.¹¹ İyilikte bulunanlara, yaptıklarının on katı ödül verilecek,¹² hiç kimse bir başkasının yükünü yüklenmeyecek,¹³ ama başkalarını saptıranlar kendi günahlarına ilave olarak saptırdıklarının günahlarına (onların günahları zerrece azalmaksızın) denk bir

---

1- Bakara, 166; Müminun, 101.

2- Zuhruf, 67.

3- En'âm, 31; Meryem, 39; Yunus, 54.

4- Âl-i İmrân, 30; Tekvir, 14; İsrâ, 49.

5- İsrâ, 13, 14, 71; Hâkka, 19,25; İnşikak, 7,10.

6- Rahman, 39.

7- Zümer, 69; Bakara, 143; Âl-i İmrân, 140; Nisâ, 41, 69; Hud, 18; Hacc, 78; Kâf, 21; Nahl, 84,89.

8- Nur, 24; Yasin, 65; Fussilet, 20-21.

9- A'râf, 8,9; Enbiyâ, 47; Müminun, 102-103; Karia, 6-8.

10- Yunus, 54, 93; Casiye 17; Nahl, 78; Zümer, 69,75.

11- Necm, 40-41; Bakara, 281, 286; Âl-i İmrân, 25, 161; En'âm, 70; Hud, 111; İbrahim, 51; Taha, 15; Mümin, 17; Casiye, 22; Tur, 21; Müddessir, 38; Yasin, 54; Zümer, 24.

12- En'âm, 160.

13- Necm 39; En'âm, 146; Fatır, 18; Zümer, 7.

günah daha yüklenecek,¹ hiç kimse bir başkası adına hiçbir şey ödeyemeyecek,² kimsenin şefaati kabul edilmeyecek,³ ancak Allah Teala tarafından kendilerine izin verilen ve sadece O'nun rızasına uygun kıstaslarla davrananlar şefaatte bulunabileceklerdir.⁴

Ebedî İkametgâha Doğru

Bunlardan sonra Allah'ın hükmü ilân edilecek,⁵ iyilerle kötüler birbirinden ayrılacak⁶ ve müminler yüzlerinin akıyla neşe ve sevinç içinde cennete,⁷ kâfirlerle münafıklarsa yüzü kara, (utanç içinde), üzgün, zelil ve aşağılanmış bir hâlde cehenneme doğru gidecek,⁸ bunların hepsi cehennemden geçecek,⁹ bu sırada müminlerin yüzlerindeki nurun aydınlığı onların yolunu aydınlatacak,¹⁰ kâfirlerle münafıklar karanlıkta kalacaktır.

Dünyada müminlerle aşına veya arkadaş olan münafıklar onlara seslenip "biraz bize doğru dönün, biz de sizin nurunuzdan faydalanabilelim!" derler ve şu cevabı alırlar: "Nur edinmeniz için geriye (dünyaya) dönmeniz (dünyadaki amellerinizden nur aramanız) gerekir!" Münafıklar "Dünyada sizinle birlikte değil miydik?" derler ve şu cevabı alırlar: "Evet, görünüşte bizimle birlikteydiniz, ama kendi başınıza bela açtınız ve kalpleriniz şüphe ve kuruntuya kapılıp katılaştı ve sonuçta bugün ettiğinizi bulmuş, işiniz bitmiş oldu, sizlerden ve kâfir-

---

1- Nahl, 25; Anketub, 13. Bu ayetlerle ve ilgili rivayetlerden de anlaşılacağı üzere başkalarının hidayetine yardımcı olanlar daha fazla sevap kazanacaklardır.

2- Bakara, 48-123; Âl-i İmrân, 91; Lokman, 33; Mâide, 36; Hadid, 15.

3- Bakara, 48, 123, 254; Müddessir, 48.

4- Enbiyâ, 28; Bakara, 255; Yunus, 3; Meryem, 87; Taha, 109; Sebe, 23; Zuhuruf, 86; Necm 26.

5- A'râf, 44.

6- Enfal, 37; Rum, 14-16, 43-44; Şûrâ, 7; Hud, 105-108; Yâsin 59.

7- Zümer, 73; Âl-i İmrân, 107; Meryem, 85; Kıyamet, 24-42; Mutaffifin, 24; Gaşiye, 8; Abese, 38-39.

8- Zümer, 60-71; Âl-i İmrân, 106; En'âm, 124; Yunus, 27; Meryem, 86; Taha, 101, 124-126; İbrahim, 43; Kamer, 8; Mearic, 44; Gaşiye 2; İsrâ, 72, 97; Abese, 40-41.

9- Meryem, 71-72.

10- Hadid, 12.

lerden hiçbir fidye kabul edilmez!" ve sonuçta kâfirlerle münafıklar cehenneme gömülüp giderler.¹

Müminler cennete yaklaştıklarında cennetin kapıları açılır ve rahmet melekleri onları karşılamaya gelir, selâm verir ve saygı göstererek onları ebedî saadetle müjdelirler.²

Diğer taraftan, kâfirlerle münafıklar cehenneme vardıklarında kapılar açılır ve azap melekleri sertlik ve öfkeyle onları kınayıp ebediyen azap çekeceklerini bildirirler.³

Cennet

Cennette bütün bir yeryüzü ve gökyüzünün genişliğinde bağlar-bahçeler,⁴ olgun meyvelerine istenilen anda elin ulaşabildiği her çeşit meyve ağacı,⁵ görkemli evler ve billur gibi sular akan nehirler,⁶ bal, süt ve temiz şarap,⁷ cennettekilerin canının istediği her şey,⁸ hatta onların istediğinden çok daha güzel şeyler vardır.⁹

Cennetlikler fevkalade süslü güzel atlas ve ipekten elbiseler giyer,¹⁰ birbirine yakın süslü ve görkemli tahtlarda yüz yüze oturup yumuşak yastıklara yaslanır ve Rablerine hamd ve tespih ederler,¹¹ lüzumsuz söz söylemez ve boş laflar duymazlar,¹² ne sıcak onları rahatsız eder, ne de soğuk,¹³ üzüntü, sıkıntı ve yorgunluk nedir bilmezler,¹⁴ keder ve korkuları yoktur,¹⁵ yüreklerinde asla kin ve nefret bulunmaz.¹⁶

1- Hadid, 13-15; Nisâ, 140.

2- Zümer, 73; Ra'd, 22, 24.

3- Zümer, 71, 72; Tahrim, 6; Enbiyâ, 103.

4- Âl-i İmrân, 133; Hadid, 21.

5- Hakka, 23; Dehr, 6,18,21; Mutaffifin 28.

6- Bakara, 25; Âl-i İmrân, 15 vb. ayetler.

7- Muhammed, 15; Dehr, 6,18,21; Mutaffifin, 28.

8- Nahl, 31; Furkan, 16; Zümer, 34; Fussilet, 31; Şûrâ 22; Zuhruf, 70, 71; Kaf, 35

9- Kaf, 35.

10- Kehf, 31; Hac 23; Fatır, 33; Duhan, 53; Dehr, 21; A'râf, 32.

11- A'râf, 43; Yunus, 10; Fatır, 34; Zümer, 74.

12- Meryem, 62; Nebe, 35; Gaşiye, 11.

13- Dehr, 13.

14- Meryem, 62; Nebe, 35; Gaşiye, 11.

15- A'râf, 35; Hicr, 48.

16- A'râf, 43; Hicr 47.

Güzel hizmetçiler onların etrafında dolanıp dururlar,¹ tarifi imkânsız bir lezzet ve neşe veren ve hiçbir zararı olmayan cennet şaraplarını onlara kadehlerde sunarlar,² çeşitli meyveler ve kuş etleriyle beslenirler,³ çok güzel, sevgi ve aşk dolu, iffetli ve tertemiz eşlere sahiptirler,⁴ hepsinden önemlisi, ruhsal bir nimet olan Allah'ın hoşnutluğuna mahzar olurlar,⁵ hiç kimsenin tasavvur edemeyeceği bir mutluluk ve sevince neden olan özel ilâhî lütuflar görürler,⁶ bu emsalsiz mutluluk, tarifi imkânsız nimetler, Yüce Allah'ın rahmeti, rızvanı ve yakınlığı ebediyen süregider⁷ ve asla bitmez.⁸

Cehennem

Cehennem, kalplerinde zerrece iman nuru bulunmayan kâfirlerle münafıkların mekânıdır,⁹ o kadar büyüktür ki, bütün kötüler oraya konulduğu hâlde "yine yok mu?" der,¹⁰ baştan başa ateş, baştan başa azaptır.

Dört bir yanı çılgın alevler sarmıştır, canhıraş feryatlar ve öfke dolu çığlıkları, duydukları azabı artırır,¹¹ suratlar asılmış, fevkalade rahatsız, kararmış, çirkin ve buruşuktur,¹² hatta cehennem meleklerinin bile yüzünde merhamet, acıma ve yumuşaklıktan eser bulunmamaktadır.¹³

1- Tur, 20; Vakıa, 17; Dehr, 19.

2- Saffât, 45-47; Sad, 51; Tur, 23; Zuhruf, 71; Vakıa, 18-19; Dehr, 5-6, 15-19; Nebe, 34; Mutaffifin, 25-28.

3- Sad, 51; Tur, 22; Rahman, 52, 68; Vakıa, 20-21; Mürselat, 42; Nebe, 32.

4- Bakara, 25; Âl-i İmrân, 15; Nisâ, 57; Saffât, 48-49; Sad, 52; Zuhruf, 70; Duhan, 54; Tur, 20; Rahman, 56, 70-74; Vakıa, 22-23,34-37; Nebe, 33.

5- Âl-i İmrân/15; Tevbe/21, 72; Hadid/20; Mâide/119; Mücadele/29; Beyyine/8

6- Secde, 17.

7- Bakara, 25-82; Âl-i İmrân, 107, 36, 198; Nisâ, 13, 57, 122; Mâide, 85, 119; A'râf, 42; Tevbe, 22, 72, 89, 100; Yunus, 26; Hud, 23, 108; İbrahim, 23; Hicr, 48; Kehf, 3,108; Taha, 76; Enbiyâ, 102; Müminun, 11; Furkan, 16, 76; Ankebut, 58; Lokman, 9; Zümer, 73; Zuhruf, 71; Ahkaf, 14; Kaf, 34; Fetih, 5; Hadid, 12; Mücadele, 22; Teğabun, 9; Talak, 11; Beyyine, 8.

8- Duhan, 56; Fussilet, 8; İnşikak, 25; Tin, 6).

9- Nisâ, 140 vb. ayetler.

10- Kaf, 30.

11- Hud, 106; Enbiyâ, 100; Furkan, 12; Mülk, 8-9.

12- Âl-i İmrân, 106; Mülk, 27; Müminun, 104; Zümer, 60.

13- Tahrim, 91.

Cehennem ehli demir prangalarla zincirlere vurulmuşlardır,¹ ateş baştan başa bütün varlıklarını sarmıştır² ve bizzat kendileri bu ateşin yakıtıdır,³ cehennemde buranın ehlinin dayanılmaz feryatları, çığlıkları ve iniltileriyle, cehennem bekçilerinin naralarından başka ses duyulmaz,⁴ kötülerin tepelerinden, içlerini yakıp kavuran kaynar sular boca edilir,⁵ susuzluktan kavrulup da su istediklerinde, verilen kirli ve irinli kaynar suyu hasretle içerler,⁶ yiyecekleri, ateşten biten ve yedikçe içlerini yakıp kavuran "zakkum" ağacıdır,⁷ giysileri onlara azap veren yapışkan bir siyah maddedir,⁸ kendilerinden uzak durmasını arzuladıkları günahkâr cinler ve şeytanlarla bir aradadırlar,⁹ birbirlerinden nefret eder, birbirlerine sürekli lânetler yağdırırlar.¹⁰

Yüce Allah'tan özür dileyip pişmanlıklarını ifade etmek istediklerinde "sus!", "git oradan!" şeklindeki emirlerle susturulurlar,¹¹ bunun üzerine cehennem bekçilerine yalvarıp "Bari siz Yüce Rabbimizden bizim azabımızı biraz hafifletmesini isteyin..." dedikleri zaman da şu cevabı alırlar: "Yüce Allah size peygamberlerini gönderip hüccetini ve delillerini tam olarak sunmadı mı?!"¹²

Onlardan da umudu kesince tekrar ölme isteğinde bulunurlar, ama bu taleplerine de "Siz ebediyen cehennemde kalacaksınız, buradan çıkış yoktur!" cevabı verilir¹³ ve dört bir taraftan üzerlerine ölüm yağdığı hâlde bir türlü ölmezler,¹⁴ derileri yanıp soyuldukça yerine yenisi çıkar ve çektikleri azap hiç kesilmez.¹⁵

1- Ra'd, 5; İbrahim, 49; Sebe, 33; Mümin, 71, 72; Hakka, 32; Dehr, 4.

2- İbrahim, 50; Furkan, 13; Enbiyâ, 98; Cin, 15; Tahrim, 6.

3- Bakara, 24; Âl-i İmrân, 10; Enbiyâ, 98; Cin, 15; Tahrim, 6.

4- Furkan, 13-14; İnşikak, 11.

5- Hac, 19,20; Duhan, 48.

6- En'âm, 70; Yunus, 4; Kehf, 29; Vakıa, 42-44, 55; Muhammed, 15.

7- Saffat, 62-66; Sad, 57; Duhan, 45-46; Vakıa, 52-53; Nebe, 25; Gaşiye, 6-7.

8- İbrahim, 17; Taha, 74; Fatır, 36.

9- Zuhruf, 38-39; Şuarâ, 94-95; Sad 85.

10- A'râf, 38-39; Ankebut, 25; Mürselat, 35-36.

11- Müminun, 108; Rum, 57; Mümin, 52; Mürselat, 35-36.

12- Mümin, 49-50.

13- Zuhruf, 77.

14- İbrahim, 17; Taha, 74; Fatır, 36.

15- Nisâ, 56.

Cennet ehlerinden, kendilerine birazcık su ve yiyecek vermelerini isterlerse de "Yüce Rabbimiz cennet nimetlerini size haram kılmıştır!" cevabıyla karşılaşılır.¹ Cennet ehli onlara "Sizin böyle bedbaht olup cehenneme düşmenize ne sebep oldu?" diye sorarlar, onlar "Biz namaz kılmaz, Allah'a ibadet etmezdik!" der ve şöyle eklerler: "Muhtaçlarla yoksullara yardım etmez, hep kötülerle birlikte olur ve kıyamet gününü yalanlardık!"²

Sonra, birbirleriyle çekişip kavga etmeye başlarlar;³ saptırılanlar, kendilerini doğru yoldan saptıranlara "Bizi saptıran siz oldunuz!" diye çıkışırılar, onlar da "siz kendi arzunuzla ve isteyerek bize katıldınız!" derler.⁴ Astlar üstlerine "Bizi bu hâllere sizler düşürdünüz!" der, onlar da "Biz sizi zorla mı doğru yoldan ayırdık?" diye cevap verirler.⁵

Sonunda, şeytana dönüp "Bizim yoldan çıkmamıza asıl neden olan sensin!" derler, şeytan "Allah Teala size doğru ve hak bir vaatte bulundu, kabul etmediniz; ama benim yalan vaatlerimi kabulleniverdiniz! O hâlde beni değil, kendinizi kınayın, bugün hiçbirimiz diğerinin yardımına koşamaz!",⁶ böylece itaatsizlik ve küfürlerinin cezasına katlanmaktan başka çareleri olmadığını görür ve ebediyen azapta kalırlar.⁷

Sorular:

- 1- Kıyamet günü yerin ve göğün durumunun nasıl olacağını açıklayınız.
- 2- Kıyametin nasıl başlayacağını, özellikleriyle belirtiniz.
- 3- İlâhî adalet divanını açıklayınız.
- 4- Müminlerle kâfirlerin ebedî ikametgahlarına gidişlerini açıkla-

---

1- A'râf, 50.

2- Müddessir, 39-47.

3- Sad, 59-64.

4- A'râf, 38-39; Saffat, 27-33; Kaf, 27-28.

5- İbrahim, 21; Sebe, 31-33.

6- İbrahim, 22.

7- Bakara, 39, 81, 162, 217, 257, 275; Âl-i İmrân, 88, 116; Nisâ, 169; Mâide, 37, 80; En'âm, 128; A'râf, 36; Tevbe, 17, 63, 68; Yunus, 27, 52; Hud, 107; Ra'd, 5; Nahl, 29; Kehf, 108; Taha, 101; Seede, 20; Müminun, 103; Ahzab, 65; Zümer, 72; Mümin, 76; Zuhuf, 74; Mücadele, 17; Teğabun, 10; Cin, 23; Beyyine, 6.

yınız.

5- Cennet nimetlerini açıklayınız.

6- Cehennem ve ehlinin durumunu açıklayınız.

7- Cehennem ehli arasındaki konuşmaları açıklayınız.

51. Ders

DÜNYAYLA AHİRETİN KİYASI

Giriş

Akıl ve nakil yoluyla ahiret hakkında buraya kadar edindiğimiz bilgilerle, dünya ve ahireti çeşitli açılardan kıyaslayıp inceleyebiliriz artık. Bu mukayese ve karşılaştırmaların bizzat Kur'ân'da geçiyor olması, işimizi kolaylaştırmaktadır; binaenaleyh Kur'ân'daki beyanların yardımıyla dünya ve ahiret yaşamını karşılaştırıp doğru bir değerlendirme yapabilir ve ahiret hayatının üstünlüğünü açıklayabiliriz

Dünyanın Fani, Ahiretin Ebedî Oluşu

Dünyayla ahiret âlemleri arasındaki bariz farkların ilki, dünya ömrünün sınırlı, ahiret ömrününse ölümsüz ve ebedî olmasıdır. Bu dünyaya gelen her insanın ömrünün bir sonu vardır ve er veya geç bu ömür mutlaka bir gün son bulacaktır. Hatta bir insan yüzlerce veya binlerce yıl bu dünyada yaşayabilse bile, sonunda tabiat âleminin alt-üst olması ve ilk "sur"un üfürülmesiyle yaşamı son bulacaktır (bunu daha önceki bahsimizde incelemiştik). Oysa Kur'ân'da 80'e yakın ayette ahiret yaşamının ebedî olduğu belirtilir.¹ "Sınırlı" bir şeyin, ne kadar uzun sürse de, "sınırsız ve sonsuz"la kıyaslanamayacağı apaçık ortadadır.

Binaenaleyh ahiret dünyası, kalıcılık ve bâkilik açısından bu dünyadan fevkalade üstündür. Kur'ân-ı Kerim ayetleri birçok yerde bunu ahiretin "bâki ve kalıcı"² dünyaninsa "çok kısa ve geçici" olmasıyla

---

1- Cennet ve cehennem ebedî oluşuyla ilgili ayetlere bakınız.

2- Kehf, 46; Meryem, 76; Taha, 73, 131; Kasas, 60; Şûra, 36; Mümin, 39; A'la, 17

tanımlar¹ ve bazı ayetlerde de dünya yaşamını "sadece birkaç gün tazelik ve canlılığını sürdürebilen, sonra çabucak sararıp solan ve nihayet kuruyup giden" bir bitkiye benzetir.² Nihayet Kur'ân, bunu tek cümleyle şöyle özetler: "Sadece Allah Teala'nın katındaki şey kalıcıdır."³

Ahirette Nimetin Azaptan Ayrılması

Dünya yaşamıyla ahiret yaşamı arasındaki en temel farklılıklardan biri de dünya hayatının ve dünyadaki mutlulukların acı ve zahmetle iç içe olmasıdır. Dünya yaşamında belli bir grup insan daima ve her bakımdan sürekli nimetler içinde, mutlu ve huzurlu; diğer bir grupsa daima sıkıntılı, daima mutsuz ve huzursuz olmaz. Bilakis, bütün insanlar dünya yaşamından az veya çok tad alır, herkes şu veya bu oranda saadet ve huzuru yaşar; aynı şekilde herkesin kendisine göre dertleri, acıları, sıkıntı ve endişeleri vardır. Ahiret dünyası ise böyle değildir ve cennetle cehennem olmak üzere tamamen iki ayrı kısma bölünmüştür: Bunlardan birinde acı, azap, korku ve üzüntüden eser bile yokken, diğeri baştan başa ateş, azap, acı, hasret ve sıkıntıdan ibarettir ve doğal olarak uhrevî mutluluk ve acılar da dünyevilerden çok daha fazla ve şiddetlidir.

Bu karşılaştırma da Kur'ân-ı Kerim'de yapılmış ve uhrevî nimetlerin üstünlüğü, Allah'ın rıza ve yakınlığını kazanmanın dünya nimetlerinden çok daha tatlı olduğu,⁴ aynı şekilde ahiret azabının da dünyadaki acı ve sıkıntılardan çok daha zor olduğu hatırlatılmıştır.⁵

Ahiretin Asaleti

Dünyayla ahiret arasındaki önemli farklardan biri de, dünya yaşamının aslında ahiret için bir hazırlık olması ve ebedî saadete ulaşabilme yolunda bir araç sayılmasıdır. Ahiret hayatıysa nihaî hayat ve asil bir yaşamdır. Dünya hayatıyla onun maddî ve manevî nimetleri insanın hoşuna gitse de, sonuçta hepsinin aslında bir imtihan vesilesi

1- Âl-i İmrân, 197; Nisâ, 77; Tevbe, 38; Nahl, 117.

2- Yunus, 24; Kehf, 45-46; Hadid, 20.

3- Nahl, 96.

4- Âl-i İmrân, 15; Nisâ, 77; En'âm, 32; A'râf, 32; Yusuf, 109; Nahl, 30; Kehf, 46; Meryem, 76; Taha, 73, 131; Kasas, 60; Şûrâ, 36; A'la, 17.

5- Ra'd, 34; Taha, 127; Secde, 21; Zümer, 26; Fussilet, 16; Kalem, 33; Gaşiye, 24

ve gerçek tekâmülle ebedî saadet yolunda bir araç olması nedeniyle hiçbir asaleti ve kendiliğinden hakiki bir kıymeti olmayacak; ancak insanın ebedî yaşamı için kullandığı oranda değer taşıyabilecektir.¹

Bu nedenledir ki, ahiret hayatını unutup dünyanın göz alıcı süslerine kapılan ve dünya zevklerini nihaî gaye edinen biri, onun gerçek değerini anlayamamış ve dünyaya "hayalî" bir değer vermiş olur. Zira böyle biri; aracı, gaye yerine koymaktadır. Bu tutum ve davranış ise bir oyun, eğlence ve aldanıştan başka bir şey değildir. Kur'ân-ı Kerim'in dünya hayatını oyun, eğlence (oyalanma) ve aldanış vesilesi,² ahi-ret yaşamınıysa "gerçek hayat" olarak tanımlamasının nedeni de budur zaten.³ Ancak, dünyaya yöneltilen bütün eleştiri ve kınamaların, aslında dünyaya düşkün olanların bakış açısıyla onların eğilimlerini muhatap aldığı da göz ardı edilmemelidir. Yoksa; dünya yaşamı, onun hakikatini kavramış olup ona sadece bir vasıta gözüyle bakan ve hayatının her lahzasından ebedî ahiret saadeti için faydalanmaya çalışanların nazarında kınanılır bir şey olmadığı gibi, fevkalâde değerlidir de!

Dünya Hayatını Tercih Etmenin Neticesi

Ahiret âleminin avantajları ve cennet nimetleriyle Yüce Allah'ın rızvan ve yakınlığının dünya zevklerinden çok daha tatlı ve üstün olduğu dikkate alınacak olursa dünya hayatını ahiret hayatına tercih etmenin akılsızca bir davranış olacağı ve pişmanlıktan başka bir netice vermeyeceği kolayca anlaşılır.⁴ Dünyayı tercih edip onun zevklerine bağlanmanın, insanı sadece ebedî saadetten mahrum bırakmakla kalmadığı, aynı zamanda ebediyen bedbaht ve rezil bir konuma da düşürdüğü anlaşıldığında bu eğilimin çirkinlik ve yanlışlığı daha iyi fark edilecektir. Ancak, şunu da hemen belirtelim ki insanın geçici dünya zevklerini, ebedî ahiret yaşamına zarar vermeyecek şekilde ebedî saadete tercih etmesi mümkün olsaydı bile, böyle bir tercih yine aptalca olacaktı; çünkü ahiret saadetinin fevkalade üstün ve daha makbul ol-

1- Kasas, 77.

2- Âl-i İmrân, 185; Anketub, 64; Muhammed, 36; Hadid, 20.

3- Ankebut, 64; Fecr 24.

4- A'la, 16; Fecr, 24.

duğu tartışılmazdır. Kaldı ki kimsenin ebedî hayattan kaçması mümkün değildir; binaenaleyh bütün vaktini ve enerjisini dünya yaşamına adayıp ahiret dünyasını unutan ya da onu büsbütün inkâr eden biri, cennet nimetlerinden mahrum kalacağı gibi, buna ilave olarak türlü cehennem azaplarına da ebediyen müptela olmaktan kurtulamayacak ve kat kat zarara uğramış sayılacaktır.¹

Bu nedenledir ki Kur'ân-ı Kerim bir yandan ahiret nimetlerinin üstünlüğünü hatırlatıp dünya hayatına aldanmaktan sakınılması uyarısında bulunurken,² bir yandan da dünyaya bağlanıp ahireti unutmamanın, ebedî dünyayı inkâr veya onun varlığından şüphe etmenin zararlarını sayıp sıralamakta ve böyle bir tutumun ebedî bedbahtlık ve zillete neden olacağına altını çizmektedir.³ Dünyayı tercih eden biri sadece ahiret ödülünden mahrum kalmayacak, aynı zamanda ebediyen bunun cezasını çekmeye de mahkum olacaktır.

Bunun sırrı da şudur: Dünyaperest biri, Yüce Allah'ın kendisine verdiği yetenek ve imkânları ziyan etmekte ve ebedî mutluluğun meyvesini vermesi gereken bir ağacı kurutarak semeresiz hâle getirmekte; kendisine onca nimeti veren velinimetinin hakkını (=O'na ibadette bulunma) tanımamakta ve O'nun verdiği nimetleri, O'nun razı olmadığı bir yolda kullanmaktadır. İşte böyle biri, bu tercihinin korkunç neticesiyle karşı karşıya geldiği zaman "keşke toprak olsaydım da böylesine uğursuz bir kadere yakalanmasaydım!" diye pişmanlıkla yakınıp durur.⁴

Sorular:

- 1- Dünyayla ahiret arasındaki önemli farkları belirtiniz.
- 2- Dünyanın neden kınandığını açıklayınız.
- 3- Dünyaya bağlılığın zararlarını açıklayınız.
- 4- Ahirete inanmama, neden ebedî azaba yol açmaktadır?

1- Hud, 22; Kehf, 104-105; Neml, 4-5.

2- Bakara, 102, 200; Tevbe, 38; Rum, 33; Fatır, 5; Şûrâ, 20; Zuhuruf, 25,34.

3- İsrâ, 10; Bakara, 86; En'âm, 130; Yunus, 7-8; Hud, 15-16; İbrahim, 3; Nahl, 22, 107; Müminun, 74; Neml 4-5, 66; Rum, 7, 16; Lokman, 4; Sebe, 8, 21; Zümer, 25; Fussilet, 7; Naziat, 38-39.

4- Nebe, 40.

52. Ders

DÜNYAYLA AHİRET ARASINDAKİ İLİŞKİ

Giriş

İnsanoğlunun yaşamının şu geçici dünya yaşamından ibaret olmadığını, bir kez daha ahiret âleminde dirileceğini ve bir daha ölmek üzere ebediyen o âlemde yaşayacağını açıklamaya çalıştığımız daha önceki bahsimizde, ahiret hayatının gerçek anlamda bir "hayat" olduğunu ve bunun karşısında dünya hayatına hayat bile denilemeyeceğini vurguladık. Zira ahiret hayatının anlamı iyi veya kötünün sırf adı veya hayalî ve vehmî bir fenomen değildir.

Bu açıklamalardan sonra sıra, dünya hayatıyla ahiret hayatı arasındaki ilişkiyle, bu ilişki ve bağların türünün belirlenmesine gelmektedir. Daha önceki bahislerimizde bu ilişkinin türü bir yere kadar belirlenmiş olduysa da, bu konudaki yanlış ve garazkâr iddialarla batıl görüşlere binaen, meselenin biraz daha etraflıca incelenmesinin ve Kur'ân'daki beyanlarla aklî deliller ışığında dünya-ahiret ilişkilerinin nicelik ve niteliğinin net olarak açıklanmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Dünya, Ahiretin Tarlasıdır

Burada önemle vurgulanması gereken ilk nokta, ahiret saadeti veya bedbahtlığının tamamen insanın dünyadaki davranışlarına bağlı olduğudur. Ahiret nimetleri ahirette çalışıp çabalayarak elde edilemez; fikrî veya fizikî gücü daha fazla olanların orada daha fazla nimete kavuşma şansına sahip olduğu veya birilerinin, hile ve sahtekârlıkla başkalarının emeğinden kendisine pay çıkarabileceği zannedilmemelidir. Nitekim bazı cahiller böyle zannetmiş ve ahiret dünyasının bu dünya-

dan tamamen bağımsız ve ayrı bir dünya olduğu zehabına kapılmışlardır; Kur'ân-ı Kerim bazı kâfirlerin şöyle dediğini buyurur:

(Dünyaya düşkün olan der ki:) Kıyametin kopacağını sanmıyorum, kopsa bile, Rabbimin katına geri döndürülmem hâlinde orada dünya nimetlerinden daha hayırlı bir sonuç bulacağım!¹

Bir başka ayette de kâfirlerin şu sözü aktarılır:

Kıyametin kopacağını sanmıyorum, eğer kıyamet kopar ve Rabbimin katına geri döndürülecek olursam bile O'nun katında en iyi nimetlere kavuşacağım!²

Böyleler, ya ahiret âleminde de kendi çaba ve gayretleriyle bol bol nimetler elde edebileceklerini sanıyor, ya da dünyada nimetlere sahip olmalarının Allah'ın onlara özel lütuflarda bulunmasının bir göstergesi olduğunu, dolayısıyla da ahirette de böyle bir lütfeye mahzar olacaklarını zannediyorlardı!

Özetlemek gerekirse: Ahiretin dünyadan tamamen bağımsız bir âlem olduğuna inanan ve bu dünyadaki iyi veya kötü amellerinin, ahirette nimete kavuşması veya azaba uğramasında hiçbir etki yaratmayacağını sanan biri, semavî dinlerin vazgeçilmez inanç prensiplerinden biri olan meada, yani ölümden sonra dirilişe, kıyamete ve hesap gününe iman etmemiş demektir. Zira bu prensibin asıl önemli tarafı, dünyada işlenen amellerin karşılığı olan ödül veya cezaların mutlaka ahirette verileceğidir. Dünyanın "ahiretin tarlası", "ticaret yeri" veya "alış-veriş mekânı" olarak tanımlanmasının nedeni de budur zaten; insanoglu bu dünyada çalışacak, burada ektiği tarlanın mahsulünü öbür tarafta alacaktır.³ Meadla ilgili burhanlar ve Kur'ânî beyanlar da bunu gerektirdiğinden bu kadar açıklamanın yeterli olacağını sanıyoruz.

Dünya Nimetleri Ahiret Saadetini Getirmez

Kimi insanlar da dünyada sürdürdükleri zevk-ü sefâ gereçlerinin, mal, mülk, evlat vb. şeylerin ahirette de işlerine yarayacağına inan-

1- Kehf, 36.

2- Fussilet, 50.

3- Kur'ân-ı Kerim dünyevî ödül ve cezadan da söz eder, fakat tam ve kalıcı ödül ve ceza ahirete mahsustur.

mıştır. Bazı kavimlerin ölünün eşyalarını da onunla birlikte gömmesi; yanına para, altın ve mücevherler bırakması, hatta yiyecek ve içecek koyması, böylesine batıl bir inançtan kaynaklanmıştır.

Kur'ân-ı Kerim, ne başlı başına mal ve evladın (onlarla ilgili tutumu dışında) insana Yüce Allah'ın rızasını kazandıracağını,¹ ne de ahirette kimsenin işine yarayacağını,² esasen bu tür dünyevî bağların ahirette tamamen kopacağını,³ herkesin kendisine ait her şeyi bırakacağını⁴ ve Rabbinin huzuruna yapayalnız olarak çıkıp haşr olunacağını,⁵ sadece ilâhî manevî bağların süreceğini ve sadece eşleri, evlatları ve yakınlarıyla iman bağı olan müminlerin cennette onlarla birlikte olacaklarını buyurmaktadır.⁶

Kıyası dünya ile ahiret arasındaki ilişki, dünyadaki varlıkların birbiriyle olan ilişkileri gibi değildir; dünyada daha güçlü, daha güzel, daha neşeli ve daha mutlu olanların ahirette de aynı şekilde haşr olunmaları söz konusu değildir; aksi takdirde Firavunlarla Karunların daha fazla uhrevî saadete sahip olmaları gerekirdi. Bilakis, dünyada güçsüz, hasta ve yoksul olan niceleri, ilâhî vazife ve dinî sorumluluklarını yerine getirdikleri için ahirette güçlü, sapsağlam ve güzel bir hâlde haşr olunacak ve ebedî nimetlerden faydalanacaklardır.

Bazı cahiller "**Kim dünyada kör ise, ahirette de kördür ve yol bakımından, daha şaşkın bir sapıktır.**" ayetinin⁷ dünyada sağlıklı ve güçlü olmanın ahirette de aynı şekilde olmak anlamına geldiğini ve dünyevî sıhhatin uhrevî sıhhatle doğrudan bağlantılı olduğunu zannederler. Oysa bu ayetteki "kör"lükten maksat gözün değil, gönlün ve kalbin körlüğüdür; nitekim bir başka ayette şöyle buyrulur: "**Aslında gözler kör olmaz, ancak göğüslerdeki kalpler kör olur!**"⁸

Bir başka ayette de şöyle buyrulmaktadır:

1- Sebe, 37.

2- Şuarâ, 88; Lokman, 44; Âl-i İmrân, 10, 116; Mücadele, 17.

3- Bakara, 166; Müminun, 101.

4- En'âm, 94.

5- Meryem, 80,95.

6- Ra'd, 23; Mümin, 8; Tur 21.

7- İsrâ, 72 (Dünyada kör olan ahirette de kör olup daha da sapmış olacaktır).

8- Hacc, 46.

Kim benden (veya Kitabımdan) yüz çevirirse, artık onun için sıkıntılı bir hayat vardır ve biz onu kıyamet günü kör olarak haşır edeceğiz. O da şöyle demiş olur: "Ya Rabbi! Ben görmekte olan biriyken beni neden kör olarak haşrettin?" Allah da der ki: "İşte böyle! Sana ayetlerimiz gelmişti, fakat sen onları unuttun, bugün de sen işte böyle unutulmaktasın!"¹

Görüldüğü gibi ahiretteki körlüğün nedeni, bu dünyadaki körlük değil, dünyada Allah'ın ayetlerini unutmaktır.

Dünyayla ahiret arasındaki ilişki de, dünyevî nedensel ilişki türlerine hiç benzememektedir.

Dünya Nimetleri Ahiret Azabına da Neden Olmaz

Diğer taraftan kimileri de dünya nimetleriyle ahiret nimetleri arasında ters orantılı bir irtibat kurar ve dünyevî nimetlerden yararlanmamayı, uhrevî nimetlere kavuşma şartı zanneder; aynı şekilde, dünya nimetlerine sahip olanların ahiret nimetlerinden mahrum bırakılacağını sanırlar. Bu batıl zanlarına da, dünyaperestlerin ahiret nimetlerinden mahrum kalacağını buyuran ayetlerle rivayetleri delil olarak gösterirler.² Halbuki dünya nimetlerinden doğru şekilde yararlanmakla, dünyaya tapmak aynı şeyler değildir asla!

Dünyaperest insan, dünyevî tat ve lezzetleri nihaî gaye edinen insandır, bütün gücünü ve enerjisini bunun için harcar ve sonunda arzularına kavuşmasa bile hep dünyanın peşinde koşar.

Ahireti düşünen insansa, dünya nimetinden epeyce yararlansa bile dünyaya asla gönül vermeyen ve ahiret yaşamını nihaî gaye edinen insandır. Mesela Hz. Süleyman (a.s) gibi nice peygamber ve evliya birçok dünyevî nimete sahipti ve bunları, Yüce Allah'ın rızasını kazanma ve uhrevî saadete ulaşma yolunda kullanıyorlardı.

Görüldüğü gibi dünyevî nimetlerle uhrevî nimetler arasında doğrudan bir ilişki olmadığı gibi ters orantılı bir ilişki de yoktur. Bilakis, dünyanın hem nimetleri, hem belaları Yüce Allah'ın hekimâne ve bil-

1- Taha, 124-126.

2- Bakara, 200; Âl-i İmrân, 77; İsrâ, 18; Şûrâ 20; Ahkaf, 20.

gece tedbiri doğrultusunda bütün insanlara bölüştürülmüştür¹ ve her ikisi de sadece imtihan ve sınanma aracıdır.² Binaenaleyh dünya nimetlerinden yararlanma veya mahrum kalma olayı; Yüce Allah'ın rahmetine mahzar olma veya bu rahmetten uzaklaştırılmanın göstergesi değildir asla; ve ahiret saadetinin veya bedbahtlığının da bununla hiçbir alakası bulunmamaktadır.³

Sonuç

Bütün bu açıklamalardan elde edilen netice şudur: Dünya ile ahiret arasında hiçbir alâka bulunmadığına inanmak, ahireti inkâr etmektir. Ama dünya nimetleriyle ahiretin nimet ve saadeti ya da azabı arasında da ne doğru, ne ters orantılı bir ilişki de mevcut değildir. Esasen dünya-ahiret ilişkileri, dünyanın bilinen ilişki türlerine benzememektedir ve fizik, biyoloji vb. pozitivizm kurallarına bağlı bulunmamaktadır.

Ahiret saadeti veya azabına neden olan tek şey; insanın bu dünyada hür olarak, kendi istek ve iradesiyle yaptıklarıdır. Bu da dünyada sırf zaman ve enerji harcamak veya dünya materyal ve cisimlerinde şu veya bu değişiklikleri yaratmak türünden "sırf hareket veya iş" değil, bunlara yön veren kalbî "iman" veya "küfür"ün neticesidir.

Ahiret saadetine kavuşmanın Allah'a, kıyamet gününe ve peygamberlere iman edip namaz, oruç, cihad, infak, insanlara ihsan ve bağışta bulunma, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma, kâfirler ve zalimlerle mücadele, hakkı ve adaleti yaşatma gibi Allah'ın rızasına yol açacak iyi ameller işlemekle mümkün olabileceğini vurgulayan yüzlerce ayet, işte bu gerçeği hatırlatmak istemekte ve ebedî azaba yakalanmanın küfür, şirk, nifak, kıyameti inkâr, peygamberleri yalamak, türlü günahlar işleyip zulümlerde bulunmaktan kaynaklandığını belirtmektedir.

Yine birçok ayette uhrevî saadetin ana faktörünün özetle "iman ve

---

1- Zuhruf, 32.

2- Enfal, 28; Enbiyâ, 35; Teğabun, 15; A'râf, 168; Kehf, 7; Mâide, 48; En'âm, 165; Neml, 40; Âl-i İmrân, 186.

3- Âl-i İmrân, 179; Müminun, 56; Fecr, 15-16.

salih amel",¹ ebedî azabın da "küfür ve günah" olduğunun altı çizilmektedir.²

Sorular:

- 1- Dünyayla ahiret arasındaki ilişkiyi inkâr etmek neye sebep olur?
- 2- Dünyanın "ahiretin tarlası" olması ne demektir?
- 3- Dünya nimetleriyle ahiret nimetleri arasında nasıl bir ilişki vardır?
- 4- Dünya nimetleriyle ahiret azapları arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?
- 5- Ahiret saadeti veya azabıyla, hangi dünyevî konular arasında gerçek bir ilişki vardır?

1- Bakara, 25, 38, 62, 82, 103, 112, 277; Âl-i İmrân, 15, 57, 114, 115, 133, 179, 195, 198; Nisâ, 13, 57, 122, 146, 152, 162, 173; Mâide, 9, 65, 69; En'âm, 48; Tevbe, 72; Yunus, 4, 9, 63, 64; Ra'd, 29; İbrahim, 23; Nahl, 97; Kehf, 2, 29, 30, 107; Taha, 75; Hacc, 14, 23, 50, 56; Furkan, 15; Ankebut, 7, 9, 58; Rum, 15; Lokman, 8; Secde, 19; Sebe, 4, 37; Fatır, 7; Sad, 49; Zümer, 20, 33, 35; Mümin, 40; Fussilet, 8; Şûrâ 22, 26; Casiye, 30; Fetih, 17; Hadid, 12,21; Teğabun, 9; Talak, 11; İnşikak, 25; Buruc, 11; Tin, 6; Beyyine, 7-8.

2- Bakara, 24, 39, 81, 104, 161, 162; Âl-i İmrân, 21, 56, 86, 88, 91, 116, 131, 176, 177, 196, 197; Nisâ, 14, 56, 121, 145, 151, 161, 168, 169, 173; Mâide, 10, 36, 72, 86; En'âm, 49; Tevbe, 3, 68; Yunus, 4, 8; Ra'd, 5; Kehf, 32; Mümin, 6; Şûrâ, 26; Casiye, 11; Fetih, 13, 17; Hadid, 19; Mücadele, 5; Teğabun, 10; Mülk, 6; İnşikak, 22, 24; Gaşiye, 23-24; Beyyine, 6.

DÜNYA-AHİRET İLİŞKİSİNİN TÜRÜ

Giriş

Daha önceki bahsimizde bir taraftan iman ve salih amelle, Allah'ın rızasını kazanma ve uhrevî nimetler arasında; diğer taraftan da küfür ve günahla, Allah'tan uzaklaşma ve ebedî nimetlerden mahrum olma arasında direkt bir ilişki olduğunu gördük. Aynı şekilde iman ve salih amelle, uhrevî azaplar arasında ve küfür ve günahla ebedî nimetler arasında ise tersine bir tenasüp vardır. Kur'ân açısından, bu tenasüp ve oranların varlığının esası hakkında şüpheye yer bulunmamakta ve onların inkâr edilmesi, Kur'ân'ın inkârı anlamına gelmektedir.

Ancak, bu zarurî mevzu etrafında, geniş açıklamalar gerektiren tartışmalar yapılmakta ve şöyle denilmektedir: Söz konusu ilişkiler tekvinî [varoluşsal ve yapısı itibarıyla bu özelliğe sahip] ve hakikî midir, yoksa sonradan konulan kural ve sözleşmelere mi tâbidir? Ayrıca; imanla salih amel ve küfürle günah arasında ne tür bir ilişki vardır? Dahası, bizzat iyi amellerle kötü ameller arasında da bir etkileşim var mıdır?

Bu derste ilk konuyu ele alacak ve söz konusu ilişkilerin sonradan uydurulmadığını ve uzlaşmaya [konvention] dayanmadığını izah etmeye çalışacağız.

Gerçek Bir İlişki mi, Yoksa Uzlaşmaya Dayalı mı?

Defalarca belirttiğimiz gibi dünyevî amellerle uhrevî nimet veya azaplar arasındaki ilişki, bilinen türden maddî bir ilişki değildir ve bunlar fizik, kimya vb. gibi pozitif bilim kurallarıyla açıklanamaz. Hatta madde-enerji dönüşümü kuralı gereğince insanın yaptığı işler sı-

rasında harcadığı enerjinin uhrevî nimet veya azaplara dönüştüğü şeklinde bir teorinin öne sürülmesi de geçersiz olacaktır; zira:

Evvela: Bir insanın düşünür, konuşur veya hareket ederken harcadığı bütün enerji, madde olarak bir tek elmaya dönüşecek kadar bile olmadığına göre, cennetteki hadsiz hesapsız nimetlerin böyle bir dönüşümün neticesi olamayacağı tartışılmazdır.

İkincisi: Madde ile enerjinin birbirine dönüşümü bir takım özel faktörler gereğince gerçekleşmektedir ve failin (öznenin) iyiliği, kötülüğü veya niyetiyle hiçbir alakası bulunmamaktadır. İhlaslı amelle riya ile yapılan amel arasında fark gözetebilecek, bunu saptayabilecek ve birinin enerjisinin nimetlere, diğerinin enerjisinin ise azaplara dönüştüğünü iddia edebilecek hiçbir pozitif bilim veya doğa kuralı yoktur.

Üçüncüsü: Bir defa ibadete harcanan bir enerjinin, ikinci seferinde pekalâ günah yolunda harcanması mümkündür!

Ancak, bu tür ilişkinin reddi, gerçek bir ilişkinin mutlak anlamda inkârı anlamına da gelmez. Zira gerçek ilişkilerin kapsamında, deneyi mümkün olmayan ve "bilinmeyen" ilişkiler de vardır ve pozitif bilimler dünyevî olaylarla uhrevî olaylar arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını ispatlayamadığı gibi; bunlar arasında böyle bir ilişkinin kesinlikle bulunmadığını ispatlamaya da kâdir değildir. İyi ve kötü amellerin insan ruhunda gerçek etkiler bıraktığı ve bu ruhî etkilerin de ahirette nimet veya azap oluşmasına yol açtığı farz edilecek olursa (bazı insanların dünyada olağanüstü olaylara yol açacak bir etki gücüne sahip olması gibi) bu teorinin makul olmadığı söylenemeyecektir. Bilakis, bazı özel felsefî kurallar gereğince bunun ispatı da mümkündür. Konu itibarıyla elinizdeki kitabın dışına taşacağı için burada bu mevzua girmemeyi yeğliyoruz.

Kur'ân'dan Deliller

Kur'ân'daki beyanlar, sevap ve ceza gibi konuları kapsayan ayetlerde olduğu üzere uzlaşım ve itibarî olma görünümünü veriyorsa da,¹ Kur'ân'daki diğer ayetler insanın amelleriyle ahiretteki sevap ve azap

---

1- "Ecir" tabiri yaklaşık 90, "ceza" ve türevleri de 100 defa Kur'ân'da geçmektedir.

arasında, "uzlaşım"dan öte bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Binaenaleyh ilk gruptaki tabirlerin, bu tür ifadeleri daha kolay kavrayabilen halkın ekseriyetini dikkate alarak kullanılan tabirler olduğu söylenebilir.

Aynı şekilde birçok ayet-i şerifede insanın iradî olarak işlediği amellerin berzah âlemi ve kıyamet gününde, çeşitli melekutî suretlere bürünüp zahir olacağı belirtilmektedir.

Şimdi, insanın amelleriyle, bu amellerin uhrevî neticeleri arasındaki gerçek ilişkiye işaret eden ayetlerden birkaç örnek aktaralım:

Kendiniz için önceden (dünyada) neyi hayır olarak takdim ederseniz, onu Allah katında bulacaksınız.¹

Herkesin yaptığı hayırlı amelleri (karşısında) hazır bulunduğu ve her ne kötülük işlediyse (onun da karşısında) hazır olduğunu gördüğü gün, kendisiyle kötü amelleri arasında uzak bir mesafe olmasını arzular...²

Kişinin kendi ellerinin önceden takdim ettiklerine bakacağı gün...³

Artık kim zerre ağırlığında hayır işlerse onu görür. Artık kim zerre ağırlığınca bir şer (kötülük) işlerse onu görür.⁴

...Onlara, "(dünyada) yaptıklarınızdan başkasıyla mı cezalandırılıyorsunuz?" denilir...⁵

Gerçekten yetimlerin mallarını zulmederek yiyenler, karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar...⁶

İnsanın dünyada neler yaptığını kıyamet günü sadece görmesinin, bu yaptıklarının karşılığı (ödülü veya cezası) olamayacağı apaçık ortadadır. Bilakis, dünyada işlediği ameller melekutî suretlere [ilâhî görev ve güçler âlemine, melekler âlemine ilişkin] bürünüp türlü nimetler veya azaplar şeklini alacak ve insan işte bunlarla nimetlenecek veya azaba uğrayacaktır. Nitekim aktardığımız son ayet, dünyada yetimin malını zulümle yemenin, ateş yemek olduğunu göstermektedir.

1- Bakara, 110; Müzzemmil, 20.

2- Âl-i İmrân, 30.

3- Nebe, 40.

4- Zilzal, 7-8.

5- Neml, 90; Kasas, 84.

6- Nisâ, 10.

Ahiret dünyasında hakikatler gerçek biçimlerini bulduğu zaman insan, yediği veya içtiği falan şeyin asıl mahiyetinin ateş olduğunu görecektir, içinin yandığını hissedecek ve ona "bu ateş, dünyada yediğin o haramdan başka şey midir!?" denilecektir.

Sorular:

1- Ahirette amellerin tecessüm etmesi, somutlaşması, cisimlenmesinin; bu amelleri işlerken harcanan enerjinin maddeye dönüşmesi demek olduğu farz edilecek olursa, bu teorinin eleştirisi noktası nedir?

2- İnsanın dünyada işlediği amellerle, bunların uhrevî sonuçları arasında gerçek bir bağ bulunduğu, makul bir şekilde nasıl tasavvur edilebilir?

3- Dünyada işlenen amellerin ahirette tecessüm etmesini, somutlaşmasını ve bir biçime bürüneceğini belirten ayetler hangileridir? Kur'ân'da geçen "sevap (ecir)" ve "ceza" tabirleri hakkında ne söylenebilir?

4- "Amellerin tecessümü"nü; dünyadaki hâliyle karşımıza çıkaracağı yorumu doğru olur mu? Neden?

54. Ders

EBEDÎ SAADET VE AZAPTA İMAN VE KÜFRÜN ROLÜ

Giriş

İncelenmesi gereken bir diğer konu şudur: Tek başına iman veya salih amelin ebedî saadeti sağlayabilmesi mümkün müdür, yoksa ebedî saadet ancak her ikisinin de bir arada olmasıyla mı mümkündür? Aynı şekilde; küfür ve Allah'a isyan da birer başlarına ebedî azaba neden olmakta mıdır, yoksa ikisinin birlikte olması mı böyle bir sonuç doğurmaktadır? Denklemi şöyle de kurabiliriz: Sadece iman veya sadece salih amele sahip birinin akıbeti ne olacaktır? Keza, sadece küfre sapmış biriyle, (küfre sapmayıp da) sadece günah işlemiş birinin durumu ne olacaktır?

İmanlı biri, epeyce günah işlemiş olsa veya kâfir biri epeyce iyi amellerde bulunsa saadet ehli mi sayılacaktır, azap ehli mi?

Her halükârda, ömrünün bir kısmını iman ve salih amel işleyerek, bir kısmını da küfür ve günahla geçiren kimsenin sonu ne olacaktır?

Bu sorular, İslâm'ın ilk çağından itibaren gündeme gelmiştir. Haricîlerle benzeri bazı gruplar, sırf günah işlemenin de ebedî azaba uğramaya yeterli olacağını, hatta küfre ve irtidada [dinden çıkmaya] yol açacağını söylerken; "Mürchie" gibi gruplar ebedî saadet için sadece iman etmenin yeterli olacağını ve günah işlemenin müminin saadetine hiçbir zarar vermeyeceğini öne sürdüler.

Ancak, hak söz şudur: Günahların birikip çoğalması, giderek imanın silinmesine yol açsa da, başlı başına her nevi günahın küfre ve ebedî azaba yol açacağı söylenemez. Diğer taraftan sırf imana sahip bulunmanın her nevi günahın bağışlanmasına yol açması ve hiçbir kö-

tü sonucu olmaması da söz konusu değildir.

Biz bu derste öncelikle imanla küfrün hakikatini açıklayacak, sonra da bu ikisinin ebedî saadet veya azap üzerinde oynayabileceği role değinecek, diğer noktaları gelecek derste ele almaya çalışacağız.

İman ve Küfrün Hakikati

İman, bir mefhumu anlayıp ona eğilim duymakla oluşan kalbî ve ruhsal bir hâldir; bu iki faktörden her birinin güçlü veya zayıf oluşu imanın kâmil veya eksik olmasına yol açar. Herhangi bir şeyin varlığının (zan haddinde olsa bile) bilinmemesi hâlinde ona inanılıp iman edilmesi mümkün değildir. Ne var ki, "iman etmek" için sadece bilmek ve anlamak yeterli değildir asla. Zira insanın bilip anladığı bu gerçek veya onun gerekleri, hoşuna gitmeyen şeyler de olabilir, bireyin duyduğu şahsî eğilimlerle bu gerçek tamamen zıtlaşabilir ve bu nedenle de bilip anladığı bu gerçeğe göre davranmamaya karar verebilir, hatta onun tam tersine davranabilir.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim, Firavun'un adamları hakkında şöyle buyurur:

Vicdanları kabul ettiği hâlde, sırf üstünlük tasladıkları ve zulmettikleri için Allah'ın ayetlerini inkâr ettiler.¹

Hz. Musa da (a.s) Firavun'a şöyle hitap etmektedir:

Andolsun, bu ayetlerle mucizeleri kâinatın Rabbinden başkasının indirmedığını sen de çok iyi biliyorsun...²

Oysa, Kur'ân'ın da belirttiği gibi Firavun (bu bilgisine rağmen) iman getirmemişti ve etrafındakilere "**sizin için kendimden başka bir ilâhın var olduğunu bilmiyorum.**" diyordu.³

Firavun, ancak, boğulmakta olduğu sırada "**İsrailoğulları'nın inandığı ilâhtan başka ilâh olmadığına iman ettim!**" demiştir.⁴

Çaresizlik ve mecburiyet hâlinde edilen böyle bir imanın geçersiz

1- Neml, 14.

2- İsrâ, 102.

3- Kasas, 38.

4- Yunus, 90.

olduğunu ise daha önceki bahislerimizde açıklamıştık.¹ Böyle bir ik-rara "iman" denilemeyeceği ortadadır.

Görüldüğü gibi, iradî olmadan da edinilebilen bilgi ve öğrenme-nin tam tersine; imanın cevheri, gönülden ve irâdî (isteyerek) oluşun-dadır. Bu nedenle de iman "kalbî ve irâdî bir amel" şeklinde de tanım-lanabilir; yani "amel"in sahası genişletilerek imanı da amelin bir par-çası saymak mümkündür.

"Küfür" terimi ise, bazen iman melekesinin bulunmaması (iman-sızlık) anlamında kullanılmakta ve ister basit cehalet veya şüphe ne-deniyile, ister büsbütün cehalet ve "anlamazlık"la olsun veya isterse bireyin (imana) ters yöndeki eğilimlerinden kaynaklanıp bilerek yapı-lan bir inkâr ve inattan başka şey olmasın; "iman"sızlığın her hâli "kü-für" olarak tanımlanmakta; kimi zaman da "küfür" denilirken bu son tanım, yani "kasıtlı inkâr ve inatlı reddediş" kastedilmektedir ki bu tamamen varlıksal bir durum olup "iman"ın zıddı sayılır.

İman ve Küfrün Sınırı

Kur'ân-ı Kerim ayetleriyle sahih rivayetlerdeki ibareler, ebedî sa-det için gerekli imanın asgari miktar ve sınırının bir ve tek olan Yüce Allah'a, uhrevî ödül ve cezaya ve peygamberlere inen her şeyin hak ve hakikat olduğuna iman etmek olduğunu göstermektedir. Bunun gereği ise, Yüce Allah'ın emirlerine itaat etmeye karar vermektir ve imanın doruğu olan en ileri derecesi de Yüce Allah'ın peygamberleriyle evli-yasına mahsustur.

Küfrün asgari miktarı ve ilk sınırı ise; tevhid, nübüvvet veya me-adı inkâr veya bunlarda şirke kapılma veya Yüce Allah tarafından peygamberlere nazil olduğunu bildiği bir şeyi inkâr ve reddetmedir. Küfrün en kötü mertebesi ise bütün bunların hak ve doğru olduğunu bile bile bu hakikatlerin hepsini inatla inkâr edip Hakk'ın diniyle sa-vaşmaya niyetlenmektedir.

Bu anlamda, tevhidin inkârı demek olan "şirk" de küfrün mıs-daklarından biri sayılır. "Nifak" da, Müslüman gibi görünüp bu dine karşı sahtekârlık ve ihanette bulunmak demek olan "kalbî küfür"dür.

1- bk. 9. ders.

Kur'-ân-ı Kerim'de de buyrulduğu gibi "maskeli kâfir" olan "münafık"ın düşüşü diğer kâfirlerden daha fazladır:

**Gerçekten münafıklar, ateşin en alçak tabakasındadırlar.
Onlara bir yardımcı bulamazsın.¹**

Burada önemle hatırlatılması gereken bir nokta var: Fıkıhta söz konusu olup, temizlik, kesilen hayvanın helal oluşu, nikâh kısılması, miras vb. gibi ahkamla ilgili mevzuatın konusu olan İslâm ve küfür olayı, usul-i din (imanın şartları) mevzusu kapsamındaki iman ve küfürü bağlayıcı değildir ve bundan farklıdır. Zira kelime-i şehadet getiren ve bunun sonucu olarak fıkıhtaki hükümlerin kendisi hakkında geçerli olan birinin tevhid ve nübüvve ve bu ikisinin şartlarına kalben iman etmemiş olması pekâlâ mümkündür.

Bir diğer nokta da imanın şartlarını (usul-i dini) anlayabilecek durumda bulunmayan, mesela deli veya zeka özürlü olan ya da içinde bulunduğu ortam gereği hak dini tanıyabilme şansını bulamayanlar elbette ki bu mahrumiyetleri oranında mazur görüleceklerdir. Ama hak dini öğrenebilme imkânına sahip olduğu hâlde bunu yapmayı kusur işleyen ve şüphe duymayı sürdüren ya da hiçbir delili olmadığı hâlde dinin usul ve zaruretlerini inkâr eden kimse mazur görülmeyecek ve ebedî azaba mahkum olacaktır.

Ebedî Saadet ve Azapta İman ve Küfrün Rolü

İnsanoğlunun gerçek kemali Yüce Allah'ın yakınlığının sayesinde tahakkuk bulduğu ve buna karşılık insanın düşüşü de Yüce Allah'tan uzaklaşmasının bir sonucu olduğundan, mead ve nübüvve inanmayı gerektiren "Yüce Allah'a ve O'nun tekvinî ve teşriî rububiyetine iman etmeyi" insanın gerçek tekâmülünün fidanı olarak tanımlamak mümkündür. Allah'ın rızasını kazandırabilecek ameller işte bu fidanın dalları budakları ve ahiret dünyasında ortaya çıkacak olan ebedî saadet de onun meyvesidir. O hâlde kalbine iman tohumu ekip bu bereketli fidanı dikeceği yerde; zehirli küfür ve isyan tohumunu ekerek Yüce Allah'ın bağışlamış olduğu yeteneği ziyan eden kimse, meyvesi cehennem zakkumu olan bir fidanı kalbinde yeşertmiş olmaktadır. Böy-

---

1- Nisâ, 145.

le biri ebedî saadete ulaşamaz ve yaptığı iyi işler de bu dünyanın sınırlarından öteye gidemez.

Bunun sırrı da iradî olarak yapılan her işin, failin gaye ve nihaî hedefine ulaşma yolunda "ruhunu harekete geçirme" girişimi sayılmasıdır. Ebedî dünyayla Allah'ın yakınlık ve rızasına inanmayan birinin böyle bir gayeye sahip olması ve davranışlarına böyle bir yön vermesi düşünülebilir mi?! Böyle biri doğal olarak Yüce Allah'tan ebedî saadet gibi bir mükâfat da bekleyemeyecektir. Kâfirlerin iyi amelleri için kabul edilebilecek nihaî nokta, bu amellerin onların azaplarını hafifletebileceğidir; zira bu tür ameller kendini beğenmişlik ve inat psikolojisini zayıflatır.

Kur'ân'dan Deliller

Kur'ân-ı Kerim bir taraftan insanın ebedî saadetinde imanın oynadığı temel rolü hatırlatıp onlarca ayette, imanın hemen ardından salih ameli de zikrederken, bir taraftan da birçok ayette salih amellerin uhrevî saadet üzerinde olumlu etki yaratabilme şartının "iman" olduğunu vurgulamakta ve şöyle buyurmaktadır:

Erkek olsun, kadın olsun, inanmış olarak kim salih bir amelde bulunursa cennete girecektir...¹

Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerim kâfirler için cehennem ve ebedî azabı mukadder kılmakta ve onların amellerinin semeresiz olup boşa gittiğini hatırlatarak bu amelleri küle benzetmekte, şiddetli bir rüzgarla savrulup giden bu amellerden hiçbir eser kalmayacağını altını çizmektedir:

Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Onların amelleri, fırtınalı bir günde rüzgarın şiddetle savurduğu kül gibidir...²

Bir başka ayette de kâfirlerin amellerinin havada toz gibi dağılıp gideceği buyrulur:

Onların yaptıkları her işin önüne geçtik, böylece onu savrulmuş toz zerrelere kılıverdük.³

Bir başka ayette, kâfirlerin amelleri seraba benzetilir ve susuz insanın onu su zannettiği, ama ona ulaştığında yanıldığını anladığı belirtilir:

1- age. 124; Nahl, 97; İsrâ, 19; Taha, 112; Enbiyâ, 94; Mümin, 40.

2- İbrahim, 18.

3- Furkan, 23.

Kâfirlerin amelleri, dümdüz bir arazideki seraba benzer, susayan onu su sanır, nihayet ona ulaştığında bir şey bulamaz ve yanında Allah'ı bulur; Allah da onun hesabını tam olarak verir. Allah, çok çabuk hesap görendir.¹

Ya da, inkâr edenlerin amelleri, engin bir denizdeki karanlıklara benzer; onun üstünü bir dalga kaplar, onun üstünde bir dalga, onun da üstünde bir bulut vardır. Bir kısmı bir kısmının üzerinde olan karanlıklar, elini çıkaracak olsa onu bile neredeyse göremeyecek. Allah kime nur vermemişse artık onun için nur yoktur (yani kâfir, karanlıklar içinde hareket ettiğinden hiçbir yere ulaşamaz).²

Bir başka ayette de dünyayı isteyenlerin yaptıklarının karşılığının bu dünyada verileceği ve ahirette hiçbir şey elde edemeyecekleri buyrulur:

Kim dünya hayatını ve onun çekiciliğini isterse, yaptıkları amelleri ona bu dünyada verir ve tastamam eksiksiz olarak öderiz. (Ancak), bunlar için ahirette ateşten başka şey yoktur, dünyada bütün işledikleri boşa çıkmıştır ve yapmakta oldukları şeyler de geçersiz olmuştur.³

Sorular:

1- İman ve küfür hakkında Haricîlerle Mürcie'nin görüşü ve bunlara karşılık hak görüş nedir?

2- İmanla küfrün hakikatini ve bunların ilim ve cehaletle ilişkisini açıklayınız.

3- İman ve küfür için gerekli asgarî miktar ve sınır nedir?

4- Nifak ve şirkin küfürle ilgisini belirtiniz.

5- Fıkhî İslâm ve küfürle, kelâmî iman ve küfür arasındaki ilgiyi açıklayınız.

6- İman ve küfrün ebedî saadet ve azap üzerindeki etkisini ve bunun sırrını açıklayınız.

7- Bu etkiden söz eden Kur'ân ayetleri hangileridir?

1- Nur, 39.

2- age. 40.

3- Hud, 15-16; İsrâ, 18; Şûrâ 20; Ahkâf, 20. Bu ayetlere bakıldığında bazı din-siz ve kâfir batılı aydınları Hâce Nasreddin Tusi ve Allame Meclisî gibi Şia alimlerine tercih eden sözde İslambilimcilerinin İslam'ı ne kadar bildiği kolayca anlaşılacaktır!!

55. Ders

İMANLA AMEL ARASINDAKİ KARŞILIKLI İLİŞKİ

Giriş

Daha önceki bahsimizde ebedî saadet veya azapta rol oynayan ana faktörün iman veya küfür olduğunu gördük. Kalıcı ve sağlam bir iman, ebedî saadetin garantisidir [günah işlemesi sınırlı bazı azaplara yol açsa da müminin sonu hayırlıdır]; diğer taraftan ısrarlı ve köklü küfür ise ebedî azap ve bedbahtlığa yol açmakta ve yapılan hiçbir iyi amelin uhrevî saadete dönüşmesine izin vermemektedir.

Ayrıca iman ve küfrün de azı veya çoğu olduğunu belirterek büyük günahların fazla işlenip birikmesinin imanı büsbütün silip yok edebileceğini; aynı şekilde iyi ameller işlemenin de küfrün köklerini zayıflatıp imana uygun bir ortam yaratabileceğini hatırlattık.

Bu noktada imanla amel arasında nasıl bir ilişki bulunduğu sorusu önem kazanmaktadır; bu derste işte bu sorunun cevabını incelemeye çalışacağız.

İmanla Amelin İlişkisi

Daha önceki bahislerimizde imanın bilgi ve eğilimden kaynaklanan kalbî ve psikolojik bir hâl olduğunu ve iman eden şahsın, iman ettiği şeyin gereklerini yerine getirmeye karar vermesi (niyetli olması) gerektiğini belirtmiştik.

O hâlde bir gerçeği bilen ve anlayan, ama onun gereklerinden hiçbirini yerine getirmemeye kararlı olan biri o gerçeğe iman etmemiş demektir, hatta yerine getirip getirmeyeceği konusunda kararsız ve

şüpheli olması da henüz iman etmediğini gösterir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim şöyle buyuruyor:

Bazı bedevi Araplar Peygamber'e gelip "Biz iman ettik!" dediler. De ki: "Siz iman etmiş değilsiniz, sadece İslâm'ı kabul ettiğinizi söyleyebilirsiniz, iman ise henüz kalplerinize girmiş değil!"¹

Ancak, gerçek imanın da mertebeleri vardır ve imanın her mertebesinde, tam bir imanın bütün gereklerinin yerine getirildiği sanılmamalıdır. Mesela imanı zayıf olan birisi şehvet veya öfke duygularına kapılarak bir an isyan edebilir; ama söz konusu şahıs bunun sürekli bir isyan olmasına ve imanının gereklerinin tamamına karşı çıkmaya karar vermiş değildir.

İman ne kadar güçlü ve kâmil olursa, aynı oranda, salih amel işlenmesinde de etkili olacaktır.

Kıscası: İmanın yapısında ve özünde, imanın gereklerine göre davranma eğilimi de vardır ve bu gerekçeli eğilim ve tesirin miktarı da, yine imanın güçlü veya zayıf olmasına bağlıdır. Nihai anlamda şahsın bir işi yapmasını veya kesinlikle yapmamasını tayin eden faktör, o şahsın irade, azim ve kararlılığıdır.

Amelle İmanın İlişkisi

İradî olarak işlenen amel ya imana yakışır ve onun doğrultusunda ya da imana yakışmayan ve onunla bağdaşmayan bir yödedir. Birinci durumda imanı güçlendirip gönlün nurunu artırırken, ikinci durumda imanı zayıflatıp kalbin kararmasına yol açar. Binaenaleyh mümin birinin yaptığı salih ameller ve iyi işler, onun imanından kaynaklandığı gibi bu imanın artmasına ve güçlenmesine de neden olur ve daha başka iyi ameller işlemesine de ortam hazırlar.

Salih amelın, imanın tekâmülündeki rolünü şu ayette açıkça görebilmek mümkündür:

Temiz söz ve inanç Allah'a doğru yükselir ve salih amel de onu yükseltir...²

1- Hucurat, 14.

2- Fatır, 10.

Yine birçok ayette, iyi amellerde bulunanların iman, nur ve hidayetlerinin arttığı belirtilmektedir.¹

Diğer taraftan imana aykırı eğilimlerin baş gösterip yakışksız amallerin işlenmesi ve şahsın, bunları yapmayacak kadar güçlü bir imana sahip bulunmaması hâlinde imanı giderek daha da zayıflatacak, bu günahların tekrarlanmasına müsait bir ortam oluşacak ve durumun bu şekilde sürmesi hâlinde daha büyük günahların işlenmesine ve tekrarlanmasına yol açacak ve nihayet imanın temelini tehlikeye düşürüp (Allah korusun) hepten kaybolmasına, küfre ve nifaka dönüşmesine sebep olacaktır.

Kur'ân-ı Kerim, bu gidişatı izleyip sonunda nifaka düşenlerin durumunu şöyle izah eder:

Böylece Allah'a verdikleri sözü tutmamaları ve yalan söylemeleri nedeniyle Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar kalplerinde nifakı (sonuçta köklü bir duygu olarak) yerleşik kıldı.²

En kötü günahları işleyenlerin akıbeti, Allah'ın ayetlerini yalanlamaları ve onları alay konusu etmeleri oldu...³

Aynı şekilde daha birçok ayette, günahkârların (günah işledikleri oranda) küfür, zulmet ve katı kalpliliklerinin de arttığı belirtilmektedir.⁴

Sonuç

İmanla amel arasındaki karşılıklı ilişki ve bu ikisinin, insanın saadetinde oynadığı rol dikkate alındığında mesut bir hayatı ağaca benzetebiliriz,⁵ bu ağacın köklerini bir ve tek olan Yüce Allah'a, elçilerine, mesajlarına, ilâhî ödül ve ceza gününe iman oluşturmaktadır; bu imanın gereklerine göre davranma kararlılığı, aracısız olarak ve doğrudan doğruya bu kökten yeşeren gövde konumundadır ve bu ağacın dallarıyla budakları, iman kökünden beslenen salih ameller olup, meyvesi

1- Âl-i İmrân, 173; Enfal, 2; Tevbe, 124; Kehf, 13; Meryem, 76; Ahzab, 22; Muhammed, 17; Müddessir, 31.

2- Tevbe, 77.

3- Rum, 10.

4- Bakara, 10; Âl-i İmrân, 90; Nisâ, 137; Mâide, 68; Tevbe, 37; İsrâ, 60,82; Saf 5; Nuh, 24.

5- İbrahim, 24-27.

de "ebedî saadet"tir. Kök olmazsa ne gövde yeşerecektir, ne de dalları... ve bu durumda tabii ki meyve de olmayacaktır.

Ne var ki kökün var olması, her zaman uygun dal-budaklarla istenen meyvenin de var olduğu anlamına gelmemektedir. Bilakis, bazen şartların elverişsiz olması veya hastalık, kurt vb. nedenlerden dolayı dallar yeşermemekte, ağaç beklenen meyveyi vermemekte, hatta ağaç kuruyup gitmektedir.

Aynı şekilde bu ağacın dalına, gövdesine, hatta köküne uygulanacak aşılımlarla, bambaşka sonuçlar alınabilir ve muhtemelen bir başka ağaca dönüştürülebilir... İmanın küfre dönüşmesi (irtidad), işte buna benzer bir durumdur.

Özetle; söz konusu mevzuata iman, insanın saadete kavuşmasının asıl faktörüdür. Ancak bu faktörün etkisinin tam olması, sağlam gıdalarla (=salih amel) beslenebilmesine ve zararlı unsurlara karşı ilaçlanıp korunmasına (=günah işlemekten sakınmak) bağlı bulunmaktadır.

Farzların terk edilmesi ve haramların işlenmesi imanın köklerini giderek zayıflatmakta ve nihayet kuruyup gitmesine neden olabilmektedir. Dahası, batıl görüş ve inançların aşılmasıyla "iman"ın niteliği bile büsbütün değiştirilebilmektedir...

Sorular:

- 1- İmanın, salih ameller üzerindeki etkisini açıklayınız.
- 2- İyi ve kötü amellerin, imanın güçlenmesi veya zayıflaması üzerindeki etkilerini belirtiniz.
- 3- İmanla amel arasındaki karşılıklı ilişki ve bunların, insanın saadetiyle olan bağı anlatınız.

56. Ders

BİRKAÇ ÖNEMLİ NOKTA

Giriş

İslâm kültürüyle yeterince aşına olmayan ve insanların yaptığı işleri sathî ve zahirî ölçülerle değerlendirip yapılan iyi bir işin bizzat yapanına ve bu öznenin amaç ve niyetine (başka bir deyişle sadece fiilin değil, failin de iyi olmasına) önem vermeyen veya yapılan bir işin etkinliğini, sadece diğer insanların dünyevî hayatına kazandırabildiği refahla ölçenler, İslâm inançlarını tahlil ve değerlendirme konusunda ciddi hatalara düşüp yanılmakta ya da bunları idrak edip kavrayamamaktadırlar. Bu cümleden olmak üzere imanın salih ameller üzerindeki rolü ve onlarla ilgisi, küfür ve şirkin yıkıcı etkileri; az hacimli ve kısa süreli bazı amellerin, çok hacimli ve uzun vadeli bazı amellerden daha değerli ve üstün olması gibi konuları gereğince kavrayamayıp fikrî yanılgıya düşmekte ve mesela diğer insanların refahına yardımcı olacak araçlar icat eden büyük mucitlerin ya da halkının hürriyeti yolunda mücadele veren hürriyet kahramanlarının; Allah'a ve kıyamet gününe zerrece imanları bulunmamış olsa bile ahirette büyük ve saygın makamlara sahip olmaları gerektiğini zannederler!... Hatta bazen daha da ileri gitmekte ve gerçek saadet için gerekli imanı "insanî değerlere iman" veya "işçilerle emekçi kitlelerinin bu dünyadaki nihaî zaferi" şeklinde tanımlayanlar bile çıkmaktadır. Bundan da öte giderek "tanrı" kavramını "ahlakî ideal"le özdeşleştirip salt değersel bir kavram gibi göstermeye çalışanlar olmaktadır!!

Daha önceki açıklamalarımıza bakarak bu batıl zanların zaaf ve sapma noktaları kolaylıkla tespit edilebilse de; çağımızda bu tür zehirli fikirlerin giderek yaygınlık kazanması ve gelecek nesil için tehlike

yaratması ihtimaline binaen bu konuları daha etraflıca açıklamanın yararlı olacağı kanısındayız.

Bu tür konuları gereğince değerlendirebilmek için epey zaman ve hacme ihtiyaç olduğundan, biz konumuzun dışına taşmayacak ve kitabımızın üslubunu değiştirmeyecek şekilde sadece akidevî boyutları dikkate alacak ve en önemli noktaları açıklamakla yetineceğiz.

İnsanların Gerçek Kemali

Bir elma ağacı, meyvesiz bir ağaçla kıyaslanacak olursa elma ağacı daha değerli kabul edilecektir. Bu yargı, insanoğlunun meyveli ağaçtan sırf daha fazla yararlanmasından dolayı değildir; bilakis meyveli ağaç yapısı itibarıyla daha mükemmel bir varlık olduğu ve varlık açısından daha fazla etkimelerde bulunduğu için öz ve yapı olarak daha değerlidir. Ama aynı elma ağacı kurtlansa veya insana ve doğaya zararlı bir hastalığa müptela olup tekâmül çizgisinden çıkacak olsa bu değerini kaybedecek ve çevresine zarar veren bulaşıcı bir kaynağa bile dönüşebilecektir.

İnsan da diğer canlılara kıyasla aynı konumdadır. Layık olduğu kemale erişip varlık nedenine uygun ve fitratından beklenen bir tavır alırsa diğer canlılardan daha değerli olmaktadır. Ama sapmalara uğrar ve akîdevî bozulmalar gösterirse hayvanlardan bile daha aşağılık ve daha zararlı bir hâle gelebilmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim bazı insanları bütün canlılardan daha kötü¹ ve hayvanlardan bile daha aşağılık olarak tanımlar.²

Diğer taraftan, bir elma ağacını sadece çiçek açtığı zamana kadar görebilmiş olanlar, onun bütün yeteneğinin bu olduğunu ve bundan daha ileri bir kemali bulunmadığını sanacaktır. Aynı şekilde, insanın sadece vasat ve alelade kemallerini görmüş olanlar da onun asıl gerçeğini ve nihaî kemalini asla öğrenemeyecek ve fark edemeyeceklerdir. İnsanın gerçek değerini bilenler, ancak onun nihaî kemaline aşına olanlardır...

1- Enfal, 22.

2- A'râf, 179.

İnsanın gerçek kemali ise maddî ve doğâl kemaller türünden değildir; zira daha önce de açıkladığımız gibi insanın "insaniyet"i, onun melekutî ruhuna bağlıdır ve insanın tekâmülü de aslında bu ruhun tekâmülüdür. Söz konusu tekâmül, insanın bizzat kendi çabası ve irâdî faaliyetiyle mümkün olmaktadır. Bu çaba ve faaliyet onun iç dünyasıyla ilgili ve kalbî bir faaliyet olabileceği gibi; dış dünyasıyla ilgili ve (mesela) vücut organları vasıtasıyla gerçekleşen bir faaliyet de olabilir. Böyle bir kemali duyu organlarını, pozitif deneyler veya nicel ölçeklerle tespit edip ölçebilmek mümkün değildir ve doğâl olarak bu kemalin nasıl elde edilebileceği de laboratuvar cihazlarıyla anlaşılamayacaktır. O hâlde bizzat kendisi böyle bir kemale ermemiş ve bu gerçeği huzurî ilimle ve kalbî şuhutla idrak edememiş olan biri, bunu aklı deliller veya ilâhî vahiy ve semavî kitap yoluyla kavrayıp anlamak durumundadır.

Ancak, vahiy ve Kur'ân'daki beyanlarla masum ve mutahhar Ehlibeyt'in açıklamalarına bakıldığında, onların açısından insanın nihaî kemalinin, onun kendi varlığının bir mertebesi olan ve "kurb-u ilâhî" olarak adlandırılan "Yüce Allah'ın yakınlığını kazanma ve O'na mânen yakınlık hâli" olduğunda şüphe bulunmadığı görülmektedir. Bu manevî mertebenin etki ve eserleri ahiret âleminde ortaya çıkacak olan Yüce Allah'ın rızvanı (hoşnutluğu) ve ebedî nimetlerdir; buna ulaşabilmenin yegane yolu da kişinin bireysel ve sosyal alanlardaki yaşamının bütün boyutlarına yansıyan bir "takva ve Allah'a ibadet"tir.

Aklı açıdan ise, bu konuda birçok felsefî açıklamaları da gerektiren karmaşık aklî ve mantıkî deliller gösterebilmek mümkündür, ancak biz burada bunu mümkün olan en sade üslupla açıklamak istiyoruz:

Aklî İzahlar

İnsanoğlu, yaratılış ve fitratı gereği, sınırsız kemal peşindedir; ilimle güç de bu kemalin mahzarları arasında yer alır. İnsanoğluna sınırsız bir zevk ve kalıcı bir mutluluk verebilecek şey, işte böyle bir kemale erişebilmesidir ve bu kemale ulaşabilmek ise; ancak sınırsız ilim, kudret ve mutlak kemalin tek kaynağı olan Yüce Allah'la irtibat kurmakla mümkündür. İşte bu irtibata "kurb" [Allah'ın rıza ve yakınlığı] denilir .¹

1- Daha fazla bilgi için, "Hodşinasi Beray-i Hodsazi" Kendini Yetiştirmek İçin

O hâlde insanın yaradılış gayesi olan "gerçek kemal"e erişebilmesi, Yüce Allah'la irtibat kurup O'nun rıza ve hoşnutluğunu kazanmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu kemalin en aşağı mertebesine, yani en zayıf imana bile sahip olmayan bir insan, tıpkı henüz bir tek meyve bile vermemiş olan bir meyve ağacına benzer; böyle bir ağaç kurtlanma veya hastalığa yakalanma gibi nedenlerden dolayı meyve verme kabiliyetini yitirse kısır ve meyvesiz ağaçlardan bile daha değersiz olacaktır.

Binaenaleyh insanın kemal ve saadeti üzerinde imanın rolünün önemi, insan ruhunun en temel özelliğinin "Yüce Allah'la bilinçli ve irâdî bir irtibat"a sahip olmasında yatar; bu irtibat olmazsa insan layık olduğu kemal ve onun getirilerinden mahrum kalacak; başka bir deyişle: "İnsaniyet"i bilfiil gerçekleştiremeyecektir. Neticede, irade hakkını kötüye kullanıp da böylesine ulvî ve büyük bir kabiliyetini yok etmesi hâlinde kendisine en büyük zulümde bulunmuş ve ebedî azabı hak etmiş olur. Kur'ân-ı Kerim böyle insanlar hakkında şöyle buyurur:

Allah katında canlıların en kötüsü, şüphesiz, inkâr edenlerdir, onlar artık inanmazlar.¹

Özetlemek gerekirse: İman ve küfür; insanın kemal ve saadete veya düşüş ve azaba doğru hareketinin yönünü tayin eden faktörlerdir; bunlardan birinin terk edilmesi insanın kaderini belirlemede nihaî rolü oynayacaktır.

Niyet ve Amacın Rolü

Yukarıdaki esas dikkate alındığında insanın irâdî eylemlerinin gerçek değerinin; onun gerçek kemal olan "Yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanıp O'na mânevî açıdan yakın olmasında (=kurb-u ilâhî)" bu eylemlerin bıraktığı etki ve oynadığı role bağlı bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle insanın çeşitli yollarla, hatta birçok aracı ve vasıta yoluyla diğer insanların tekâmülüne zemin hazırlaması onun için bir "hüs" (güzellik, iyilik) ve "fazilet" olarak tanımlansa da; bunların o insanın kendi ebedî saadetinde etki yaratması, ancak yine kendi ruhunun tekâmülünde yaratacakları etkiye bağlıdır.

Kendini Tanımak) adlı eserimize bakınız.

1- Enfal, 55.

Diğer taraftan dış fizikî vücut organlarıyla işlenen fiillerin, öznenin ruhuyla irtibatı, ancak irade yoluyla hasıl olmakta ve onun vasitasız ve direkt fiili sayılmaktadır. Bir işi yapma ve bir fiili gerçekleştirme iradesi ise, o iş ve fiilin vereceği sonuca duyulan derin ilgi ve sevgiden (=sâik) kaynaklanır. Ruhun derinliklerinde, bu sonuç ve gayeye doğru bir hareket başlatan ve söz konusu işi yapma ve fiili gerçekleştirme iradesi olarak kendisini gösteren şey, işte bu ilgi ve sâiktir. O hâlde irâdî olarak yapılan bir işin değeri, onu yapanın, yani öznenin niyet ve amacına bağlıdır ve bireyin "iyi bir insan" olmadan "iyi işler" yapması onun ebedî saadet ve ruhî tekâmülü üzerinde hiçbir etki bırakmayacaktır.

Bu nedenledir ki maddî ve dünyevî amaçlarla yapılan işlerin, ebedî saadet üzerinde hiçbir etkisi yoktur.

En büyük sosyal hizmetler bile gösteriş ve riya için yapılacak olursa, fail ve öznesine zerrece yarar sağlamayacaktır,¹ hatta bu durum, onun ruhen alçalmasına ve ziyana uğramasına bile yol açabilir... Kur'ân-ı Kerim'in, işlenen salih amellerin uhrevî saadet üzerinde etkili olmasının; ancak "Allah'a iman ve O'nun rıza ve hoşnutluğunu kazanma niyeti taşıma" şartına bağlı bulunduğunu buyurmasının nedeni de budur işte.²

Kıscacası, iyi amel ve iyilik, başkalarına hizmet ve iyilikte bulunmaktan ibaret değildir ve bireysel ibadetlerde olduğu gibi, "başkalarına hizmet ve iyilikte bulunma"nın nihaî kemal ve ebedî saadet üzerinde etkili olabilmesi için onun da ilâhî bir saikten kaynaklanması ve Yüce Allah'ın rızasını kazanma niyeti taşıması gerekir.

Sorular:

- 1- Her varlığın gerçek değeri neyle ölçülür?
- 2- İnsanın nihaî kemali nasıl anlaşılabilir?
- 3- İnsanın nihaî kemalinin ancak Yüce Allah'ın rızasını kazanma ve O'nunla irtibatta bulunma yoluyla gerçekleşebileceğini ispatlayınız.

1- Bakara, 246; Nisâ, 38, 142; Enfâl, 47; Maun, 6.

2- Nisâ, 124; Nahl, 97; İsrâ, 19; Taha 112; Enbiyâ, 94; Mümin, 40; En'âm, 52; Kehf, 28; Rum, 38; Bakara, 207, 265; Nisâ, 114; Leyl, 20.

4- Yapılan iyi işlerin ebedî saadet üzerindeki etkisinin, ilâhî bir saik ve niyet taşımaya bağlı olduğunu ispatlayınız.

57. Ders

HABT VE TEKFİR

Giriş

İman ve salih amelle ahiret saadeti arasındaki ilişki ve buna karşılık, küfür ve isyanla ebedî azap arasındaki irtibat konusunda gündeme gelen bir mevzu da şudur: İman veya küfrün her lahzasının, bunların uhrevî sonucuyla olan ilişkisi ve aynı şekilde, her nevi iyi ve kötü amelin kendi ödül ve cezasıyla olan ilişkisi sabit, kesin ve değişmez bir ilişki midir, yoksa belli durumlarda bu ilişkinin değişmesi mümkün müdür? Yani, mesela bir günahın etkileri, işlenen iyi bir amelle silinip giderilebilir mi? Veya tersine; iyi bir amelin etkilerini, işlenen bir günah yok edebilir mi? Ömrünün belli bir kısmını küfür ve isyan, bir kısmını da iman ve Allah'a itaatla geçiren biri; ahirette belli bir süre azaplandırılacak ve belli bir süre de ödüllendirilecek midir, yoksa bunların aritmetik toplamı mı insanın ebedî âlemdeki saadet veya azabını tayin edecektir? Yoksa bunun başka bir izahı mı vardır?

Bu mesele, ötedenberi Eş'ariye'yle Mu'tezile kelamcıları arasında tartışma konusu olagelen "habt ve tekfir" bahsiyle¹ benzerlik arz etmektedir, biz bu konuda Şia'nın görüşünü özetlemeye çalışacağız:

İman-Küfür İlişkisi

Daha önceki bahislerimizde, itikadî prensiplere iman etmeksizin

---

1- "Habt" ve "tekfir", Kur'ân'da geçen terimlerdendir; birincisi "iyi amellerin etkisiz hâle gelmesi" ikincisi de "günahların telafi edilmesi" anlamına gelmektedir. [Bunun, "düşüş" anlamına gelen ve Arapçanın 8. harfi olan büyük "ha" ile değil, küçük "he" ile yazılan "hubut"tan farklı bir terim olduğu hatırlanmalıdır.]

işlenen hiçbir iyi amelin ebedî saadet getirmeyeceğini belirtmiştik. Başka bir deyişle küfür, iyi amellerin etkisinin yok olmasına yol açmaktadır. Burada şunu da ekliyoruz: İnsanın ömrünün sonunda taşıdığı iman, daha önce bulaştığı küfrün kötü etkilerini yok eder ve parlak ve ışık gibi geçmişin karanlıklarını giderir. Bunun tersi de geçerlidir; insanın ömrünün son dönemlerinde küfre sapıp kâfir olması, geçmişteki imanının etkilerini silip süpürür, kişinin dosyasını karartıp akibetini mahveder ve harman yerine düşen alev misali her şeyi yakıp küle çevirir. Başka bir benzetmede bulunacak olursak, iman, etrafına ışık saçan parlak bir lamba gibidir, gönül ve ruh evini aydınlatıp karanlıkları giderir. Küfür ise bu lambanın sönmesine benzer bir durumdur; ışık gider, aydınlıklar kaybolur ve karanlık çıkıverir ortaya...

İnsan ruhu bu maddî dünyada, bu sürekli değişim-dönüşümler âleminde yaşadığı sürece daima aydınlık ve karanlıkla karşı karşıya gelme, nur ve zulmetin azalmasına veya çoğalmasına şahit olma durumundadır; bu geçici ve fani dünyadan göçüp gidinceye kadar durum böyledir. Buradan göçüp de, imanla küfür arasında tercihte bulunma kapısı artık yüzüne kapandığında, tekrar dünyaya dönüp kendi yarattığı karanlıkları gidermek için yalvarması kâr etmeyecektir.¹

İmanla küfür arasındaki bu etkileşim ve ilişki konusunda Kur'ân-ı Kerim açısından zerrece şüphe bulunmamaktadır. Birçok ayette bu gerçeğe işaret edilir, bunlardan biri olan Teğabun Suresi'nin 9. ayetinde şöyle buyruluyor:

Kim Allah'a iman edip salih bir amelde bulunursa, Allah onun kötülüklerini örter ve yok eder.

Bakara Suresi'nin 217. ayetinde de şöyle buyrulur:

...Sizden kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, artık onların bütün işledikleri iyi ameller dünyada da, ahirette de boşa çıkmıştır ve onlar ateş ehlidirler, ebediyen cehennemde kalacaklardır.

İyi Amel-Kötü Amel İlişkisi

İyi amellerle kötü ameller arasındaki ilişki, imanla küfür arasındaki ilişkiye benzetilebilir. Ama bu genel ve her zaman için aynı de-

---

1- bk. 49. ders.

ğildir ve mesela bazı Mu'tezile kelimcilerinin sandığı gibi, insanın amel defterine her zaman iyi bir ameli yazıldığında daha önceki kötü amelleri silinmemektedir veya bir başka grubun zannettiği gibi, her zaman kötü ve iyi amellerin nicelik ya da niteliklerine binaen aritmetik toplamları hesaplanıp sonucu yazılmamaktadır. Ameller konusunda daha izahlı bir durum söz konusudur. Yani, bazı iyi ameller gereğince ve makbul olacak bir şekilde yapıldığında geçmişte işlenen kötü amellerin etkilerini silebilmektedir. Mesela tövbe, gereğince yapılacak olursa kişinin bütün günahları affolunmaktadır.¹ Bu durum tıpkı belli bir karanlık noktaya ışık tutulması ve o noktayı aydınlatması gibidir. Ama yapılan her nevi iyi amel, her nevi günahın etkisini silmemektedir, bu nedenle de mümin insan bir süre günahlarının azabını çekip yaptıklarının bedelini ödedikten sonra, ebedîyen cennete girmeye hak kazanabilir. İnsan ruhu adeta türlü boyutlara sahip bir varlıktır ve insanın işlediği her iyi veya kötü amel, ruhunun boyutlarının belli bir kısmını etkilemektedir. Mesela, "a" boyutuyla ilgili bir iyi amel, "b" boyutunu ilgilendiren bir günahın etkilerini silememektedir. Ancak, ruhun diğer boyut ve yönlerini de aydınatabilecek kadar güçlü nura sahip olan iyi ameller bunu becerebilecek niteliğe sahiptir; aynı şekilde, çok kötü ve çok kirli günahların da ruhun diğer boyut ve bölümlerini de kirletebilmesi mümkündür. Mesela rivayetlerde, makbul namazın günahları yıkayıp temizlediği ve bağışlanmalarına yol açtığı geçer. Kur'ân-ı Kerim'de de şöyle buyrulur:

Gündüzün iki tarafında ve gecenin belli saatlerinde namaz kıl; şüphesiz, iyilikler kötülükleri giderir...²

Anne-babanın ahını almak ve onların, haklarını helal etmemesine neden olmak (akk-ı valideyn) ve şarap içmek gibi davranışlar, yapılan ibadetlerin belli bir süreye kadar kabulünü engellemekte veya birine yardım ettikten sonra onu minnette bırakmak, yapılan işin sevabını yok etmektedir. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyuruyor:

...Ey iman edenler, Allah'a ve ahiret gününe inanmayıp insanlara karşı gösteriş olsun diye malını infak eden gibi, minnet ve eziyet ederek sadakalarınızı geçersiz kılmayın...³

1- Nisâ, 110; Âl-i İmrân, 135; En'âm, 54; Şûrâ 25; Zümer, 53.

2- Hud, 114.

3- Bakara, 264.

Ancak, iyi ve kötü amellerin yekdiğeri üzerinde bıraktığı etkinin türü ve miktarını öğrenebilmek için vahye ve masumların buyruklarına bakmak gerekir, bunların hepsini kapsayabilecek genel bir kural tayin edilemez.

Dersimizi bitirirken bir noktanın daha altını çizmemiz gerekiyor: İyi veya kötü ameller, bazen insanın bu dünyadaki mutluluk veya mutsuzluğu üzerinde de etkili olabilmekte ve başka işlerde başarılı veya başarısız olmasına yol açabilmektedir. Mesela başkalarına ih-sanda bulunmak, bilhassa anne-babayla akrabalara ih-san etmek ömrün uzamasını, bazı bela ve felaketlerin atlatılmasını sağlamaktadır veya mesela büyüklere, özellikle öğretmenlerle üstatlara saygısızlık göstermek insanın başarısızlığına yol açmaktadır. Ama bu etkilerin vukubulup kendisine gösterilmesi, ödül veya cezanın tam anlamıyla alınmış olduğu manasına gelmez, ödül ve cezaların tam anlamıyla verileceği yer ebediyet âlemdir.

Sorular:

- 1- "Habt ve tekfir" in anlamını açıklayınız.
- 2- İmanla küfür arasındaki ilişki kaç şekilde tasavvur edilebilir? Bunlardan hangisi doğrudur?
- 3- İyi amellerle kötü ameller arasındaki ilişki ne şekilde farz edilebilir? Bunlardan hangisi doğrudur?
- 4- İyi ve kötü amellerin dünyevî etkileri, bunların uhrevî ödül veya cezalarının tam karşılığı olarak kabul edilebilir mi?

MÜMİNLERİN AYRICALIKLARI

Giriş

"Allah'ı tanıma" bölümünde¹ ilâhî iradenin vasıtasız olarak hayırlara ve kemallere taalluk ettiğini, şer ve noksanlıklarınsa dolaylı ve vasıtalı olarak ilâhî iradenin kapsamında yer aldığını belirtmiştik. Doğal olarak insan hakkında da ilâhî irade, esas olarak insanın tekâmülü, ebedî saadete erişmesi ve ebedî nimetlerden yararlanması aslına taalluk etmiştir; kötülerin kendi iradelerini kötüye kullanmaları sonucu uğradıkları azap ve bedbahtlıklar ise vasıtalı olarak Allah'ın hekimâne ve bilgece iradesinin kapsamına girmektedir. Uhrevî azap ve bedbahtlıklara yakalanma olayı, insanın kendi iradesini kendi eliyle kötüye kullanmasının doğal bir sonucu ve gereği olmasaydı, Yüce Allah'ın sonsuz rahmeti, hiçbir mahlukun azaba yakalanmamasını gerektirirdi.² Ne var ki insanın hür ve serbest bir iradeyle yaratılması da Yüce Allah'ın aynı sonsuz rahmetinin bir gereği olarak gerçekleşmiştir; iman veya küfürden birini tercih etmenin kaçınılmaz gereği de bu tercihin iyi veya kötü sonuçlarını kabullenmek ve görmektir. Ancak, aradaki fark şudur: İnsanoğlunun iyi bir tercihle iyi sona ulaşması asıl iradeye aitken, kötü yolu tercih edip acı bir sona ulaşması dolaylı ve vasıtalı iradeye ait bir gerçektir. İşte bu fark, hem "tekvin", hem "teş-

---

1- bk. Allah'ı tanıma, 11. ders.

2- Kumeyl duasında şöyle buyruluyor: "Kesinlikle şunu biliyorum ki; eğer senin ilâh olduğunu inkar edenlerin, senin kahrının ateşinde yanmasına hükmetmemiş olsaydın ve düşmanlarının, ebedî cehennem ateşinde yanmasını emretmemiş olsaydın, hiç şüphe yok ki cehennem ateşini tamamen soğutup esenlikli kılardın ve kimseyi ateşe atmazdın!"

ri"de hayır hangi yöndeysse o yönün tercih edilmesini gerektiriyor. Yani insan tekvini olarak [yaratılışı itibarıyla] öyle bir yapıya sahiptir ki, hayırlı ve iyi eylemler onun kişiliğinin yapısında daha derin ve köklü izler bırakmaktadır ve aynı insan; saadet yolunu kolayca kat edip ebedî azaptan kurtulabilmesi için zor vazifelere mecbur bırakılmamış ve teşrii olarak [şeriat hükümleri çerçevesinde] oldukça kolay ve rahat vazifelerle görevlendirilmiştir.¹

Yine ilâhî yaratılıştaki irade esasen, ödülle cezanın tartıldığı teraziye ödül kefesinin ağır basmasını ve Yüce Allah'ın rahmetinin, gazabına galebe çalmasını tercih etmektedir.² Rahmetin bu önceliği ve takaddümünün yansıdığı konulara bazı örnekler verelim:

Sevabın Artması

Yüce Allah'ın, saadet yolunu isteyenlere ödül olarak tayin ettiği ilk avantaj, onlara sadece işledikleri sevabın karşılığını değil, çok daha fazlasını vermesidir. Bu gerçek, Kur'ân ayetlerinde açıkça vurgulanmakta ve şöyle buyrulmaktadır:

Kim bir iyilik yaparsa, kendisine daha iyisi vardır.³

Kim bir iyilik yaparsa, biz ondaki iyiliği artırırız.⁴

İyilik yapanlara en iyisi ve fazlası vardır.⁵

Gerçek şu ki Allah, zerre ağırlığı kadar haksızlık yapmaz. (Bu ağırlıkta) bir iyilik olursa onu kat kat kılar ve kendi yanından pek büyük bir ecir verir.⁶

Kim bir iyilikle gelirse, kendisine bunun on katı vardır, kim bir kötülükle gelirse, onun mislinden fazlasıyla cezalandırılmaz ve onlar haksızlığa uğratılmazlar.⁷

1- "Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez." (Bakara, 185), "O, sizleri seçmiş ve din konusunda size bir güçlük yüklememiştir." (Hac, 78).

2- "Rahmeti, gazabından önce geçer..."

3- Neml, 89

4- Şûrâ, 23

5- Yunus, 26

6- Nisâ, 40

7- En'âm, 160

Küçük Günahların Bağışlanması

Müminlerin bir başka avantajı da, büyük günahlardan sakınmaları hâlinde Yüce Allah'ın, onların küçük günahlarını bağışlaması ve Nisa Suresi'nin 31. ayetinde de buyurduğu gibi bu günahların iz ve etkisini silmesidir:

Size yasaklanan büyük günahlardan sakınırsanız, kusurlarınızı örter ve sizi onurlu, üstün bir makama sokarız.

Yukarıdaki ayetin kapsamına girenlerin işlediği küçük günahların bağışlanmasının tövbe şartı taşımadığı ortadadır; çünkü tövbe, büyük günahların da bağışlanmasına yol açmaktadır.

Başkalarının Amellerinden Yararlanma

Müminlerin bir avantajı da, Yüce Allah'ın meleklerle seçkin kullarının onlar hakkındaki bağışlanma dileğini kabul buyurması¹ ve diğer müminlerin onlar hakkındaki dua ve dileğini yerine getirmesidir. Hatta başkalarının, o mümine hediye olarak işlediği amellerin sevabını da ona ulaştırır.

Birçok ayet ve rivayette bu tür mazmun ve beyanlara sıkça rastlanır. Bu konu daha ziyade şefaath meselesi kapsamına girdiği ve etraflı açıklamaları gerektirdiğinden, biz konumuzun dışına taşmamak için bu kadarıyla yetiniyoruz.

Sorular:

- 1- Allah'ın rahmetinin baskın çıkmasının sırrını açıklayınız.
- 2- Bu baskın çıkmanın tekvin ve teşrie nasıl yansıdığını belirtiniz.
- 3- Bu durumun insanın ödüllendirilmesi veya cezalandırılmasını nasıl etkilediğine örnekler veriniz.

1- Mümin, 7; Âl-i İmrân, 159; Nisâ, 64; Mümtehine, 12; İbrahim, 41.

59. Ders

ŞEFAAT

Giriş

Yüce Allah'ın mümine mahsus kıldığı avantajlardan biri de şudur: Eğer mümin bir insan ölünceye kadar imanını koruyabilir ve kendisinden tevfikin alınmasına, kötü bir sona uğramasına; inançlarında şüphe, inkâr ve küfre kapılmasına neden olacak günahlar işlemezse ve tek cümleyle "dünyadan imanla göçebilirse", ebedî azaba müptela olmayacaktır. Büyük günahlardan sakındığı için küçük günahları bağışlanacak, kâmil ve makbul bir tövbede bulunabilmesi de büyük günahlarının affedilmesini sağlayacaktır. Böyle bir tövbede bulunmaya muvaffak olamazsa, dünyada uğrayacağı sıkıntılar ve çektiği acılar, günahlarının yükünü azaltacak ve berzahın zorluklarıyla kıyametin ilk durakları onu daha da temizleyerek durulaştıracak, yine günahlarından temizlenemezse bu defa, Yüce Allah'ın büyük velilerinde, bilhassa Hz. Resulullah'la (s.a.a) onun mübarek Ehlibeyti'ndeki en büyük ve en kapsamlı ilâhî rahmet tecellisi olan "şefaati" vasıtasıyla cehennem azabından kurtulacaktır.¹ Birçok rivayette, Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Resulullah'a (s.a.a) vaat edilmiş olan "Makâm-ı Mahmud"un, işte bu şefaati olduğu geçer.²

Kur'ân'ı Kerim'de Hz. Resulullah'a (s.a.a) hitaben buyrulan "**Şüphesiz, Rabbin sana o kadar bağışta bulunup verecektir ki, razı ve hoşnut olacaksınız.**"³ buyruğu, bu ilâhî bağışlanma ve affa uğramaya işaret-

---

1- "*Şefaati, ümmetimin büyük günah işleyenleri için (kullanmak üzere) saklıyorum*" -hadis-i şerif- (Bihar, 8/37-40).

2- İsrâ, 79.

3- Duha, 5.

tir ve Hz. Resulullah'ın (s.a.a) şefaati vasıtasıyla, bağışlanmayı hak edenlere bu lütufta bulunulacaktır.

Binaenaleyh günahkâr müminlerin en son ve en büyük ümitleri şefaattir. Ama müminlerin "ilâhî hile ve sınav"ı asla unutmamaları ve sonlarının kötü olmasına ya da ölüm anında imanlarını kaybetmelerine yol açacak amellerden ciddiyetle sakınmaları gerekir. Aynı şekilde, ölüm anında kendisini bütün sevdiklerinden ve azizlerinden ayıran Yüce Allah olduğunu görünce O'na karşı -haşâ- kin ve düşmanlıkla can verecek kadar dünya ve dünya işlerine bağlanmamalıdır.

Şefaatin Anlamı

Sözlük anlamı "çift" olan "şef" kökünden türeyen şefaatin günlük konuşma dilindeki anlamı saygıdeğer birinin, bir suçlunun suçunun affedilmesi veya bir hizmette bulunanın ödülünün artırılması için aracılıkta bulunup yetkili bir büyüğe bu yoldaki isteğini bildirmesidir. Bu gibi durumlarda şefaate teriminin kullanılmasının nedeni; suçlunun suçunu affettirmek veya hizmet edenin kendisine verilecek ödülü artırabilmek için gerekli haklılık konumuna sahip olmaması, ancak şefaateçisinin de ona katılıp önyak olmasıyla böyle bir konumu kazanabilmesi olabilir.

Geleneksel terim manasında da şefaate edenin şefaatinin kabul edilmesinin nedeni; şefaatin kabul edilmemesinin, şefaateçinin üzülp kırılmasına yol açacağı ve bu nedenle de onun sevgi, yardım, dostluk veya hizmet imkânının kaybedilmesinden, hatta ondan yana bir zarar gelebileceğinden korkulmasıydı. Âlemlerin Yaraticısının insanî özelliklere sahip olduğunu; eşe, dosta, hizmetkârlara ve yardımcılara ihtiyaç duyduğunu, hatta kendisine benzer ilâhlarla ortaklarından çekindiğini zanneden müşrikler, Yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanabilmek veya O'nun gazabından amanda olabilmek için hayallerindeki vehmî tanrılara sığınıyor, meleklerle cinlere tapıyor, kendi elleriyle yaptıkları putlara saygıyla eğiliyor ve "bunlar Allah katında bize şefaate edecek" diyor¹ ve şöyle ekliyorlardı:

Biz bunlara Allah diye tapmıyoruz; sadece bizi Allah'a da-

1- Yunus, 18; Rum, 13; En'âm, 94; Zümer, 44.

ha fazla yaklaştırsınlar diye bunlara ibadet ediyoruz...¹

Kur'ân-ı Kerim böylesine cahilce zanları reddederek şöyle buyurur:

**...Böylelerinin Allah'tan başka ne bir velisi, ne de bir şefa-
atçisi vardır...²**

Ancak, böyle şefaâtçilerle bu tür bir şefaatin kınanmasının, şefaatin mutlak anlamda kınanması demek olmadığını da hemen belirtelim. Bizzat Kur'ân-ı Kerim'de "Allah'ın izniyle" şefaatin olduğunu ispatlayan ve şefaât edebileceklerle şefaate hak kazanacakların kimler olacağını şartlarıyla açıklayan ayetler vardır. Kendilerine izin verilen şefaâtçilerin şefaatinin Yüce Allah tarafından kabul görmesi, korku veya ihtiyaç gibi nedenlere dayanmamaktadır. Bilakis bu, ebedî rahmeti kazanmak için gerekli asgarî liyakate sahip olanlara bizzat Yüce Allah'ın açık bıraktığı ve şartlarla kurallarını belirlemiş olduğu bir yoldur. Aslında, gerçek şefaate inanmakla şirke bulaşmış şefaate inanma arasındaki fark, Allah'ı tanıma bölümünde açıkladığımız "Allah'ın izniyle velayet ve tedbir sahibi olma" ile bireyin sırf kendi isteği doğrultusunda velayet ve tedbir etmeye inanma arasındaki farktır.³

Şefaât terimi bazen daha kapsamlı bir anlamda kullanılmakta ve bir insanda, diğer bir insan vasıtasıyla zuhur eden her hayırlı etkiyi içermektedir. Anne-babanın evladına veya evladın anne-babasına şefaati, ya da öğretmenin öğrencilerine, hatta bir müezzinin, onun ezan sesini duyarak camiye koşup namaz kılanlara şefaati bu cümledendir. Gerçekte, bu dünyadaki hayırlı etkileri, kıyamette şefaât ve yardım şeklinde ortaya çıkacaktır.

Bir başka nokta da şudur: Bu dünyada, günahkârlar için istiğfar ve bağışlanma dileğinde bulunma da bir nevi şefaattir; hatta başkaları için dua edip onların isteklerinin yerine getirilmesi dileğinde bulunmak da bir nevi "Allah katında şefaâtçi olmak" sayılır. Çünkü bütün bunlar, bir insana hayır ve iyilik ulaştırmak veya ondan şer ve kötülükleri uzaklaştırmak için Yüce Allah katında aracılıkta bulunmaktır.

1- Zümer, 3.

2- En'âm, 51, 70; Secde, 4; Zümer, 44.

3- bk. Allah'ı Tanıma bölümü, 16. ders.

Şefaatin Kuralları

Daha önce de belirttiğimiz gibi şefaatte bulunma veya şefaate nail olmanın asıl şartı Allah'ın iznidir. Kur'ân-ı Kerim bu konuda şöyle buyuruyor:

Allah'ın izni olmadan O'nun katında kim şefaate edebilir?¹

Allah'ın izni olmadan, kimse şefaate edilemez.²

O gün, Yüce Allah'ın kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimseden başkasının şefaati yarar sağlamaz.³

Allah'ın izninin kapsamına girenden başkasının şefaati, Allah katında işe yaramaz.⁴

Yukarıdaki ayetler, şefaate için Yüce Allah'ın izninin şart olduğunu göstermekte, ama şefaate izin verilenlerin özelliklerine değinilmemektedir; şimdi, kendilerine bu izin verildiği kimselerde aranan şartların açıklandığı ayetlerden birkaç örnek aktaralım:

O'nun dışında taptukları, şefaatte bulunmaya malik değildir; ancak hak üzere şahadette bulunan ve ilme sahip olanlar şefaate edilebilir.⁵

Bu ayette geçen "hak üzere şahadet"ten maksat, amellere şahitlik olabilir. Bunlar, Yüce Allah'tan aldıkları eğitimle kulların amel ve niyetlerini bilen ve bu nedenle de onların niyet ve davranışlarının değer ve niteliği hakkında şahitlikte bulunabilecek olanlardır. Nitekim konu ve ilgili hükmün uyumuna dikkat edildiğinde, şefaate yetkisine sahip bu kimselerin; kimlerin şefaate görmeye layık olduğunu teşhis edebilecek ilim ve kabiliyete sahip olmaları gerektiği anlaşılmaktadır ki, bu şartların her ikisine de sahip bulunanlar arasında masum büyüklerin [On Dört Masum] yer aldığı şüphesizdir.

Diğer taraftan, şefaate nail olabilecek kimselerin de, Allah'ın rızasını kazanabilmiş olması gerekmektedir:

1- Bakara, 255

2- Yunus, 3

3- Tâhâ, 109

4- Sebe, 23

5- Zuhuruf, 86

Allah'ın razı olduğu kimse dışındakine şefaatte bulunmazlar...¹

Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaati hiçbir şeyle yarar sağlamaz; ancak Allah'ın dileyip razı olduğu kimseye izin verdikten sonra başka.²

Bu ayette "Allah'ın razı olduğu kimse"den maksadın, bütün amellerinden razı olunan kimse olmadığı ortadadır, zira böyle biri için şefaate zaten gerek yoktur. Burada, bizzat bireyin din ve iman açısından "kendisinden razı olunmaya müsait" oluşudur ki rivayetlerde geçen tefsir bu yöndedir.

Kimilerin hangi özellik ve huylarından dolayı şefaate kapsamına girmediği de ayetlerde belirtilmiştir. Mesela Şuara Suresi'nin 100 ve 101. ayetinde müşriklerin "**Artık bizim için ne bir şefaateçi var, ne bir dost.**" dedikleri buyrulur. Müddessir Suresi'nin 40-48. ayetlerinde de, cehennemdeki günahkârlardan oraya düşmelerinin sebebi sorulduğunda namaz kılmadıklarını,³ yoksullara yardım etmediklerini ve hesap gününü inkâr ettiklerini söyledikleri geçmekte ve "**Artık şefaate edenlerin şefaati onlara bir yarar sağlamaz!**" buyrulmaktadır.

Bu ayetler; Yüce Allah'a ibadet etmeyen, O'nun yoksul ve ihtiyaç sahibi kullarına yardımda bulunmayan ve doğru prensiplere inanmayan "kıyameti inkâr edenlerle müşrikler" in asla şefaate nail olamayacaklarını gösteriyor. Bu arada, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) dünyada yapmış olduğu istiğfarın da bir nevi şefaate sayıldığı ve bu istiğfarın; ondan (s.a.a) şefaate ve istiğfar istemeye yanaşmayanları kapsamayacağı⁴ dikkate alınacak olursa "şefaati inkâr edenin" de şefaatin kapsamı dışında tutulacağı kolaylıkla fark edilecektir ki, muteber rivayetlerde de bu mazmun vardır.⁵

Kıscacası mutlak ve asıl şefaatte bulunacak olanın, Yüce Allah'tan izin almış olmanın yanı sıra bizzat kendisinin de günah ehli olmaması

1- Enbiyâ, 28

2- Necm, 26

3- İmam Cafer Sadık (a.s) son nefesini verirken şöyle buyurmuştur: "*Bizim şefaetimiz, namazı hafife alanlara ulaşmayacaktır.*" (Bihar, 4/2)

4- Münafıkun, 5-6.

5- "*Benim şefaatime inanmayanı, Yüce Rabbim benim şefaatinin kapsamına almayacaktır.*" (Bihar, 8/58'de 84. hadis)

ve başkalarının Allah'a itaat ve isyan derecesini teşhis kabiliyetine sahip bulunması gerekir. Böyle birine sadakatle uyup onu samimiyetle izleyenler de yine onun sayesinde, daha aşağı derecelerde şefaatte bulunabilirler; nitekim böyle müminler şehitlerle siddıklar zümresinde haşr olunacaktır.¹

Diğer taraftan, bir insanın şefaate nail olabilmesi için de, Yüce Allah'ın iznine ilaveten Allah'a, peygamberlerine, kıyamet gününe, peygamberlere nazil olan bütün gerçeklere ve bu cümleden olmak üzere de şefaatin hak olduğuna inanıp iman etmiş olması ve bu imanını son nefesine kadar koruyabilmesi gerekir.

Sorular:

- 1- Şefaatin anlamını ve hangi durumlar için kullanıldığını açıklayınız.
- 2- Sahih şefaate, şirke bulaşmış şefaatin farkı nedir?
- 3- Şefaate edende bulunması gereken şartları açıklayınız.
- 4- Şefaate edilecek olanda aranan şartlar nelerdir?

1- "Allah'a ve peygamberlerine iman etmiş olanlar, Rablerinin katında siddıklar ve şehitlerdendir."

60. Ders

ŞEFAATLE İLGİLİ ŞÜPHELERİN CEVABI

Şefaata hakkında gündeme getirilen bazı soru ve şüpheler var; bu derste söz konusu şüphe ve soruların en önemlilerine değinecek ve bunları kısaca cevaplayacağız.

1- Bazı Ayetlerde Şefaata Reddedilmiştir

Bu konuda ortaya atılan ilk şüphe, Kur'ân'da birçok ayette, hiç kimse için şefaatin kabul edilmeyeceği şeklindedir ve bu cümleden olmak üzere Bakara Suresi'nin 48. ayetindeki şu buyruğa isnat edilmektedir:

Ve hiç kimsenin hiç kimse adına bir şey ödeyemeyeceği, hiç kimsenin şefaatinin kabul edilmeyeceği, hiç kimseden bir fidye alınmayacağı ve yardım görülmeyeceği günden sakının.

Cevap: Bu tür ayetler, bazılarının inandığı usulsüz ve kendi başına yapılmaya kalkışılan şefaata ilgilidir. Ayrıca, bu ayetler genel içeriklidir, belli usul ve kurallar çerçevesinde Allah'ın izniyle şefaatte bulunabileceğini gösteren özel konulu ayetler de vardır (önceki derste bu ayetlere değindik).

2- Yüce Allah, Şefaatte Bulunanların Etkisinde Kalmaz

Şefaatin gerçekleşmesinin gereği Yüce Allah'ın, şefaatte bulunanların etkisinde kalması; yani onların şefaatinin, ilâhî bir fiil olan mağfirete yol açmasıdır.

Cevap: Şefaatin kabul görmesi, bir "etkilenme" olayı değildir asla; nitekim tövbenin kabul edilmesi ve duanın kabul görmesi de "etkilenme" şeklinde yanlış bir gerekten kaynaklanmamaktadır. Çünkü bu

durumların hepsinde bizzat kulların amelleri ilâhî rahmetin kabulüne zemin hazırlamaktadır. Başka bir deyişle; burada şefaate uğrayan kişinin onu alabilme imkân ve liyâkatine sahip olması şarttır; yoksa failin fail oluşu değil.

3- Şefaate Edenler Yüce Allah'tan Daha Şefkatli Değildirler

Şefaatin gereği, şefaatte bulunanın Yüce ve merhametli Allah'tan daha şefkatli olmasıdır! Çünkü onların şefaatte bulunmaması hâlinde, günahkârların azap göreceği veya azaplarının süreceği farz edilmektedir.

Cevap: Şefaatte bulunanların acıma ve şefkat duyguları, bizzat Yüce Allah'ın sonsuz rahmet ve merhametinin bir parçası ve yansımasıdır. Başka bir ifadeyle şefaate, günahkâr kullarının bağışlanması için bizzat Yüce Allah tarafından gösterilmiş bir yol ve hazırlanmış bir vesiledir ve gerçekte liyakatli kullarının şefaatte bulunması, bizzat Yüce Allah'ın en büyük rahmetlerini bu kulları vesilesiyle tecelli ettirip göstermesidir. Nitekim dua ve tövbe de, kullarının dileklerini yerine getirip günahlarını bağışlamak için bizzat Yüce Allah tarafından konulmuş vesilelerdir.

4- Şefaate, İlâhî Adaletle Çelişmez Mi?

Ortaya atılan bir şüphe de şöyledir: Günahkârların azap görmesi yolundaki ilâhî hüküm adaletin bir gereği ise, onlar hakkında yapılan bir şefaatin kabulü adalete ters düşmüş olacaktır. Yok, eğer şefaati kabullenmenin sonucu olan "azaptan kurtulma" olayının âdilâne olduğu kabul edilirse, o zaman da, şefaatten önce duyurulmuş olan "azapla cezalandırılma hükmü" adilâne bir hüküm değil demektir!

Cevap: İster şefaatten önce belirtilen azap hükmü, ister şefaatten sonra verilen kurtuluş hükmü olsun; bütün ilâhî hükümler adalet ve hikmete uygun ve mutabıktırlar; burada her iki durumun da âdilâne ve hekimâne olması zıtların toplamı manasına gelmemektedir; çünkü bu durumların her birinin konusu yekdiğerinden tamamen farklıdır.

Biraz daha açıklayalım: Günahkâr hakkında şefaatin tahakkuk ve kabulüne yol açan gerekler bir tarafa; azap için verilen hüküm bizzat günah işlenmesinin bir gereğidir ve azaptan kurtulma yolunda verilen

hüküm de söz konusu gereklerin belirmesinin bir sonucudur. Mevzu ile ilgili şartların değişmesine bağlı olarak hükmün de değişmesi; tekvinî ahkam ve takdiratla, teşriî kanun ve hükümlerde sıkça örneklerine rastlanan bir durumdur. Hükmü kaldırılan bir ayetin kendi zamanında geçerli olmasıyla, onun hükmünü kaldırıp yerine ikame edilen ayetin de yine kendi zamanında geçerli olması nasıl birbiriyle çelişmiyor ve her iki hüküm de bizzat adaletin gereği olarak zuhur ediyorsa ve aynı şekilde duadan veya sadaka vermeden önce takdir olunan belâ hükmünün hekimâne ve bilgece olmasıyla, aynı belanın dua veya sadaka verdikten sonra giderilmesinin de hekimâne olması nasıl birbirine aykırı değilse; şefaatten sonra günahın bağışlanması hükmü de, şefaatten önce verilen azap hükmüne aykırı düşmemektedir.

5- Şefaât, İlâhî Sünnetin Değişmesine Yol Açmaz mı?

Ortaya atılan bir başka şüphe de şudur: Yüce Allah, şeytana uymanın cehennem azabına yol açacağını belirtmekte ve Hicr Suresi'nin 41-43. ayetlerinde şöyle buyurmaktadır:

Ey İblis! Şüphe yok ki kışkırtılıp saptırılmışlardan sana uyanlar dışında, senin benim kullarım üzerinde zorlayıcı hiçbir gücün yoktur ve şüphesiz, onların tümünün buluşma yeri cehennemdir.

Bu ayette de görüldüğü gibi, günahkârların ahirette azap görmesi aslında "ilâhî sünnetler (kurallar)"dendir ve ilâhî sünnetlerin ise değişmez olduğu bilinmektedir. Nitekim Fâtır Suresi'nin 43. ayetinde "... **Sen Allah'ın sünnetinde kesinlikle bir değişiklik bulamazsın ve sen, Allah'ın sünnetinde kesinlikle bir dönüşüm de bulamazsın.**" buyruluyor. Bu durumda Allah'ın sünnetinin şefaate değiştiği nasıl söylenebilir?

Cevap: Gerekli şartları taşıyan bir günahkâr hakkındaki şefaatin kabulü, Allah'ın değişmez sünnetlerindedir. Bunu, biraz daha açıklayalım: Allah'ın sünnetleri gerçek ölçü ve kıstaslara tâbidir ve bir sünnetin varlığı veya yokluğu için gerekli şartlar ve kıstasların mutabaklığı hâlinde hiçbir sünnetin zerrece değişmesi söz konusu dahi edilemez. Ancak, bu sünnetlerden söz eden ibarelerde, mevzuyla ilgili onca farklı şartlar ve kayıtların tamamı yer almadığından, farklı birkaç sünnetten söz edilen bazı ayetlerin dış görünüşüne bakıldığında, bu

şartların söz konusu sünnetlerin tamamına şamil olduğu zannedilmektedir. Oysa bunların her biri aslında kendine has ölçü ve kıstasların belirlendiği ayetlere mahsus ve daha öncelikli ölçülere tâbidir. O hâlde her sünnet, sadece zahirî ibarede geçen şartlara değil, kendi mevzuuyla ilgili gerçek şartlarla kayıtlara binaen sabit ve değişmezdir. Bunlardan biri de şefaathat konusundaki sünnettir. Belli şartlar taşıyıp belli kuralların kapsamına giren bazı özel günahkârlara şefaathat edilmesi değişmez ve sabit bir sünnettir.

6- Şefaathat Vaadi, İnsanların Küstahlaşmasına Yol Açar

Şefaathat vaadi, insanların günah işleme ve kötü yollara sapma konusunda daha da küstahlaşıp rahat davranmasına yol açmaz mı?

Cevap: Tövbenin ve (günahların telafisi anlamında) tekfirin kabulü konusunu da içeren bu sorunun cevabı, şefaathat ve mağfirete nail olmanın gerektirdiği şartlarda yatmaktadır; günahkâr şahsın, bu şartlara kendisinin sahip olup olmadığından emin olması mümkün değildir. Mesela, şefaathat nail olmanın şartlarından biri de insanın son nefesine kadar imanını koruyabilmesidir ve kimsenin, böyle bir şartı kesinlikle yerine getirebileceğinden emin olması ise mümkün değildir. Diğer taraftan, günaha düşen birinin, kendisinin affedileceğinden hiçbir ümidi olmazsa ümitsizliğe kapılacağı, bunun da günahı terk etme gaye ve duygusunun zayıflamasına ve sonuçta günah işlemeyi sürdürmesine neden olacağı ortadadır. İlâhî öğretmen ve eğitimcilerin, insanları daıma Yüce Allah karşısında "korku ve ümit" duyguları arasında konuşturılmalarının nedeni de budur zaten... Zira bu durumda insan ne "Allah'ın hilesine uğramayacağından emin olacak kadar" ilâhî rahmetten kesin umutludur, ne de bütün rahmet ümitlerini yitirmesine neden olacak kadar, uğrayacağı azaptan, mutlak bir korku içindedir. Nitekim bu durumun her ikisinin de büyük günahlardan sayıldığı bilinmektedir.

7- Şefaathat, Bireyin Saadetinin Kendi Çabasına Bağlı Bulunduğu Gerçeğine Aykırıdır

İnsanın azaptan kurtulmasında şefaathatın oynadığı rolü kabullenmek, başkalarının (burada, şefaathatçinin) fiillerinin etkisiyle insanın ebedî saadete ulaşım azap ve kötülükten kurtulabileceğini kabullen-

mek demektir; oysa Yüce Allah Kur'ân'da "insanoğlunun, kendi çabasından başka saadete eriştirebilecek bir yolu yoktur" buyuruyor.

Cevap: İnsanın bir gayeye ulaşma yolunda gösterdiği çaba bazen doğrudan doğruya kendisi tarafından gerçekleşmekte ve gayesine varıncaya kadar da çabası sürmektedir; kimi zaman ise bu çaba dolaylı şekilde başka vesile ve araçlar, bir takım ön hazırlıklarla gerçekleşebilmektedir. Şefaate nail olan şahıs da saadetinin ön hazırlıkları için gerekli çabayı bizzat göstermektedir. Zira iman etmek ve şefaate hak kazanacak şartlara sahip olmak için gösterilen çaba, her ne kadar eksik ve yetersiz olup bu nedenle bir süre berzahta ve kıyametin ilk duraklarında azap ve sıkıntı yaşansa da, sonuçta saadete ulaşma yolunda gösterilen çabanın bir parçasıdır. Çünkü böyle biri saadetin asıl kökü olan iman fidanını kendi kalbine bizzat ekip salih amelleriyle bu fidanı sulamış, beslemiş ve ömrünün son nefesine kadar da kurumasını engellemeyi başarmıştır. O hâlde bu fidanın meyve vermesinde şefaatchilerin belli bir katkısı olsa da bireyin nihaî saadeti kendi çaba ve gayretlerinin bir sonucu sayılmaktadır. Nitekim dünya yaşamında da bazıları, insanların hidayet ve eğitiminde etkili olmakta, ama onların bu etkisi, söz konusu insanların bizzat kendilerinin gösterdiği çaba ve emeklerin hiçe sayılması anlamına gelmemektedir.

Sorular:

- 1- Şefaati reddeden ayetlere rağmen şefaate nasıl inanılabilir?
- 2- Şefaatin gereği, başkalarının Yüce Allah üzerinde etki bırakması değil midir?
- 3- Şefaatin bir gereği de, şefaatchinin kraldan daha kralcı olması değil midir?
- 4- Şefaatin ilâhî adaletle ilgisini açıklayınız.
- 5- Şefaate, ilâhî sünnetin değişmesine yol açmaz mı?
- 6- Şefaate vaadinde bulunmak, günahkâr insanları daha da küstahlaştırmaz mı?
- 7- Şefaatin; bireyin saadetinin kendi çabasına bağlı bulunduğu gerçeğine aykırı düşmediğini açıklayınız.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
------------	---

Birinci Bölüm

ALLAH'I TANIMAK / 7

1- DİN NEDİR?	9
Din Kavramı	9
Usul-i Din ve Furu-i Din	9
İlâhî ve Maddî Dünya Görüşü	10
İlâhî Dinler ve Usulleri	11
2- DİN HAKKINDA ARAŞTIRMA YAPMAK.....	13
Araştırmanın Hedefleri	13
Bir Şüphenin Çözümü	16
3- İNSAN OLARAK YAŞAMANIN ŞARTI!.....	19
Giriş	19
İnsan Daima Kemali Arar	20
İnsanın Kemali, Akla Uymasına Bağlıdır.....	20
Aklın Pratik Hükümleri Teorik Temellere Muhtaçtır.....	21
Sonuç	22
4- TEMEL MESELELERİN ÇÖZÜMÜ	25
Giriş	25
"Bilme"nin Çeşitleri	25
Çeşitli Dünya Görüşleri	26
İnceleme ve Eleştirisi	27

Sonuç	28
5- ALLAH'I TANIMA	31
Giriş	31
Şuhudî (Sezgisel) ve Zihnî Bilgi.....	31
Fitrî Tanıma	32
6- ALLAH'I TANIMANIN KOLAY YOLU	35
Allah'ı Tanımamın Yolları.....	35
Sade Yolun Özellikleri	36
O'nun Nişaneleri	36
7- VACİBUL-VÜCUDUN İSPATI.....	40
Giriş	40
Delil	40
İmkân ve Vücub.....	41
Neden ve Sonuç.....	42
Nedenlerin Teselsülünün İmkânsız Oluşu	43
Delilin Açıklanışı.....	43
8- ALLAH'IN SIFATLARI.....	46
Giriş	46
Allah'ın Ezeli ve Ebedî Oluşu.....	47
Selbi Sıfatlar.....	47
Varlık Bahşeden Neden	48
Varlık Bahşeden İletin Özellikleri	50
9- ZATÎ SIFATLAR.....	52
Giriş	52
Zatî ve Fiilî Sıfatlar.....	53
Zatî Sıfatların İspatı.....	53
Hayat.....	54
İlim	55
Kudret.....	55

10- FİİLÎ SIFATLAR.....	58
Giriş	58
Yaratıcılık	59
Rububiyet.....	60
Uluhiyyet	61
11- DİĞER FİİLÎ SIFATLAR.....	64
Giriş	64
İrade.....	64
Hikmet	65
Allah'ın Kelamı.....	67
Doğruluk.....	67
12- HAKTAN SAPMA NEDENLERİ	70
Giriş	70
Sapma Nedenleri.....	70
1- Ruhsal Nedenler	71
2- Toplumsal Nedenler	71
3- Fikrî Nedenler	72
Sapma Nedenleri İle Mücadele.....	72
13- BİRKAÇ ŞÜPHE VE CEVABI.....	74
1- Duyu Dışı Varlıklara İnanmamak	74
2- Korku ve Bilgisizliğin Allah'a İnanmadaki Rolü	75
3- Nedensellik İlkesi Genel Bir İlke Midir?	76
4- Deneysel Bilimlerdeki Buluşlar	76
14- MADDECI DÜNYA GÖRÜŞÜ VE ELEŞTİRİLERİ.....	80
Maddeci Dünya Görüşünün Kuralları	80
Kuralların İncelenmesi	81
Birinci Kuralın İncelenmesi	81
İkinci Kuralın İncelenmesi.....	82
Üçüncü Kuralın İncelenmesi.....	82
Dördüncü Kuralın İncelenmesi.....	82

15- DİYALEKTİK MATERYALİZM VE ELEŞTİRİLERİ.....	84
Mekanik ve Diyalektik Materyalizm	84
Çelişki Yasası	85
Eleştiri.....	86
Mutasyon Yasası.....	86
Eleştiri.....	87
Reddin Reddi İlkesi	87
Eleştiri.....	88
16- ALLAH'IN BİRLİĞİ.....	90
Giriş	90
Allah'ın Birliğine Delil	92
Sonuç	93
17- TEVHİDİN ANLAMLARI.....	96
Giriş	96
1- Çokluğun Reddi.....	96
2- Bileşimin Reddi.....	96
3- "Zat"a Ek Sıfatların Reddi.....	97
4- Efalde Tevhid	98
5- Bağımsız Etkinlik	98
İki Önemli Sonuç.....	99
Bir Şüpheyeye Cevap	100
18- CEBİR VE ÖZGÜR İRADE.....	102
Giriş	102
Özgür İrade Nedir?	104
Kadercilerin (Cebriye) Şüphelerine Cevap.....	106
19- DİN NEDİR?.....	108
Kaza ve Kader Nedir?.....	108
İlmî ve Aynî Kaza ve Kader	109
Kaza-Kaderin İnsanın Özgür İradesiyle İlgisi	110
Birçok Nedenin Etki Türleri	111

Şüphenin Giderilmesi	112
Kaza ve Kadere İnanmanın Etkileri.....	113
20- İLÂHÎ ADALET	116
Giriş	116
Adalet Nedir?.....	117
İlâhî Adaletin Delili.....	119
Birkaç Şüpheyeye Cevap.....	121

İkinci Bölüm

KILAVUZU TANIMAK / 123

(Nübüvvet ve İmamet)

21- NÜBÜVVET KONULARINA GİRİŞ.....	126
Önsöz.....	126
Bu Konuya Giriş Nedenimiz	127
Kelam İlminde İnceleme Metodu.....	128
22- İNSANOĞLUNUN VAHYE VE PEYGAMBERLERE İHTİYACI	130
Peygamberlerin Gönderiliş Zarureti	130
İnsanoğlunun Bilgi Yetersizliği.....	131
Peygamberlerin Gönderilmesinin Faydaları	133
23- BAZI ŞÜPHELERE CEVAP.....	136
Neden Birçok İnsan Peygamberlerin Hidayetinden Mahrum Kalmıştır? ..	136
Neden Yüce Allah İhtilaf ve Sapmaları Önceden Önlememektedir?	138
Niçin Peygamberler Ekonomik, Teknik İmtiyaz ve Patentlerle Gönderilmemiştir?	139
24- PEYGAMBERLERİN İSMETİ	144
Vahyin Masuniyeti	144
İsmetin Diğer Faktörleri.....	147
Peygamberlerin İsmeti.....	148
25- PEYGAMBERLERİN İSMETİNİN DELİLLERİ	150

Giriş	150
Peygamberlerin İsmetinin Akli Delilleri.....	150
Peygamberlerin İsmetinin Nakli Delilleri.....	151
Peygamberlerin İsmetinin Sırrı.....	153
26- İSMETLE İLGİLİ BİRKAÇ ŞÜPHENİN CEVABI	156
1- Masum Nasıl Ödül Hak Eder?.....	156
2- Masumlar Neden Günah İşlediklerini İkrar Ederler?	157
3- Şeytanın Peygamberler Üzerinde Tasarrufta Bulunması, Onların İsmetiyle Bağdaşır mı?	158
4- Hz. Adem'in (a.s) Unuttuğu ve İsyân Ettiği Doğru Mudur?	159
5- Bazı Peygamberlere Yakılan Yalan İftirası	159
6- Hz. Musa'nın (a.s) Kıptî'yi Öldürmesi	159
7- Hz. Resulullah Peygamberliğinden Şüphe Etmekten Sakındırılmıştır	160
8- Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Günahları Affedilmiştir	161
9- Hz. Resulullah Allah'tan Değil İnsanlardan Çekinmiştir	161
10- Kınama İsmetle Bağdaşır mı?	162
27- MUCİZE.....	164
Peygamberliği İspat Etmenin Yolları	164
Mucizenin Tarifi	165
Olağanüstülük	166
İlâhî Olağanüstülükler.....	166
Peygamberlerin mucizelerinin Özelliği	167
28- MUCİZE İLE İLGİLİ BİRKAÇ ŞÜPHENİN CEVABI.....	170
1- Mucize, Nedensellik Aslımı Çiğnemiş Olmuyor Mu?.....	170
2- Olağanüstülükler, Allah'ın Sünnetinde Değişiklik Sayılmaz mı?	171
3- Hz. Peygamber Mucize Göstermekten Neden Kaçınmıştır?	172
4- Mucize, Akli Burhan mıdır, İkna Temelli Bir Delil mi?	173
29- PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ.....	176
Peygamberlerin Çokluğu	176
Peygamberlerin Sayısı	178
Nübüvvet ve Risalet veya "Nebi" ve "Resul" Terimleri.....	179

Ulu'l-Azm Peygamberler	180
Birkaç Önemli Nokta.....	181
30- İNSANLAR VE PEYGAMBERLER.....	184
Giriş	184
İnsanların Peygamberlere Karşı Tavrı	184
Peygamberlere Karşı Gelinmesinin Nedenleri	185
Peygamberlere Karşı Takınılan Tavır ve Metotlar	186
Toplumların Tedbir ve İdaresiyle İlgili Bazı İlâhî Sünnetler.....	188
31- HZ. MUHAMMED (S.A.A).....	192
Giriş	192
Hz. Muhammed'in (s.a.a) Risaletinin İspatı.....	195
32- KUR'ÂN MUCİZESİ	198
Kur'ân'ın Mucize Oluşu	198
Kur'ân'ın Mucize Boyutları.....	200
a) Kur'ân'ın Fesahat ve Belagatı	200
b) Getirenin Ümmî Olması.....	202
c) Mükemmel Ahenk ve Uyum	203
33- KUR'ÂN'IN TAHRİF EDİLMEZLİĞİ.....	206
Giriş	206
Kur'ân'a Hiçbir Ekleme Yapılmamıştır.....	207
Kur'ân'da Hiçbir Eksiltme Yoktur	208
34- İSLÂM CİHANŞÜMUL VE ÖLÜMSÜZDÜR	212
Giriş	212
İslâm Cihanşümuldür.....	213
İslâm'ın Cihanşümullüğünün Kur'ân'daki Delilleri.....	213
İslâm Ölümsüz ve Ebedîdir	214
Bazı Şüphelere Cevaplar	215
35- HÂTEMİYYET.....	218

Giriş	218
Hâtemiyyetin Kur'ânî Delilleri	218
Hatemiyyetin Rivâi Delilleri.....	219
Peygamberliğin Son Bulmasının Sırrı	220
Bir Şüpheye Cevap	221
36- İMAMET	224
Giriş	224
İmametin Anlamı.....	227
37- İMAMA DUYULAN İHTİYAÇ.....	230
Giriş	230
İmamın Varlığı Zarurîdir	232
38- İMAMIN ATANMASI.....	236
39- İMAMIN İSMETİ VE İLMİ.....	242
Giriş	242
İmamın İsmeti.....	242
İmamın İlmi	244
40- HZ. MEHDİ (A.S).....	250
Giriş	250
Cihanşümül İlâhî Devlet.....	250
İlâhî Vaad.....	252
İlgili Hadislerden Örnekler.....	253
Gaybet ve Gaybetin Sırrı	254

Üçüncü Bölüm

MEAD VE AHİRET / 257

41- SONUN BİLİNMESİNİN ÖNEMİ	260
Giriş	260
Meada İnanmanın Önemi	260

Ahiret Konusuna Kur'ân'ın Verdiği Önem	262
Sonuç	264
42- AHİRET KONUSU RUH MESELESİNE BAĞLIDIR.....	266
Canlı Varlıkta Vahdetin (Birliğin) Ölçütü.....	266
İnsanın Varlığında Ruhun Konumu.....	269
43- RUHUN SOYUTLUĞU.....	272
Giriş.....	272
Ruhun Soyutluğunun Aklî Delilleri.....	273
Kur'ânî Deliller.....	275
44- AHİRETİN İSPATI.....	278
Giriş.....	278
Hikmet Delili.....	279
Adalet Delili.....	281
45- KUR'ÂN'DA AHİRET	284
Giriş.....	284
Ahireti İnkâr, Hiçbir Delile Dayanmamaktadır.....	284
Ahiret ve Meada Benzer Olaylar.....	286
a) Bitkinin Yeşermesi.....	286
b) Ashab-ı Kehf'in Uykusu.....	286
c) Hayvanların Dirilmesi.....	287
d) Bazı İnsanların Bu Dünyada Dirilmesi.....	287
46- MEADI İNKÂR EDENLERE KUR'ÂN'IN CEVABI.....	290
1- Yok Olan, Nasıl Yine Var Olabilir?.....	290
2- Vücudun Yeniden Hayata Dönmesi Mümkün Müdür?.....	291
3- Fâilin Gücü Buna Yeter Mi?.....	291
4- Failin İlmi Buna Yeter Mi?.....	292
47- KIYAMETLE İLGİLİ İLÂHÎ VAAT	294
Giriş.....	294

Kesin İlâhî Vaat.....	294
Aklî Deliller.....	295
48- AHİRET DÜNYASININ ÖZELLİKLERİ.....	298
Giriş.....	298
Aklî Açısından Ahiret Dünyasının Özellikleri.....	300
49- ÖLÜMDEN KIYAMETE.....	304
Giriş.....	304
Bütün İnsanlar Ölecektir.....	304
Canları Alan.....	305
Kolay veya Zor Can Verme.....	306
Ölüm Hâlindeyken Edilen Tövbe ve İman Geçersizdir.....	306
Yeniden Dünyaya Dönme Arzusu.....	307
Berzah Âlemi.....	308
50- KUR'ÂN'DA KIYAMETİN TASVİRİ.....	310
Giriş.....	310
Karalar, Denizler ve Dağların Hâli.....	310
Gökyüzü ve Yıldızların Hâli.....	311
Ölüm Borazanı (Sur).....	311
Diriliş Borazanı ve Kıyametin Başlaması.....	312
İlâhî Yönetimin Zuhuru ve Bütün İlişkilerin Kesilmesi.....	312
İlâhî Adalet Divanı.....	313
Ebedî İkametgâha Doğru.....	314
Cennet.....	315
Cehennem.....	316
51- DÜNYAYLA AHİRETİN KIYASI.....	320
Giriş.....	320
Dünyanın Fani, Ahiretin Ebedî Oluşu.....	320
Ahirette Nimetin Azaptan Ayrılması.....	321
Ahiretin Asaleti.....	321
Dünya Hayatını Tercih Etmenin Neticesi.....	322

52- DÜNYAYLA AHİRET ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	325
Giriş	325
Dünya, Ahiretin Tarlasıdır.....	325
Dünya Nimetleri Ahiret Saadetini Getirmez	326
Dünya Nimetleri Ahiret Azabına Da Neden Olmaz.....	328
Sonuç	329
53- DÜNYA-AHİRET İLİŞKİSİNİN TÜRÜ	331
Giriş	331
Gerçek Bir İlişki Mi, Yoksa Uzlaşmaya Dayalı Mı?.....	331
Kur'an'dan Deliller.....	332
54- EBEDÎ SAADET VE AZAPTA İMAN VE KÜFRÜN ROLÜ.....	335
Giriş	335
İman ve Küfrün Hakikati.....	336
İman ve Küfrün Sınırı.....	337
Ebedî Saadet ve Azapta İman ve Küfrün Rolü.....	338
Kur'an'dan Deliller.....	339
55- İMANLA AMEL ARASINDAKİ KARŞILIKLI İLİŞKİ	341
Giriş	341
İmanla Amelin İlişkisi	341
Amelle İmanın İlişkisi	342
Sonuç	343
56- BİRKAÇ ÖNEMLİ NOKTA	345
Giriş	345
İnsanların Gerçek Kemali.....	346
Akli İzahlar	347
Niyet ve Amacın Rolü	348
57- HABT VE TEKFİR.....	351
Giriş	351
İman-Küfür İlişkisi	351

İyi Amel-Kötü Amel İlişkisi	352
58- MÜMİNLERİN AYRICALIKLARI	355
Giriş	355
Sevabın Artması	356
Küçük Günahların Bağışlanması	357
Başkalarının Amellerinden Yararlanma	357
59- ŞEFAAT	359
Giriş	359
Şefaatin Anlamı	360
Şefaatin Kuralları.....	362
60- ŞEFAATLE İLGİLİ ŞÜPHELERİN CEVABI	365
1- Bazı Ayetlerde Şefaate Reddedilmiştir.....	365
2- Yüce Allah, Şefaatte Bulunanların Etkisinde Kalmaz	365
3- Şefaate Edenler Yüce Allah'tan Daha Şefkatli Değildirler	366
4- Şefaate, İlâhî Adaletle Çelişmez Mi?	366
5- Şefaate, İlâhî Sünnetin Değişmesine Yol Açmaz Mı?.....	367
6- Şefaate Vaadi, İnsanların Küstahlaşmasına Yol Açmaz	368
7- Şefaate, Bireyin Saadetinin Kendi Çabasına Bağlı Bulunduğu Gerçeğine Aykırıdır	368
İÇİNDEKİLER	371